

Juha Maijala

Maaseutuyhteisön kriisi

1930-luvun pula ja pakkohuutokaupat
paikallisena ilmiönä Kalajokilaaksossa

ABSTRACT

Maijala, Juha

Agricultural society in crisis – the depression of the 1930s and compulsory sales as a local phenomenon in the basin of the Kalajoki-river

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2005, 242 p.

(Jyväskylä Studies in Humanities

ISSN 1459-4331; 46)

ISBN 951-39-2272-3

English summary

Diss.

This study describes the effects of the 1930s economic recession on the Finnish agricultural society, and how it survived the economic crisis it confronted.

The study includes the compulsory sales in the Reisjärvi parish and elsewhere in the basin of the Kalajoki-river during the depression of the 1930s. Between 1929 and 1936, 504 farms were put up for compulsory sale in the Kalajoki-river basin. This was 10 per cent of all the farms. Although compulsory sales took place in all the parishes of the area, there were notable differences between the districts. The overall picture of a farm in financial difficulties is unravelled by analyzing the material. In addition to crisis in community, the effects of the depression on an individual are shown with a few examples. Despite the local nature of the examples, they can be seen as a general picture of an individual's distress caused by the depression. In the basin of Kalajoki-river the compulsory sales were a problem for the middle-sized and relatively large commercialised farms. The compulsory sales clearly focused on the farms, which had over 15 hectares of arable land. Farms with over 25 hectares were relatively sold the most.

The bitterness of the small farmers, who were not able to pay their debts, was shown in many ways. The most visible form of the bitterness was a stir, which received nation-wide attention. Both individual and communal – passive and active – resistance existed in local terms as well, even though they did not receive as much attention.

The most effective way to help the farmers in financial difficulties was to redeem a sold farm to the state and return it back to its former owner. In the basin of the Kalajoki-river 43 per cent of the sold farms were redeemed by the state. As a general rule, this system could be seen as a certain state loan, since nine out of ten farms were returned back either to the former owner or to his/her relatives.

In the basin of the Kalajoki-river the owners of rather large farms had better chances to survive than the small farmers. While 20-30 per cent of the farms with less than 10 hectares of arable land were admitted to redemption, the ratio of the larger farms was two or even three times more.

Keywords: the depression of the 1930s, agricultural society, crisis, compulsory sales, survive

Author's address

Juha Maijala
Esalantie 4
85900 Reisjärvi

Supervisor

Professor Toivo Nygård
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä
P. O. Box 35 (H)
FIN-40014 University of Jyväskylä
Finland

Reviewers

FT, Docent Matti Lackman
Haapanatie 27 B
90150 Oulu

Docent Heikki Rantatupa
Department of History and Ethnology
University of Jyväskylä
P. O. Box 35 (H)
FIN-40014 University of Jyväskylä
Finland

Opponent

FT, Docent Matti Lackman
Haapanatie 27 B
90150 Oulu

ESIPUHE

Tämän tutkimuksen juuret ulottuvat 1980-luvun alkupuoliskolle. Seminaari-esitelmän aihetta etsiessäni ryhmän vetäjänä toiminut dosentti Heikki Rantatupa ehdotti tutkittavakseni pulavuosien aikaisia pakkohuutokauppoja Kalajokilaaksossa. Minä kun olin konikapinaseudulta kotoisin. Työn syventyessä mielenkiinto lisääntyi huomattavasti, että pulalla oli läheisiä yhteyksiä myös sukuni vaiheisiin. Jutellessani jo edesmenneen isoisäni Aukusti Maijalan kanssa, minulle avautui osa virallisten asiakirjojen ulkopuolisesta maailmasta. Haapajärven kihlakunnan maatilojen pakkohuutokauppoja käsitellyt pro gradu -työni valmistui vuonna 1986. Jo tässä vaiheessa mielessä oli ajatus tutkimustyön jatkamisesta, mutta elämä vei mennessään. Siemen jäi kuitenkin itämään. Mutta aikaa kului, sillä lopullinen liikkeellelähtö tapahtui vasta vuonna 2003. Ilmeisesti pitkä ja hidas kypsyttely pohjusti nyt julkaistavan tutkimuksen nopeaa, etenkin tekijänsä yllättänyttä, valmistumista.

Tarkastellessani näitä muutamaa mennyttä työntäyteistä vuotta, huomaan olleeni monella tavoin onnekas. Valmistuakseen työ on tarvinnut tukea niin tiedeyhteisöltä kuin läheisiltäni. Molemmat ovat sitä minulle auliisti antaneet. Sain työni ohjaajaksi kokeneen professori Toivo Nygårdin, joka välittömästi yhteydenottoni jälkeen poimi minut johtamaansa Maaseutuihmisten selviytymisstrategiat -tutkimusprojektiin. Tässä hankkeessa mukana oleminen mahdollisti minulle irrottautumisen joksikin aikaa leipätyöstäni tutkimukseen. Ilman sitä työni ei olisi vielä tässä vaiheessa. Samalla kiitän myös Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitosta saamastani apurahasta.

Työn valmistumisen kannalta taloudellista tukea merkittävämpää on kuitenkin ollut se asiantuntemus, jonka työni ohjaajana toiminut professori Toivo Nygård on antanut matkan varrella käyttööni. Hänen käytännönläheiset neuvonsa sekä kannustava ja mutkaton suhtautumisensa ovat edesauttaneet työni valmistumista. Monta tutkimustyön karikkoa olen voinut välttää saamieni neuvojen avulla. Hänen lisäksi käsikirjoitustani ovat eri vaiheissa lukeneet ja arvokkaita huomioitaan esittäneet professorit Petri Karonen ja Ilkka Nummela sekä dosentti Heikki Rantatupa. Hän on myös toiminut työni tarkastajana väitöskirjavaiheessa yhdessä 1930-luvun pulaliikkeiden asiantuntijan dosentti Matti Lackmanin kanssa. Jokainen yksinäisessä tutkijanhuoneessaan ahertava ymmärtää, kuinka arvokasta on asiantuntevan palautteen saaminen. Olenaisen näkeminen vaatii taitoa ja kokemusta. Suuret kiitokset mielenkiinnostanne sekä terävistä, ja samalla rohkaisevista, kommentteistanne. Saman kiitoksen sanan voi esittää niin historian laitoksen tutkijaseminaarilaisille kuin selviytymisstrategiat -tutkimusprojektin jäsenille. Ajatusten vaihto ja uudet näkökulmat tuovat aina tarvittavaa syvyyttä omaan ajatteluun.

Tämän tutkimuksen perustiedon hankkiminen on edellyttänyt ahkeraa vierailua etenkin Oulun maakunta-arkistossa sekä Reisjärven kunnanarkistossa. Näissä, kuten muissakin arkistoissa, on suhtauduttu tutkijan pyyntöihin avuliikaisesti. Arkistotutkimus on aikaa vievää, mutta kiehtovaa. Kokonaisuuksien

hahmottuminen ja uuden löytäminen ovat tuoneet mukanaan miellyttäviä ja tarpeellisia onnistumisen elämyksiä. Pitkät linja-automatkat Reisjärveltä Ouluun, tai muihinkaan arkistoihin ja kirjastoihin, eivät ole siten missään vaiheessa käyneet raskaiksi. Lisäksi haluan kiittää Reisjärven kirjaston palveluallista henkilökuntaa. He ovat nopeasti ja täsmällisesti toteuttaneet lukuisat kirjati-laustoiveeni.

Työn loppuvaiheessa, kiireenkin painaessa päälle, olen saanut kullanarvoista apua kollegoiltani. Lehtori Annikki Hylkilä on tarkastanut käsikirjoituksen kieliasun. Englanninkielisen tiivistelmän ja yhteenvedon on kääntänyt lehtori Miina Reijonen. Kiitos teille.

Ratkaisevin merkitys tavoitteeni saavuttamisessa on ollut läheisilläni. Vanhempani sekä veljeni ovat valaneet uskoa mahdollisuuksiini. Ennen kaikkea vaimoni Irenen tuki on ollut korvaamatonta. Yksin projektin alkuvaiheessa vuorotteluvapaalle jättäytyminen tutkimustyötä varten oli merkittävä koko perhettä koskettanut päätös. Hän on varauksettomasti ymmärtänyt kaikkia ratkaisujani ja jaksanut kannustaa työssäni, vaikka se on vienyt runsaasti perheemme yhteistä aikaa. Heikki ja Aino ovat omalta osaltaan pitäneet huolta siitä, että siinä vaiheessa kun isältä on päässyt työn ja vapaa-ajan välinen raja hämärtyämään, ajoittain liiaksikin, he ovat vetäneet työhönsä uppoutuneen tutkijan takaisin arkeen, siihen tärkeimpään.

Reisjärvellä 17.11.2005

Juha Maijala

SISÄLLYS

ABSTRACT	3
ESIPUHE	5
1 JOHDANTO	9
1.1 1930-luvun pula maataloudessa ja pakkohuutokaupat	9
1.2 Aikaisempi tutkimus	16
1.3 Tutkimustehtävä	24
1.4 Lähteet	27
1.5 Talonpojat ja ajan uudet haasteet	32
1.5.1 Maannälkää ja tulevaisuuden uskoa	32
1.5.2 Reisjärveläinen maaseutuyhteisö	41
2 MAASEUTUVÄEN AHDINKO VALTAKUNNALLISENA KYSYMYKSENÄ	50
2.1 Pakkohuutokaupat ravistelevat Suomen maataloutta	50
2.2 Valtiovallan toimet talonpoikien auttamiseksi	54
2.2.1 Talouspoliittinen ajattelu 1930-luvulla	54
2.2.2 Tuontitulleja, vientipalkkioita ja muita tukitoimia	58
2.2.3 Maanviljelijöiden velkojen vakauttaminen	59
2.2.4 Maatalousmoratorio ja akordilaki	61
2.2.5 Osuuspankkien Keskuslainarahaston frangilainan järjestely... ..	63
2.2.6 Asutushallituksen ja Maakiinteistöpankin lunastustoiminta..	64
3 MAAILMANTALouden LAINEET ULOTTUVAT KALAJOKILAAKSOON	69
3.1 Synkät pilvet kerääntyvät talonpoikien ylle	69
3.1.1 Viljelijöiden velkaantumisen tausta	69
3.1.2 Tuottajahinnat romahtavat	72
3.1.3 .. ja puunmyynti- sekä metsätyötulot jäävät saamatta	74
3.1.4 Henkilötakaukset	75
3.2 "Ei nyt ole enää pula, vaan elävä hätä" – lama aikalaisten silmin ...	79
3.3 Reisjärvi sekä muu Kalajokilaakso pakkomyyntien puristuksessa..	85
3.3.1 Vaikeudet kasaantuvat pulan loppuvuosiin	85
3.3.2 Jokisuulla myynnit jäävät vähäisiksi	90
3.3.3 Jokivarren kunnat pakkohuutokauppakurimuksessa	92
3.3.4 Pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen koko	99
3.3.5 Velat	109
3.3.6 Velkojat	116
3.3.7 Huutosummat	122
3.3.8 Ostajat	125
3.3.9 Valtiovallan lunastustoiminta	128

4	TALOUDELLINEN HÄTÄ PAIKALLISELLA TASOLLA.....	132
4.1	Yhteisö jäsentensä turvana	132
4.2	Reisjärven kuntatalous pulan kourissa	133
4.2.1	Verotulojen romahduksesta vekselikierteeseen	133
4.2.2	Valtio ottaa ohjat käsiinsä	137
4.2.3	Pula-ajan sosiaalitoimi.....	139
4.3	Kasvun vuosista säästöpankkikriisiin - rahatalouden ankeat vuodet	142
4.3.1	Pankkien ongelmat 1930-luvulla.....	142
4.3.2	Reisjärveläisten raha- ja luotto-olot	143
4.3.3	Säästöpankki myrskyn silmässä	145
4.3.4	Osuuskassat yhdistyvät.....	150
4.4	Kansanpuolue haastaa maalaisliiton - murrosvuosien poliittiset seuraukset	151
4.5	Pulan kasvot	155
4.5.1	Reisjärven talonpojat ja pakkovasaroiden pauke	155
4.5.2	Kalajan kyläkauppiaiden kohtalo	159
4.5.3	"Isännät ja isäntien varjot" - perheviljelmän pakkohuutokauppa.....	163
4.5.4	Reisjärven Mylly- ja Sahaosakeyhtiön konkurssi	173
4.5.5	Osuusmeijeri Ahjon vararikko ja Levonperän isännät	180
5	TALONPOJAT KRIISIN KESKELLÄ	188
5.1	"Kun vääryys vallan ottaa ja pahuus paisuupi" - talonpoikaisen protestin muodot Kalajokilaaksossa	188
5.1.1	Virren voimalla vaikeuksia vastaan - herätysliikkeiden tukema yhteisöllisyys	190
5.1.2	Väkivallaton vastarinta	194
5.1.3	Suora toiminta ja painostus	199
5.1.4	Ristiriidat viranomaisten kanssa.....	202
5.2	Vasaran alle menneiden maatilojen kohtalo.....	204
5.2.1	Valtiovallan lunastustoiminnan vaikutukset Kalajokilaaksossa.....	204
5.2.2	Vaihtuiko isäntä?	208
6	KUN YKSI KYMPPI KIERSI KYLÄÄ	212
6.1	Pakkohuutokaupat pulan ilmentymänä Kalajokilaaksossa	212
6.2	Vastarintaa ja sopeutumista - kriisistä selviytymisen monet muodot	218
	SUMMARY	222
	LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO	226
	LIITTEET	239

1 JOHDANTO

1.1 1930-luvun pula maataloudessa ja pakkohuutokaupat

" Useimmat talot olivat hankaluuksissa paperiasioittensa kanssa, maat olivat pantatut pankeille ja kaikenkarvaiset velat ja vekselit kohosivat ja paisuivat kuten limpputaikina raskaitten korkojen vuoksi. Voi- ja lihakilojen hinnat olivat matalalla, ja jos metsässä törrötti vielä joitakin orpoja mäntyjä, niin niidenkään myynnillä ei asioita autettu. Isännät alkoivat tulla jo siihen vakaumukseen, että oli turhaa juoksennella pankeissa ja rahamiesten puheilla, sillä jokainen heistä oli nyt siinä sieluntilassa, ettei erästä paperilaatua saanut päästää liikkeelle. Kiinni entisetkin! Viranomaiset toimittelivat ulosmittauksia ja pakkohuutokauppoja. Jos joku talo olisi välttänyt ne omalta kohdaltaan, niin takuujärjestelmän monisilmäinen verkko kiskaisi senkin joukkoon. Isännät katselivat ajanmerkkejä ällistelevin silmin. He huomasivat tämänkin yhteiskunnan olleen jonkinlaisen kollektiivin. He kulkivat pulakokouksissa, joissa puhuivaiset ja suulaat miehet haukkuivat rahajärjestelmää, maanhallintoa ja herroja. Kirjoitettiin ponsia ja koottiin nimiä listoihin. Talon työt tehtiin jotenkuten, hotaisemalla. Sillä ketäpä huvittaisi kylvää, kun ei tiedä kuka leikkaa."¹

Suomen maaseudun taloudellinen ahdinko 1920 – 1930-lukujen vaihteessa ei ollut mikään irrallinen omista erityisistä lähtökohdista johtunut kriisi, vaan se oli osa koko teollistunutta maailmaa kosketanutta lamakautta.² Suomalaisen talonpojan näkökulmasta katsottuna asetelma oli vain poikkeuksellinen entisaikojen murheisiin verrattuna. Hallaöiden aiheuttama kato tai sodan seurauksena tullut elintarvikepula olivat konkreettisia ja tunnistettavia vaikeuksia, joista tiedettiin selviydyttävän – jos ei heti seuraavana suvena niin ainakin lähitulevaisuudessa. Maa ja sen tuotto oli mielletty toimeentulon turvaksi. Nyt tilanne oli kuitenkin ennen kokematon: pula ei ollutkaan maidosta ja leivästä, vaan niiden ostajista. Raha oli lakannut liikkumasta.

¹ Haanpää, P. 1976, 243.

² Vaikka 1930-luvulla taloudellista taantumaa oli tapana kutsua pulakaudeksi, niin tässä tutkimuksessa sen rinnalla käytetään myös lama-käsitettä, koska uudemmassa tutkimuskirjallisuudessa molempien käsitteiden rinnakkainen käyttö on varsin tavanomaista. Ks. esim. Kiander, J. 2002, 63.

Maailman markkinoilla alkaneen laskukauden merkkitaipauksina pidetään New Yorkin osakepörssiromahdusta lokakuussa 1929 sekä itävaltalaisen suurpankin Credit-Anstaltin vararikkoa 1931. Vaikka ne eivät olleetkaan laman syy, taloudelliset vaikeudet Yhdysvalloissa ja Euroopassa olivat jo alkaneet ennen näitä yksittäisiä tapahtumia. Ne olivat kuitenkin konkreettinen osoitus laskukauden alkamisesta. Huolimatta siitä että talouspulan syistä ei ole yksimielisyyttä romahdusta on selitetty epäonnistuneella rahapolitiikalla, kulutus- ja investointimenojen supistumisella kerrannaisvaikutuksineen, maatalouden taantumalla ennen talouspulaa, maailman kultavarannon riittämättömyydellä jne. tai kaikkien näiden yhdistelmällä – niin kiistaton tosiasia on kuitenkin laman ankaruus ja pitkä kesto.³ Suomessa jo vuodesta 1927 oli havaittavissa ylikuumentumista erityisesti sahateollisuudessa ja rakennustuotannossa, mutta hyvien vuosien nostattama taloudellinen aktiivisuus vain kasvatti paineita lisää tuontitavaroita. Oma vienti alkoi jo yskiä liikatarjonnan ja sitä seuranneen hintojen laskun myötä. Tämä puolestaan johti Suomessa entisestään kireimpiin rahamarkkinoihin, kun valuuttavaranto alkoi huveta. Tiukka rahapolitiikka yhdessä viennin laskun kanssa olivat siten kääntäneet Suomen talouden laskuun jo ennen muuta maailmaa.⁴

Maataloudessa vaikeudet alkoivat ensin eteläisen Suomen viljantuotantoalueilla. Vehnän hinta oli kääntynyt laskuun vuodesta 1926 ja rukiin osalta vuotta myöhemmin. Vaikka vuonna 1928 tuli huono sato, niin viljan tuottajahinnat jatkoivat laskuaan. Maidon hinta laski vasta vuoden 1929 jälkeen, mutta pudotus oli sitten sitäkin jyrkempi.⁵ Tämä ei yksistään olisi aiheuttanut viljelijöiden joutumista suuriin ongelmiin, vaan myös puutavarateollisuuden vaikeudet heijastuivat maaseudun väestön elämään.⁶ Maaseudulla taloudelliset vaikeudet johtivat äärimmillään velkaantuneiden maanviljelijöiden pakko- huutokauppoihin. Lopulta kyse ei ollut enää mistään yksittäisistä konkurseista, vaan huutokauppavyöry pyyhki koko maan yli. Pakkomyyntien aalto ei kuitenkaan ulottunut kaikkialle. Muutamille alueille, yksittäisiin kuntiin ja niissä jopa tietyille kyläkulmalle, huutokauppoja kasaantui runsaasti, kun taas joissakin osissa maata vasaramarkkinoiden pauke jäi suhteellisen vähäiseksi.⁷ Pakko- huutokauppojen alueellinen keskittyminen oli yksi keskeinen tekijä, joka nostatti liikehdintää vaikeuksista pahiten kärsineillä alueilla.⁸

1930-luvun lamavuosien aikaisen talonpoikaisen vastarinnan näkyvin muoto oli eri puolilla Suomea esiintynyt pulaliikehdintä. Myös kommunismin-

³ Cameron, R. 1995, 410 – 413.; Ahvenainen – Vartiainen 1982, 186 – 187.; Autio, J. 1992, 92 – 93.

⁴ Ahvenainen – Vartiainen 1982, 187.; Hjerpe, R. 1988, 45.; Kiander, J. 2002, 62 – 63.; Heikkinen – Kuusterä 2001, 33.

⁵ Jutikkala, E. 1982, 214.; Viita, P. 1966, 63 – 65.; Rantatupa, H. 2004, 421.

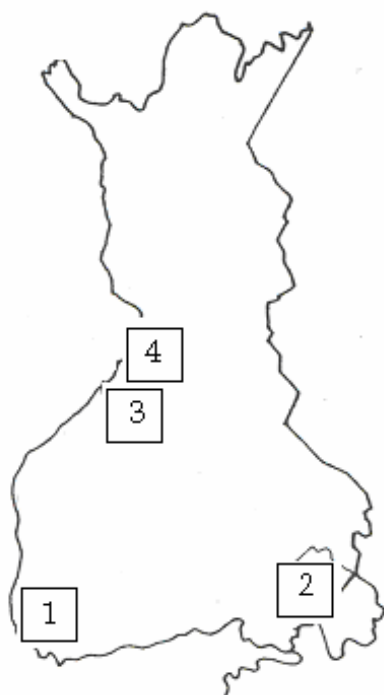
⁶ Ahvenainen – Kuusterä 1982, 234 – 235.; Kuusterä, A. 1995, 239.

⁷ Rantatupa, H. 2004, 426 – 430.

⁸ Lackman, M. 1985, 9 – 10.; Oittinen, P. 1975, 8.; Kuusterä, P. 1979, 1 – 5.; Helander – Toivonen 1971, 47.; Rantatupa, H. 2004, 427 – 429.

vastaisen Lapuan liikkeen nousun taustalla on nähty taloudelliset vaikuttimet.⁹ Suomalainen maaseutu eli tällöin murroksen aikaa ja etenkin niillä alueilla, joilla pakkohuutokauppavasarat alkoivat paukhdella, viljelijäväestössä levisi suuri hätä ja levottomuus, mikä purkautui nimenomaan taloudellisiin oloihin liittyvänä liikehdintänä.

KARTTA 1 1930-luvulla vaikuttaneiden pulaliikkeiden synty- ja ydinalueet Lackmanin mukaan.

1= Loimaan liike (1931 - 1932), Talouspulan Vastustamisiitto (1931 - 1932), Vararikko- eli maksunlakkautusliike (1932), 2= Maakuntainliike, josta käytettiin myös nimityksiä Viipurin liike eli remonttiliike (1931 - 1932), 3= Kalajokilaakson pulaliike (1931 - 1932), 4= Muhoksen pulaliike eli kansanpulaliike (1931 - 1936).

Lähde: Lackman, M. 1985, 10 - 11.

Aktiivisen pulatoiminnan keskuksia 1930-luvulla oli maantieteellisesti kolme. Lounaisessa Suomessa Loimaan seudulla syntyneestä liikehdinnästä irtaantui lopulta kaksi haaraa, joista toinen oli maksunlakkautusliike eli vararikkoliike ja toinen Talouspulan Vastustamisiitto. Viipurin ympäristössä Karjalan kannaksella sekä Laatokan Karjalassa vaikutti puolestaan Maakuntain liike eli remonttiliike. Kolmas talonpoikaisen pulaliikehdinnän keskus sijaitsi Pohjanmaalla, jossa liikehdinnällä oli kaksi ydinaluetta; Oulujoen varrella keskuspaikkana oli Muhos. Toisen, Kalajokilaaksossa syntyneen, pulaliikkeen huomattavimpia keskusalueita

⁹ Lapuan liikkeen syntyjuurien tulkinnoista ks. esim. Kalela, J. 1976, 111 - 115.; Lackman, M. 1985, 180 - 182.; Hyvämäki, L. 1964, 148 - 152.; Siltala, J. 1985, 31 - 32.; Ketunen, P. 1986, 255 - 262.; Suomen työväenliikkeen historia, osa 2 1977, 176 - 180.

olivat Nivala ja Ylivieska. Tämä liikehdintä sai osakseen valtakunnallista huomiota Nivalassa kesäkuussa 1932 tapahtuneen talonpoikien ja virkavallan yhteisön vuoksi.¹⁰ Vaikka näiden kaikkien edellä mainittujen talonpoikaisliikkeiden synnyn tausta oli sama taloudellinen ahdinko, niin siitä huolimatta niiden välille ei syntynyt juuri mitään yhteistoimintaa. Loimaan vararikkoliikkeellä ja Kalajokilaakson pulamiehillä tämänkaltaisia hankkeita oli esillä vuoden 1932 alussa, mutta tällöin toteutettavaksi suunniteltu yhteinen osto-, myynti- ja maksulakko jäi täysin Mäntsälässä leimahtaneen kapinan varjoon eikä siten juurikaan tuottanut niitä tuloksia, joita sen puuhamiehet olivat toivoneet.¹¹

Vaikka pula ja pakkohuutokaupat olivat yhteinen murhe Suomen eri puolilla, niin talonpoikien haluttomuus keskinäiseen yhteistoimintaan selittyy liikehdintäalueiden erilaisella poliittisella ja henkisellä taustalla. Etelän liikkeiden taustalla vaikutti voimallisesti oikeistohenkkinen lapualaisuus ja Muhoksen toiminnan taustalla puolestaan olivat ääriivasemmistolaiset voimat. Kalajokilaakossa sen sijaan oli uskonnollisilla herätysliikkeillä, niin herännäisyydellä kuin myös lestadiolaisuudella, voimakkaat perinteet ja vakiintunut kannattajakuntansa. Poliittisesti väki oli sitoutunut vahvasti maalaisliittolaisuuteen. Pääosalle seudun asukkaista ei yhteistyö kummankaan poliittisen äärilaidan edustajien kanssa tuntunut erityisen houkuttelevalta vaihtoehdolta.¹² Historian erikoisuuksia on se, että Kalajokilaakson Nivalassa talonpoikien ja viranomaisten äärimmilleen kiristyneet välit purkautuivat suurta huomiota herättäneenä pulakapinana, jonka taltuttamiseksi Mäntsälän tapahtumien hermostuttamat viranomaiset kiidättivät niin poliisikomennuskunnan kuin komppanian verran sotaväkeä.¹³ Näin vakavamieliset ja perinteisesti laillista yhteiskuntajärjestystä tukeneet körtti-isännät olivat tulleet astuneeksi kapinan tielle. Se oli toimi, joka tavallisemmin yhdistetään nimenomaan poliittisten ääriliikkeiden retoriikkaan ja keinovalikoimiin.

Suomalainen talonpoika ei ollut vaikeuksissaan yksin 1930-luvun lama- vuosien aikana. Maatalouden kansainvälinen perusongelma oli 1920-luvun yli- tuotanto, joka johtui entistä tehokkaammista viljelymenetelmistä ja lisääntyneestä peltoalasta niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissa. Lisäksi maailman- markkinoille oli tullut uusia tuottajia, kuten Kanada, Argentiina, Australia ja Uusi-Seelanti, kilpailemaan entisten elintarvikkeiden tuottajien kanssa. Muut- tunut markkinatilanne johti tuottajahintojen laskuun, joka jyrkentyi yleismaa- illmallisen talouspulan vuoksi.¹⁴ Talonpoikien velkataakka kasvoi voimakkaasti. Suomen lisäksi muissa pohjoismaissa viljelijät kamppailivat samankaltaisten rahoitusongelmien kanssa; myös pakkovasarat paukkuivat. Esimerkiksi Norjas- sa vuonna 1932 tehdyn tutkimuksen perusteella kymmenellä prosentilla tiloista velkamäärä ylitti viljelmän arvon ja neljänneksellä velkamäärä oli 75 prosenttia

¹⁰ Lackman, M. 1985, 9 - 10.; Lackman, M. 1996, 58 - 59.

¹¹ Lackman, M. 1985, 253 - 256.

¹² Lackman, M. 1985, 319.; Lackman, M. 1996, 58.; Nygård, T. 1970, 268.; Virrankoski, P. 2001, 817.

¹³ Lackman, M. 1985, 260 - 261.; Nygård, T. 1970, 270 - 272.

¹⁴ Pedersen - Thullberg - Tveite 1974, 162 - 164.; Rantatupa, H. 2004, 420.

tai enemmän omaisuuden koko arvosta. Myös Tanskassa sekä Ruotsissa velkataakka ja korkeat korot varjostivat viljelijöiden elämää.¹⁵ Maaseudun vaikeudet synnyttivät Pohjoismaissa erilaisia pulaliikkeitä. Yhteistä niille oli tyytymättömyys niin valtiovallan kuin jo olemassa olleiden maaseudun ”etujärjestöjen” toimintaan. Liikehdintä johtikin eri maissa lainsäädäntötyöhön, jonka pyrkimyksenä oli helpottaa poikkeuksellisten olojen vuoksi vaikeuksiin joutuneiden viljelijöiden asemaa.¹⁶

Suomenlahden eteläpuolella Virossa kamppailtiin samoissa ongelmissa. Maassa oli 1920-luvun aikana sijoitettu runsaasti pääomia maatalouteen, huolimatta lainarahan kalleudesta. Mutta kovin mittavasta velkataakasta, pakkohuutokaupoista huolimatta, ei kuitenkaan ollut kyse, sillä Viron viljelijöiden velat olivat keskimäärin 20 prosenttia pääomien arvosta vuonna 1932 tehdyn selvityksen perusteella.¹⁷ 1930-luvun aikana valtion erityistoimia maatalouden tukemiseksi tarvittiin pitkin keskistä ja itäistä Eurooppaa; peruselinkeinon ongelmat olivat kaikkialla samat. Mutta esimerkiksi Ranskan maatalousluottooloissa ei pulavuosien aikana sanottavia muutoksia tapahtunut.¹⁸ Myös Pohjois-Amerikan maanviljelijät olivat vastaavissa vaikeuksissa. Velkaongelmaisten talonpoikien turhautuneisuus purkautui lakkoina ja yrityksenä estää pilkkahintaisten elintarvikkeiden toimittaminen markkinoille; joskus maitorekkojen lastit kaadettiin ojiin, vain osa säilytettiin jaettavaksi ilmaiseksi kaupunkien vähäväkisille. Paikka paikoin farmarit estivät väkivalloin lainojensa vakuutena olleiden tilojen pakkohuutokaupat. Pahimmat levottomuudet lientyivät kuitenkin presidentti Rooseveltin valtaantulon jälkeen vuonna 1933. Hänen vaalitaistelun aikana markkinoimansa New Deal -ohjelman avulla myös maatalouden ongelmiin puututtiin voimakkaasti.¹⁹

Maailmansotien välisenä aikana rahatalouden modernisoituminen suomalaisella maaseudulla monipuolisti talonpoikien mahdollisuuksia kehittää omaa elinkeinoaan. Mutta talouden romahtaessa maaseudun väki joutui tekemisiin myös rahatalouden nurjan puolen kanssa: likvidin rahan puutteessa velallinen huomasi olevansa mukana monimutkaisessa oikeudellisessa prosessissa ulosmittauksineen ja lopulta myös kiinteistön pakkohuutokauppoineen. Suomessa 1930-luvun pakkohuutokaupoissa noudatettiin vuonna 1895 säädettyä ulosottolakia. Lain mukaan hoitamattoman velan osalta ulosmittaustoimien tuli kohdistua ensisijaisesti velallisen irtaimen omaisuuteen, ja jos siitä ei tarvittavaa korvausta saatu, silloin kiinteistö oli huutokaupattava. Kokonaisuudessaan irtaimistoa ei kuitenkaan voitu ulosmitata, sillä velallisella oli oikeus erottaa myytävästä omaisuudesta sellainen osa, jota hän tarvitsi välttämättömään toimeentuloonsa.²⁰

Muodollisesti ulosotto-prosessin kulusta vastasi ulosotonhaltija, jona maaseutukunnissa toimi virkansa puolesta maaherra ja kaupungeissa maistraatti.

¹⁵ Pedersen – Thullberg – Tveite 1974, 179 – 181.; Sipilä, L. 1937, 40.

¹⁶ Pedersen – Thullberg – Tveite 1974, 194 – 200.; Sipilä, L. 1937, 36 – 56.

¹⁷ Sipilä, L. 1937, 56 – 58.

¹⁸ Sipilä, L. 1937, 61 – 70.

¹⁹ Shannon, F.A. 1957, 88 – 92.; Cameron, R. 1982, 414.; Sipilä, L. 1937, 70 – 72.

²⁰ Suomen Asetuskokoelma. N:o 37/1895 Ulosottolaki.; Ollinen, I. 1938, 57.; Jutila – Konttinen 1936, 66.

Ulosotonhaltijan valvonnan alaisuudessa toimi puolestaan ulosottomies. Tätä tehtävää kaupungeissa hoiti kaupunginvouti. Maaseudulla tehtävästä vastuussa ollut kruununvouti määräsi nimismiehen hoitamaan omasta puolestaan ulosottomiehen tehtäviä omassa piirissään. Ulosotto voitiin aloittaa siinä tilanteessa, kun velkojalla oli osoittaa täytäntöönpanoperuste. Käytännössä kyseessä oli joko alioikeuden tuomio tai ulosotonhaltijan päätös. Oikeuden päätöstä ei tarvittu, mikäli velkoja saattoi osoittaa saamisensa velkakirjalla tai muulla kiistattomalla kirjallisella todistuskappaleella. Ilman tuomiota perintään saattoivat mennä myös verot, julkisoikeudelliset maksut ja rahasaatavat. Tämän jälkeen ulosotto-prosessi eteni siten, että ulosotto-peruste lähetettiin kruununvoudille, joka puolestaan kääntyi velallisen kotipaikkakunnan nimismiehen puoleen. Nimismiehen tai jonkun muun maaherran hyväksymän viranomaisen tehtävänä oli suorittaa ulosmittaus paikanpäällä. Tämän epäkiittollisen tehtävän toimittaminen johti puolestaan siihen, että nimismies tai hänen apulaisensa joutuivat maaseutuväen suoran katkeruuden ja vihan kohteeksi. Ulosmittauksesta laadittiin pöytäkirja, johon merkittiin ulosmitatun omaisuuden määrä ja arvo. Mikäli velalliselta ei löytynyt rahaa tai irtainta riittävästi saatavien kattamiseen, silloin ulosmitattiin myös velallisen hallinnassa ollut kiinteä omaisuus. Se muutettiin rahaksi kruununvoudin pitämässä erillisessä kiinteistön julkisessa pakkohuutokaupassa. Kiinteistön omistajan suostumusta huutokauppaan ei enää tarvittu, sillä hänen puhevaltansa oli edellä mainittujen oikeustoimien myötä päättynyt. Hänen valittavanaan oli enää huutokaupan pitopaikka: lääninkansliassa kaupan toimitti maaherra, kun taas paikanpäällä itse tilalla meklarina toimi kruununvouti. Jos velalliselta oli ulosmitattu useampia kiinteistöjä, niin kauppapaikkana toimi kalliimmaksi arvioitu kiinteistö tai pääasiallisena asuinpaikkana toiminut tila.²¹

Pakkohuutokaupan julkisuus tarkoitti sitä, että tila tarjottiin myytäväksi kaikille ostohaluisille, jolloin näiden keskinäinen vapaa kilpailu johti parhaan mahdollisen hinnan saavuttamiseen. Mahdollisimman suuren yleisön houkuttelemiseksi huutokaupan toimittajan oli huolehdittava riittävästä tiedottamisesta. Käytännössä se tapahtui lähettämällä kutsukirjeet ulosmittausta hakeneille sekä kaupan kohteena olevan tilan rasitus-todistuksesta näkyville kiinnitysten haltijoille. Julkisen kuulutuksen piti olla nähtävissä Suomen Virallisessa lehdessä sekä jossain paikkakunnalla yleisesti levinneessä sanomalehdessä. Lisäksi pakkohuutokaupan ilmoituksen täytyi olla nähtävillä kyseisen kunnan ilmoitustaululla. Etenkin pulavuosien alkuaikana 1930-luvun alussa pakkohuutokauppatilaisuudet kiinnostivat suuriakin kansanjoukkoja. Varsinkin Kalajokilaakson pulaliikenedinnän keskuksissa, Nivalassa ja Ylivieskassa, ihmiset olivat laman alkupuolella sankoin joukoin mukana seuraamassa huutokauppatilaisuuksia.²²

²¹ Suomen Asetuskokoelma. N:o 37/1895 Ulosottolaki.; Ollinen, I. 1938, 88 ja 123 – 128.; Mäenpää, M. 1984, 18 – 19. Ylikangas, H. 1996, 276.; Haapajärven kihlakunnan kruununvouti toimitti poikkeuksetta pakkohuutokaupat myytävänä olleella tilalla, sen sijaan Salon kihlakunnan vouti toimitti huutokaupan muutaman kerran paikallisessa majatalossa Ylivieskassa, tällöinkin tosin maaherralta saamansa erikoisluvan nojalla. OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F 8 – F 25 ja OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.

²² Ollinen, I. 1938, 57 – 62.; Nygård, T. 1970, 268.; Lackman, M. 1981, 497.; Mäenpää, M. 1984, 18; Enimmäkseen Haapajärven ja Salon kihlakuntien voudit julkaisivat ilmoitukset Kalajokilaaksossa, mutta myös Kaikua ja Liittoa käytettiin. OMA HKKA Pak-

Myyminen tapahtui nostohuudoilla siten, että tilaisuudessa tehty korkein ostotarjous oli lopullinen myyntihinta. Keskeinen termi tässä yhteydessä oli ns. alin hyväksyttävä tarjous, jolla kauppa voitiin tehdä. Ulosottolaissa oli tarkkaan määritelty vaateet parempiin ja huonompiin saataviin. Myynti perustui ns. peittämisperiaatteeseen; vain sellainen tarjous voitiin hyväksyä, jossa uloshaettava saatavaa parempioikeuksiset vaateet sekä toimituskulut peittyivät. Sen sijaan huonompaan luokkaan kuuluneet oikeudet ja saatavat myynti saattoi tuhota.²³ Lisäksi laissa määriteltiin perittävien saatavien keskinäinen paremmuusjärjestys, jossa edellisellä saatavalla oli aina etusija jälkimmäiseen nähden. Ensimmäisenä tulivat ulosmittaukseen ja sen toimeenpanoon liittyneet kustannukset. Käytännössä tämä tarkoitti kaikkia niitä maksuja, joita prosessin toteuttamiseksi viranomaiset olivat joutuneet suorittamaan, kuten esimerkiksi lehti-ilmoittelu, asiakirjojen hankinta ja matkakustannukset. Omien kulujensa kattamiseksi kruununvouti vaati velkojilta etumaksua ennen tilaisuuden järjestämistä, sillä etenkin laman pitkittyessä ostajia ei enää kaikille tiloille löytynyt, vaan pöytäkirjaan jouduttiin tekemään merkintä: "Ei tehty tarjouksia". Toisen ryhmän etuoikeutetuista saatavista muodostivat niiden työntekijöiden palkat, jotka olivat olleet omistajan palveluksessa viimeisen tai kuluvan vuoden aikana kiinteistön hoitoa varten. Kolmantena tulivat erilaiset verosaatavat tai niihin rinnastettavat maksut, kuten tierahastoon menevät maksut, järvenlaskemis- ja ojittamiskustannukset sekä maanjakokorvaukset ja -palkkiot. Nämä saannot olivat luonteeltaan joko julkisoikeudellisia rasitteita tai sellaisia maksuja, jotka oli muodostettu yleisen edun tähden. Tämän vuoksi näiden turvana ei tarvinnut olla kiinnitystä. Neljäntenä tulivat maksamattoman kauppahinnan panttioikeus, kiinnitetyt panttioikeudet sekä muut tilaan kiinnitetyt tai vuokrarekisteriin merkityt esineoikeudet. Viidentenä olivat kiinnittämättömät tai rekisteröimättömät vuokraoikeudet, jotka oli asianmukaisesti tehty. Viimeisenä tulivat ne maksuvaateet, jotka eivät kuuluneet mihinkään edellä mainituista luokista, mutta joiden perusteella pakkohuutokauppaa kuitenkin vaadittiin toimitettavaksi velan maksamiseksi. Käytännössä edellä mainittujen saantojen lisäksi huutokaupantoimittajat merkitsivät usein velkojainluetteloon "irtosaatavat" eli sellaiset saatavat, joita ei ollut tuomiolla tai päätöksellä vahvistettu.²⁴

Ulosottolain mukainen etuoikeusjärjestys saattoi olla joissakin tilanteissa pakkohuutokauppaa hakeneelle melkoinen yllätys: Vuonna 1930 eräs velkoja peri reisjärveläiseltä tilalliselta 65 000 markan saatavia huutokauppateitse. Tila huudettiin 28 100 markalla, josta kuitenkin kiinnitysten purkamisen ja huutokauppakulujen vähentämisen jälkeen hakija sai lopulta 1071 markkaa ja 25 penniä.²⁵ Tällaisia "huonompia" saatavia lamavuosien pakkohuutokaupoissa sitten mitätöitiinkin urakalla. Jos pakkohuutokaupassa ei tehty lainkaan tarjouksia tai huutosummat jäivät liian vajaiksi, niin velkojilla oli halutessaan mahdollisuus

kohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25 ja OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:21 - F:36.

²³ Ollinen, I. 1938, 201.

²⁴ Suomen Asetuskokoelma. N:o 37/1895 Ulosottolaki.; Ollinen, I. 1938, 150 - 157.

²⁵ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1930 F:9.

hakea velallisen omaisuutta uudelleen kaupattavaksi. Tällöin tuli varautua huutokauppakustannusten kohoamiseen, jolloin luonnollisesti oli tarkkaan harkittava uuden tilaisuuden vaatimisen järkevyyttä. Joissakin tapauksissa pakkohuutokauppaprosessi saattoi velkojan pyynnöstä jäädä kesken, koska saatavien periminen näytti toivottomalta. Esimerkiksi kesällä 1935 Reisjärvellä hakija perui huutokaupan, koska ”tilaa rasittaa 50 000 markan haltijakiinnitys, jonka perusteella alin hinta nousee kohtuuttoman korkealle”.²⁶

Pakkohuutokaupan päätyttyä hyväksytyyn huutosummaan ostajan tuli heti suorittaa 1/6 kauppahinnasta tai antaa riittävä vakuus kuitenkin siten, että ulosmittaus- ja muut huutokauppakustannukset tuli hoidettua. Loput kauppahinnasta tuli suorittaa viimeistään 42 päivän kuluttua huutokaupasta. Kauppasummasta voitiin kuitenkin vähentää hakemattomat ja siten edelleen voimaan jääneet kiinnitykset, jotka tulivat näin uuden omistajan vastattaviksi. Tämä tietysti edellytti kyseisen kiinnityksen haltijan suostumusta. Pakkahuutokaupasta kertyneet rahat tilitettiin sen jälkeen, kun ostaja oli suorittanut lopullisen kauppahinnan. Jako perustui huutokauppatilaisuudessa laadittuun velkojainluetteloon, jossa edellä kerrotut etuisuudet ja niiden keskinäinen järjestys oli huomioitu. Tämän jälkeen kruununvouti pystyi laatimaan kauppakirjan, jonka perusteella ostaja saattoi hankkia lainhuudon uudelle omistukselleen.²⁷ Muutamassa tapauksessa Kalajokilaaksossa kävi kuitenkin siten, ettei ostaja pystynytään vastaamaan huutoonsa, joten oli järjestettävä uusi huutokauppa.

1.2 Aikaisempi tutkimus

1930-luvun taitteen taloudellinen ja poliittinen murroskausi²⁸ itsenäistyneen Suomen alkutaipaleelta on ollut historiantutkijoiden kiinnostuksen kohteena. Etenkin huomiota on saanut talonpoikaisväestössä laajaa kannatusta saanut äärioikeistolainen Lapuan liike, joka omaksui ulkoparlamentaariset suoran toiminnan keinot kitkeäkseen kommunismin maasta.²⁹ Toisaalta työväenliikkeen

²⁶ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1935 F:24.

²⁷ Ollinen, I. 1939, 61.; Mäenpää, M. 1984, 22 – 23.

²⁸ Murroksen käsitteen ongelmallisuutta on pohtinut mm. Heikki Ylikangas. Hänen mukaansa käsitettä voidaan kuvata vanhan ja uuden yhteentörmäyksellä, joka tuo mukanaan muutoksen yhteiskuntaan. Mitä vaikuttavampi ja rajumpi muutos on, sitä perustellumpaa murros-käsitteen käyttö historiassa on. 1930-luvun poliittisen liikehdinnän ja taloudellisen laman voidaan perustellusti katsoa olleen sanotun kaltainen suuren muutoksen yhteiskunnalliseen kehitykseen mukanaan tuoneen kehitysvaiheen. Ylikangas, H. 1995, 6 – 11. Samaa murroksen käsitettä on tarkastellut myös Mika Pantzar. Hänen mukaansa voidaan puhua joko kulttuurisesta tai rakenteellisesta murroksesta. Edellisellä hän tarkoittaa ”ihmisen pään sisällä” tapahtuvia muutoksia, jälkimmäisellä aineellisen ulottuvuuden muutoksia. Pantzar, M. 1994, 151 – 180, erit. 167.

²⁹ Väitöskirjatutkimuksia Lapuan liikkeestä ovat tehneet mm. Siltala 1985, Perälä 1998 ja Huttula 2000. Heidän lisäksi oikeistoradikaalista liikehdintää ovat käsitelleet useat eri historian tutkijat 1960-luvulta lähtien. Ks. esim. Rintala, M. 1962, Hyvämäki, L. 1964, Alapuro, R. 1973, Nygård, T. 1982.

historiantutkimukselle tämä ajanjakso on yhtä lailla mielenkiintoinen, sillä kyse oli paitsi työväestön järjestötoiminnan yleisistä edellytyksistä myös sen sisäisestä jakautumisesta.³⁰ Kyyditykset, työväentalojen sulkemiset ja muut väkivaltaiset toimet kasvattivat yhteiskunnallista levottomuutta, jota syvensivät entisestään heikentyneet taloudelliset näkymät. Oikeistoradikalismin ja siihen liittyneen poliittisen toiminnan rinnalla historian tutkimuksen kiinnostuksen kohteena on ollut edellä kuvattuun taloudelliseen ahdinkoon pohjautunut pulatoiminta.³¹ Näin ollen 1930-luvun poliittiseen kiehunsaan ja taloudelliseen romahdukseen kytkeytynyt näkyvä suomalaisen maaseutuväestön yhteiskunnallinen liikehdintä on varsin tarkkaan dokumentoitu.

1920 – 1930-lukujen taitteessa Suomen maaseutua murjonut yleismaailmallinen talousahdinko synnytti jo omana aikanaan muutamia selvityksiä maatalouspulasta, maanviljelijöiden velkaantumisesta ja valtiiovallan toimenpiteistä talonpoikien auttamiseksi. Selvityksiä tekivät mm. H. Gebhard, K.T. Jutila, J.H. Konttinen, J.E. Sunila ja V.F. Johansson.³² Yhteistä näille pulavuosia ja sen aikaisia toimia käsitteleville kirjoituksille on se, että niiden tekijät ovat sellaisia henkilöitä, jotka itse olivat osallisina aikakauden tapahtumiin. Osuuskassojen Keskuslainarahaston johtaja Hannes Gebhard oli pellervolaisen liikkeen vahva vaikuttaja, lamavuosien aikainen pääministeri Sunila yhdessä maatalousministerinä toimineen professori K.T. Jutilan kanssa olivat valtiiovallan virallisen pulapolitiikan toteuttajia ja Helsingin yliopiston agrariipolitiikan dosentti – ”pulaprofessori” – V.F. Johanson lapualaishenkinen pulaliikkeen aktiivinen vaikuttaja ja poliittisten päättäjien kärkeä arvostelija.³³ Vuonna 1937 ilmestyi Lauri Sipilän tutkimus Osakeyhtiö Maakiinteistöpankin toimista maanviljelijöiden velkojen vakuuttamiseksi pulavuosien 1931 – 1936 aikana. Kahta vuotta myöhemmin hän julkaisi toisen aihetta sivunneen – osittain samaan aineistoon pohjautuneen – selvityksen maatalojen hintakehityksestä vuosilta 1933 – 1938.³⁴ Toisen maailmansodan jälkeen ilmestyneessä Arvi Korhosen toimittamassa Suomen historian käsikirjan jälkimmäisessä osassa maatalouden ongelmia sivuttiin muun taloudellisen murroksen käsittelyn yhteydessä, mutta esimerkiksi pulaliikehdintään liittynyt toiminta sivuutetaan mainitsemalla lyhyesti Nivalan tapahtumista.³⁵

³⁰ Ks. esim. Hakalehto, I. 1964.; Upton, A. 1970.; Lackman, M. 1985.; Suomen työväenliikkeen historia, osa 2 1977.

³¹ Lackman, M. 1985.; Lackman, M. 1996.; Lackman, M. 1981.; Lackman, M. 1977.; Oittinen, P. 1975.; Kuusterä, P. 1979.

³² Gebhard, H. 1929.; Gebhard, H. 1931.; Gebhard, H. 1932.; Sunila, J.E. 1936.; Jutila – Konttinen 1936.; Jutila, K.T. 1938.; Johanson, V.F. 1941.

³³ Kuusterä, A. 2002, 25.; Hokkanen, K. 1986b, 75 – 76, 108 – 109, 150.; Lackman, M. 1985, 197 – 198.; Ekberg, H. 1991, 43 – 44. Siinä missä Jutilan mukaan Suomessa oli onnistuttu luomaan varsin monipuolinen ”maatalouden ja maatalousväestön tukemisjärjestelmä”, niin Johanson kritisoi toimien jääneen puolittaisiksi: ”Tehtiin vähän kerrallaan ja odotettiin sen vaikutusta, ja uusiin toimenpiteisiin ryhdyttiin vasta sitten, kun oli ilmennyt, ettei tulos ollut vastannut tarkoitustaan”. Jutila, K.T. 1938, 205.; Johanson, V.F. 1941, 266.

³⁴ Sipilä, L. 1937.; Sipilä, L. 1939.

³⁵ Laati, I. 1949, 517 – 518.

1970-luvulla uudelleen virinnyt kiinnostus menneisiin pulavuosiin tuotti useita aihepiiriä sivunneita tutkimuksia.³⁶ Mielenkiinto ei rajoittunut ainoastaan Suomeen: vuonna 1974 julkaistiin pohjoismaisten historioitsijoiden sotien välisen ajan maatalouden kriisiä ja pulapolitiikkaa käsitelleen kokouksen anti.³⁷ Suomessa pakkohuutokauppojen ja pulaliikehännän keskinäistä yhteyttä selvitti 1970-luvulla pro gradu- ja lisensiaattitöissään Paula Oittinen, myöhemmin Kuusterä.³⁸ Hänen tutkimuksensa perustuvat pääasiassa Tilastokeskuksen arkistossa oleviin maatalouskiinteistöjen pakkohuutokauppatilastoihin. Hänen perushavaintonsa on, että laman alkupuolella pakkohuutokauppakurimukseen joutui keskikooltaan suurempia tiloja, kun taas laman loppupuolella myynnissä olivat enimmäkseen pientilat. Hänen huomionsa tukee tältä osin sitä näkemystä, että tällaisten vauraimpina ja siten yhteisössään huomattavaa arvostusta nauttivien isäntien vaikeuksiin ajautuminen selittää osaltaan maaseudun liikehdintää kyseisillä alueilla.³⁹ Voimattomuus ja avuttomuuden tunne oman aseman murenemisen paineessa purkautui voimakkaana protestitoimintana yhteiskuntaa ja sen epäoikeudenmukaisiksi koettuja lainalaisuuksia vastaan. Erityisen tarkkaan 1930-luvun pulaliikehdintään perehtynyt Matti Lackman aloitti myös oman tutkimuksensa 1970-luvun lopulla.⁴⁰ Varsin yksityiskohtaisesti hän käsittelee väitöskirjassaan (Taistelu talonpojasta, 1985) mm. Kalajokilaakson pulaliikettä ja Nivalan pulakapinaa vuodelta 1932. Hänen tarkastelunsa näkökulma pohjautuu Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP) vaikutuksen selvittämiseen sotien välisen ajan talonpoikaiseen liikehdintään. Lackman osoittaaakin, että Pohjanmaan pulaliikkeiden välillä oli tässä mielessä huomattava ero, sillä Muhoksen liikehännän taustalla on kommunistisella liikkeellä merkittävää vaikutusta, kun sen sijaan Kalajokilaakson pulaliikehdintään SKP ei yrityksistään huolimatta saanut otetta.⁴¹ Laajentunut tietämys pulavuosista ja niiden aikaisista tapahtumista heijastui 1980-luvun lopulla ilmestyneissä historian yleisesityksissä; maataloutta ja sen vaikeuksia käsiteltiin aikaisempaa syvällisemmin.⁴²

Vaikka pulaliikehännän tutkimuksen yhteydessä esille nostettujen maatalojen pakkohuutokauppojen osoitettiin vaikuttaneen talonpoikaisen protestitoiminnan syntyyn, niin kovinkaan tarkkaa ja yksityiskohtaista tietoa myyneistä ei ollut käytettävissä. Vasaran alle päätyneisiin tiloihin keskittynyt tutkimus alkoi Jyväskylän yliopistossa 1980-luvun alkupuolella Heikki Rantatuvan johdolla. Yksityiskohtaisemmin pakkohuutokauppoja on tarkasteltu muutamissa pro gradu-tutkielmissa. Tällaiset tutkimukset on tehty Haapajärven,

³⁶ Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksella syntyi 1970-luvun alkupuolella useitakin 1930-luvun pula-aikaa sivunneita tutkimuksia. Näiden töiden taustalla oli pyrkimys laajentaa perinteistä politiikan tutkimuksen näkökulmaa myös taloudellisten ja sosiaalisten vaikutusten selvittämiseen. Ks. Kalela, J. 1987, 189 – 203.

³⁷ Kriser och krispolitik i Norden under mellankrigstiden. Nordiska historikermötet i Uppsala 1974. Mötesrapport. Uppsala 1974.

³⁸ Oittinen, P. 1975.; Kuusterä, P. 1979.

³⁹ Oittinen, P. 1975, 124, 130 ja 144.; Kuusterä, P. 1979, 4.

⁴⁰ Lackman, M. 1977.

⁴¹ Lackman, M. 1985, 319.

⁴² Ks. esim. Lackman, M. 1987, 206 – 207.; Salokangas, R. 1987, 684 – 687.

Kuortaneen ja Mikkelin kihlakunnista.⁴³ Näissä töissä perusaineiston muodostavat pakkohuutokaupoista kertyneet kruununvoutien laatimat asiakirjat, jolloin niiden tarkastelu ulottuu myös laman ensimmäisiin vuosiin 1929 ja 1930, jotka puuttuvat maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastoista. Aihetta läheisesti sivuaa myös Mika Kankaan opinnäytetyö, jossa selvitetään Oy Maakiinteistöpankin ja asutushallituksen huutokaupattujen mautilojen lunastustoimintaa.⁴⁴ Laajimmin maatalouskiinteistöjen pakkohuutokauppoja valtakunnallisena ilmiönä tarkastellaan Heikki Rantatuvan artikkelissa, joka ilmestyi vuonna 2004 julkaistussa Suomen maatalouden historiaa käsittelevän teossarjan toisessa osassa.⁴⁵ Edellä mainittuja maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastoja hyväksikäyttäen hän on tilastollisesti käsitellyt pakkohuutokauppojen lukumääriä, pinta-aloja, velkojen määrää ja laatua jne. koko Suomen alueella. Rantatuvan aineisto antaakin merkittävän vertailukohtaan tälle tutkimukselle. Huutokauppa-aallon maantiedettä selvittäessään Rantatupa osoittaa kihlakunnittain tarkasteltaessa selvän yhteyden alueellisen talonpoikaisliikehdinnän ja pakkohuutokauppojen välillä.⁴⁶

Paikallisella tasolla pulavuodet ja niihin liittynyt liikehdintä on ollut mielenkiinnon kohteena. Lackmanin väitöskirjan lisäksi Nivalan tapahtumia on käsitelty muutamissa opinnäytetöissä.⁴⁷ Kalajokilaakson kunnista, Alavieskaa lukuun ottamatta, on kirjoitettu omat paikallishistoriansa, joissa sivutaan 1930-luvun pulakautta taloudellisine ja poliittisine vaikutuksineen. Tarkemmin aihetta ovat tutkineet Toivo Nygård Nivalan ja Matti Lackman Ylivieskan kirjassa.⁴⁸ Muiden kuntien historioissa 1930-luvun pulavuosien käsittely jää yleensä,

⁴³ Mäenpää, M. 1984.; Turunen, R. 1984.; Maijala, J. 1986.

⁴⁴ Kangas, M. 1996. Käytännössä Kankaan tutkimus rajoittuu asutushallituksen lunastustoiminnan tarkempaan selvittelyyn, sillä Oy Maakiinteistöpankin arkistomateriaalia ei hänellä ollut käytettävissään.

⁴⁵ Suomen maatalous sai ensimmäisen laajan yleisesityksensä vuosien 2003 – 2004 aikana, jolloin ilmestyi laaja kolmiosainen historiasarja aiheesta. Tämän teossarjan toisessa osassa, joka käsittelee 1870-luvulta 1950-luvulle ajoittuvaa maatalouden kasvun ja kriisien aikaa, tulee luonnollisesti pulavuosien vaikutus maamme silloiselle pääelinkeinolle tarkkaan selvitettyä. Samaisessa perusteoksessa olevassa Teppo Viholan artikkelissa, joka käsittelee sotien välisen ajan maatalouden kehitystä, sivutaan pulavuosien aiheuttamaa murrosta useammaltakin eri näkökannalta. Ks. Vihola, T. 2004.

⁴⁶ Rantatupa, H. 2004, 427 – 429. Aikaisemmin alueellinen vertailu oli perustunut läänikohtaisiin lukumääriin. Tällöin ei yhtä selvästi noussut esille pakkohuutokauppojen alueellinen keskittyneisyys.

⁴⁷ Vuonna 1966 ilmestyi Aaro Heinosen Nivalan konikapinaa käsitellyt seminaariesitelmä Jyväskylän yliopistossa. Heinonen, A. 1966. Heimo Hietanen puolestaan lähestyi aihetta teologisesta näkökulmasta selvittäen tapahtumien uskonnollista taustaproblematiikkaa. Hietanen, H. 1985. Uusin tutkimus ilmestyi vuonna 2005, jossa Aino-Maija Viljamaa tarkasteli Nivalan kuohunnan yhteiskunnallisia taustatekijöitä sekä tapahtuman jälkikuvan muotoutumista. Kysymykseen siitä, että oliko tapahtumassa kyse konikapinasta vai pulakapinasta, hän toteaa molempien käsitteiden käytölle olevan yhtäläiset perusteet: Nivalan Välikylän miehille se oli Ruuttusen tamman kohtaloon liittynyt yhteenotto viranomaisten kanssa, mutta muualta Nivalaan saapuneille väkijoukoille kyse oli sen sijaan pulaan liittyneestä toiminnasta. Nämä kaksi tapahtumaa olivat siten Viljamaan näkemyksen mukaan erillisiä asioita, mutta monella tapaa toisiinsa kytkeytyneitä, jolloin ne voidaan nähdä kahtena sisäkkäisenä tapahtumana. Viljamaa, A-M, 2005, erit. 111.

⁴⁸ Nygård, T. 1970.; Lackman, M. 1981.

lähinnä kuntataloutta ja elinkeinoelämää koskettelevien artikkelien yhteydessä, lyhyen maininnan varaan. Muun taloudellisen ja yhteiskunnallisen toiminnan peruslähteenä paikallishistoriat toimivat hyvin, vaikkakin kirjoittajien oma harastuneisuus ja mielenkiinto ovat muokanneet käsiteltävien aihepiirien sisältöä ja laajuutta jonkin verran toisistaan poikkeaviksi.

Poliittisella tasolla Kalajokilaakson pulaliike Nivalan tapahtumiseen, kuten muukin taloudelliseen ahdinkoon liittynyt liikehdintä Suomen maaseudulla 1930-luvulla, on erityisen läheisessä yhteydessä maalaisliiton historiaan.⁴⁹ Etenkin yksi puolueen viime vuosisadan alkupuolen keskeisistä vaikuttajista, Nivalan suuri talonpoika Kyösti Kallio, joutui pulavuosina kotimaakuntansa talonpoikien myrskyisän arvostelun kohteeksi. Tätä näkökulmaa ovat käsitelleet Matti Lackman sekä erityisen yksityiskohtaisesti Kari Hokkanen Kyösti Kallion elämäkerrassa.⁵⁰ Pakkahuutokauppojen ja pulaliikehdinnän yhteiskunnallista syvyyttä kuvastaa omalta osaltaan aihepiirin herättämä kiinnostus myös historiankirjoituksen ulkopuolella.⁵¹

1990-luvun alkupuolen talouskriisi herätti mielenkiinnon myös kuusi vuosikymmentä aikaisemmin koettuun suureen pulakauteen: 1930-luvun tapahtumista on haettu vertailukohtaa etsittäessä 1990-luvun laman taloudellisia, poliittisia, sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä. Tutkimalla 1930-luvun pulakautta on haluttu tarkastella etäämpää sellaista, mikä 1990-luvun alkupuolen taloudellisissa vaikeuksissa ja niistä selviytymisen tavoissa on näyttänyt itsensä selvyyksiltä ja välttämättömyyksiltä.⁵² Suomen Akatemia käynnisti vuonna 1997 kolmivuotisen tutkimusohjelman, joka tähtäsi laman syiden selvittelyn lisäksi hankkimaan tietoa siitä, miten lama kestettiin, ja jättikö se pysyviä jälkiä suomalaiseen yhteiskuntaan. Tätä tietoa haluttiin koota tulevaa päätöksentekoa varten.⁵³ Laman syitä analysoineen kansantaloustieteellisen osion lisäksi tutkimusohjelmaan kuuluivat niin yhteiskunta- ja kulttuurihistorialliset kuin sosiaalipoliittiset selvitykset, joilla pyrittiin avartamaan edellä mainitun lisäksi myös

⁴⁹ Mylly, J. 1989, 290 - 310.

⁵⁰ Hokkanen 1986b.

⁵¹ Jo Pentti Haanpää aikalaisena sai aineksia isäntien kohtaloista omiin ”juttuihinsa”. Lempi Linna julkaisi 1960-luvulla kirjan Nivalan konikapinasta (Linna, L. 1966.), jossa hän kertoo ”kapinaan” osallistuneiden kokemuksista talonpoikien näkökulmasta. Kovin suurta ymmärrystä häneltä ei liikene yhteenoton toisen osapuolen, viranomaisten, toiminnalle. Toisaalta Linnaa arvosteltiin paikallisesti myös siitä, että hän - kirjailijan vapaudella kylläkin - oli tuonut mukana ”omaa mielikuvitusta”. Ks. esim. Nivala-lehti 3.12.1965. Näiden kaunokirjallisten tuotosten ohella aiheesta on syntynyt näytelmiä sekä Mikko Niskasen ohjaama elokuva. Teema on edelleen ajankohtainen, sillä kesäkuussa 2004 sai kantaesityksensä Pula! -ooppera Nivalassa. Musiikkiesityksen innoittamana paikallinen lehtimies Ilmari Luhtasela julkaisi oman Pula ja kapina-teoksensa. Luhtasela, I. 2004.

⁵² Blomberg - Hannikainen - Kettunen 2002, 8, 10.

⁵³ Ks. Okko, Paavo, Esipuhe teoksessa *Down from the heavens, up from the ashes the Finnish economic crisis of the 1990s in the light of economic and social research* edited by Jorma Kalela, Jaakko Kiander, Ullamaija Kivikuru, Heikki A. Loikkanen & Jussi Simpura. VATT-publications 27:6, Helsinki 2001. Suomenkielisen yhteenvedon tutkimusohjelman tuottamista tulkinnoista talouskriisistä ja sen aiheuttamista taloudellis-yhteiskunnallisista vaikutuksista kokosi ohjelman koordinaattorina toiminut tutkimusprofessori Jaakko Kiander. Kiander 2001.

taloudellisen romahduksen poliittisia, sosiaalisia ja kulttuurisia aspekteja.⁵⁴ Molempien 1900-luvun suurien lamakausien yhteinen piirre näiden tutkimusten perusteella oli se, että ne olivat monikerroksisia ilmiöitä erilaisine ajallisine kestoineen ja muutosrytmeineen. Lisäksi kummankin laman sosiaalinen ulottuvuus oli huomattavasti pidempi kuin varsinainen taloudellinen kriisi. Toinen merkittävä huomio on lamafatalismin kyseenalaistaminen: lama ei ehkä sittenkään ole kaikkien ongelmien automaattinen selitys. Taloudellinen kriisi tosin vaikutti yhteiskuntaan syvästi, mutta kuitenkin sulautuneena sellaisiin muutoksiin, jotka olivat alkaneet lamasta huolimatta, osittain jopa ennen varsinaisia taloudellisen romahduksen vuosia.⁵⁵

1990-luvun laman myötä suomalaiseen kielenkäyttöön juurtui kriisin käsite niin voimakkaasti, että sen merkityssisällön katsottiin laimenneen.⁵⁶ Taloudellisen toimeliaisuuden palautumisesta huolimatta yhteiskuntaan on jäänyt suuria ratkaisemattomia ongelmia – lähinnä hyvinvointivaltion tulevaisuuteen liitettyjä uhkia. Raija Julkusen mukaan kriisistä voidaan perustellusti puhua silloin, kun esimerkiksi taloudellisissa olosuhteissa on niin suuria häiriöitä, ettei toimintaa pystytä jatkamaan ilman syvällisiä muutoksia koko systeemissä. Hänen mukaansa kriisin alkuperä voi löytyä järjestelmän ulkopuolelta tulevasta ärsykkeestä tai systeemin omista sisäisistä vastakohtaisuuksista. Esimerkiksi 1990-luvun lamavuosina esille nousutta kysymystä hyvinvointivaltion kriisistä on siten selitetty niin taloudellisella lamalla ja globalisaatiokehityksellä kuin jatkuvasti laajentuvilla hyvinvointipalveluilla – järjestelmä itse siten kaivaisi maata jalkojensa alta murentaessaan taloudellista ja moraalista perustaansa.⁵⁷ 1930-luvulla suomalaisen maanviljelijäväestön voidaan katsoa joutuneen vakavaan taloudelliseen kriisiin, jonka äärimuotona oli velkojen ulosmittauksesta seurannut kiinteän omaisuuden julkinen pakkohuutokauppaus. Pahimpien pulavuosien aikana tuhansia tiloja joutui velkoineen vasaran alle. Vastaavaa ilmiötä, ainakaan maatalouden osalta, ei itsenäisen Suomen historiassa ole koettu. Yhteistä 1930-luvun tapahtumilla ja kuusikymmentä vuotta myöhemmin tullelle taloudelliselle kriisille oli se, että vaikeuksien taustalla olivat niin ulkoiset kuin sisäiset tekijät – niiden yhteisvaikutuksesta lainarahaa ottaneiden talonpoikien kriisi huipentui pula-aikana vasaramarkkinoiden paukkeeseen.

Tämän tutkimustehtävän punaiseen lankaan liittyy kysymys siitä, miten maaseudun ihmiset selviytyivät tämän murroksen keskeltä. Suuren kriisin aika-

⁵⁴ Lamatutkimusohjelmaan kuului Jorma Kalelan johtama konsortio *The Historical Contexts of the Depression of the 1990s. The Dimensions of Survival and the Role of the Welfare State*. Se koostui neljästä seuraavien tutkijoiden johtamista projekteista. Jorma Kalela ja Pauli Kettunen: *The Changing Meaning of the Political during the Depression of the 1990s*; Antti Häkkinen: *From the Great Famine Years to the Recession of the 1990s. The Social History of Finnish Economic Crises*; Olli Kangas: *Welfare State at Crossroads* ja Hannu Salmi: *The Economic Crisis of the 1990s and the Cultural Strategies for Tackling the Depression*. Näiden hankkeiden tuloksia on julkaistu suomeksi vuonna 2002 ilmestyneessä teoksessa *Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*. Toimittaneet Helena Blomberg, Matti Hannikainen ja Pauli Kettunen. Blomberg – Hannikainen – Kettunen 2002, 8, 13.

⁵⁵ Blomberg – Hannikainen – Kettunen 2002, 8 – 9.

⁵⁶ Julkunen, R. 1995, 165.; Pantzar, M. 1994, 151 – 152.

⁵⁷ Julkunen, R. 1995, 165 – 166.

na eteen tulee kysymys siitä, millaisin keinoin vaikeuksista yritetään selviytyä ja mitkä ovat onnistumisen mahdollisuudet. Perinteisen historian tutkimuksen kohteena, niin meillä Suomessa kuin muuallakin, on ollut muutosprosessiin liittynyt yhteiskunnallinen levottomuus, joka on ääritapauksissa saattanut purkautua jopa väkivaltaisena kapinointina.⁵⁸ Väkivallan tielle astuminen on kuitenkin nähtävä epätoivoisena ratkaisuna – siihen on ryhdytty, kun muita vaihtoehtoja ei enää tilanteesta selviytymiseen ole nähty – sillä lähes poikkeuksetta talonpoikien avoin vastarinta on valtaapitävien taholta kukistettu kovin ottein. Toki epäonnistunutkin kapina on voinut tuoda rahvaalle parannusta pahimpiin epäkohtiin; hallitsijat tai maanomistajat ovat saattaneet taipua joihinkin tilapäisiin myönnytyksiin, mutta tilanteen rauhoittuessa niistä on sitten myöhemmin luovuttu. Yhtään sen paremmin talonpoikaiselle kansanosalle ei ole käynyt sellaisissa kapinoissa, joissa he ovat omalla liikehdinnällään edesauttaneet jonkun uuden hallitsijan tai poliittisen ryhmän valtaan nousun. Kovin usein vähäväkiset ovat saaneet huomata sanojen ja tekojen välisen ristiriidan: vaikka valta on vaihtunut, niin entiset murheet ovat jääneet.⁵⁹ Niinpä onkin esitetty, että talonpoikaisen väestön selviytymiskeinoja tutkittaessa olisi syytä perehtyä rahvaan pieneen ja huomaamattomaan jokapäiväisen elämän toimiin sisältyneeseen jatkuvaan vastarintaan sitä valtaeliittiä kohtaan, jonka vallan varjossa heidän elämänsä kulki. Näkymätön vastarinta on kuitenkin ollut keino, jolla rahvas on vaikeuksistaan aikojen kuluessa selviytynyt. Näiden keinojen selvittäminen on jäänyt tavallisesti syrjään, sillä tutkijat ovat olleet kiinnostuneita avoimiin konflikteihin liittyvästä toiminnasta. Toisaalta tutkimusta on ohjannut myös olemassa oleva lähdemateriaali, sillä tallentuneet dokumentit ovat syntyneet usein konkreettista toimista sekä niiden syistä ja seurauksista. Kriisistä selviytyminen, elämän hakeutuminen takaisin tavallisiin uomiinsa, jää lähteissä usein huomioimatta.⁶⁰

Politiikan tutkijat ovat nähneet talonpoikaisliikehdinnän kriisiajalle tyypillisenä ilmiönä, joka on perimmiltään seurausta yhteiskunnallisesta murroksesta ja modernisaatiosta: toiminnan liikkeellepanevana voimana on merkittävä muutos väestön taloudellisessa tilanteessa ja hyvinvoinnissa. Helanderin mukaan populistiset liikkeet syntyvät useimmiten tilanteissa, joissa tietty väestönosa on joko kadottanut tai tuntee menettävänsä poliittisen identiteettinsä sekä

⁵⁸ Ks. esim. Ylikangas, H. 1999, 120.; Katajala, K. 1994, 32 – 47. Vaikka suomalaisen väestön elinolojen heikentyminen on aika ajoin saanut rahvaan keskuudessa aikaiseksi voimakastakin liikehdintää, niin laajamittainen väkivalta tai sotiminen on ollut meillemme kuitenkin vierasta. Suomalaisen talonpojan kapinointia Ruotsin vallan ajalla tutkinut Kimmo Katajala katsoo vain nuijasodan 1500-luvun lopussa lähestyneen eurooppalaisia talonpoikaislevottomuuksia mittasuhteiltaan. Katajala, K. 2002, 484. Oma erityinen lukunsa suomalaisessa historiankirjoituksessa on vuoden 1918 tapahtumiin sekä sen taustoihin ja jälkivaikutuksiin keskittynyt tutkimus. Yksinomaan Jyväskylän yliopiston kirjaston JYDOK -tietokanta tunnisti kesällä 2005 hakusanalla ”kansalais-sota” 290 nimikettä. Nuijasotaa tutkinut Ylikangas rinnastaa sen vuoden 1918 sotaan pitäen niitä molempia sisällissotina, jossa osapuolten välinen pääjako kulki omistamisen ja ei-omistamisen mukaan. Ylikangas, H. 1993, 18.

⁵⁹ Scott, J.C. 1985, 28 – 29.

⁶⁰ Katajala, K. 1994, 135 – 136.; Weiss, H. 2000, 166.; Scott, J.C. 1985, 29.

vaikuttamismahdollisuutensa.⁶¹ Lackmanin mukaan tällaisille kansanliikkeille löytyy monia yhteisiä piirteitä, joita ovat esimerkiksi spontaanius, herravastaisuus, perinteisen talonpoikaisen elämänmuodon ihannoiti, uskonnollisuus ja jonkinasteinen kansallistunteen korostaminen. Johtajikseen liikehdintä tarvitsee myös riittävän karismaattisia henkilöitä, joilla on kyky toimia yhteisten tuntojen tulkkina. Tyypillistä niille on vielä puheessa ja toiminnassa korostuva vastakainasettelu valtakulttuurin kanssa. Tavallisia ja usein viljeltyjä kielikuvia hänen mukaansa ovat rikkaat – köyhät, kaupunki – maaseutu ja herrat – kansa asetelmat.⁶² Erityisesti sotien välisen ajan oikeistoliikkeiden, niin konservatiivisten kuin fasististen joukkoliikkeiden, juuria tutkittaessa on esille nostettu niiden synnyn pohjalla olleen pelon oman aseman muuttumisesta. Niitä on pidetty kahden yhteiskuntakerrostuman, ylimmän ja keskiluokan, reaktiona niiden kokemaan uhkaan.⁶³ Tätä teoreettista pohjaa mukaillen Alapuro katsoo Suomen oikeistoliikehdinnän versoneen fennomaniasta ja alkiolaisesta populismista. Fennomania, tukipylväänään suomenkielinen sivistyneistö ja vauraat talonpojat, oli hänen mukaansa ”kulttuurinen vastaus teollisuuden uhkaan: liike ei halunnut yhteiskunnan rakenteen muuttamista vaan sen suojaamista ja oman kulttuurinsa etenemistä sen puitteissa”. Alkiolaisen populismin Alapuro näkee syntyneen erityisesti ”pientalonpoikien reaktiona teollisuuden ja kaupan uhkaa vastaan”. Pulavuosien myötä talonpoikainen populismi kääntyi fasistiseksi talonpoikaiseksi liikkeeksi, joka sai vastakaikua yläluokalta.⁶⁴

Millaisin keinoin kriisitilanteista sitten selviydytään? Holger Weiss on jakanut toimintamallit karkeasti kahteen ryhmään, torjuviin ja hyökkääviin, joiden käytön ratkaisee hyvin pitkälle yksilön sosiaalinen, taloudellinen ja poliittinen asema. Toimintatapoja on pyritty ryhmittelemään siten, että yhteiskunnan alempien sosiaaliryhmien keinoja olisivat torjuvat toimintamallit, joiden muotoja olisivat esimerkiksi ymmärtämättömyys, teeskennelty tietämättömyys, ongelmien pakoilu, käskyjen noudattamatta jättäminen, niskurointi ja valehtelu. Tämä vastarinta voi olla luonteeltaan yksin tai ryhmässä tapahtuvaa, joko avointa ja aktiivista tai huomaamatonta ja peiteltyä. Tästä jälkimmäisestä vastarinnan muodosta James C. Scott käyttää nimitystä ”sveikiläisyys”. Typeräksi ja yksinkertaiseksi heittäytymisen taktikka ei kuitenkaan välttämättä pure, sillä kohteena oleva saattaa tunnistaa protestikäyttäytymisen kielen ja tulkita sen tarkoitukselliseksi niskoitteluksi. Ylempien sosiaaliryhmien kohdalla heidän tietonsa ja yhteiskunnalliset kontaktinsa antavat paremmat valmiudet aktiiviseen toimintaan asemansa puolustamiseksi. Hyökkääviä toimintamalleja ovat puolustautuminen, liittoutuminen ja yhteistyön tekeminen. Näin ylemmillä so-

⁶¹ Helander, V. 1971, 16.; Lackman, M. 1985, 12.; Populismien syntymallista ks. Sänkiaho, R. 1971, 22 – 30.

⁶² Lackman, M. 1985, 12.; Vrt. Helander, V. 1971, 15 – 21.; Sänkiaho, R. 1971, 37 – 40.

⁶³ Ks. konservatiivisten ja fasististen joukkoliikkeiden syntymekanismista Lipset, S.M. 1981, 127 – 168.; Moore, B. 1974, 413 – 452.; Alapuro, R. 1973, 7 – 9.

⁶⁴ Alapuro, R. 1973, 11 – 27,43 – 45. Liikehdinnän käyttövoiman Alapuro katsoo löytyvän yhteisön sisäisistä voimavaroista ja sen mobilisointikyvystä. Oli kyse sitten perinteisestä poliittisesta toiminnasta tai kriisitilanteeseen liittyneestä liikehdinnästä, niin kaikissa tilanteissa on perimmiltään kyse ihmisten kyvystä tai kyvyttömyydestä toimia omasta puolestaan. Ks. Alapuro, R. 2004, 139.

siaaliryhmillä olisi siis todellinen mahdollisuus puolustautua kriisin aikana. Sen sijaan mitä alhaisempi yksilön sosiaalinen asema yhteiskunnassa on, sitä passiivisempi hän olisi muutoksen edessä.⁶⁵ Edelleen tällaisesta ajattelusta voi tehdä sellaisen johtopäätöksen, että vaikuttavan yhteiskunnallisen toiminnan johdossa olisi siten tehokkaaseen toimintaan kykenevä sosiaalinen yläkerros.⁶⁶

1.3 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen kohteena on 1930-luvun pulavuosien aikana taloudellisiin vaikeuksiin joutunut maaseutuyhteisö. Perusasetelmana voidaan nähdä vanha-kantaisen suomalainen agraariyhteisön törmäys modernisoituvan yhteiskunnan uudenlaisten toimintamuotojen kanssa. Yhteisön ja sen yksittäisten jäsenten maailmankuva sekä heidän käsityksensä yhteiskunnallisen ja taloudellisen toiminnan muodoista oli rakentunut sen tiedon varaan, joka oli siirtynyt kollektiivisena muistina edellisiltä sukupolvilta. Nyt tuo aikaisemmin hankittu tieto ja kokemus eivät päteneetkään uudenlaisten toimintamallien yhteydessä. Entinen perusta järkkäsi. Markkinavoimien varaan rakentunut talous- ja erityisesti siihen liittynyt rahajärjestelmä toimivat isännille vaikeasti hahmotettavien lakien mukaan – lopulta väärin valintojen katkeraa satoa niitettiin maanviljelystilojen pakkohuutokauppamarkkinoilla.

Aihetta lähestytään Kalajokilaakson ja erityisesti reisjärveläisen maaseutuyhteisön näkökulmasta.⁶⁷ Kohteen valintaa voidaan perustella seuraavasti. Kalajokilaakso kuului siihen osaan suomalaista maaseutua, jossa 1930-luvun pulavuosien seurauksena maatiloja joutui vasaran alle erittäin runsaasti; talonpoikaisen väestön törmäys markkinavoimien kanssa oli raju. Reisjärvi kuului jokilaakson periferiaan. Sen syrjäinen sijainti joen latvaosissa hankalien kulku-

⁶⁵ Scott, J.C. 1985, 29 – 30 ja 291 – 301; Weiss, H. 2000, 165 – 169.; Katajala, K. 1994, 136.

⁶⁶ Ylempisäätyisten johtajuudesta oli kyse esimerkiksi Heikki Ylikankaan mukaan nuijasodassa. Ylikangas, H. 1999, 120 – 122. Samalla linjalla on myös Katajala 1600-luvun lopun Karjalan nälkäkapinatutkimuksessa: vaikka liikehdinnän joukkovoiman muodosti köyhät talonpojat, niin varsinaisen kapinalipun nosti talonpoikien keskiluokka. Katajala, K. 1994, 407. Näin voidaan katsoa käyneen myös Kalajokilaakson pulaliikehdintään liittyneen Nivalan kapinan kohdalla. Nivalan tapahtumien johtohenkilöksi kohosi pulatoimintaan aktiivisesti osallistunut ison talon isäntä Heikki Niskanen, vaikka hän ei henkilökohtaisesti joutunutkaan mukaan pakkohuutokauppakurimukseen. Hänen motiiveikseen pulaliikehdintää tutkinut Lackman katsoo henkilökohtaiset syyt: Niskanen halusi haastaa sukunsa valtiopäivätoiminnassa syrjäyttäneen Kyösti Kallion, johon puolestaan kanavoitui vaikeuksiin joutuneiden talonpoikien odotukset valtiiovallan konkreettisista toimista heidän auttamisekseen. Lackman, M. 1996, 65.

⁶⁷ Poliittista modernisoitumista paikallisesta näkökulmasta Suomen itsenäistymisen yhteydessä tutkinut Risto Alapuro katsoo, että yhden paikkakunnan kehityksen näkökulmasta voidaan valaista kriisin kehitystä yleisemmälläkin tasolla. Hänen mukaansa Suomen ulkopuolelta alkaneet mullistukset törmäsivät paikalliseen sääteleyjärjestelmään, jonka pohjalta itsenäistynyt Suomi sai lopullisen poliittisen muotonsa. Alapuro kiteyttää mikrohistoriallisen tutkimuksen peruslähtökohdan siten, että tutkittavana ei ensisijaisesti ole tietty yksittäinen kohde vaan prosessi, jota kyseisellä paikkakunnalla voidaan tutkia. Alapuro, R. 1994, 315 – 318.

yhteyksien takana oli osaltaan vaikuttanut siihen, että esimerkiksi pitäjän maatalous oli viime vuosisadan alkupuolella naapureitaan vanhakantaisempaa. Sama konservatiivisuus heijastui myös ihmisten asenteissa yleisemminkin. Kansakoulun tuloa oli vastustettu jyrkästi viimeiseen asti: herroja ei Reisjärvelle tarvittu! Mutta ainakin taloudellisessa ajattelussa tapahtui muutos, jolloin panostettiin maatalouden kehittämiseen. Kun laman myötä maatalouselinkeino ajautui kriisiin, niin erityisen syvältä se kouraisi Reisjärveä: pakkohuutokauppa-aalto vyöryi pitäjän yli. Näin ollen sitä voidaan perustellusti kutsua nykykäsien termein kriisikunnaksi.

Tutkimuksessa selvitetään pulavuosien aikaiset pakkohuutokaupat Reisjärven sekä sen viitekehystenä toimivan muun Kalajokilaakson alueelta. Huomion arvoista on se, että vaikka pakkomyynnejä toimitettiin kaikissa jokilaakson pitäjissä 1930-luvulla, niin niiden lukumäärissä oli kunnittain, ja jopa saman pitäjän eri kylien välillä, huomattavan suuria eroja. Miksi vaikeudet keskittyivät erityisesti latvakuntiin? Aineiston analysoinnilla selvitetään pakkohuutokauppakurimukseen joutuneen maatilan peruskuvaa. Millainen viljelmä joutui vaikeuksiin ja mitkä olivat ne mahdolliset taustatekijät, jotka johtivat isännän velkaantumiseen niin, että ainoaksi mahdollisuudeksi jäi kiinteän omaisuuden rahaksi muuttaminen? Oliko velkaannuttu omien maatalouden investointien vuoksi, liiketoiminnan takia vai oliko edessä oman tilan pakkohuutokauppa, koska nimi oli kirjoitettu jonkun toisen isännän velkakirjaan?

Aikaisemmassa historiankirjoituksessa, kuten myös kaunokirjallisuudessa, on viittauksia ns. takuurenkaisuun. Kyseessä olivat isäntien keskinäiset lainat takuut, joilla he olivat taanneet ristiin toistensa rahalainoja. Tällaisiin sopimuksiin sitouduttiin sukulaisten, tuttavien ja lähinaapureiden kanssa. Järjestelmä toimi normaaleissa olosuhteissa, mutta talouden romahdettua rakennelman haavoittuvuus paljastui. Raha lakkasi yksinkertaisesti liikkumasta; aikalaiset puhuivat siitä, miten ”yksi kymmenen markkaa kiersi kylää”. Vekselien ja muiden maksujen erääntyessä ulosottomiehet alkoivat perätä velkojien saattavia. Tällöin nimensä omavelkaiseen takaukseen antanut isäntä saattoi huomata, että vaikka hän sai hoidettua oman vekselinsä, niin maksuun lankesi naapurin paperi.⁶⁸ Tarkoituksena on selvittää, oliko Kalajokilaaksossa tällaisia takuurenkaita, sekä hahmottaa kuvaa siitä, millainen merkitys talonpoikien keskinäisillä taloudellisilla sitoumuksilla oli pakkohuutokaupoissa.⁶⁹

Talonpoikaisen väestönosan taloudelliset vaikeudet Reisjärvellä heijastuivat monin tavoin kunnan elämään. Yhteisössä tapahtuneen murroksen ohella pulan vaikutuksia ulosotto- ja pakkohuutokauppaprosesseineen yksilötasolla

⁶⁸ Ks. esim. Nygård, T. 1970, 267.; Salo, M. 1993c, 160.; Oittinen, P. 1975, 62.; Rantatupa, H. 2004, 436.

⁶⁹ Tämän työn teoreettis-metodologinen lähtökohta ei ole yksityiskohtaisessa verkostanalysoinnissa sosiaalisten suhteiden vaikutusten selvittämiseksi, pikemminkin kyse on verkosto -käsitteen väljemmästä, ns. metaforisesta, käytöstä: esitetyillä kaavioilla on tarkoitus havainnollistaa taloudellisten kytkentöjen laajuutta pakkohuutokauppojen taustalla. Ks. verkostotutkimuksen hyödyntämisestä historiankirjoituksessa Saaritsa - Teräs 2003, 7 - 28. Havainnollisen esimerkin verkostanalyysin käytöstä antaa Antti Häkkinen kieltolakirikollisuuden verkostoja käsittelevässä artikkelissa. Häkkinen, A. 2003, 190 - 212.

selvitetään muutamien esimerkkien avulla. Paikallisuudesta huolimatta ne voidaan nähdä yleisenä kuvana pulan aiheuttamista murheista mikrotasolla. Analogisia tarinoita oli ympäri taloudellisen romahduksen hätäänyttämää maaseutua. Ensimmäisenä Reisjärvelläkin laman raskaan jyrän alle jäivät yksityiset kyläkauppiat, joiden asiakkaiden hoitamattomien kauppalaskujen pienet purot muodostivat vuoksen, joka vei kauppiaan mennessään; etenkin, jos hän oli sisällyttänyt liiketoimintaansa myös puutavarakauppaa. Toisessa esimerkissä – maatilalla pakkohuutokaupassa – tarkasteltavana on reisjärveläisessä kontekstissa kohtalaisen kookkaan perheviljelmän kohtalo talouspulan puristuksessa. Reisjärven Mylly- ja Saha osakeyhtiön sekä Osuusmeijeri Ahjon konkurssissa hahmotetaan kuvaa taloudellisen kasvun innoittamana liike-elämään sijoittaneiden talonpoikien ohdakkeisesta taipaleesta markkinavoimien puristuksessa sekä siitä, miten epäonnistuneet liiketoimet yhdessä maatalouden perusongelmien kanssa johtavat omassa ympäristössään merkittävässä yhteiskunnallisessa asemassa olleiden isäntien ajautumiseen viljelmineen vasaran alle. Molemmissa esimerkkitapauksissa kyseessä ovat vahvasti maatalouselinkeinon harjoittamiseen nojautuneet viljelmät – jollaisten kriisi maatalojen pakkohuutokauppailmiö 1930-luvun pulavuosina Reisjärvellä ja muualla Kalajokilaaksossa tyypillisimmillään oli. Yhteistä molemmille tapauksille on myös se, että taloudelliset vaikeudet linkittyvät maataloustuotteiden hinnan romahduksen ohella myös metsätaloussektorin jyrkkään pudotukseen: markkinavoimat jyräsivät kaikella voimallaan myös talonpoikaisen väestön yli. Taloudellisten sidonnaisuuksien vaikutukset näkyvät kaikissa tutkimuskohteissa; keskinäisten omavelkaisten taakassuhteiden merkitys konkretisoitui niin perheviljelmän isäntien kuin sahan sekä meijerin omistajien kohdalla. Kriisistä selviytyttiin vain eri tavoin.

Tämän tutkimuksen peruskysymykseksi nousee se, ketkä talonpojista lopulta selviytyivät heitä kohdanneesta pakkohuutokauppakurimuksista niin, ettei maatila – ja sitä myöten koko entinen elinkeino – menneet lopullisesti vouden vasaran iskuun. Millaiset pakkomyyntiin menneet maatilat selviytyivät? Oliko suuremman viljelmän isännällä, joka aikaisemman taloudellisen ja sosiaalisen asemansa vuoksi oli yhteisössään siten arvostettu ja luotettavana pidetty, paremmat mahdollisuudet selviytymiseen kuin kooltaan vaatimattomampaa maatilaa viljelleellä pientilallisella?

Samoin tutkitaan valtion tukitoimien vaikutus Kalajokilaakson talonpoikien kohtaloon. Kuinka monen tilan pelasti valtion väliintulo asutushallituksen ja Maakiinteistöpankin lunastusten avulla? Lisäksi selvitetään, pelastuiko isännöisyys paikallisin voimin. Ostiko viljelmän oman paikkakunnan osuuskassa tai säästöpankki? Pystyttiinkö tällä tavoin tilan omistusjärjestelyt toteuttamaan talouselämän normalisoitumisen myötä siten, ettei isäntä tai ainakaan suvun omistus vaihtunut? Entä oliko muita keinoja selviytyä? Vielä nykyisinkin paikallisessa perimätiedossa elää sitkeänä käsitys siitä, että velkaantuneiden viljelijöiden ahdinkotilaa olisivat jotkut käyttäneet taloudellisesti hyödykseen. Nämä uskomukset pohjautunevat suurelta osin pulavuosien aikaisin puheisiin⁷⁰, joita

⁷⁰ Vrt. Kalela, J. 2000, 37 – 41. Kalela huomauttaa siitä, että tavalliselle ihmiselle perinne ja historia merkitsevät usein samaa asiaa.

pyöriteltiin niin yksittäisten talonpoikien keskinäisissä kohtaamisissa kuin var-
ta vasten koolle kutsutuissa suurissa kokouksissa. Erityisesti vaikeuksiin joutu-
neiden talonpoikien joukossa kiersivät pulavuosien aikana puheet siitä, kuinka
suuretkin maatilat saattoivat vaihtaa omistajaa jopa pilkkahintaan. Tosin tämä
epäily ei rajoittunut pelkästään talonpoikiin, vaan myös viranomaisten puolella
kiinnitettiin mahdolliseen ilmiöön huomiota. Toinen syvälle kansan keskuuteen
juurtunut epäily liittyi huutokaupassa ostajina toimineisiin henkilöihin; väitet-
tiinpä joidenkin toimineen edusmiehen eli ns. bulvaanin välityksellä, jotta tilan
todellinen huutaja ja tuleva omistaja eivät paljastuisi.⁷¹

Tutkimuksen aikarajaus on tehty vuosiin 1929 – 1936. Vaikka vuonna 1929
talospula oli vasta rantautumassa Kalajokilaaksoon, niin merkkejä talonpoi-
kaisen väestön vaikeuksista oli jo nähtävissä koko valtakunnan tasolla: pakko-
myynnit olivat liki kaksinkertaistuneet edelliseen vuoteen verrattuna. Kansan-
talouden näkökulmasta katsottuna pahimmat pulavuodet olivat 1930 – 1931,
jolloin tuotannon volyyymi laski kaikkein eniten. Tämän jälkeen taloudellinen
kasvu alkoi kiihtyä siten, että vuosina 1933 – 1938 vallitsi jo korkeasuhdanne,
jolloin vuosittainen talouden kasvuvauhti oli jo merkittävä.⁷² Nousukausi ei
kuitenkaan pelastanut velkojensa kanssa vaikeuksiin joutuneita viljelijöitä.
Vaikka kansantalouden elpymisen merkit olivat vahvat, niin vasaramarkkinoi-
den pauke maaseudulla vain kiihtyi entisestään. Tarkasteltavana oleva ajanjak-
so päättyy vuoteen 1936, sillä toimitettujen huutokauppojen määrässä oli tapah-
tunut jo edellisenä vuonna selvä käänne parempaan, joten kaikkein pahimman
voidaan katsoa tällöin olleen takanapäin. Kyseisen vuoden valinta tutkimuksen
takarajaksi on perusteltua myös siksi, että valtiiovallan puolelta katsottiin maa-
seudun taloudellisen tilanteen kohentuneen siinä määrin, ettei pakkohuuto-
kauppaan joutuneiden viljelmien lunastustoimintaa enää katsottu olevan ai-
heellista jatkaa.

1.4 Lähteet

Perusaineiston tässä tutkimustyössä muodostavat Haapajärven ja Salon kihla-
kuntien kruununvoutien pakkohuutokauppatilaisuuksista laatimat asiakirjat.
Oulun maakunta-arkiston alkuperäisissä pakkohuutokauppapöytäkirjoissa on
vaihteleva määrä kruununvoutien keräämää aineistoa myytävänä olevasta koh-
teesta sekä muuta itse prosessiin liittyvää materiaalia. Perustiedot löytyvät var-
sinaisesta pakkohuutokauppapöytäkirjasta sekä myyntitilaisuudessa laaditusta
velkojainluettelosta. Lisäksi kruununvoudin kokoamaan aktiin sisältyy, tosin
vaihtelevasti eri myyntien kohdalla, pöytäkirja kauppahinnan jaosta osapuolten
kesken ja jäljennös voutin laatimasta kauppakirjasta, jonka perusteella ostaja

⁷¹ Tähän on viitannut esimerkiksi Lempi Linna Konikapina -teoksessaan. Linna, L. 1966, 23.

⁷² Ahvenainen – Vartiainen 1982, 187.; Hjerpe, R. 1988, 46, 52.; Kauppila, J. 2000, 171.; Heikkinen – Kuusterä 2001, 34.

saattoi hakea alioikeudelta omistusoikeuden vahvistuksen saannolle. Vuoden 1931 alusta lähtien maatilahallitus ryhtyi kruununvoutien välityksellä kokoamaan aineistoa toimitetuista maatalouskiinteistöjen huutokaupoista. Tätä koko valtakunnan alueelle ulottunutta tietojen hankintaa jatkettiin vuoteen 1939 saakka.⁷³ Materiaali työstettiin Tilastollisessa Päätoimistossa, joka puolestaan laati vuosittaisia yhteenvetotauluja lääneittäin.⁷⁴

Pakkohuutokauppoja käsittelevissä tutkimuksissa esiintyy jonkin verran toisistaan poikkeavia tietoja vasaran alle menneiden tilojen määrästä, vaikka kyseessä olisi sama alue ja ajanjakso. Tällöin kyseessä ei kuitenkaan tarvitse olla laskuvirhe, vaan selitys saattaa löytyä erilaisista laskutavoista. Joissakin tapauksissa laskelmien pohjana voivat olla huutokauppatilaisuudet, jolloin lukuihin tulevat mukaan myös sellaiset tilat, jotka olivat huutokaupattavana, mutta joiden myynti jäi toteutumatta esimerkiksi liian alhaisen tarjouksen vuoksi tai siksi, ettei tilaisuuteen osallistunut ainoatakaan ostohaluista tai -kykyistä huutajaa. Toisissa luvuissa voi olla kirjattuna vain lopulliseen myyntiin johtaneet pakkohuutokaupat. Edelleen lukujen epämääräisyys voi johtua siitä, että saman isännän omistuksessa – ja siten myös yhdysviljelyksessä – olleet, mutta erinumeroiset tilat on laskettu erillisiksi myynneiksi. Toisessa laskelmassa ne on voitu yhdistää. Lukumäärien erilaisuus voi johtua myös valitusta lähdemateriaalista. Jos laskelmien pohjana käytetään maatalousministeriön kokoamaa tilastoainesta, niin silloin huutokauppojen lukumäärä voi jäädä pienemmäksi kruununvoutien laatimiin asiakirjoihin verrattuna. Erot näiden kahden lähdeaineiston välillä eivät kuitenkaan ole systemaattisia, vaan enemmän laatijan henkilöön liittyviä inhimillisiä eroja, sillä molemmat aineistot perustuvat saman henkilön toimiin: alkuperäisten mautilojen varsinaisen myynnin yhteydessä laadittujen pakkohuutokauppapöytäkirjojen ohella kruununvoudit kokosivat myös ministeriölle lähetetyt tilastotiedot.⁷⁵

⁷³ Näissä tilastoissa ovat seuraavat tiedot: myyntipaikkakunta ja kylä, perustiedot tilasta (nimi ja rekisterinumero, kokonaisala sekä peltoala ja tilan kunto), haetut saatavat (yhteissumma, josta on eroteltuna kiinnitetyn ja kiinnittämättömän luoton osuus sekä velkaantumisen syy), hakija (yksityinen, liikepankki, säästöpankki, osuuskassa ja/tai hypoteekkilaitos tai vastaava), huutokauppapäivä, velkojain luettelon yhteissumma sekä lopullinen huutosumma. Lisäksi lopussa oli erillinen huomautuksia -sarake, minne vouti saattoi tehdä lisämerkintöjä, kuten omia arvioitaan viljelmän pakkohuutokauppaan johtaneista syistä. Samaan kohtaan tehtiin merkintä myös siitä, mikäli myyntitilaisuudessa tehtyä ostotarjousta ei hyväksytty tai sitä ei tehty lainkaan, samoin jos kauppatilanteessa hyväksytty huutosumma jäi suorittamatta, jolloin voitiin päätyä kokonaan uuteen kauppaan.

⁷⁴ Koottu aineisto alkuperäismateriaaleineen säilytetään Tilastokeskuksen arkistossa. Tässä työssä on käytetty Oulun maakunta-arkistossa olevaa mikrokorteille tallennettua materiaalia.

⁷⁵ Salon kihlakunnan (Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska) kruununvoudin pöytäkirjat käyvät tarkemmin yhteen alkuperäisten asiakirjojen kanssa, kun sen sijaan Haapajärven kihlakunnan (Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi) voudin laatimissa yhteenvedoissa on suurempi ero varsinaiseen pöytäkirja-aineistoon. Salon kihlakunnan osalta varsinaisista pöytäkirjoista löytyy yhdeksän sellaisen huutokaupan asiakirjat, jossa kiinteistö on myyty, mutta voudilta on jäänyt se merkitsemättä ministeriölle lähetettyihin tilastoihin. Vastaavasti kyseiseen yhteenvedoon on merkitty neljä myyntiä, joita taasen ei löydy alkuperäisestä asiakirja-aineistosta. Haapajärven voudin osalta tilastoihin merkitsemättä jääneitä myyntejä on 39 ja tilastoissa on puolestaan seitsemän sellaista kauppaa, joiden

Peruskysymys on myös se, pitäisikö laskelmiin ottaa mukaan jokainen omalla nimellä ja rekisterinumerolla merkitty tila vai onko oikeampi laskupeerusta pidettyjen huutokauppatilaisuuksien lukumäärien selvittäminen. Ensimmäinen mainittu laskentatapa⁷⁶ ei anna kuitenkaan todellista kuvaa tilanteesta, sillä käytännössä saman isännän hallussa saattoi olla yhdysviljelyksessä useampikin erillinen tila, jolloin niiden käsitteleminen yhtenä kokonaisuutena on siten perusteltua. Tätä periaatetta pakkohuutokauppojen toteuttamisessa kruunuvoudit pääasiassa noudattivat. Samaa linjaa on seurattu myös tässä tutkimuksessa. Tosin aivan yksiselitteinen ei tämäkään menettelytapa ole, sillä esimerkiksi Kalajokilaaksossa oli jonkin verran sellaisia tilanteita (25 myyntiä), että huutokaupattavana oli osuus jostakin tilasta tai tilaryppästä. Tällöin saattoi olla kyseessä useamman sisaruksen yhteisomistuksessa ollut maatila, jota esimerkiksi perinnönjaon yhteydessä ei ollut halottu erillisiksi tiloiksi, vaan lähisukulaiset olivat joko jatkaneet tilan hoitamista yhdessä tai viljelleet virallisesti toisistaan erottamattomia osia itsenäisesti. Näin myytäväksi saattoi joutua laskennallinen osuus yhdestä tilakokonaisuudesta. Tavallisesti kuitenkin taloudelliset siteet, myös velkojen osalta, olivat sukulaisten kesken yhteiset esimerkiksi takausten kautta, joten velallisten penkillä saivat istua kaikki talonpitoon osallistuneet perheineen.⁷⁷

Pakkohuutokaupalla myydyiksi maatalouskiinteistöiksi on tässä tutkimuksessa laskettu mukaan kaikki sellaiset tilat, joilla viljeltyä maata on vähintään nel-

paperit puuttuvat alkuperäisistä akteista. Epätarkkuudet näiden eri lähteiden tietojen välillä selittyvät hyvin pitkälle inhimillisillä tekijöillä. Huutokaupprosessien pyöriessä kiivaimmillaan unohtamiset ja epätarkat merkinnät ovat selittäviä tekijöitä. Haapajärven kihlakunnan osalta selvästi suuremmat erot tietojen systemaattisissa merkinnöissä johtuvat pitkälti myös siitä, että keväällä 1936 kihlakunnan silloinen kruunuvouti Onni Saajoranta kuoli ja hänen jälkeensä tehtävää hoitivat väliaikaisina viranhaltijoina Antti Nikkilä, Jorma Nissinen ja Onni Näres. Henkilövaihdokset todennäköisesti aiheuttivat sen, että tilastoihin tulleet puutteellisuudet keskittyvät nimenomaan vuoteen 1936, mutta myös edellisen vuoden puolella merkinnöissä on epä johdonmukaisuuksia. Samoilta vuosilta puuttuvat myös alkuperäisistä akteista lähes systemaattisesti pakkahuutokaupoista laadittavat viralliset pöytäkirjat. Mukana on lyijykynällä tehtyjä luonnoksia huutokauppatilaisuudessa esille tulleista tiedoista kuten myynnissä huomioitavista vaateista ja tehdyistä ostotarjouksista, mutta virallinen asiakirja puuttuu. Ilmeisesti voutin tarkoituksena on ollut laatia varsinainen pöytäkirja virkapaikallaan myöhemmässä vaiheessa, mutta jutturuuhkassa ja/tai henkilövaihdoksien lomassa se on jäänyt sitten tekemättä. Tietoja varsinaisten pöytäkirjojen luovuttamisesta tai siirrosta jonnekin muualle kruunuvoudin arkistosta ei löydy. Lisäksi vuonna 1936 Haapajärven kihlakunnan osalta jäi todennäköisesti kahden vuosineljänneksen osalta tiedot kokonaan toimittamatta ministeriölle. Toki on mahdollista, että ne ovat voineet hukkua vastaanottajan päässä, mutta tilastokeskuksen materiaalista ne kuitenkin puuttuvat. Tässä työssä on Kalajokilaakson kuntien osalta eritelty myydyt tilat pidetyistä pakkohuutokaupoista sekä huomioitu edellä mainitut erot tilastojen ja asiakirja-aineiston välillä.

⁷⁶ Vrt. Lackman, M. 1977, 42. Tätä laskentatapaa esittivät erityisesti kommunistisen liikkeen edustajat, sillä heidän intressissään oli tällä tavoin luoda mahdollisimman epäedullinen kuva markkinatalousjärjestelmän toiminnasta, mikä sopi erinomaisesti ääri vasemmiston harjoittamaan propagandaan.

⁷⁷ Aivan yhtenäistä ei kruunuvoutien toiminta ollut, sillä yhdessä tapauksessa saman tilan myynnistä laadittiin kaksi erillistä pakkohuutokauppapöytäkirjaa vaikka viljelmän omistus, ja osa veloistakin, oli yhteinen. Toisaalta kaksi huutokauppaa kirjattiin puolestaan yhteismyynniksi, vaikka kaupattavana oli kaksi, ainakin muodollisesti, erillistä viljelmää. Tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava, että nämä tapaukset olivat marginaalisia, joten suurta merkitystä niillä ei loppulukuihin ole.

jänneshehtaari. Vaikkei tällaista kääpiötilaa voidakaan pitää varsinaisena maatilana – toimeentulon on täytynyt perustua muuhunkin työhön kuin oman viljelyksen tuottoon – niin niiden mukaan otto perustuu siihen, että viranomaiset käyttivät tätä luokittelua omassa tilastoinnissaan. Vuosien 1910 ja 1920 maataloustiedusteluissa viljelmien luokittelun vähimmäisperuste oli puolen hehtaarin peltoala, mutta vuosina 1929 – 1930 tilastoitiin tätäkin pienemmät viljelmät, mikäli niillä oli karjaa. Tätä viimeisimmän maataloustiedustelun laskuperustetta voudit käyttivät pohjana, kun he toimittivat yhteenvetonsa pakkohuutokaupoilla myymistään maataloista ministeriölle. Yhdenmukaisuuden vuoksi myös tässä työssä maatalouskiinteistön alarajaksi on valittu neljännespeltohehtaari.⁷⁸

Tässä työssä esitetyt rahasummat ovat aikalaisten käyttämiä markkamääriä. Tähän ratkaisuun on päädytty käytännöllisyyden vuoksi. Taloudellisten lähtökohtien vertailu eri yhteyksissä on paremmin hahmoteltavissa alkuperäisiä hintoja käyttämällä kuin deflatoimalla niitä tämän päivän euroiksi. Taulukko nimellishintojen muuttamisesta reaalihinnoiksi löytyy työn liiteosasta. Rahan arvon ja määrien konkretisoimiseksi yksilötasolla tässä tutkimuksessa esitetään myöhemmässä vaiheessa käytännön esimerkkejä kulutus- ja tuotantohyödykkeiden hinnoista sekä palkkakehityksestä pulan vuosilta.

Pakkohuutokauppaan johtaneita ulosottopäätöksiä on jäljitetty niin käräjäoikeuksien pöytäkirjoista kuin Oulun lääninkanslian arkistosta. Aineiston laajuuden vuoksi ei ulosottoon menneitä tuomioita ole systemaattisesti käyty läpi. Kihlakunnanoikeuksien päätöksistä laaditut tuomiokirjat ovat olleet keskeisellä sijalla selvitetessä talonpoikaisen väestön yhteenottoja viranomaisten sekä muiden heidän kanssaan tekemisissä olleiden toimijoiden välillä. Viime kädessä silloisen oikeusjärjestelmän määrittelemät taloudelliset laiminlyönnit – jopa rikokset, riidat, omankäden oikeuteen liittyneet ylilyönnit tai vakavammat yhteenotot ovat päätyneet käräjäsaliin leivättömän pöydän ääreen. Näiden pulauteen kytkeytyneiden ristiriitatilanteiden kartoittamiseksi tuomiokirja-aineisto on käyty läpi 1930-luvun alkupuoliskon osalta. Tämän tutkimuksen kannalta erityisen käyttökelpoinen materiaali on ollut käräjäoikeuksien kokoamat erilliset konkurssiakirjavihkot, joihin on kerätty tapauskohtaisesti se liiteaineisto, jonka perusteella kyseinen alioikeus kulloistakin tapausta käsitteli. Tosin jokaiseen erilliseen juttuun liittyvä varsinainen päätös – osittain myös kerätty taustamateriaali – on varsinaisessa tuomiokirjassa.

Myyntiin menneiden kiinteistöjen omistussuhteista ja niiden muutoksista on tietoja hankittu käräjäoikeuksien kokoamista kiinnitysasioiden pöytäkirjoista sekä Haapajärven ja Ylivieskan tuomiokuntien lainhuutorekisterikorteista. Haapajärven käräjäoikeuden arkistossa on kortisto, jossa ovat Nivalan, Haapajärven ja Reisjärven kuntien osalta kyläkohtaiset tiedot kiinteistöistä sekä niiden

⁷⁸ Tosin aivan johdonmukaisesti ei Haapajärven kihlakunnan kruununvouti noudattanut edellä kerrottua tilastointiperustetta. Vouti kirjasi maatalouskiinteistöksi esimerkiksi Reisjärvellä myydyt työväentalon sekä nuorisoseuran talon, vaikka niihin ei kuulunut laisinkaan viljeltyä maata. Tällaiset tapaukset samoin kuin myös tilat joilla peltoa ei ollut laisinkaan tai sitä oli vähemmän kuin 0,25 hehtaaria ovat rajattu tämän työn ulkopuolelle. Vastaavaa epäjohdonmukaisuutta ei Salon kihlakunnan voudin merkinnöissä ole.

omistussuhteiden muutoksista vuodesta 1932 aina 1980-luvun alkupuolelle saakka, jolloin käräjäoikeudet siirtyivät mukaan valtakunnalliseen ATK-pohjaiseen kiinteistötietojärjestelmään. Ylivieskan käräjäoikeuden kansliassa ovat vastaavat tiedot Kalajoen, Raution, Alavieskan, Ylivieskan ja Sievin kuntien kiinteistöjen omistushistoriasta. Aivan kattavaa kuvaa jokaisen maapalstan omistussuhteista ei näistä korteista saa, sillä ajan saatossa – etenkin vanhimmasta päästä – joidenkin tilojen osalta tiedot puuttuvat tai kortti on kokonaan kadoksissa. Kortti on joutunut hukkaan tai se on sijoitettu yksinkertaisesti käytön jälkeen väärään paikkaan. Mahdollista on myös se, että rekisterin ylläpitäjä on jossakin vaiheessa yhdistänyt korttien tiedot toimitettujen kauppojen yhteydessä yhteen eikä alkuperäiseen kohteeseen ole jäänyt merkintää siirrosta. Tällaisissa tapauksissa omistusoikeuden muutoksia on pyritty selvittämään joko entisessä Maanmittauskonttorissa ylläpidettyjen maarekisterikirjojen tai sitten henkikirjoittajan kokoamien henkikirjojen avulla. Kalajokilaakson kuntien osalta virallisesta käytöstä poistetut maarekisterikirjat sijaitsevat nykyisin Oulussa Pohjois-Pohjanmaan maanmittaustoimiston arkistossa. Ongelmana maarekisterikirjoissa on merkintöjen epäjohdonmukaisuus. Vuonna 1895 aloitettu rekisterin pito korvasi siihen asti käytössä olleet maakirjat. Tällöin sai alkunsa nykyisinkin käytössä oleva kiinteistöjen numerointi. Vaikka periaatteessa vuodesta 1916 lähtien maarekistereihin tuli merkitä jakotoimituksen aikainen omistaja⁷⁹, niin Kalajokilaakson kuntien osalta merkinnät maapalojen omistusoikeuksien muutoksista vielä 1930-luvun osalta ovat jossain määrin epätäydellisiä. Tieto kaikista kaupoista ei ilmeisesti välittynyt rekisterin ylläpitäjälle saakka. Henkikirjojen laadinnan ensisijaisena tavoitteena oli talokohtaisen henkilömäärän selvittäminen lähinnä verotuksen tarpeita varten. Samalla tuli kirjattua myös tilanomistajien vaihdokset, ainakin niissä tapauksissa, jolloin entinen isäntä sai lähteä tilan uuden omistajan tieltä.⁸⁰

Tarkemman huomion kohteena olevasta Reisjärven kunnasta sekä sen asukkaista on tietoja hankittu paikallisesta kunnanarkistosta. Ajankuvaa hahmottavat kunnalliskertomukset ja eri toimielinten pöytäkirjat. Kirjatut puheenvuorot ja toimenpidepäätökset heijastavat aikakauden tunteja. Kuntakohtaiset tiedot maatalouselinkeinon tilasta ja kehityksestä ovat SVT:n maataloustilastoista 1900-luvun alkupuolelta. Tärkein vertailuaineisto on pulan ajalta, vuosien 1929 – 1930 maataloustiedustelusta koottu materiaali. Sen käyttökelpoisuutta tosin rajoittavat maapalstojen omistussuhteissa tapahtuneet muutokset vuosien saatossa: pula ja pakkohuutokaupat kiihdyttivät normaalin kaupankäynnin ohella entisestään tilojen ja tilanosien omistusoikeuksien muutoksia. Yksityiskohtaisempaa tietoa vasaran alle joutuneiden reisjärveläisten maatilojen lähtökohdista, kuten karjanmääristä, peltoalan käytöstä, koneistuksesta jne., on hankittu vuosien 1929 – 1930 maataloustiedustelun alkuperäismateriaalista, jota säilytetään Kansallisarkistossa. Vaikka tilojen omistusolosuhteissa sekä pinta-

⁷⁹ Saarenheimo, J. 1994, 211.

⁸⁰ Tässä tutkimuksessa esiin tulevien pakkohuutokaupalla myytyjen maatilojen nimet tai niiden omistajien identiteetit ovat häivytetty. Samoin on tehty Reisjärveä koskevan tutkimusosion yhteydessä taloudellisiin vaikeuksiin joutuneiden henkilöiden kohdalla sekä talonpoikaista vastarintaa käsiteltäessä.

aloissa oli ehtinyt tapahtua muutoksia muutamassa vuodessa, niin jonkinlaista vertailupohjaa ne ainakin antavat maatalouselinkeinon lähtökohdista pulan alla. Muuta arkistomateriaalia on käytetty lähinnä täydentämään kuvaa Reisjärven kunnasta ja kuntalaisista tutkimuksen ajankohtana.

Tutkimusta tehtäessä on jonkin verran hyödynnetty paikallista perimätietoutta.⁸¹ Sitä on osittain kerätty tämän työn kirjoitusvaiheessa, mutta pääosin tutkijalla on ollut käytettävissään 1980-luvun jälkipuoliskolla kerättyä muistitietoa Reisjärveltä⁸², joka sisältää myös muisteluksia 1930-luvun pulavuosien ajoilta. Merkittävä paikallisen perimätiedon lähde on edesmenneen pitäjäneuvos Urho Ahon laajat muistiinpanot, joissa hän kertoo tapahtumista ja henkilöistä menneiden aikojen Reisjärveltä.⁸³ Viime vuosisadan alkupuolen poikkeukselliset olosuhteet ovat tuottaneet Kalajokilaaksossa myös lukuisan joukon – osin omakustanteena – muistelmakirjallisuutta, joka sisältää omakohtaista kuvausta pula-ajan elämästä ja tuntemuksista. Ajan kuvaa piirtyy myös sanomalehdistön avulla. Keskeisellä sijalla on Ylivieskassa julkaistu alueen silloinen valtalehti Kalajokilaakso.

1.5 Talonpojat ja ajan uudet haasteet

1.5.1 Maannälkää ja tulevaisuuden uskoa

Kalajokilaakso muodostaa maantieteellisesti varsin yhtenäisen alueen Oulun läänin eteläisessä osassa. Suomenselän pohjoiselta reunalta alkunsa saava ja Pohjanlahteen virtaava Kalajoki sivuhaaroineen, sekä erityisesti sen suualue, oli luonnollinen asutuksen kohde jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Historiallisen asutuksen piiriin rannikkoseudut tulivat jo 1200-luvulla.⁸⁴ Joen latvaosissa asutus vakiintui lopullisesti 1500-luvun kuluessa savolaisten uudisasukkaiden myötä. Reisjärven kantaväestö oli puhtaasti savolaista ja Haapajärvellä noin kaksi kolmasosaa ensimmäisistä asukkaista oli Savon kaskiviljelijöitä. Nivalassa itäinen vaikutus oli vielä merkittävää, mutta siitä eteenpäin jokivartta mentäessä savolaisasutuksen vaikutus heikkeni siten, että Ylivieskassa enää yhden tilan juuret löytyivät idän suunnalta.⁸⁵ Hallinnollisesti Kalajokivarsi kuului aluksi Salon kirkkopitäjään, mutta asutuksen vankentuessa edellytykset itsenäiseksi pitäjäksi voimistuivat 1500-luvun alussa. Vuonna 1540 Suur-Kalajoki mainitaan ensimmäisen kerran itsenäisenä maallisen ja kirkollisen hallinnon paikallisyk-

⁸¹ Henkilökohtainen muistelukerronta heijastaa usein yksilöllisten käsitysten rinnalla myös yhteisöllisiä käsityksiä. Ks. esim. Peltonen, U-M. 1996, 280.

⁸² Muistitietoa on kerätty kesällä 1986, jolloin Reisjärven pitäjäkirjan valmistelun yhteydessä osa artikkelien kirjoittajista teki aineistonkeruumatkan kuntaan. Materiaalia on allekirjoittaneen hallussa.

⁸³ Urho Ahon käsikirjoitteita säilytetään Reisjärven kunnankirjaston kotiseutukokoelmassa.

⁸⁴ Virrankoski, P. 1956, 41.

⁸⁵ Vilkuna, A. 1987, 48 – 49.; Laitinen, E. 1985, 47.; Laitinen, E. 1981, 30.

sikkönä - hallintopitäjänä ja kirkkopitäjänä. Oman nimismiehen pitäjä sai vuonna 1558. Kun latvaosien väkimäärä kasvoi, maantieteellisesti suuren pitäjän käytännön asioiden hoitoon liittyvät ongelmat edesauttoivat Suur-Kalajoen hajoamista pienempiin yksiköihin. Jo 1600-luvun puolivälissä Alavieska, Ylivieska, Haapajärvi ja Sievi saivat omat kappelikirkkonsa.⁸⁶

Lopullinen suurpitäjän hajoaminen tapahtui 1800-luvulla. Vuonna 1838 annetulla keisarillisella päätöksellä Kalajoen kirkkoherrakunta jaettiin kahteen osaan. Yläpastoraatin, Nivala, Haapajärvi ja Reisjärvi, keskuksesi tuli Haapajärvi ja alapastoraatin, Kalajoki, Rautio, Alavieska, Ylivieska ja Sievi, hallinnollisena keskuspaikkana oli entinen emäpitäjä Kalajoki. Tien itsenäisiksi kunniksi vahvasti lopullisesti vuonna 1865 voimaan tullut asetus kunnallishallinnon toteuttamisesta maalaiskunnissa. Sen perusteella niin emäseurakunnista kuin kappeleistakin piti muodostaa itsenäisiä pitäjiä. Tämän lain myötä jokilaaksoon syntyi kahdeksan itsenäistä kuntaa: Alavieska, Haapajärvi, Kalajoki, Nivala, Rautio, Reisjärvi, Sievi ja Ylivieska. Mainittu kuntarakenne säilyi aina vuoteen 1973 saakka, jolloin Raution ja Kalajoen valtuustojen tekemän päätöksen perusteella kunnat yhdistettiin ja Raution itsenäinen taival päättyi.⁸⁷

1930-luvun alussa Kalajokilaakson asutus oli valtaosaltaan sijoittunut keskusjoen tai sen sivuhaarojen, kuten Vääräjoen, laaksoalueille, joiden savimaat tarjosivat maatalouden harjoittamiselle verrattain hyvät edellytykset. Sen sijaan jokilaakson reuna-alueiden moreenipohjaiset metsä- ja suoalueet olivat harvaanasuttuja, osittain ne olivat suoranaisia erämaita. Aivan yhtenäistä asutus ei kuitenkaan ollut, vaan huomattavimmat asutuskeskittymät sijoittuivat kirkonkyltiin ja muutamiin taajemmin asuttuihin sivukyltiin.⁸⁸ Vuoden 1930 kirkonkirjojen mukaan alueen kuntien väkimäärä oli seuraava.⁸⁹

Alavieska	3 472
Haapajärvi	7 056
Kalajoki	5 780
Nivala	10 132
Rautio	1 644
Reisjärvi	4 121
Sievi	5 823
Ylivieska	8 346
yht.	46 374

Väkirikkain pitäjä oli Nivala, jossa asui reilu 10 000 henkeä, mutta myös sen naapurikunta ja rautateiden risteysasema Ylivieska oli alueensa keskuspaikkoja. Väkimäärältään muita selvästi vaatimattomampi oli Rautio, jossa tällöin asusti vain puolen toistatuhatta henkeä.

Maaillmansotien välisenä aikana Suomessa raivattiin paljon uutta peltoa. Kun vuonna 1910 koko maan peltopinta-ala oli 1,87 miljoonaa hehtaaria, niin

⁸⁶ Virrankoski, P. 1956, 73, 242 - 243.

⁸⁷ Tuulasvaara, J. 1960, 285 - 289.; Soikkanen, H. 1966, 252.; Kyllönen, M. 1980, 508.

⁸⁸ Suomenmaa 1929, 26.; Liite 1.

⁸⁹ OMA Alavieskan, Haapajärven, Kalajoen, Nivalan, Raution, Reisjärven, Sievin ja Ylivieskan seurakuntien väkilukutaulut vuodelta 1930.

parinkymmenen seuraavan vuoden aikana sen määrä oli kohonnut jo 2,24 miljoonaan hehtaariin.⁹⁰ Taustalla oli valtiovallan tietoinen maatalouspoliittinen ratkaisu mutta myös talonpoikaisen väen oma halu. Poliittisten päättäjien tavoitteena oli taata riittävän suuri omavaraisuus elintarviketuotannossa, mutta samalla raivaustoiminnan tukeminen voidaan nähdä myös sosiaalipoliittiseksi linjan vedoksi: lisämaan hankkimisella haluttiin parantaa erityisesti kaikkein pienimpien viljelmien perheiden toimeentulomahdollisuuksia. Maaseutuväen oma into voimakkaaseen uudisraivaustoimintaan selittyy kahdella tapaa. Ensimmäkin torpparivapautus ja aktiivinen asutustoiminnan tukeminen olivat tuoneet maahan koko joukon uusia itsenäisiä tilanomistajia, joiden maannälkä paremman toimeentulon saavuttamiseksi houkutti uudisraivaukseen. Toisaalta maatalouden tuotantosuunnan kääntyminen yhä selvemmin karjatalouden suuntaan edellytti entistä enemmän heinän peltoviljelyä. Entisten luonnonniittyjen heinäsato ei enää riittänyt tehostuneen karjatalouden tuotantovaatimukseen, vaan riittävä rehunsaanti täytyi varmistaa kylvöheinän avulla, mikä puolestaan edellytti entistä enemmän peltomaata. Niinpä 1930-luvulle tultaessa Suomen peltoalasta reilu viidennes oli raivattua uudismaata.⁹¹

Kalajokilaaksossa maannälkä oli erityisen suurta sotien välisenä aikana. Alueen peltoalan määrä kasvoi pulavuosia edeltäneen kahdenkymmenen vuoden aikana lähes 21 000 hehtaaria, mikä tarkoitti 43 prosentin lisäystä viljelyalaan. Eri kuntien osalta peltoala, joko uudismaata raivaamalla tai niittyä pelloksi muuttamalla, kasvoi seuraavasti.

TAULUKKO 1 Peltoalan määrät kunnittain Kalajokilaaksossa vuosina 1910 ja 1930.

	Vuosi 1910 hehtaaria	Vuosi 1930 hehtaaria	Muutos + hehtaaria	%
Alavieska	1 715	4 226	2 511	59 %
Haapajärvi	3 909	5 325	1 416	27 %
Kalajoki	3 804	5 346	1 542	29 %
Nivala	7 696	13 939	6 243	45 %
Rautio	1 114	1 571	457	29 %
Reisjärvi	1 868	3 325	1 457	44 %
Sievi	3 306	6 544	3 238	49 %
Ylivieska	3 931	7 812	3 881	50 %
yhteensä	27 343	48 088	20 745	43 %

Lähde: SVT III Maatalous 9 Maataloustiedustelu 1910, 28 - 29.; SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu 1929 - 1930, 132 - 135.

Peltohehtaareina laskettuna selvästi voimakkain kasvu oli Nivalassa, jossa uudismaata hankittiin yli 6 200 hehtaaria, mutta suhteessa eniten viljellyn maan

⁹⁰ Suomen maatalouden historia osa 2, 513 (Liitetaulukko 1).

⁹¹ Jutikkala, E. 1982, 210 - 211.; Kupiainen - Laitinen 1995, 49.; Vihola, T. 2004, 332 - 333.

määrä kohosi kuitenkin Alavieskassa, jossa peltoala yli kaksinkertaistui kahdenkymmenen vuoden kuluessa.

Maatalouden rakenteelle, niin Kalajokilaaksossa kuin muuallakin Suomessa, loivat pohjan valtiovallan toimenpiteet, joiden vaikuttimena olivat vaatimukset torppareiden ja tilattoman väestön aseman parantamisesta. Tätä tavoitetta lähdettiin hakemaan lainsäädännön avulla, josta seurasi melkoinen rakennemuutos koko Suomen maatalouteen maailmansotien välisenä aikana. Itsenäistymisen alkuvuosikymmeninä Suomessa toteutettu maanomistusoloja koskenut lainsäädäntö pyrki tekemään tilattomista uusia maanomistajia – ja kyseisessä tehtävässä myös onnistuttiin kohtalaisen hyvin. Uudistustyö alkoi vuoden 1918 torpparivapautuslaista ja sitä jatkettiin vielä seuraavalla vuosikymmenellä. Tärkeimpiä reformeja olivat vuonna 1922 voimaan tullut asutuslaki, joka kosketti valtion maita ja virkataloja sekä vuoden 1924 laajennettu laki, Lex Kallio, joka puolestaan mahdollisti, kiistelyn jälkeen, asutustoiminnan ulottamisen myös yksityisten omistamaan maahan. Jos maata ei saatu vapaaehtoisesti, niin silloin oli mahdollisuus turvautua pakkolunastukseen. Vuonna 1925 säädetty laki, Lex Pulkkinen, laajensi edelleen asutustoimintaa, sillä se pyrki palauttamaan puutavarayhtiöiden hankkimia maatalouskiinteistöjä takaisin maanviljelijöille asutustarkoitukseen. Viimeinen ennen toista maailmansotaa voimaan tullut asutuslaki säädettiin vuonna 1936, mutta sen toimeenpano jäi sodan vuoksi toteuttamatta.⁹²

Näillä toimilla oli kiistämättömät etunsa. Taloudellisen tavoitteen, elintarvikeomavaraisuuden hankkimisen ja sen säilyttämisen, lisäksi asutuspolitiikalla oli yhteiskuntaa eheyttävä vaikutus. Itsenäisen talonpoikaisväestön luomisella haluttiin kaventaa aikaisempaa maaseudun tilattomien ja tilallisten välistä jyrkkää kuilua. Pellonraivaus houkutteli erityisesti pienten tilojen omistajia kohentamaan omaa taloudellista ja samalla myös yhteiskunnallista asemaansa. Haittapuolena oli se, että uusien maanomistajien ja itsenäisten viljelijöiden runsas lukumäärä muutti maatalouden varsin pienviljelysvaltaiseksi sotien välisenä aikana. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt pientilallisille taloudellisesti huonoa tilannetta, sillä maatalouden tuotto niin pellon kuin karjan osalta oli parantunut aikaisempaan verrattuna. Myös metsäteollisuus hyötyi asutustoiminnasta, jonka myötä tilaton väestö sitoutui kotiseudulleen: pientilallisista tuli työvoimavaltaisen metsätalouden luotettava työvoimareservi. Toisaalta savottatyöt olivat haluttuja, sillä ne tarjosivat merkittävän tulonlisän pienten viljelmien omistajille.⁹³

Itsenäistymisen jälkeen valtiovallan toteuttaman asutuspolitiikan vaikutukset olivat Kalajokilaaksossakin nähtävissä. Parin vuosikymmenen kuluessa viljelmien määrä jokilaaksossa oli kasvanut neljänneksellä. Eri kuntien osalta tilaluvun ja omistuspohjan kehitys oli seuraava.

⁹² Jutikkala, E. 1968, 202.; Rasila, V. 1967, 54 – 55 ja 57 – 58.; Jutikkala, E. 1982, 208.; Kupiainen – Laitinen 1995, 40 – 44.; Vihola, T. 2004, 363 – 364.

⁹³ Kupiainen – Laitinen 1995, 47 – 51.; Kananen, I. 1986, 25.; Vihola, T. 2004, 367.; Maijala, J. 1985, 207.

TAULUKKO 2 Viljelmien lukumäärä ja omistus pohja kunnittain Kalajokilaaksossa vuosina 1910 ja 1929.

	Vuosi 1910			Vuosi 1929		
	Viljelmiä yht.	Itsenäisiä	Vuokralla	Viljelmiä yht.	Itsenäisiä	Vuokralla
Alavieska	333	290	43	433	428	5
Haapajärvi	639	345	294	875	785	90
Kalajoki	480	387	93	603	577	26
Nivala	892	551	341	1 323	1 201	122
Rautio	152	120	32	184	181	3
Reisjärvi	373	229	144	472	419	53
Sievi	496	408	88	729	649	80
Ylivieska	659	488	171	762	757	5
yht.	4 024	2 818	1 206	5 381	4 997	384

Lähde: SVT III Maatalous 9 Maataloustiedustelu 1910, 60 - 61.; SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu 1929 - 1930, 14.

Vuoden 1910 maataloustiedustelun mukaan Kalajokilaaksossa oli nelisen tuhatta viljelmää, joista itsenäisiä maatiloja oli 70 prosenttia. Koko muun Suomen vastaava prosenttiluku oli 56,6. Omistus pohjassa tapahtui seuraavien vuosikymmenten aikana melkoinen muutos, sillä vuosien 1929 - 1930 tiedustelun perusteella omistustilojen osuus oli noussut peräti 93 prosenttiin. Muualla Suomessa itsenäisiä viljelmiä oli tällöin 88,9 prosenttia kaikista tiloista.⁹⁴ Kalajokilaaksoson kunnista Alavieskassa, Rautiossa sekä Ylivieskassa lähes kaikki tilat sijaitsivat omalla maalla. Kokonaisuudessaan viljelmien lukumäärä kasvoi jokivarren pitäjissä kyseisenä aikana neljänneksen. Viljelmät olivat syntyneet pääosin valtion tukeman asutustoiminnan seurauksena sekä jossain määrin myös perinnönjakojen kautta, jolloin entisiä kantatiloja oli halottu osiin sisaruksille.⁹⁵

Tilojen määrä oli kasvanut osittain niiden koon kustannuksella. Kun vuonna 1910 yhtä tilaa kohden Kalajokilaaksossa oli peltoa 6,8 hehtaaria, niin pari vuosikymmentä myöhemmin viljelmien peltoala oli laajasta raivaustoiminnasta huolimatta kasvanut vain 8,9 hehtaariin.⁹⁶ Maanviljelystilat olivat siten Kalajokilaaksossa, kuten valtaosaltaan muuallakin Suomessa, kooltaan varsin vaatimattomia. Tosin jokilaakso savimainen ja luonnonniittyineen oli vanhastaan luonut paremmat edellytykset maanviljelysammattin harjoittamiselle kuin esimerkiksi itäisemmässä ja pohjoisemmässä Suomessa, missä valtaosa - yli 80 prosenttia - tiloista oli alle 10 peltohehtaarin pienviljelmiä.⁹⁷ Kun mainittua kymmentä hehtaaria pidetään pienviljelmän⁹⁸ rajana, niin vuonna 1929 Ka-

⁹⁴ Suomen maatalouden historia osa 2 2004, 517 (Liitetaulukko 5).

⁹⁵ Vrt. Kupiainen - Laitinen 1995, 37.

⁹⁶ SVT III Maatalous 9 Maataloustiedustelu 1910, 28 - 29.; SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu 1929 - 1930, 132 - 135.

⁹⁷ Lackman, M. 1985,29.

⁹⁸ Tässä työssä pienviljelmäksi rajataan alle 10 peltohehtaarin maatilat. Kyseistä luokitusta ovat Lackmanin ohella käyttäneet mm. Kalela, J. 1987, 81 ja Kuusterä, P. 1979, 12 - 13, mutta esimerkiksi Rantatupa (2004, 429) rajaa pienviljelmäksi alle 15 peltohehtaarin tilan. Jutikkala käyttää puolestaan Suomen talonpojan historiassaan seu-

lajokilaakson tiloista 67 prosenttia oli tällaisia. Kaikkein pienimpien alle kahden hehtaarin kääpiöviljelmien osuus tiloista oli viidennes.

Kalajokilaakson suurimmat viljelmät peltoalojen mukaan olivat Nivalassa. Voimakkaassa maatalouspitäjässä oli suuri määrä tiloja, joiden joukosta löytyi myös todella kookkaita maatiloja: alueen ainoat yli sadan hehtaarin suurtilat olivat siellä. Myös seuraavaksi suurimman kokoluokan, yli 50 peltohehtaarin, maatiloja Nivalassa oli peräti 23, kun muualla jokilaaksossa niitä oli yhteensä vain 19. Myös Ylivieskassa, Alavieskassa ja Kalajoella oli suhteessa muihin alueen kuntiin verrattuna keskimääräistä enemmän kookkaampia maatiloja. Selvästi eniten pientiloja oli Haapajärvellä, mutta on kuitenkin huomioitava, että siellä oli erittäin runsaasti alle hehtaarin viljelmiä. Kunnassa oli useita talouksia, joissa toimeentulo perustui muuhun kuin oman maan tuottoon, kuten kauppiaita, käsityöläisiä, viranhaltijoita jne. Haapajärvellä oli tällöin vielä runsaasti, vajaa viidennes väestöstä, vuokralla asuneita torppareita ja mäkitupalaisia.⁹⁹ Haapajärven lisäksi eniten pienimpiä maatiloja oli Reisjärvellä, jossa vain vajaa kolmannes viljelmistä oli kooltaan kymmentä peltohehtaaria suurempia. Vuonna 1929 kunnassa ei maataloustiedustelun perusteella ollut yhtään sellaista maatilaa, jonka peltoala olisi ollut yli 50 hehtaaria.¹⁰⁰

Peltoalan lisääntyminen, lypsykarjan ja muiden kotieläinten määrän kasvu kehittivät Kalajokilaakson maataloutta. Nautakarjataloudella oli jo entuudestaan erittäin vahvat perinteet jokivarren pitäjissä.¹⁰¹ Toki tässä yhteydessä on muistettava se, että pelkkä lukumääräinen lehmäluvun kasvu ei kerro elinkeinon kehittymisestä, vaan samalla on huomioitava karjanjalostuksen ja maatalousneuvonnan avulla parantunut karjan yksikkökohtainen tuotto. Riittävä määrä tuotettua rehua nautayksikköä kohden takasi paremman tuoton kuin pelkkä pääluvun kasvattaminen. Kun karjantarkkailuyhdistysten tilastojen mukaan keskilypsy lehmää kohden 1910-luvulla oli vajaa 2 000 kiloa vuodessa, niin vastaava luku parikymmentä vuotta myöhemmin oli jo lähes 2 900 kiloa.¹⁰² Aivan näin suureen tuottoon ei esimerkiksi Reisjärvellä päästy, sillä paikallisen tarkkailuyhdistyksen kirjanpidon mukaan mukana olleiden tilojen keskimääräinen tuotos oli 1920-luvun lopulla noin 2 200 kiloa.¹⁰³

Lypsykarjan määrissä ei Kalajokilaaksossa tapahtunut suuriakaan muutoksia kahdessa vuosikymmenessä, sillä lehmien pääluku oli kasvanut vain reilulla tuhannella – viisi prosenttia – kyseisenä aikana. Muualla Oulun läänissä lypsylehmien määrä oli lisääntynyt noin 10 prosenttia. Puolet Kalajokilaakson kunnista, Haapajärvi, Rautio, Reisjärvi ja Ylivieska, olivat sellaisia, joissa lehmä

raavaa jaottelua: kääpiötiloja ovat 2 – 5 peltohehtaarin, perhevilmelmät 5 – 15 peltohehtaarin, keskikokoisia viljelmiä 15 – 50 peltohehtaarin ja suurviljelmiä yli 50 peltohehtaarin viljelmät. Jutikkala, E. 1958, 428.

⁹⁹ Partanen, V. 1985, 104.

¹⁰⁰ Liite 2.

¹⁰¹ Viholan mukaan 1900-luvun alkupuolella Kalajokilaaksossa (Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi) nautakarjataloudesta saatiin yli ¾ koko maatalouden tuotannon arvosta. Maito oli ylivoimaisesti tärkein tuote runsaan 65 prosentin osuudella. Vihola, T. 1991, 263 – 265.

¹⁰² Vihola, T. 2004, 348.

¹⁰³ Vihola, T. 1987, 180.; Urho Aho.

oli jopa aikaisempaa vähemmän. Sen sijaan voimakkaassa maatalouspitäjässä Nivalassa lehmien luku kasvoi kyseisenä aikana peräti 17 prosenttia.¹⁰⁴ Muutos oli huomattava, sillä lääneittäin tarkasteltuna samana aikana voimakkainta karjamäärän kasvu oli Uudellamaalla, jossa lehmäluku kasvoi 13 prosenttia. Vastaavasti Mikkelin läänissä lehmien määrä väheni samaisella tarkastelujaksolla jopa 15 prosenttia.¹⁰⁵

Ensimmäiset koneet Suomen pelloille tulivat jo 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin niitto- ja puimakoneita hankittiin suurimpien tilojen käyttöön. Koneiden tuloa hidasti pääomien puutteen ohella moreenipohjaisten viljelyalueiden lukuisat kivet. Maan muokkaaminen kääntöauralla tai heinän niitto koneellisesti ei yksinkertaisesti onnistunut kivisillä pelloilla. Koneita käytettiin suurten tilojen ohella ensimmäisenä alueilla, joilla arvokkaista laitteista oli todellista hyötyä. Viime vuosisadan alkupuolella yleisimmät maatalouskoneet olivat voin valmistukseen käytetty separaattori, niittokone ja puimakone.¹⁰⁶ Kalajokilaakso suhteellisen tasaisena entisenä merenpohja-alueena oli suotuisaa aluetta koneiden käytölle.

Vuonna 1910 Kalajokilaakson pelloilla yleisin tekninen laite oli niittokone. Lukumääräisesti eniten niitä oli Kalajoella, jossa reilulla kolmanneksella viljelmistä kyseinen kone oli käytössään. Samoin Rautiossa ja Sievissä oli suhteellisen paljon niittokoneita tilaa kohden. Reisjärvellä oli tällöin vain 25 niittokonetta, joten vajaalla seitsemällä prosentilla kunnan viljelmistä heinä kaadettiin koneellisesti. Myös muita uusia laitteita pitäjään oli hankittu harkiten, sillä kunnassa oli ainoastaan yksi hevosharava ja puimakone. Nivalassa maatalouteen panostettiin: siellä oli tällöin puolet jokilaakson kaikista haravakoneista ja puimakoneistakin liki kolmannes.¹⁰⁷

Seuraavien vuosikymmenten panostus maataloustuotannon tehostamiseen näkyi selvästi jokilaakson konekannan voimakkaana kasvuna. Erityisesti Reisjärvellä oli kahdessa vuosikymmenessä tapahtunut perusteellinen muutos maatalouden koneistuksessa. Selvästi muuta Kalajokilaaksoa jäljessä ollut pitäjä oli voimakkaasti kuronut umpeen muiden etumatkaa: reisjärveläiset isännät olivat sijoittaneet laitehankintoihin huomattavia pääomia ja siten joukolla vastanneet modernisoituvan maatalouselinkeinon haasteisiin. Ylivoimaisesti yleisin laite Kalajokilaaksossa oli edelleen niittokone. Niitä oli nyt hankittu jokilaaksoon liki 2 500, mikä merkitsi niiden lukumäärän kolminkertaistumista tarkasteltavana olevana ajanjaksona. Reisjärvellä niittokoneiden luku puolestaan kuusinkertaistui. Haravakoneiden määrä liki kymmenkertaistui vuosina 1910 – 1930. Lukumääräisesti eniten, 373 konetta, oli Nivalassa, mutta myös Ylivieskan ja Sievin isännät olivat hankkineet mainittuja laitteita erittäin paljon. Mutta Reisjärven kasvuluvut olivat aivan omaa luokkaansa: kun pari vuosikymmentä aikaisemmin pitäjässä oli ollut ainoastaan yksi haravakone, nyt niitä ilmoitettiin olevan peräti 24.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Liite 3.

¹⁰⁵ Vihola, T. 2004, 341.

¹⁰⁶ Vihola, T. 2004, 351 – 353.

¹⁰⁷ Liite 4.

¹⁰⁸ Liite 5.

Puimakoneita vuonna 1930 Kalajokilaaksossa oli 338, joten niidenkin määrä viisinkertaistui parissa vuosikymmenessä. Reijärvellä näitä laitteita kirjattiin olevan 21, kun aikaisemmin niitä oli ollut vain yksi. Puimakone nopeutti ja tehosti puimista, mutta ongelmaksi jäi edelleen viljan kuivattaminen; suuresta työtehosta ei ollut sanottavaa hyötyä, ellei jyviä saatu kunnolla kuivattua. Uudenai-kaisten kuivaajien puute koettiin esimerkiksi Nivalassa Joose Vilkun mukaan suureksi puutteeksi, sillä käytäntö osoitti ulkokuivien siementen homehtuvan ja pilaantuvan helposti.¹⁰⁹ Laadukkaan siemenviljan tuottaminen edellytti perinteisen, ja samalla työlään, riihen käyttöä kuivaukseen, mikäli tilalla ei nykyaikaista kuivuria ollut käytettävissä. Uutta tekniikkaa edustivat myös puimakoneiden pyörittämiseksi hankitut moottorit. Kun vuoden 1910 selvityksen perusteella konevoimaa ei erikseen tilastoitu, mahdolliset moottorit kuuluivat sängen vähälukaiseen ryhmään ”Muita koneita”. Parikymmentä vuotta myöhemmin esimerkiksi yksin Nivalassa tilastoitiin 30 polttomoottoria ja 73 sähkömoottoria. Näin ollen liki kaikille pitäjän puimakoneille oli oma moottorinsa.¹¹⁰

1930-luvun maaseudun ehkä mielenkiintoisin tekninen uutuus oli kuitenkin traktori. Hevonen oli toki vielä tällöin pääasiallinen maataloustyökoneiden vetäjä, mutta edistyksellisimmillä viljelmillä tätä uutuutta jo kokeiltiin. Sotien välisenä aikana traktorista ei ollut vielä hevosen korvaajaksi maataloustöissä, sen aika oli edessäpäin. Ensimmäisten traktoreiden käyttökelpoisuutta rajoittivat monet tekijät: jo yksistään koneen hankintahinta oli monelle isännälle kohtuuttoman korkea, mutta myös sen huolto edellytti isännältä monipuolista teknistä osaamista.¹¹¹ Kalajokilaakson tasaisilla savipelloilla traktoreita pystyttiin kuitenkin tehokkaasti käyttämään. Maatalouselinkeinon voimaperäisyydestä ja kehittämishalukkuudesta Nivalassa kertoo jo yksin se, että kun vuonna 1930 jokilaaksossa oli yhteensä 25 traktoria, niin lähes puolet niistä oli pitäjän pelloilla. Ensimmäinen traktori Nivalaan oli hankittu jo vuonna 1921 Kyösti Kallion omistamalle Heikkilän tilalle.¹¹² Ilmeisesti hänen esimerkkinsä innoittamana kunnan muutkin isännät kiinnostuivat uudesta voimanlähteestä. Kokonaisuudessaan traktori oli kuitenkin melkoinen harvinaisuus Kalajokilaaksossa, sillä Nivalan lisäksi useampia traktoreita löytyi vain Haapajärveltä ja Kalajoelta, joissa kummassakin oli viisi konetta.¹¹³ Hevosen asema maatalouden töissä ja muissa kuljetustehtävissä oli vielä tällöin horjumaton.

1920-luvulla alueen talonpoikien keskuudessa vallitsi kaikin puolin varsin luottavainen tunnelma. Sitä vahvisti maatalouden kannalta varsin edullinen ilmastovaihe sotien välisenä aikana. Vaikka mukaan mahtui jokunen huonompi vuosi, niin pääasiallisesti sääolosuhteet olivat poikkeuksellisen suotuisat: pidentynyt kasvukausi tuotti runsaamman sadon useampana vuonna peräkkäin.¹¹⁴ Esimerkiksi ohranviljelyn satokehitystä pitkällä aikajaksolla (vuodet 1920 – 1998)

¹⁰⁹ Keskipohjanmaa 4.10.1975.

¹¹⁰ SVT III Maatalous 9 Maataloustiedustelu 1910, 262.; SVT III Maatalous 26:3 Maataloustiedustelu 1929 – 1930, 26 – 27.; Liite 5.

¹¹¹ Vihola, T. 2004, 354 – 355.

¹¹² Rantatupa, H. 1970, 102.

¹¹³ Liite 5.

¹¹⁴ Jutikkala, E. 1982, 207.; Keränen, J. 1989, 219 – 220.

tarkasteltaessa voidaan havaita selvä trendin ylittävä jakso vuosina 1920 – 1940, kun taas siitä eteenpäin vuoteen 1970 ulottuvalla jaksolla vastaavat hehtaarisadot ylsivät vain pari kertaa kyseiselle trenditasolle.¹¹⁵ 1920-luvulla vain vuonna 1923 sattunut kato pudotti ohran hehtaarisadon edellä mainitun trendilinjan alapuolelle. Erityisesti pohjoisen Suomen maataloutta koetteli tosin vuonna 1928 uusi kato, mutta seuraavalla vuosikymmenellä satotulokset pysyivät hyvinä edullisten luonnonolojen myötä.¹¹⁶ Toki kokonaiskehitystä tarkasteltaessa on huomiotava paikalliset erot vuodentuloissa: rankkasateet tai paikalliset hallat saattoivat muuttaa merkittävästi jopa kunnan eri osien vuosittaisia satomääriä.

Sahatavaran tuotanto oli käytännössä ainoa taloudellisesti merkittävä teollisuuden haara Kalajokilaaksossa 1920-luvulla. Tuotteiden hyvä kysyntä ja vakaat hintataso houkuttelivat tehostamaan aikaisemmin aloitettua yritystoimintaa tai jopa perustamaan aivan uusia sahoja. Monen 1920-luvulla perustetun piensahan yhteydessä toimi mylly tai jopa sähkölaitos. Näiden yritysten takana oli tavallisimmin paikallisia maanviljelijöitä, kauppiaita ja puutavaraliikemiehiä.¹¹⁷ Ajan henki näkyi Kalajokilaaksossa siten, että laman alla lähes jokaisessa kunnassa toimi jonkinlainen saha, johon kuului mylly sekä joissakin tapauksissa sähkölaitos.¹¹⁸ Vaikka puutavarateollisuuden nousukauden myötä lautoja ja lankkua tuotettiin joka puolella, niin alan ainoat merkittävät teolliset työpaikat löytyivät parilta suuremmalta sahalta. Kalajoella, joka olikin läänin muihin maalaiskuntiin verrattuna keskimääräistä teollistuneempi, toimi kaksi merkittävää höyrysahaa. A. Santaholma Oy:n omistama Jokisuun saha sekä F. A. Juselius Oy:n Holman saha. Edellinen työllisti noin 200 ja jälkimmäinen 80 henkeä. Molemmat yritykset olivat riittävän vahvoja selviytymään vaikeiden pulavuosien yli. Esimerkiksi Santaholman saha pystyi tuottamaan jo vuonna 1933 taloudellista voittoa omistajilleen.¹¹⁹ Sievissä vuonna 1920 aloittanut Kukon saha oli kolmas suurempi jokilaaksossa toiminut saha. Se ei ollut itsenäinen yritys, vaan yksi Keski-Pohjanmaan Saha ja Mylly Oy:n viidestä tuotantolaitoksesta. Vääräjoen varrella sijainnut kolmiraaminen saha toimi kahden höyrykattilan voimin. Parhaimmillaan se työllisti lähes 300 henkeä, joten osa työväestä jouduttiin hankkimaan tehtaalle Sievin rajojen ulkopuolelta. Kukon sahan kukoistus jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi, sillä se paloi vuonna 1929. Syttymissyö jäi epäselväksi. Puheita aiheuttivat sahan toimintavaikeudet jo jonkin aikaa ennen onnettomuutta, mutta poliisitutkimuksissa ei vahvistusta tuhopolttoepäilyille löytynyt. Sahan menetys oli kuitenkin suuri takaisku sieviläisille.¹²⁰

Liikenneolojen kehitys mursi Kalajoen emäpitäjän aseman entisen Suur-Kalajoen taloudellisena johtajana 1800-luvun jälkipuoliskolla. Erityisesti vuonna

¹¹⁵ Hehtaarisatojen kasvun taustalla on biologis-tekniisten tekijöiden (lannoitus, tuholais-torjunta, kasvinjalostus, viljelymenetelmät, koneet jne.) kehitys, jonka seurauksena havaintojakson aikana satotason nousu on keskimäärin 29 kg/ha vuodessa. Ikäheimo, E. 2000, 114.

¹¹⁶ Ikäheimo, E. 2000, 114.; Lackman, M. 1985, 37.

¹¹⁷ Ahvenainen – Kuusterä 1982, 232 – 233.

¹¹⁸ Suomenmaa 1929, 47, 52, 56, 61, 66, 138, 143 ja 148.

¹¹⁹ Kyllönen, M. 1980, 408.

¹²⁰ Salo, M. 1993d, 234 – 236.

1886 valmistunut Kokkolan – Oulun osuus Pohjanmaan radasta vahvasti Ylivieskan asemaa jokilaakson liikenteellisenä keskuksena. Rautatie kulki jokilaakson läpi vilkastuttaen erityisesti asemapaikkojen elämää, mutta radan vaikutus heijastui laajemmallekin alueelle. Ylivieskan asema oli keskellä kirkonkylää, mutta toinen Sievissä sijainnut asemapaikka sijaitsi jonkin verran sivussa pitäjän varsinaisesta keskuksista.¹²¹ Vuonna 1925 valmistunut Ylivieskan – Iisalmen poikkirata oli taloudellisesti merkittävä hanke Kalajokilaakson latva-alueille. Uuden poikkiradan valmistuminen toi rautatieyhteyden Nivalaan ja Haapajärvelle, mutta myös Reisjärvelle uusi ratayhteys oli tärkeä, sillä matka Haapajärven asemalle oli enää 30 kilometriä, kun aikaisemmin asiointi ja rahdinajo olivat suuntautuneet Sieviin, jonka pysäkillä matkaa oli ollut kaksinkertainen määrä.¹²²

Uusi ratayhteys oli lisäämässä monin tavoin yritteliäisyyden kasvua jokilaakson latvaosilla. Etenkin Haapajärven keskustaan alkoi keskittyä monenlaisia liiketoimintaa. Taloudellisen toiminnan vilkastumisesta ja vauraudesta kertoo se, että pitäjässä olivat paikallisten osuuskassojen ja säästöpankin lisäksi Kansallis-Osake-Pankin ja Pohjolan Osake-Pankin haarakonttorit rahoittamassa niin yksityisten kuin liikemiestenkin hankkeita. Yrityselämän vilkkautta kuvaa se, että pitäjässä oli 1920-luvun lopulla peräti 22 kauppiasta, kun väkirikkaimmissa Nivalassa ja Ylivieskassa heitä oli 17 kummassakin. Samasta aktiivisuudesta todistaa sekin, että Haapajärvellä oli saman vuosikymmenen lopulla toiminnassa peräti kuusi sahaa, joista suurimmat olivat Jämsän saha ja mylly ja Haapajärvi Oy:n höyrysaha.¹²³ Valmistuneella rataosuudella oli vaikutuksensa myös kaupallisen maatalouden voimistumiseen. Tuotteita, etenkin voita, oli entistä helpompi saada toimitettua uusille markkina-alueille. Tuotannon lisääminen vaikutti entistä houkuttelevammalta vaihtoehdolta alueen talonpoikien keskuudessa. Nivalaan perustettiin vuosien 1926 – 1930 aikana neljä uutta osuusmeijeriä aikaisemmin toimintansa aloittaneen kirkonkylän meijerin rinnalle.¹²⁴ Haapajärvellä puolestaan syntyi vuosina 1925 – 1928 kolme kylämeijeriä ja Reisjärvelle perustettiin oma meijeri laman alla vuonna 1929.¹²⁵

1.5.2 Reisjärveläinen maaseutuyhteisö

Reisjärven pitäjä on syntynyt Kalajokilaakson latvaosaan aivan Suomenselän vedenjakajan tuntumaan keskisuomalaisen ja pohjanmaalaisen maisema-alueen rajalle. Pitäjän pinta-ala ilman vesistöä oli 437 km² ja asutus viime vuosisadan alkupuolella oli keskittynyt valtaosaltaan kahden keskusjärven, Vuolta- ja Reisjärven, ympärille, mutta myös muiden vähän pienempien järvien ranta-alueille, joiden ympäristössä olivat luonnostaan olleet parhaat edellytykset maatalouden harjoittamiseen. Maarekisterikyliä kunnassa oli kolme: Kalaja, Kangaskylä ja Reisjärvi (Keskikylä). Asukastiheys oli noin 10 henkeä neliökilometrillä, vain

¹²¹ Partanen, V. 1981, 185 – 187.; Kyllönen, M. 1980, 149.; Salo, M. 1993b, 200 – 201.

¹²² Laukkanen, E. 1987, 284.

¹²³ Suomenmaa 1929, 56, 146 – 147 ja 148.; Pänkäläinen, J. 1985, 287 – 289.

¹²⁴ Toivola, T. 1970, 118 – 123.

¹²⁵ OMA HKKA Kaupparekisteriasioita vuodelta 1930 CIVg:13.; Vihola, T. 1985, 164 – 165.; Vihola, T. 1987, 200 – 201.

pinta-alaltaan reilun kolmanneksen suuremmassa Sievissä asukastiheys oli sitä pienempi. Muualla Kalajokilaaksossa viljelykseen suotuisat jokivarsialueet olivat tiiviimmin asutetut. Reisjärvellä, kuten toki muuallakin jokilaaksossa, karuille reuna-alueille mentäessä asutus harventui huomattavasti – näille alueille leimaa antava piirre olivat laajat metsä- ja suoalueet. Silloisen Oulun läänin eteläiseen osaan kuuluneen Reisjärven naapurikuntia ovat saman läänin alueella sijaitsevat Haapajärvi, jonne matkaa oli 30 kilometriä sekä Sievi, jonne taival oli kaksinkertainen. Entiseen Vaasan lääniin kuuluneita naapurikuntia ovat Pihtipudas, Kinnula ja Lestijärvi.¹²⁶

Maantieyhteydet Reisjärveltä kulkivat neljään ilmansuuntaan. Vanhin virallinen tieyhteys oli 1800-luvun alkupuolella rakennettu Pihtiputaan kautta Viitasaarelle kulkenut maantie, johon vähän myöhemmin rakennettiin myös yhteys Reisjärveltä Sieviin. Sen ohella toinen tärkeä kulkusuunta oli Haapajärvi, jonne tie rakennettiin pari vuosikymmentä myöhemmin. Neljäs päätie valmistui 1900-luvun alussa, jolloin rakennettiin kunnasta yhteys Ylilestin kautta kulkevaan maantiehen. Lähin rautatieasema oli aluksi Sievissä, mutta 1930-luvulle tultaessa asiointi oli pääasiallisesti siirtynyt Haapajärven suuntaan.¹²⁷

TAULUKKO 3 Reisjärven ruokakunnat ja väestö elinkeinon mukaan 1930.

Elinkeino	Ruokakuntia		Väestöä	
	lkm.	%	lkm.	%
Maatalous	820	77,7	3558	86,5
Teoll. ja käsityöt	107	10,1	351	8,5
Kauppa ja liikenne	25	2,4	63	1,5
Julkinen toimi	17	1,6	44	1
Ilman ammattia	87	8,2	105	2,5
Yhteensä	1056	100	4121	100

Lähde: OMA Reisjärven seurakunnan väkilukutaulut 1930.

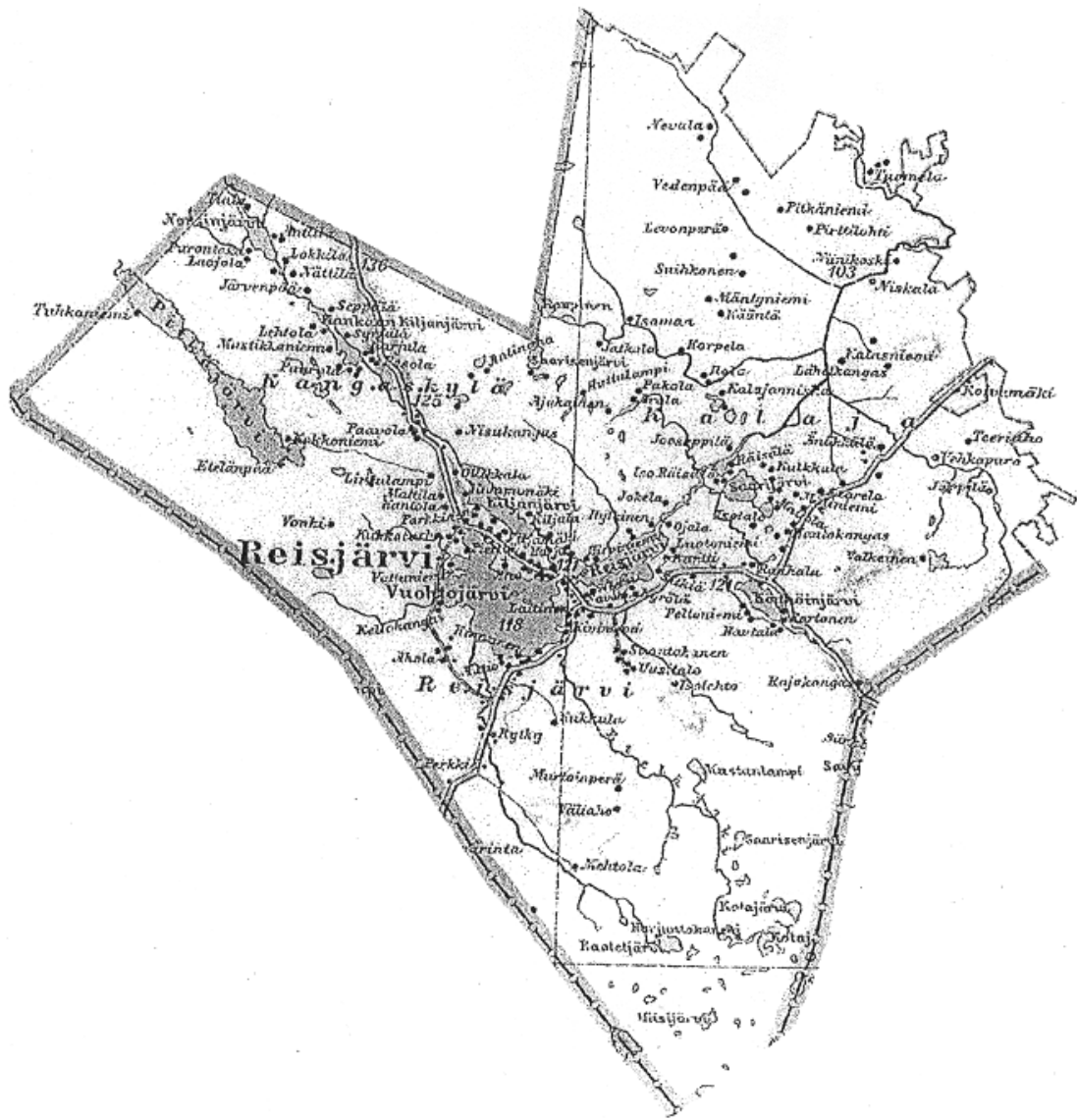
Reisjärvellä oli muun Suomen maaseudun tavoin toimeentulon perusta maataloudessa.¹²⁸ Maataloustuotanto vaikutti myös muiden ammatinharjoittajien elämään: osa virkamiehistä, niin papin kuin opettajienkin, palkasta perustui viljelysmaan tuottoon sekä pienimuotoiseen karjanhoitoon, samoin käsityöläisammattinharjoittajilla olivat omat palstansa leivän jatkeena. Yli kolme neljäsosaa Reisjärven ruokakunnista ja vielä useampi asukkaista oli maatalousväestöä.

¹²⁶ Suomenmaa 1929, 138 – 139.

¹²⁷ Haapaniemi, T 1987, 246 – 247.; Laukkanen, E. 1987, 284.

¹²⁸ Ks. Pitkänen, K. 1982, 199 – 203.

KARTTA 2 Reisjärvi 1920-luvulla.

Lähde: Maanmittaushallituksen yleiskartta vuodelta 1919.

Muille elinkeinoille ei Reisjärvellä juuri kovin suurta sijaa jäänyt. Kunnan ainoa teollinen tuotantolaitos oli mylly- ja sahaosakeyhtiö, joka saattoi työllistää parhaimmillaan parikymmentä henkeä. Yrityksen taloudelliset vaikutukset yhteisöön ulottuivat toki pidemmälle. Puutavaran hankinta tuotti lisäansioita sahatavaraa kuljettaneille ajureille. Rahdinajo oli pääsääntöisesti maanviljelijäväestön sivuelinkeino.¹²⁹ Perinteisten käsityöläisten, seppien, suutareiden, räätälien ja puuseppien, ohella kunta oli kuuluisa taitavista kuparisepistänsä. Vaskisepän taidon oli tuonut mukanaan Eskil Kokkonen Kuopiosta palattuaan takaisin kotikuntaansa 1800-luvun lopulla. Vilkkaimpaan aikaan hänen pajassaan saattoi olla jopa kymmenkunta miestä töissä sekä samalla oppia saamassa.¹³⁰ Kaupan ja liikenteen ala antoi toimeentulon vain vajaalle kahdelle prosentille kuntalaisista. Kaupanpitäjien ruokakuntia niistä oli kahdeksan kappaletta. Lähes saman verran, seitsemän taloutta, sai toimeentulonsa rahdinajosta tai muusta liikenteestä. Reisjärven julkisten palvelujen tarjonta oli ajan tavan mukaan hyvin niukka, sillä kunnan tai seurakunnan palkkalistoilla ei kovinkaan monta työntekijää ollut. Muut julkisella alalla toimineet henkilöt olivat mm. apteekkari ja poliisivoimien palvelukseen kuuluneet.

Sosiaalisen aseman perustana olivat koulutustausta sekä varallisuus. Reisjärven hallitseva ryhmä oli käytännössä suurempien talojen isännät. Kunnan säätyläisluokka¹³¹ oli hyvin kapea, sillä käytännössä siihen saattoi laskea kuuluvaksi vain kirkkoherra Kauppisen ja apteekkari Cajanderin perheet. Omaa kunnanlääkäriä tai muita korkeampia valtionhallinnon virkamiehiä pitäjässä ei tässä vaiheessa ollut. Kunnan johtavat viranhaltijat, kuten kunnankirjuri ja kansakoulun johtajaopettaja, olivat paikallisten talollisten poikia.¹³² Kauppiaitten ja yrittäjien ryhmä oli jonkin verran laajempi. Reisjärvellä toimi 1930-luvun alussa kaksi osuustoimintapohjaista kauppaa: Haapajärven Osuusliike, johon reisjärveläisten oma liike oli fuusioitunut 1920-luvun puolivälissä sekä vuonna 1930 sen kilpailijaksi perustettu OTK:lainen Reisjärven Osuusliike. Muut olivat yksityisiä kyläkauppiaita, joista ainoastaan yksi, kirjakauppa, voidaan laskea erikoisliikkeiden joukkoon.¹³³

¹²⁹ Laukkanen, E. 1987, 280 – 281.; Vuorenpää, P, 1987, 325.; Urho Aho, Matti Aho.

¹³⁰ Maijala, J. 1995, 263 – 264.

¹³¹ Kielen, ruotsi äidinkielenään, perusteella säätyläisten ryhmään ei Reisjärvellä kuulunut käytännössä muita kuin apteekkari Cajander perheineen. Apteekkari ei osallistunut juuri millään tavoin yhteisölliseen toimintaan, kun taas kirkkoherra Kauppinen oli virkatehtäviensä ohella mukana aktiivisesti mm. lestadiolaisessa herätysliikkeessä, kunnanhallinnossa sekä poliittisessa toiminnassa.

¹³² Maijala, J. 2002, 36.; Urho Aho.

¹³³ Haasio, A. 1987, 300 – 305.; Urho Aho.

TAULUKKO 4 Reisjärven väestön sosiaalinen rakenne 1930 ruokakunnittain.

	Ruokakuntien lukumäärä	%
Virkamiehet ja toimihenkilöt	15	1,4
Kauppiaat ja yrittäjät	27	2,6
Talolliset	330	31,2
Torpparit ja lampuodit	31	2,9
Itselliset ja mäkitupalaiset	134	12,7
Loiset	174	16,5
Palkolliset, maatalous	146	13,8
Käsityöläiset	31	2,9
Muut työläiset	83	7,9
Syytinkiläiset	38	3,6
Muut (sairaat, köyhät jne.)	47	4,5
Yhteensä	1056	100

Lähde: OMA Reisjärven seurakunnan väkilukutaulut 1930.

Maatalousväestön ruokakunnista suurin oli talollisten ryhmä kolmanneksen osuudella koko kunnan väestöstä. Reisjärvellä valtiovallan asutuspoliittiset toimenpiteet näkyvät tilaluvun kehityksessä sekä niiden koossa.¹³⁴ Suurviljelmää Reisjärvellä ei ollut lainkaan. Pulavuosien alla suurimmatkaan maatilat eivät olleet 50 peltotehtaaria kookkaampia. Reisjärveläisittäin katsottuna yli 25 peltotehtaarin mahtitilojakin oli vain 16¹³⁵, jotka pääosaltaan sijaitsivat Reisjärven kylän (Keskikylän) alueella.¹³⁶ Yhteisöllinen vaikutusvalta oli tähän ryhmään kuuluneen suhteellisen kapean joukon käsissä, sillä kunnallisiin luottamustehtäviin sekä muihin yhteiskunnallisesti merkittäviin johtotehtäviin valitut henkilöt valikoituivat pääosin tästä ryhmästä. Käytännössä vielä pienempi oli niiden aktiivisten henkilöiden määrä, joka oli mukana kunnallisten asioiden lisäksi muissa pitäjän taloudellisissa tai aatteellisissa toiminnoissa.

¹³⁴ Kun vuoden 1910 maataloustiedustelun mukaan kunnassa oli 229 itsenäistä ja 144 vuokramaalla ollutta viljelmää, niin vuosina 1929 - 1930 toimitetun vastaavan selvityksen perusteella omalla maalla sijainneita viljelmää oli peräti 419 ja vuokramaalla 53. Vaikka maannälkä reisjärveläisten talonpoikien keskuudessa oli ollut muiden tavoin hyvin suuri - kahdessa vuosikymmenessä uudisraivaus oli lisännyt peltopinta-alan 1 868 hehtaaria 3 325 hehtaariin - niin pitäjän maatilat olivat pääosaltaan, 72 prosenttia, alle 10 hehtaarin pienviljelmää. SVT III Maatalous 9 Maataloustiedustelu 1910, 61.; SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu 1929 - 1930, 14.

¹³⁵ Kyseinen luku perustuu vuosien 1929 - 1930 maataloustiedusteluun. Vuonna 1933 julkaistun Suomen maatilat teoksen mukaan kunnassa olisi ollut peräti kaksinkertainen määrä (33 kappaletta) yli 25 peltotehtaarin tiloja. Lukujen erilaisuus selittyy ensinnäkin siten, että virallista selvityksestä oli jo kulunut aikaa, jolloin maatalojen omistuksissa ja aloissa oli ehtinyt tapahtua muutoksia. Maannälkä maanviljelystiloilla oli suurta uuden vuosikymmenen alkupuolella. Toisaalta Suomen maatilat teoksen tiedot perustuvat omistajien omaan ilmoitukseen teoksen tietojen kerääjille; peräti kahdeksalla tilalla viljellyn alan kooksi ilmoitettiin teokseen pääsyyn rajana ollut 25 peltotehtaaria ja seitsemällä tilalla viljelmän kooksi ilmoitettiin hehtaaria tai kahta suurempi ala.

¹³⁶ SVT III Maatalous 9 Maataloustiedustelu 1910, 61.; SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu 1929 - 1930, 14.

Talollisia heikommassa taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa olivat maaseudun tilattomat. Tilallisten palveluksessa olleet palkolliset, piijat ja rengit, olivat isäntäväkensä ruokakuntaan kuuluessaan turvatummassa asemassa kuin muut tilattomat. Omassa mökissä asuneita maatyöläisiä – itsellisiä ja mäkitupalaisia – Reisjärven väestöstä oli 12,7 prosenttia. Sen sijaan vailla minkäänlaista omaa asumusta, loisväestöä, pitäjäläisistä oli 16,5 prosenttia. Heitä eli 174 ruokakunnassa yhteensä 412 henkeä, joka oli kymmenesosa koko kunnan asukasmäärästä. Nämä edellä mainitut ryhmät olivat varmasti reisjärveläisistä se väestönosa, jota pulavuosien mukanaan tuoma työttömyys ja kurjat olot kaikkein pahiten kouraisivat. Reisjärven sosiaalitoimi ei ollut mallikkaasti hoidettu viime vuosisadan alkupuolella. Vaikka vuoden 1922 köyhäinhuoltolain perusteella kunta velvoitettiin 1927 rakentamaan kunnalliskoti, niin asioita viettiin eteenpäin sen verran hitaasti, että pahin pulakausi ehti vyöryä päälle ennen kuin rakennustoimet oltiin valmiit aloittamaan.¹³⁷

Jos opillinen sivistys ei ollut ylipäättäen kovin korkeassa kurssissa suomalaisella maaseudulla, niin Reisjärvellä epäluulo yleistä kansanopetusta kohtaan oli juurtunut erityisen syväälle. Kunnan asioista vastanneet isännät olivat haranneet vastaan loppuun asti kansakoulun perustamisessa. Kun muiden naapurikuntien kuntakokoukset olivat viranomaisen painostuksesta taipuneet kunnallisen kansakoulun perustamiseen 1880-luvun alkupuolella, niin Reisjärvellä oman koulun ovet päästiin avaamaan vasta 1902, jolloin kirkonkylälle valmistui kunnan ensimmäinen kansakoulu. Muille kyläkylämille oman koulun tulo kesti vieläkin kauemmin. Kunnansien sivistysvastaisuus oli perua perinteisistä maaseutuväen ennakkoluuloista: koulutyön pelättiin laiskistavan lapset ja tuovan entisestään lisäkustannuksia.¹³⁸ Tämän koulutusvastaisen asenteen henki näkyi vielä 1930-luvun reisjärveläisessä yhteisössä, sillä viisitoista vuotta täyttäneistä kuntalaisista vain vajaalla prosentilla oli kansakoulua korkeampi koulusivistys. Vielä osittain kiertokoulun varaan rakentuneen koulujärjestelmän ongelmat heijastuivat kuntalaisten perustaitoihin: vain kolme neljäsosaa kuntalaisista osasi sekä lukea että kirjoittaa.¹³⁹

1800-luvun lopulla tapahtunut suomalaisen yhdistystoiminnan nousu heijastui myös Reisjärvelle. Kansallisuusliikkeestä voimansa ammentanut järjestötoiminta synnytti raittiusliikkeen, nuorisoseurat, vapaapalokunnat ja osuuskuntapohjaiset liikkeet. Myös työväenliike syntyi tässä samassa aallossa. Venäjän vallan ajan loppupuolen sortovuosien on katsottu lisänneen tarvetta eri kansalaispiirejä yhdistävään toimintaan.¹⁴⁰ Reisjärvellä 1800-luvun puolella syntyneitä yhdistyksiä olivat mm. paloapuyhdistys, joka tosin alkoi säännöllisesti toimia vasta 1900-luvun alussa, sekä raittiusseura ja isäntäyhdistys. Viime vuosisadan alkupuolella Reisjärvellä toimintansa aloitti nuorisoseura, jonka perustava kokous pidettiin todennäköisesti 1902. Edellisen vuosisadan aikana perustettu

¹³⁷ Huttula, T. 1987, 414 – 415.

¹³⁸ Maijala, J. 2002, 13 – 17.

¹³⁹ OMA Reisjärven väkilukutaulut 1930.

¹⁴⁰ Ks. suomalaisten kansanliikkeiden synnystä tarkemmin Alapuro – Smeds 1987, 12 – 41.; Numminen, J. 1958, 63.

isäntäyhdistys sulautui puolestaan maamiesseuratoimintaan. Omat seurat toimivat 1900-luvun alkupuolella Keskikylällä, Kangaskylässä, Levonperällä, Kalajalla ja Leppälahdessa. Nämä yhdistykset, kuten itsenäistymisen yhteydessä syntynyt suojeluskuntajärjestö, olivat pääasiassa kunnan talollisten ja kapean sivistyneistön aloitteesta syntyneitä.¹⁴¹

Vankasti talonpoikainen oli myös vuoden 1917 levottomien olojen aikana perustettu Reisjärven suojeluskunta. Aluksi yhteistyötä järjestysvallan aikaansaamiseksi Reisjärvelle oli viritelty paikallisen työväenliikkeen johtajien kanssa yhdessä, mutta erilaisten katsantokantojen vuoksi hanke kariutui ensimmäiseen kokoukseen. Kun porvarillinen puoli perusti oman suojeluskuntansa, niin työväestö päätyi oman järjestyskaartinsa organisointiin. Reisjärvi sijaitsi kuitenkin niin syvällä valkoisen Suomen keskellä, etteivät sodan aikaiset taistelut ulottuneet kuntaan asti. Myös muulta väkivallalta vältyttiin, vaikka tunnekuohut välillä löivätkin korkealle. Kunnan vähäväkisten keskuuteen sosialismin aate oli levinnyt 1905 perustetun työväenyhdistyksen kautta. Kannattajakuntansa se sai työläisistä ja kunnan tilattomasta väestöosasta, mutta liikkeen tukijoukkoihin täytyi kuulua myös joukko pientilallisiakin, sillä vasemmiston kannatus eduskuntavaaleissa 1900-luvun alkupuolella oli reilun 20 prosentin luokkaa, vuonna 1927 jopa reilusti yli 30 prosentin. Kunnallisvaaleissa työväenliikkeen menestys oli joinakin vuosina tätäkin parempi.¹⁴² Sosialismin opin juurtuminen voimallisesti Reisjärven kaltaiseen maaseutupitäjään pohjautui aatteen omakseen kokeneen kannattajakunnan – työväestö, pientilalliset ja muut mökkiläiset – laajuuteen, mutta merkittävä osuus oli myös yksittäisillä henkilöillä. Keskeinen poliittisen työväenliikkeen voimahahmo oli puutavaraliikemies ja maanviljelijänä toiminut Filemon Savenius, työväenyhdistyksen monivuotinen puheenjohtaja, kunnanvaltuuston ja kunnallislautakunnan jäsen sekä Suomen sosialistisen työväen ja pienviljelijäin puolueen kansanedustaja vuosina 1924 – 1929.¹⁴³ Saveniuksen vaikutuksesta hänen kotikylällään Kangaskylällä työväenliikkeellä oli runsaasti tukijoita, jopa siinä määrin, että reisjärveläisten puheissa kulmakunnan sanottiin olevan ”lähellä Moskovaa”. Tämä leima ei luonnollisesti ollut kaikkien kyläläisten mieleen. Käytännössä kylän ”punaisuus” heijastui siinä, ettei kyläläisiä – halukkuudesta huolimatta – kelpuutettu mielellään mukaan suojeluskunnan toimintaan.¹⁴⁴

Oman merkittävän leimansa Reisjärven henkiseen ilmapiiriin 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä antoivat uskonnolliset herätysliikkeet, herännäisyys ja lestadiolaisuus, joiden vaikutus tuntuu huomattavana vielä tänäkin päivänä. Ensimmäiset kosketukset herännäisyyteen saatiin jo 1830-luvulla, mutta laajemman kannattajakunnan liike sai vasta seuraavilla vuosikymmenillä, jolloin Reisjärven kirkkoherroina toimivat heränneet papit Jacob Hemming ja Johan Warén. 1800-luvun lopulle tultaessa herännäisyyden tukialueiksi Reisjärvellä olivat muodostuneet Kalajankylä ja Levonperä; jälkimmäistä kutsuttiinkin

¹⁴¹ Tilli, J. 1987, 433 – 437, 443 ja 448 – 449.

¹⁴² Maijala, J. 1987, 522 – 525 ja 531.; Huttula, T. 1987, 404.

¹⁴³ Maijala, J. 1995, 710 – 711.

¹⁴⁴ Kalajokilaakso 12.12.1935.; Urho Aho, Antti Koskela ja Uuno Hylkilä.

lisänimillä "Körttipenä" ja "Veisuuperä". Lestadiolainen herätysliike puolestaan rantautui pitäjään 1870-luvun lopulla, mutta varsinaisen jalansijan liike sai vasta 1900-luvun alkupuolella, jolloin useita kunnan merkkihenkilöitä, mm. herastuomari Niilo Viljamäki, kääntyi lestadiolaisuuteen. Sitä ennen liike oli saanut kannattajia lähinnä pientilallisista. Yhteiskunnallinen vaikuttaminen, osallistuminen sekä kunnalliseen että kirkolliseen päätöksentekoon, kiinnosti niin herännäisyyden kuin lestadiolaisuuden kannattajia. Välillä uskonnolliset näkemykset ajoivat osapuolet tiukkaan valtakamppailuun. Näin tapahtui kirkkoherra Vuorelan valinnan yhteydessä 1898, jolloin lestadiolaiset liittoutuivat "suruttomien" kanssa ja ohittivat siten vaalisijoille asetetut herännäispapit.¹⁴⁵

Vaikka kunnalliselämään osallistuminen ei juuri lähentänyt herätysliikkeitä toisiinsa, niin joissakin asioissa ne kuitenkin löysivät toisensa. Suojeluskunta-toiminta ja siihen läheisesti kytkeytyneeseen lottatoimintaan heränneet ja lestadiolaiset osallistuivat rintarinnan. Tosin paikalliseen esikuntaan ei kummankaan herätysliikkeen kannattajia kuulunut, mutta kyläosastojen päälliköinä heitä kuitenkin toimi. Herätysliikkeet vaikuttivat omalla tavallaan järjestön toimintaan. Vuonna 1935 lestadiolainen kirkkoherra saattoikin mielihyvällä todeta, ettei suojeluskunnan tai lottien järjestämissä tilaisuuksissa ollut tanssittu pariin vuoteen ja toiminta muutenkin oli sujunut hänen käsityksensä mukaan vakavassa hengessä.¹⁴⁶ Toinen uskonnollisia liikkeitä yhdistänyt seikka oli epäluulo työväenliikettä kohtaan. Erityisesti sosialismin oppiin yhdistynyttä uskonnonvastaisuutta kavahdettiin kummallakin taholla. Toisaalta 1920-luvulta Reisjärveltä on tietoja siitä, että joidenkin lestadiolaisten keskuudessa olisi lähinnä taloudellisten kehitysnäkymien pohjalta tuettu työväenliikettä.¹⁴⁷ 1930-luvun taite sekä vuosikymmenen alku poliittisine ja taloudellisine kuohuntoineen heijastuivat Reisjärven uskonnollisiin liikkeisiin. Varsinkin lestadiolaisuus sai suuren joukon uusia kannattajia kuntalaisista. Oma vaikutuksensa toki oli lestadiolaisella kirkkoherra Pauli Kauppisella, joka tuli Reisjärvelle vuonna 1928 Viitasaarelta ja voimisti seuratoimintaa. Vaikeissa taloudellisissa oloissa kaivattiin myös hengellistä tukea. Esimerkiksi samanlainen voimakas lestadiolaisuuteen kääntymisen sarja tapahtui pulavuosina naapurikunnassa Sievissä.¹⁴⁸

Oikeistosuuntaus lapuanliikkeineen sai myös Reisjärvellä herätysliikkeiden kannattajia taakseen: IKL:n musta paita nähtiin niin lestadiolaisuuteen kuin herännäisyyteen kuuluneiden kannattajien yllä. Mutta lapualaisuuden aktiivisia kannattajia löytyi myös herätysliikkeisiin kuulumattomien joukosta. Reisjärvellä IKL:n kannattajien katsottiin yleisesti tulleen pitäjän "silmäätekevien" keskuudesta. Tähän näkemykseen vaikutti todennäköisesti se, että pitäjän kirkkoherra oli yksi näistä henkilöistä. Ainakin lestadiolaisissa tämä poliittinen aktiivisuus aiheutti jonkin verran eripuraa, sillä pääosa liikkeeseen kuuluneista kannatti maalaisliittoa johtajansa Matti E. Ahon tavoin, mutta muutamat henki-

¹⁴⁵ Kares, O. 1950a, 279.; Kalajoki, M. 1971, 3 - 4, 6 - 10, 40 - 42.; Kauppinen, A. 1987b, 363 - 365, 368.

¹⁴⁶ Kalajoki, M. 1971, 37 - 39, 53.

¹⁴⁷ Kauppinen, A. 1987b, 373.

¹⁴⁸ Kalajoki, M. 1971, 46 - 49.; Kauppinen, A. 1987a, 357.; Vasari, A. 1993, 373.

löt kirkkoherra Kauppisen johdolla tukivat oikeistosuuntausta. Aho ei tätä hyväksynyt ja hän asettui avoimesti vastustamaan Kauppisen innokasta osallistumista poliittiseen liikehdintään. Niinpä osa Reisjärven lestadiolaisista paheksui hänen kuulumistaan "äärimmäisyysliikkeeseen". Heränneiden toiminta puolestaan koki taantuman 1930-luvun aikana, etenkin seurojen pito oli lamas omien puhujien puuttuessa. Poliitikka sen sijaan heitä kiinnosti ja osa heränneistä oli toiseen herätysliikkeeseen kuuluneen kirkkoherransa kanssa samoilla poliittisilla linjoilla.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Kalajoki, M. 1971, 54 - 55.; Kauppinen, A. 1987b, 375 - 376.; Urho Aho.

2 MAASEUTUVÄEN AHDINKO VALTAKUNNALLISENA KYSYMYKSENÄ

2.1 Pakkokuutokaupat ravistelevat Suomen maataloutta

1930-luvun taitteen lamakausi oli Suomen maataloudelle ankara. Maaseutuväen kasaantuneet ongelmat johtivat ulosottojen ja pakkokuutokauppojen vyörynomaiseen kasvuun. Kun koko kansantalouden näkökulmasta katsottuna pahimmat pulavuodet osuivat vuosiin 1930 – 1931 teollisuuden eri haarojen tuotantomäärien laskiessa, niin maaseutuväen näkökulmasta katsottuna suurimmat vaikeudet olivat vasta edessäpäin.¹⁵⁰ Ulosottojen ja pakkokuutokauppojen määrät talonpoikien keskuudessa alkoivat vasta tässä vaiheessa kasvaa painajaismaisen suuriksi: heidän kannaltaan pahin oli vasta edessä.¹⁵¹ Toki mistään aivan poikkeuksellisesta ilmiöstä vasaramarkkinoiden paukkeessa ei ollut kyse, sillä jo ennen taloudellista romahdusta 1920-luvulla vuosittain pakkomyyntiin kahdesta kolmeensataan viljelmää.¹⁵² Vuosikymmenen taitteessa tapahtunut myyntien raju kasvu herätti tarpeen hankkia yksityiskohtaisempaa tietoa maanviljelijöiden ongelmista; näin sai alkunsa niiden virallinen tilastointi. Tiedot pakkokuutokauppojen lukumääristä pulan ensimmäisiltä vuosilta hankki Hannes Gebhard lähettämällä paikallisten osuuskassojen hoitajille kyselyn, jossa heiltä tiedusteltiin asianomaisen osuuskassapiirin alueella toimitettujen pakkomyyntien lukumäärää. Aivan tarkkoja luvut eivät ole, koska ne perustuvat vastaajan muistinvaraiseen tietoon ja lisäksi noin sadan kunnan osalta lukumäärät jäivät saamatta kokonaan. Heikki Rantatuvan mukaan Suomessa myytiin pahimpien lamavuosien 1931 - 1936 aikana 15 144 maatilaa pakkokuutokaupalla, ja kun lukuun lisätään vielä Gebhardin toimesta kerätyt tiedot kah-

¹⁵⁰ Ahvenainen - Vartiainen 1982, 186 - 187.; Hjerppe, R. 1988, 46, 52. Hjerpen laskelmien mukaan Suomen BKT kasvoi vuoden 1932 jälkeen ennätysvauhtia, noin 6,6 prosenttia vuodessa, aina vuoteen 1938 saakka.

¹⁵¹ Kun esimerkiksi Lackmanin mukaan vuonna 1931 ulosottojen määrä oli 4 732 kappaletta, niin vuonna 1934 niitä toimitettiin jo yli 25 tuhatta kertaa. Lackman, M. 1985, 42.

¹⁵² Johanson, V.F. 1941, 138.

delta edelliseltä vuodelta, niin tällöin vasaran alle meni 16 628 viljelmää. Se oli noin 7 prosenttia koko Suomen silloisesta tilamäärästä.¹⁵³ Pulan eri vuosille myynnit keskittyivät Gebhardin ja Rantatuvan mukaan seuraavasti.¹⁵⁴

1929	396
1930	1 088
1931	1 794
1932	2 834
1933	3 631
1934	3 157
1935	2 413
1936	1 315

Yhteensä 16 628

Jos varsinaista pulaa edeltäneen vuoden 1928 pakkohuutokaupamäärät – 315 tilaa – olivat huomiota herättävän korkeat¹⁵⁵, niin seuraavien vuosien kehitys antaa jo aiheen puhua todellisesta kriisistä. Asia huomioitiin valtiiovallan taholta ja jo vuodesta 1930 lähtien ensimmäiset hallituksen nimittämät asiantuntijat saivat tehtäväkseen pohtia tilanteeseen sopivia toimenpiteitä. Mutta näillä keinoin ei talouden suurta ratasta pystytty kääntämään. Vuodesta 1929 pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen määrä oli kasvanut vuoteen 1933 mennessä liki kymmenkertaiseksi, ja kuten edellä olevasta asetelmasta voi nähdä, niin tilanne jatkui edelleen erittäin vaikeana, vaikka muun talouselämän osalta oli jo jonkin aikaa ollut valoa nähtävissä. Vielä vuonna 1936 pakkohuutokaupalla myytiin enemmän kiinteistöjä kuin talouspulan pahimpina vuosina puolenkymmentä vuotta aikaisemmin. Vaikka maatalouspulan aallonpohja oli ohitettu, niin pakkohuutokauppojen lukumäärä säilyi runsaana vielä tämän jälkeenkin.¹⁵⁶

Maatalouden vaikeudet eivät olleet samanlaisia kaikkialla. Toimitettujen pakkohuutokauppojen määrissä oli itse asiassa huomattavia eroja Suomen eri alueilla.¹⁵⁷

¹⁵³ Gebhard, H. 1931, 14.; Rantatupa, H. 2004, 426 – 429.; SVT III 26:1 Maatalous Maataloustiedustelu 1920 – 1930.

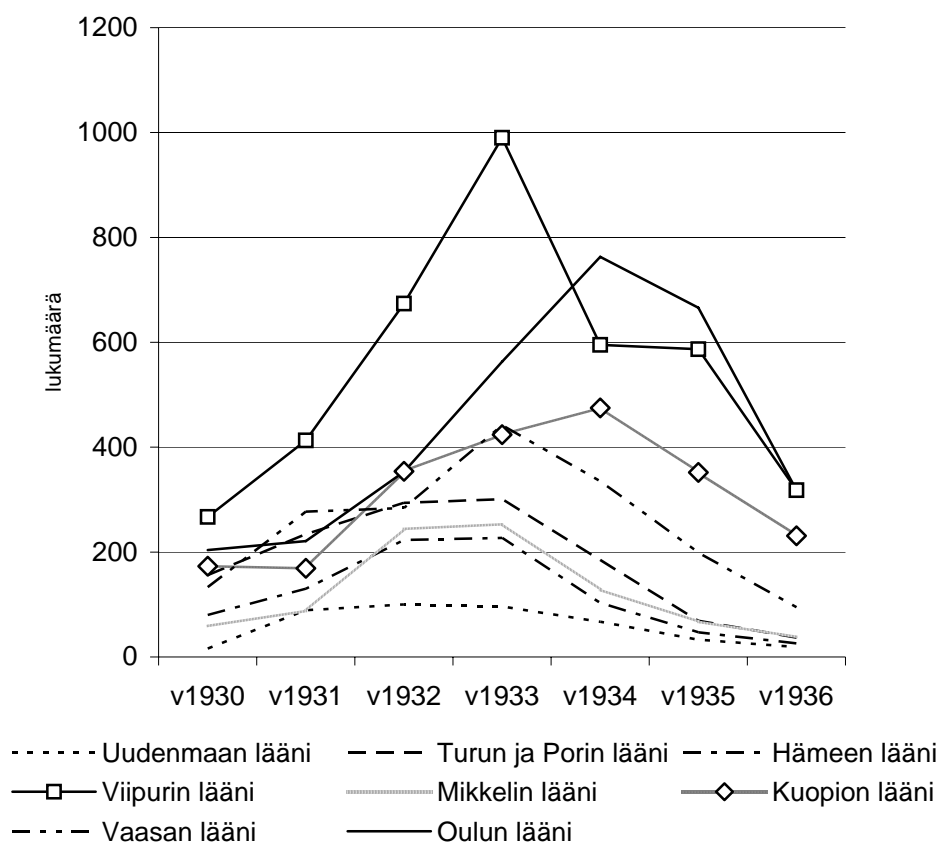
¹⁵⁴ Gebhard, H. 1931, 14.; Rantatupa, H. 2004, 428.

¹⁵⁵ Gebhard, H. 1931, 14.

¹⁵⁶ Vuonna 1937 pakkohuutokaupattiin 648 tilaa, jonka jälkeen myyntien määrä jatkoi nopeaa laskuaan siten, että 1938 vasaran alle meni 273 maatilaa ja 1939 enää 157 viljelmää. TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1937 – 1939. Yhteenvetotilastot.

¹⁵⁷ Seuraava tarkastelu pohjautuu aineistoon, jossa pakkohuutokauppojen määrät poikkeavat jonkin verran edellä olevista Rantatuvan laskemista. Ne on koottu useammasta eri lähteestä, pääosin kuitenkin Jutila – Konttisen vuonna 1936 ilmestyneestä selvityksestä. Lukumääräisistä poikkeavuuksista huolimatta ne antavat kuitenkin yhtenevän tuloksen Rantatuvan selvityksen kanssa: maatalouden pakkohuutokauppojen lukumäärissä oli maan eri puolilla huomattavia eroja, lisäksi niiden ajoittuminen osoittaa, miten maatalouspula alkoi eteläisen osan viljanviljelyalueilta ja siirtyi kohti pohjoisemman Suomen maidon-tuotantoalueita. Vrt. Liite 6.; Rantatupa, H. 2004, 429.

KUVIO 1 Pakkokuutokaupat lääneittäin vuosina 1930 - 1936.

Lähde: Gebhard, H. 1931, 14.; Jutila - Konttinen 1936, 60.; TA, Maatalousministeriön pakkokuutokauppatilastot vuosilta 1932 - 1936. Yhteenvedotilastot.

Alueellisesti tarkasteltuna pahiten pulasta kärsi Viipurin lääni, jossa huutokauppoja oli eniten: 3 844 maatilaa joutui vasaran alle. Kaikista myyntiin menneistä tiloista se oli 27 prosenttia. Yhtä selvä kakkonen tilastossa on Oulun lääni, jossa vastaavana aikana kaupattiin 3 088 maatalouskiinteistöä, joka oli kokonaismäärästä 22 prosenttia. Siten näitten läänien pakkomyynnit olivat lähes puolet kokonaismäärästä kyseisellä ajanjaksolla. Lukumääräisesti vähiten pakkokuutokauppoja oli Uudenmaan läänissä, jossa 420 tilaa - kolme prosenttia kokonaismäärästä - joutui vasaran alle. Hämeen ja Mikkelin lääneissä vastaavat luvut siihen verrattuna olivat puolestaan kaksinkertaiset.¹⁵⁸ Maatalouskiinteistöjen pakkokuutokauppojen voidaan perustellusti sanoa olleen pohjoisen ja itäisen Suomen ilmiö.

Määrällisesti eniten maatiloja joutui Suomessa vasaran alle vuonna 1933. Läänittäin tarkasteltuna myyntien huippu osui kyseiseen vuoteen kaikkien muiden paitsi Uudenmaan läänin, jossa pahin aika oli ollut vuotta aikaisemmin, sekä Oulun ja Kuopion läänien osalta. Jälkimmäisissä vaikein aika osuu puolestaan vuoteen 1934. Edelleen taulukon lukuja vertailtaessa selvänä trendinä voi

nähdä pakkohuutokauppojen painopisteen pulavuosien alkupuolella olleen läntisessä ja eteläisessä Suomessa; tilanne niiden osalta kääntyi selvästi valoisampaan suuntaan pian vuoden 1933 jälkeen. Sen sijaan pohjoisen ja itäisen Suomen talonpoikien näkymät pysyivät synkkinä vielä tämänkin jälkeen, sillä niissä myyntien painopiste ajoittuu laman loppupuolelle. Vuoden 1936 aikana huutokaupatuista maataloista peräti 80 prosenttia myytiin näiden kolmen itäisen ja pohjoisen läänin alueella. Näiden alueiden vaikeudet jatkuivat vielä seuraavien vuosien aikana, vaikka muuten Suomen talouselämässä oli menossa voimakas kasvun aika, jolloin suomalaisten elintaso oli selvästi parantunut pulavuosista.¹⁵⁹

Lääneittäinen tarkastelu antaa kuitenkin varsin suurpiirteisen kuvan talonpoikaisen väen vaikeuksista eri alueilla. Rantatuvan mukaan pakkohuutokauppojen tarkastelu kihlakunnittain antaa käyttökelpoisemman pohjan talonpoikaisen liikehdinnän selittämiseen kuin läänikohtainen analysointi. Omassa tutkimuksessaan hän toteaa Loimaan liikehdinnän pohjautuneen selvästi paikalliseen varhaiseen pakkohuutokauppa-aaltoon. Samoin myynnit ovat yhdistettävissä eteläpohjalaisen Kuortaneen sekä pohjoisemman Pohjanmaan pualaikkeiden syntyyn. Rantatuvan laskelmien mukaan lukumääräisesti eniten myyntejä oli Kemin kihlakunnassa – 815 tilaa. Mutta myös muualla Oulun läänissä oli suuria keskittymiä: yli 600 pakkohuutokauppaa toimitettiin niin Oulun kuin Kajaanin kihlakunnissa. Vaikea oli tilanne myös Haapajärven ja Saloisten kihlakunnissa, sillä niissäkin myyntejä oli viitisensataa. Viipurin läänin alueella eniten pakkohuutokauppoja oli Rannan, Äyräpään, Käkisalmen, Kurkijoen, Salmin ja Sortavalan kihlakunnissa. Näissä määrät vaihtelivat 450:sta aina yli 600:aan.¹⁶⁰ Mutta tässä yhteydessä on huomioitava se, että saman seudun eri kuntien, ja jopa niiden sisällä, oli suuria eroja huutokauppojen määrissä. Rantatuvan mukaan Suomessa oli 24 kuntaa, joissa mainittuna aikana pakkomyytiin yli 100 maatilaa. Eniten vasara paukkui Sortavalan maalaiskunnassa: 231 maatalan konkurssia oli Rantatuvan laskelmien mukaan suhteellisestikin suurin luku, sillä se oli 13,3 prosenttia kaikista tiloista. Sotkamossa ja Rovaniemen maalaiskunnassa myyntien määrä oli myös yli 200.¹⁶¹ Vaikka tämän tutkimuksen kohteena olevista Kalajokilaakson kunnista vain Nivala kuului niiden joukkoon, joissa pakkomyyntien määrä ylitti sadan, niin suhteellisesti tarkasteltuna Reijärven vaikeudet olivat kuitenkin omaa luokkaansa: viidennes pitäjän tiloista päätyi vasaramarkkinoille.

¹⁵⁹ Ahvenainen, J. 1982, 309 – 310.; Rantatupa, H. 2004, 429.

¹⁶⁰ Rantatupa, H. 2004, 428 – 429.

¹⁶¹ Rantatupa, H. 2004, 430.

2.2 Valtiovallan toimet talonpoikien auttamiseksi

2.2.1 Talouspoliittinen ajattelu 1930-luvulla

Taloudellisen ahdingon myötä Suomeen levinneet pulaliikkeet olivat selvä osoitus siitä, että maaseudun talonpoikainen väestönosa koki asemansa turvattomaksi ja voimattomaksi. Pulaliikkeiden äänenpainot valtiovallan suuntaan voimistuivat vaikeuksien syvetessä. Toisaalta yleisesti esillä oli myös kannanottoja siihen suuntaan, ettei Suomen kaltaisella pienellä kansantaloudella ollut varaa eikä mahdollisuksiakaan pulan lievittämiseksi.¹⁶² 1930-luvun poliittisten ja taloudellisten päättäjien ratkaisuihin vaikutti vallalla ollut perinteinen klassinen talousteoreettinen ajattelu. Sen keskeinen ydin oli käsityksessä, että markkinavoimat itsessään sisäsyntyisesti tasapainottavat taloudelliset häiriöt. Talouspoliittisen ajattelun kulmakiviä rahapolitiikassa oli usko kultakantajärjestelmän ja vakaan valuutan yhteiseen liittoon, jota tukisi ankara taistelu inflaatiokehitystä vastaan. Valtion finanssipolitiikalta tämä edellytti puolestaan tiukkaa budjettikuria. Näistä rahapolitiikan linjoista vallitsi talouspolitiikan päättäjien keskuudessa vankka yksimielisyys: Suomen Pankki pääjohtajansa Risto Rytin johdolla sai maan hallituksen sekä eduskunnan pankkivaltuusmiesten tuen taakseen.¹⁶³ 1930-luvulla lama nähtiin luonnonilmiön kaltaisena väistämättömänä seurauksena 1920-luvun lopulla tapahtuneesta talouden ylikuumentumisesta – kulutuksen ja investointien kasvu olivat johtaneet ylivelkaantumiseen – mikä merkitsi markkinoiden omaa voimakasta korjausliikettä.¹⁶⁴ Kiander puhuu eräänlaisesta ”rikos ja rangaistus” -skeemasta, joka toistui myös 1990-luvun lamavuosina: terveen talouden pidon vastaisesti, erityisesti yksityistalouksissa, oli vietetty edeltävän nousukauden aikana kulutusjuhlia, joiden katkeraa satoa nyt korjattiin.¹⁶⁵

Tilanteen synkkeneminen kansantaloudessa pakotti valtiovallan toimimaan. Vuonna 1929 ilmestyi professori Suvirannan selvitys vallitsevasta taloudellisesta lamasta ja sen syistä.¹⁶⁶ Valtioneuvoston toimesta asetettiin vuosina 1930 – 1932 kuusi eri komiteaa ja asiantuntijalautakuntaa selvittelemään keinoja pulan helpottamiseksi. Vuonna 1930 maatalousministeriö antoi maataloushallituksen silloiselle ylijohdajalle J.E. Sunilalle ja tri E. Hynniselle tehtäväksi suunnitella toimenpiteitä, joilla maataloutta uhkaava pula pystyttäisiin torjumaan. Marraskuussa 1930 valmistunut mietintö sisälsi joukon yksityiskohtaisia talouspoliittisia toimenpiteitä tilanteen korjaamiseksi.¹⁶⁷ Jopa aikansa uutta mediaa,

¹⁶² Ahvenainen – Vartiainen 1982, 188.; Mylly, J. 1989, 293.

¹⁶³ Kiander, J. 2002, 64.

¹⁶⁴ Kalela, J. 1987, 30 – 31.; Kiander, J. 2002, 65.

¹⁶⁵ Kiander, J. 2002, 67. Samaisesta yli varojen tapahtuneesta elämisestä puhui Kyösti Kallio kesäkuussa 1930, jolloin hän Suomen Messuja avatessaan totesi parhaillaan menossa olleen pula-ajan opettaneen suomalaisille, että ”me emme voi rankaisematta lisätä kulustamme pitämättä huolta siitä, että maan tulolähteet vastaavasti vahvistuvat”. Hokkanen, K. 1986 b, 11.

¹⁶⁶ Suviranta, B. 1929.

¹⁶⁷ Jutila – Konttinen 1936, 18.; Komiteamietintö 11/1930. Helsinki 1930.

radiota, yritettiin käyttää hyväksi valistustyössä toimittamalla luentosarja maataloudesta ja pula-ajasta.¹⁶⁸

Tämä neuvonta- ja valistustyö jäi vaille toivottua tulosta, eikä vähäisimpänä syynä ollut toiminnan teoreettisuus; käytännön tasolla pelkät puheet eivät pystyneet auttamaan ahdinkoon ajautuneita maanviljelijöitä. Etenkin entistä suurempia joukkoja mukaansa vetänyt pulaliikehdintä ympäri maata vaati nopeita ja konkreettisia toimenpiteitä hädänalaisten viljelijöiden auttamiseksi. Lisääntynyt paine maakunnista – joka ilmeni levottomana liikehdintänä pahimmilla pulaseuduilla – sekä entisestään lisääntyneet maatilojen pakkohuutokaupat pakottivat poliittiset päättäjät säätämään joukon ns. pulalakeja. Niiden tehosta ja merkityksestä oltiin jo aikalaisten kesken vahvasti eri mieltä. Valtiovallan toimien taustalla vahvasti vaikuttanut K.T. Jutila katsoi, että Suomessa oli ”kehitetty ja kiteytetty erityinen verraten monipuolinen pulantorjumisjärjestelmä, jota on syytä selostaa laajemmillekin piireille...”¹⁶⁹ Sen sijaan keskeisesti pulaliikkeen toiminnassa mukana ollut agrariipolitiikan dosentti V.F. Johanson oli johtopäätöksissään vastakkaisella kannalla. Hän toteaa omana käsityksenään, ”etteivät maatalouspulan torjumista tarkoittavat toimenpiteet johtaneet sellaisiin tuloksiin, jotta käytettävissä olevin tilastollisin keinoin voitaisiin todeta maanviljelijäin velkataloudessa muutoksia. Toimenpiteiden vaikutus oli ulotunut vain yksityiskohtiin, eikä kokonaisuuden kuva siitä muuttunut.”¹⁷⁰

Kovin tehokkaiksi valtiovallan toimenpiteitä ei myöhemmässäkään tutkimuksessa ole arvostettu – ennemminkin kehityksen käänteenä on pidetty, pakon edessä, raha- ja valuuttakurssipolitiikan muutoksia.¹⁷¹ Ratkaisevana tekijänä taloudellisen elpymiseksi on nähty ulkomaankaupan piristyminen, joka vauhdittui kultakannasta luopumisen ja sitä seuranneen markan devalvoitumisen myötä.¹⁷² Yleistä taloudellista toimeliaisuutta lisäsi myös rahamarkkinoiden elpyminen. Pulan takia notkahtanut yritystoiminta sekä pankkien varovaisuus lainoja myöntäessään lisäsivät lopulta tarjolla olleen pääoman määrää. Lisääntynyt rahan tarjonta yhdessä Suomen Pankin korkoratkaisujen kanssa alensivat korkokantaa siten, että lopulta vuosia 1934 – 1938 leimasi ”halvan rahan” tukema taloudellinen nousukausi.¹⁷³ Maataloudessa ei vastaavan kaltaista käännettä parempaan tapahtunut samassa tahdissa. Siitä kertoo yksin se, että velkaongelmiin kaatui vielä vuonna 1934 yli 3000 maatilaa – joka oli kymmenkertainen määrä vuoden 1928 pakkohuutokauppoihin verrattuna. Tästä alkoi maaseutuväestön toipuminen pulasta. Maaseudun elpymisen kannalta merkittävässä asemassa oli myös metsätalouden voimistuminen; puun kysynnän kasvu lisäsi metsänmyyntituloja sekä metsätyömahdollisuuksia.

Poliittisella tasolla valtiovallan harjoittaman pulapolitiikan nimissä tehtyjen ratkaisujen keskeinen vaikuttaja oli maalaisliitto. Puolue joutuikin äärim-

¹⁶⁸ Jutila – Konttinen 1936, 18.

¹⁶⁹ Jutila – Konttinen 1936, 3.; Vrt.. Jutila, K.T. 1938, 205.

¹⁷⁰ Johanson, V.F. 1941, 266.

¹⁷¹ Kalela, J. 1987, 136.; Kiander, J. 2002, 66.

¹⁷² Ahvenainen – Vartiainen 1982, 187.

¹⁷³ Ahvenainen – Vartiainen 1982, 188.; Kalela, J. 1987, 134 – 135.; Tarkka, J. 2000, 186.

mäisen hankalaan välikäteen taloudellisten realiteettien ja poliittisten paineiden ristitulessa. Tilannetta ei helpottanut se, että vaikeuksiin joutuneiden talonpoikien ongelmat kärjistyivät pulan alkupuolella pitkälti kireän rahapolitiikan myötä kestävämmän korkeisiin lainakorkoihin, joiden syyllisenä pidettiin Suomen Pankkia. Pääjohtaja Rytin ohella syntipukiksi viljelijäväestön keskuudessa nousi maalaisliiton keskeinen vaikuttaja Kyösti Kallio.¹⁷⁴ Kallion elokuussa 1929 muodostama hallitus syntyi ajankohtana, jolloin pulaan liittyneet kysymykset tulivat poliittiseen keskusteluun, mutta päähuomion Kallion – kuten myös heinäkuussa 1930 valtaan tulleen Svinhufvudin – ministeriön osalta vei lapuanliikkeen nostattaman ulkoparlamentaarisen liikehdinnän suitseminen. Mutta jonkin verran niin Kallion kuin Svinhufvudin hallitukset tekivät toimenpide-esityksiä, joilla talouspulan tuomiin vaikeuksiin tartuttiin, mutta mitään laajaa ja tehokasta pulan torjuntaohjelmaa ei saatu aikaiseksi.¹⁷⁵

Päävastuun pulapolitiikan toteuttamisesta kantoi maaliskuussa 1931 J.E. Sunilan johdolla muodostettu hallitus, jossa maalaisliittolaisen pääministerin ohella oli viisi muuta puolueen ministeriä. Maalaisliiton kuuden edustajan lisäksi mukaan tuli neljä kokoomuslaista, kaksi ruotsalaista ja yksi edistyspuolueen edustaja.¹⁷⁶ Hallituksen paikkajako merkitsi sitä, että vaikka maalaisliiton asema oli vahva, niin enemmistöä sillä ei ollut kuin vasta maaliskuussa 1932 tapahtuneiden vaihdosten myötä. Siten puolueen pulaohjelman keskeisten toimenpiteiden läpivieminen tuotti suuria vaikeuksia, erityisesti koron alentamishankkeet aiheuttivat kokoomuksen kanssa kovaa kädenvääntöä. Paineet maalaispuolueen sisällä olivat ankarat, etenkin eduskuntaryhmä tunsu suurena painolastina kannattajakunnalta tulleet viestit. Pulaliike radikaaleine vaatimuksineen nakersi hallitusvastuussa olleen puolueen kannatusta maakunnissa, sillä yhä useampi kannattaja oli siirtynyt pulamieheksi petyttyään valtiovallan saamattomuuteen.¹⁷⁷ Pulapolitiikan toteuttamiseen liittyneet linjaerimielisyydet hallituspuolueiden välillä olivat lopulta liian suuret. Ristiveto korkokysymyksestä maalaisliiton ja muiden hallituspuolueiden välillä johti Sunilan johtaman ministeriön kaatumiseen joulukuussa 1932. Hallitus teki maalaisliittolaisten edustajien enemmistön turvin esityksen korkeimman koron määräämisestä lainsäädäntöteitse, mutta presidentti asettui vähemmistön edustamalle kielteiselle kannalle ja hylkäsi esityksen. Luottamuspuola hallituksen ja presidentin välillä johti Sunilan johtaman valtioneuvoston kaatumiseen.¹⁷⁸ Uuteen T.M. Kivimäen muodostamaan hallitukseen maalaisliitto ei halunnut pulapolitiikassa kokemansa tappion vuoksi osallistua. Aivan kokonaan se ei kuitenkaan jäänyt poliittisen toimeenpanovallan ulkopuolelle, sillä hallitustyöhön menivät mukaan, tosin yksityishenkilöinä, K.T. Jutila ja Emil Hynninen, edellinen maatalous- ja jälkimmäinen sosiaaliministerinä.¹⁷⁹

¹⁷⁴ Mylly, J. 1989, 292.; Hokkanen, K. 1986 b, 77.

¹⁷⁵ Mylly, J. 1989, 294 – 295.; Hokkanen, K. 1986 b, 75.; Jääskeläinen, M. 1977b, 456 – 457.

¹⁷⁶ Jutikkala, E. 1980, 244.

¹⁷⁷ Mylly, J. 1989, 296 – 297.

¹⁷⁸ Mylly, J. 1989, 300.; Jääskeläinen, M. 1977a, 509 – 510.

¹⁷⁹ Mylly, J. 1989, 300.; Jääskeläinen, M. 1977a, 511.

Maalaisliiton omaksuma pulapolitiikka oli suoraa seurausta sen kannattajakunnan kokemuksesta vaikeuksista. Vaikka aivan yhtenäistä linjaa pulapolitiikkaan ei puolueen sisällä löytynyt, niin puolueen historian kyseiseltä aikakaudelta kirjoittaneen Juhani Myllyn mukaan pääosa johtajistosta ja puolueväestä edusti radikaalia sosiaalireformista linjaa, jonka tavoitteena oli lievittää pulan vaikutuksia voimakkain raha-, talous- ja maatalouspoliittisin ratkaisuin. Vastakkaista näkemystä Myllyn mielestä edusti muissa porvarillisissa puolueissa perinteinen markkinavoimien merkitystä korostanut talousnäkemys.¹⁸⁰ Tässä yhteydessä maalaispuolueen linjaa tarkasteltaessa on syytä huomioida pulaliikkeiden voimistunut taustapainostus. Tasapainoilu radikaalien toimien ja yleisesti vallalla olleiden talouspoliittisten näkemysten välillä oli vaikeaa. Kalela toteaaakin kärjistäen, että maalaisliittolaisten johtama Sunilan hallitus ”onnistui varsinaisten ´pulalakien´ kohdalla jotenkuten tasapainoilemaan – sillä seurauksella, että ´pulalaeista´ tuli ilmeisen tehottomia”.¹⁸¹ Sen sijaan maatalouden tuottajahintojen kehitykseen vaikuttaneet tukitoimet, kuten viljatullit ja vientipalkkiot, tuottivat pidemmällä aikavälillä tulosta.¹⁸² Mutta hädänalaisimpien viljelijöiden asemaan niillä ei luonnollisestikaan ollut vaikutusta.

Kovinkaan hyvin puolue ei onnistunut vakuuttamaan kannattajiaan, ainakaan Kalajokilaaksossa ja muualla Oulun läänin eteläosissa. Alueen talonpoikien epäluottamuksesta kertoo vuoden 1933 eduskuntavaalien tulos: maalaisliiton äänestäjistä viidennes oli siirtynyt muiden puolueiden – pääosin kansanpuolueen – tukijoiksi.¹⁸³ Muista Pohjoismaista poiketen Suomessa ei sosiaalidemokraattien ja talonpoikien kesken syntynyt samanlaista ”historiallista kompromissia”, jolla rakennettiin pohja valtiiovallan entistä suuremmalle määräysvallalle talouspolitiikan avainkysymyksiin, kuten julkisen vallan aktiiviselle talous- ja sosiaalipolitiikalle. Ensimmäiset työväestön ja talonpoikien niin sanottu pulasopimukset syntyivät Ruotsissa ja Tanskassa vuonna 1933 ja olivat siten pohjana pohjoismaisen mallin mukaisen hyvinvointivaltion synnylle.¹⁸⁴ Maalaisliiton ja vasemmiston välisen yhteistyön nihkeys Suomen eduskunnassa näkyi esimerkiksi siinä, kun maalaisliitto esitti kahteenkin kertaan epäluottamuslausetta Kivimäen hallitukselle riittämättömän pulantorjuntapolitiikan vuoksi, jolloin sosialidemokraatit äänestivät luottamuslauseen puolesta. Vasta presidentin vaihdoksen jälkeen vuonna 1937 aika kypsä ”punamultayhteistyölle”, kun edistyspuoluelaisen A.K. Cajanderin johtama hallitus rakentui SDP:n ja maalaisliiton edustajien varaan.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Mylly, J. 1989, 301.

¹⁸¹ Kalela, J. 1987, 131.

¹⁸² Kananen, I. 1986, 108.; Vihola T. 2004, 373 – 376.

¹⁸³ Mylly, J. 1989, 309 – 310.

¹⁸⁴ Hentilä – Krötzl – Pulma 2002, 253 – 254.; Mylly, J. 1989, 301.

¹⁸⁵ Jutikkala, E. 1980, 174 ja 178.

2.2.2 Tuontitulleja, vientipalkkioita ja muita tukitoimia

Talospulan alkuvaiheissa valtiovalta pyrki tukemaan vaikeuksiin joutunutta maataloutta tehostamalla jo olemassa olevia keinoja. Yksi sellainen oli tullipolitiikka. Kotimaista leipäviljan tuotantoa oli tullein tuettu itsenäisyyden alkuvuosista saakka. Kyse ei ollut kuitenkaan pelkästään oman maan viljelijöiden suojelemisesta, vaan taustalla oli myös halu varmistaa viljaomavaraisuus mahdollisten kriisiaikojen varalta – juuri koettu sota itsenäistymisen yhteydessä oli siitä konkreettinen esimerkki. Kun 1920-luvun lopulla alkanut lamakausi yhdessä voimakkaan ylituotanto-ongelman kanssa romahduttivat viljan tuottajahinnat maailmanmarkkinoilla, niin myös Suomessa jouduttiin reagoimaan muutoksiin. Ensimmäisen kerran tullessa korotettiin aikaisemmasta tasosta vuonna 1929, mutta pian huomattiin toimet riittämättömiksi ja niitä jouduttiin korottamaan useampaankin eri kertaan. Seurauksena oli se, että tuontiviljan hinta oli kalleimmillaan jopa yli kaksinkertainen maailmanmarkkinahintoihin verrattuna. Sisäpoliittisesti viljatullien hyväksyminen oli etenkin sosialidemokraateille arka paikka, sillä ostoviljan varassa oli pääasiallisesti kaupunkiväestö, josta vaikeimmassa asemassa oli työttömyydestä ja alhaisesta palkkatasosta kärsinyt työväestö.¹⁸⁶

Kotimaisen viljantuotannon tukitoimiin kuului myös vuonna 1932 voimaan tullut sekoituspakko, jonka nojalla ulkomaista viljaa käyttäneet myllyt velvoitettiin lisäämään sekaan kotimaista viljaa. Sama velvoite koski myös ulkomaisia jauhoja välittänyttä kauppiasta.¹⁸⁷ Samaa protektionistista talouspolitiikkaa oli erilaisten vientipalkkioiden maksu, joista puolestaan pääsivät hyötymään karjatalouden tuotantosuunnan maatilat; tullithan eivät hyödyttäneet tärkeän vientituotteen voin tuottajia. Jo vuonna 1928 oli säädetty laki sianlihan ja kananmunien vientitodistuksista. Järjestelmä toimi siten, että se, joka oli todistettavasti tuottanut kyseisiä elintarvikkeita vientiä varten, sai puolestaan tullivapauden vastaavalle määrälle jyviä tai ravintorasvoja. Pulan jatkuessa vuoden 1932 lopulla säädettiin laki, jonka nojalla alettiin seuraavan vuoden alusta maksaa vientipalkkiota myös juustolle ja voille.¹⁸⁸ Näistä tukitoimista huolimatta maataloustuotteiden hinnat laskivat talospulan aikana jopa 30 prosenttia alle sen tason, jolle ne olivat vakiintuneet 1920-luvun jälkipuoliskolla.¹⁸⁹ Tämä oli velkaantuneiden maanviljelijöiden kannalta ongelmallista, sillä lainojen hoitamiseen tarvittavaa käteistä rahaa ei maataloustuotteista toivotulla tavalla ollut saatavissa.

Edellä mainittujen maataloustuotteisiin kohdistuneiden tukitoimien ohella pulavuosina tehostettiin lainsäädäntöä, jonka perimmäisenä tarkoituksena oli parantaa maataloustuotannon rakenteellisia edellytyksiä, mutta samalla niitä voitiin pitää myös laman vaikutusten lievittämiseen tähdänneinä työvoimapo-

¹⁸⁶ Jutikkala, E. 1982, 212.; Kananen, I. 1986, 67 – 69.; Kalela, J 1987, 84 – 89.; Vihola, T. 2004, 372 – 373.

¹⁸⁷ Korpela, E.J. 1967, 48.; Jutikkala, E. 1982, 213.; Kananen, I. 1986, 64 – 65.; Vihola, T. 2004, 373.

¹⁸⁸ Jutikkala, E. 1982, 214 – 215.; Kananen, I. 1986, 72 – 76.; Vihola, T. 2004, 374 – 375.

¹⁸⁹ Jutila – Konttinen 1936, 40.; Korpela, E.J. 1967, 50.; Jutikkala, E. 1982, 214.

liittisina toimenpiteinä. Tällaisina tukitoimina voidaan pitää esimerkiksi maanparannuksen ja pellonraivauksen tehostamista. Maanparannustöihin oli 1920-luvulla myönnetty avustusta, joka oli korkeimmillaan ollut viidennes kustannuksista. Pulavuosina valtion tuen osuus kohosi jopa puoleen: vuonna 1932 toimintaan ohjattiin budjettivaroista 50 miljoonaa markkaa, joka alun perin oli tarkoitettu ylimääräisiin yleisiin töihin. Maanparannustoimintaa tuettiin avustusten ohella myös lainoilla. Näiden osalta vuonna 1934 eduskunta päätti, että pulaa ennen myönnettyjen lainojen nimellismääriä alennettiin puoleen.¹⁹⁰ 1930-luvun pulavuosien aikana peltoala kasvoi voimakkaasti uudisraivauksen myötä. On arvioitu, että sotien välisen ajan uudismaasta peräti 40 prosenttia syntyi vuosien 1930 – 1935 aikana. Innokkuus voimakkaaseen pellonraivaukseen selittyy kahdella tapaa. Vuodesta 1928 lähtien myönnettiin pienviljelijöille korottomia uudisviljelylainoja sekä -palkkioita, mikä oli houkuttamassa pienten tilojen omistajia raivaukseen. Samalla se oli tukemassa maatalouspolitiikan keskeistä tavoitetta: viljaomavaraisuuden saavuttamista. Toisaalta 1930-luvun alkupuolen suuri maannälkä on seurausta maaseudun väestöä vaivanneesta työttömyydestä. Pulan aikana pientilallisten toimeentulon kannalta merkittäviä oman talouden ulkopuolisia metsätöitä oli vähän tarjolla lamaantuneen puukaupan vuoksi eikä isommillakaan tiloilla ollut entisenlaista tarvetta ulkopuolisen työvoiman palkkaamiseen. Kun palkkatyötä ei ollut tarjolla, niin halukkuus lisämaan hankintaan oli suuri, vallankin kun siitä oli mahdollisuus saada vielä ylimääräinen rahallinen korvaus.¹⁹¹

2.2.3 Maanviljelijöiden velkojen vakauttaminen

Kun taloudellinen tilanne entisestään paheni maaseudulla lisääntyneiden pakokohuutokauppojen takia, hallitus oli pakotettu konkreettisiin toimenpiteisiin tilanteen helpottamiseksi. Erityisen huolestuttavana piirteenä poliittiset päättäjät näkivät sen, että noin 80 prosenttia maanviljelijöitä rasittaneista veloista oli lyhytaikaista ja pääosin korkeakorkoista luottoa.¹⁹² Erityisen kallista lainaa oli 1930-luvulla varsin yleisesti rahoitusmuotona käytössä ollut vekseli, jota ei käytetty ainoastaan yksityisten välisessä luototuksessa vaan myös kunnat rahoittivat vekseleillä toimintaansa. Etenkin pulaliikkeet vaativat näiden velkojen vakauttamista. Keinoksi esitettiin sitä, että valtion tuli laskea liikkeelle obligaatioita, joiden avulla lyhytaikainen luotto pystyttäisiin muuttamaan pitkäaikaiseksi kiinteäkorkoiseksi lainaksi.¹⁹³

Tässä tarkoituksessa Sunilan hallitus aloitti alkuvuodesta 1931 valmistelut kyseisen obligaatiojärjestelmän kehittämiseksi. Kesällä Valion toimitusjohtaja F. Pitkäniemen johtama komitea esitti Suomen Hypoteekkiyhdistyksen omistamaa Maakiinteistöpankkia tällaiseksi vakauttamislaitokseksi. Komitean mietinnön pohjalta hallitus antoi samana syksynä esityksen laista, jolla valtio tulisi

¹⁹⁰ Kalela, J. 1987, 92.

¹⁹¹ Vihola, T. 2004, 334.; Jutikkala, E. 1982, 210 – 211.; Kalela, J. 1987, 92.

¹⁹² Gebhard, H. 1932, 12.; Jutila – Konttinen 1936, 58.

¹⁹³ Johanson, V.F. 1941, 171, 189.; Kalela, J. 1987, 102.; Kananen, I. 1986, 102.

mukaan Oy Maakiinteistöpankin toimintaan. Eduskunta hyväksyi esityksen lokakuussa 1931. Kyseinen pankki oli perustettu jo vuonna 1916 antamaan maatalouden harjoittajille suunnattua edullista kiinnitysluottoa, mutta sen toiminta oli kuitenkin ollut varsin vähäistä pitkin 1920-lukua. Tilanne muuttui kuitenkin nyt, kun mainitulla lailla korotettiin pankin pääoma 4 miljoonasta 20 miljoonaan markkaan. Valtion osuudeksi pääomasta tuli 8 miljoonaa markkaa. Sen lisäksi valtio oikeutettiin antamaan 200 miljoonan markan määrään asti takuu pankin obligaatiolainoille, jotka oli käytettävä maatalouden velkojen vakauttamiseen.¹⁹⁴

Hyvästä tarkoituksesta huolimatta lain vaikutukset jäivät toivottua vähäisemmiksi, sillä velkojat pääsääntöisesti kieltäytyivät ottamasta pankin obligatioita maksuiksi.¹⁹⁵ Ilmitulleet ongelmat pakottivat valtiovallan edustajat miettimään uusia keinoja tilanteen helpottamiseksi. Tässä tarkoituksessa annettiin maaliskuussa 1932 uusi laki velkojen vakauttamisesta. Sen perusteella Oy Maakiinteistöpankki oikeutettiin vakauttamaan maksuvaikeuksiin joutuneiden maanviljelijöiden velat kiinnityslainalla, kuitenkin enintään 70 prosenttiin kiinnitetyn maatilán arvosta sekä 30 prosenttiin metsämaan ja maatalousirtaimiston arvosta. Jos velkoja kieltäytyi vastaanottamasta obligatioita, ne voitiin tallettaa velkojan hyväksi ulosotonhaltijan huostaan. Tällä määräyksellä haluttiin varmistaa se, että velka pystyttiin vakauttamaan ilman velkojan tahtoakin. Näiden toimenpiteiden edellytyksenä oli se, että velat olivat syntyneet maatalouden harjoittamiseen liittyneistä seikoista eivätkä liiketoiminnasta. Jos velka oli puhtaasti liiketoiminnasta johtunutta, niin silloin ei Maakiinteistöpankki voinut puuttua asiaan, vaikka edessä olisi siten velallisen konkurssi.¹⁹⁶

Näistä toimenpiteistä huolimatta Maakiinteistöpankille annetut valtuudet osoittautuivat edelleenkin riittämättömiksi. Helmikuussa 1933 sorvattiin kaksi pankin toimintaa tehostanutta lakia. Aikaisempaan verrattuna suurimmat uudistukset koskivat pankin oikeutta vakauttaa maksuvaikeuksiin joutuneiden maanviljelijöiden velkoja aina 90 prosenttiin saakka velallisen kiinnityskelpoisen maatalousomaisuuden arvosta. Edelleen nostettiin valtion takuuta Maakiinteistöpankin obligaatiolainoille aina 300 miljoonaan markkaan sekä korotettiin pankin osakepääomaa 30 miljoonaksi markaksi, josta valtion osuus oli 18 miljoonaa markkaa. Nämäkin toimenpiteet eivät vielä riittäneet. Kesäkuussa 1933 vakauttamislakia muutettiin siten, että velallisella oli oikeus saattaa kiinteistönsä vastoin velkojan ja kiinnityksenhaltijan tahtoa ulosottoteitse myytäväksi, jos velallinen oli niin velkaantunut, ettei hänen velkojaan voitu muutoin lain mää-

¹⁹⁴ Suomen Asetuskokoelma. N:o 271/1931 Laki valtion osanotosta Osakeyhtiö Maakiinteistöpankki nimisen pankkiyhtiön toiminnan laajentamiseen maatalouden velkain vakauttamista varten.; Jutila - Konttinen 1936, 59.; Kalela, J. 1987, 102 - 103.; Sipilä, L. 1937, 77 - 79. Sipilän vuonna 1937 ilmestynyt tutkimus Oy Maakiinteistöpankin toteuttamasta maanviljelijöiden velkojen vakauttamisesta sekä pakkohuutokoupoista lunastamista maataloista oli Helsingin yliopiston maatalous-metsätieteelliseen tiedekuntaan tehty väitöskirja.

¹⁹⁵ Jutila - Konttinen 1936, 61; Sipilä, L. 1937, 85.; Oittinen, P. 1975, 33 - 34.

¹⁹⁶ Suomen Asetuskokoelma. 79/1932 Laki eräiden maatalouden velkain vakauttamisesta ja 80/1932 Valtioneuvoston päätös Osakeyhtiö Maakiinteistöpankin toimintaohjeiksi.; Jutila - Konttinen 1936, 61 - 62.; Sipilä, L. 1937, 86 - 93.

räysten mukaan hoitaa. Samalla pankki tuli asutushallituksen rinnalle pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen lunastajaksi, sillä sekin sai oikeuden ostaa kiinteistön suoraan huutokauppatilaisuudesta tai lunastaa sen huutokauppahinnasta 20 päivän kuluessa. Maanviljelijöiden tukalan tilanteen jatkuessa tätä oikeutta laajennettiin vielä kahteen eri otteeseen vuoden 1934 alkupuolella. Entiselle omistajalle luovutettua tilaa tai sen osaa ei saanut velalliselta ennen vuoden 1937 päättymistä ulosmitata ja myydä hänen vanhoista veloistaan. Maakiinteistöpankin obligaatioiden kilpailukykyä parannettiin laskemalla korko 5 ½ prosenttiin.¹⁹⁷

Kun Maakiinteistöpankin toiminta päättyi vuonna 1936, niin sen saavutuksista toimitusjohtaja V.A. Arola teki vuonna 1937 seuraavan Sipilän tutkimukseen perustuneen yhteenvedon. Hänen mukaansa vuoteen 1936 mennessä pankilta oli anottu 19 119 vakauttamislainaa. Näistä hakemuksista 7 024:n kohdalla oli päädytty myönteiseen ratkaisuun, joko varsinaisina vakauttamislainoina tai sitten pakkohuutokaupoista lunastettujen kiinteistöjen kauppahintoina. Pääomaa pankki oli käyttänyt näihin toimiin 516,6 miljoonaa markkaa. Arola kuitenkin huomauttaa siitä, ettei näitä Oy Maakiinteistöpankin luottoja suinkaan aina nostettu, sillä tilalliset saattoivat saada velkojiltaan edullisemmat lainaehdot, jolloin oli luonnollista jatkaa entistä velkasuhdetta. Näin ollen toimitusjohtaja arvioi pankin välillisen vaikutuksen olleen suuremman kuin varsinaisen konkreettisen toiminnan.¹⁹⁸

2.2.4 Maatalousmoratorio ja akordilaki

Pakkohuutokauppojen puristuksessa vaikeuksiin joutuneet talonpojat vaativat maatalousmoratoriota eli maksujen ja ulosottotoimien keskeyttämistä lainsäädäntöteitse.¹⁹⁹ Pulaliikkeen painostuksen alla hallitus päätyi esittämään eduskunnalle lain, jolla pyrittiin vaikuttamaan laajaksi paisuneisiin maatalojen pakkomyynteihin. Loppuvuodesta 1931 annettiin laki ulosottolain väliaikaisesta muuttamisesta, joka pidensi pakkohuutokaupan toimeenpanon neljästä kuuteen kuukauteen. Toukokuussa 1932 moratoriota jatkettiin vuodella. Monien ehtojensa vuoksi laki osoittautui tehottomaksi, joten loppuvuodesta 1933 eduskunnassa tuli hyväksytyksi uusi esitys, jossa lykkäysaikoja pidennettiin siten, että maaseudulla se oli 12 ja kaupungeissa 11 kuukautta.²⁰⁰ Pulamiesten lukui-

¹⁹⁷ Suomen Asetuskokoelma. 52/1933 Laki eräiden maatalouden velkain vakauttamisesta, 53/1933 Laki valtion osanotosta Osakeyhtiö Maakiinteistöpankki nimisen pankkiyhtiön toiminnan laajentamiseen maatalouden velkain vakauttamista varten, 54/1933 Valtioneuvoston päätös Osakeyhtiö Maakiinteistöpankin toimintaohjeiksi, 21/1933 Laki eräiden maatalouden velkain vakauttamisesta helmikuun 17 päivänä 1933 annetun lain muuttamisesta, 19/1934 Laki Osakeyhtiö Maakiinteistöpankin oikeudesta ostaa tai lunastaa pakkohuutokaupalla myytäviä kiinteistöjä, 212/1934 Laki Osakeyhtiö Maakiinteistöpankin oikeudesta ostaa tai lunastaa pakkohuutokaupalla myytäviä maatalouskiinteistöjä 10 päivänä tammikuuta 1934 annetun lain 7 §:n muuttamisesta.; Jutila - Konttinen 1936, 62 - 63.; Sipilä, L. 1937, 93 - 111.

¹⁹⁸ Arola, V.A. 1937, 6.

¹⁹⁹ Johanson, V.F. 1941, 196.; Lackman, M. 1985, 255.; Kalela, J. 1987, 105.

²⁰⁰ Suomen Asetuskokoelma. 269/1931 Laki ulosottolain väliaikaisesta muuttamisesta.; Kalela, J. 1987, 106.; Rantatupa, H. 2004, 43.

sat vaatimukset olivat ilmeinen syy myös siihen, että Sunilan hallitus jätti eduskunnalle esityksen ulosottolain muutoksista. Huhtikuussa 1932 tehdyllä päätöksellä rajoitettiin ulosmittauskelpoisen irtaimiston määrää siten, ettei maatalouskiinteistön viljelemiselle välttämättömiä kotieläimiä, rehuja, siemeniä, kalustoa, työaseita ja koneita saanut erikseen ulosmitata, mikäli ne kuuluivat tilan viljelijälle itselleen.²⁰¹

Hyvästä tarkoituksesta huolimatta nämä maatalousmoratoriota koskeneet lait eivät käytännössä olleet kovinkaan käyttökelpoisia. Tämä johtui niiden monista rajoitteista, mikä oli Kalelan mukaan puolestaan seurausta siitä, että niitä vastustettiin jyrkästi viljelijäpiirien ulkopuolella. Vaikka lain asiantuntijana käytetty pääjohtaja Ryti oli pitänyt esityksiä kyseisten rajoitustensa vuoksi vaarattomina, niin vastustajat pelkäsivät lakien aiheuttavan häiriöitä luottomarkkinoilla ja loukkaavan yksityistä omistusoikeutta. Toisaalta pulaliikettä lähellä ollut maalaisliiton kansanedustaja Matti Pitkänen äänesti lakia vastaan samojen rajoitusten vuoksi: hänen mielestään laki oli tarkoitettu pelkästään hädänalaisyhteiskunnan hämäämiseksi eikä suinkaan auttamiseksi.²⁰²

Pakkohuutokauppojen toimeenpanon lykkääminen, enimmillään jopa vuodella, oli epäilemättä vaikuttamassa laman pitkittymiseen maataloudessa. Muun elinkeinoelämän elpyessä maatilojen pakkohuutokaupat pysyivät sitkeästi monilukuisina; markkinatalouden ”näkömätön käsi” tarttui elinkelvottomiksi osoittautuneisiin maataloihin viiveellä. Tämän kiistämättömän tosiasian vasta-argumenttina voidaan kuitenkin nostaa esille tilanteen inhimillinen puoli. Moniko isäntä pystyi, toivottomalta näyttäneestä tilanteesta huolimatta, saamallaan lisääjalla sittenkin suoriutumaan velvoitteistaan? Talouden rattaiden pyörähtäminen eteenpäin mahdollisti umpisolmun aukaisun: kohonneet kantohinnat tai laman pelästyttämien pankkien lainahalujen palautuminen saattoivat tuoda kaivatun ratkaisun.

Maatalouden velkojen järjestelyjä koskeviin keinovalikoimiin kuuluivat helmikuussa ja toukokuussa 1932 annetut lait konkurssisäännön väliaikaisesta muuttamisesta sekä akordilaki. Ne mahdollistivat viljelijän jäämisen tilalleen velkojan kanssa käytävän sovittelun aikana. Ensimmäisen lain perusteella akordin saamiseksi riitti velkojien määräänemmistö, mihin vähemmistön oli suostuttava. Jälkimmäisen perusteella akordia voitiin hakea jo ennen kuin velallinen oli haettu konkurssiin. Hakemus oli jätettävä oikeudelle, ja jos sovintoa ei saatu aikaiseksi, niin velallisen omaisuus voitiin myydä pakkohuutokaupalla kolmen kuukauden kuluttua. Molemmat lait oli tarkoitettu voimassaoleviksi vuoden 1934 loppuun, mutta kyseisen vuoden lopulla niiden voimassa oloa jatkettiin vuoden 1937 loppuun.²⁰³ Mietittäessä muita toimenpiteitä velkaantuneiden viljelijöiden auttamiseksi arvioitiin, että joissakin tapauksissa pakkohuu-

²⁰¹ Suomen Asetuskokoelma. 98/1932 Laki ulosottolain väliaikaisesta muuttamisesta.; Jutila – Konttinen 1936, 65 – 66.; Kalela, J. 1987, 107.

²⁰² Kalela, J. 1987, 107 – 108.

²⁰³ Suomen Asetuskokoelma. 55/1932 Laki konkurssisäännön väliaikaisesta muuttamisesta, 148/1932 Akordilaki, 432/1934 Laki konkurssisäännön väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain voimassaolosta ja 433/1934 Laki akordilain voimassaoloajasta.; Jutila – Konttinen 1936, 67.; Oittinen, P. 1975, 37.

tokauppa olisi voinut olla vältettävissä, mikäli velkoja ja velallinen olisivat saaneet mahdollisuuden sovittelua asioita keskenään ulkopuolisen tahon välityksellä. Tammikuussa 1934 annettiin laki velanmaksun järjestelystä kiinteistön ulosmittauksen yhteydessä, joka oli voimassa kyseisen vuoden loppuun saakka. Sen mukaan maaseudulla tuli kruununvoudin tai muun ulosottomiehen sovittella velan maksusta velallisen ja velkojan kesken. Jos sovintoon ei päästy, voitiin ulosottoimenpiteitä lykätä 12 kuukaudella. Samassa tarkoituksessa annettiin huhtikuussa 1934 vielä toinenkin laki velan maksua koskevasta sovittelusta. Sen mukaan velvoitettiin kunnallislautakunta maaseudulla ja maistraatti kaupungeissa asettamaan tarpeellinen määrän ulkopuolisia välittäjiä auttamaan sovinnon löytymisessä velkojan ja velallisen välillä.²⁰⁴

2.2.5 Osuuspankkien Keskuslainarahaston frangilainan järjestely

Merkittävä taloudellinen tuki velkojensa kanssa kamppailevalle maaseutuväestölle tuli välillisesti, kun valtio sitoutui korvaamaan pääosan Osuuspankkien Keskuslainarahaston ottaman ns. frangilainan kurssitappioista. Keskuslainarahasto oli 1920-luvun loppupuolella Suomen Pankin valvonnassa neuvotellut suuren frangilainan ottamisesta Ranskasta. Tarkoituksena oli välittää luotto pääosin maanviljelijöille, mutta myös kunnille sitä annettiin, jotta ne pystyisivät vakauttamaan lyhytaikaiset ja kalliit lainansa pitkäaikaisiksi kuoletuslainoiksi. Syksyllä 1930 Keskuslainarahaston toimitusjohtaja Hannes Gebhard matkusti Pariisiin allekirjoittamaan lainasopimuksen, jonka arvo markoissa oli 467 miljoonaa. Lainaa pidettiin edullisena, sillä kaikkine kuluineen korko oli hiukan päälle 6 prosenttia, joka oli selvästi kotimaista tasoa alhaisempi. Rahaa välitettiin yli 7 000 maanviljelijälle ja 165 kunnalle. Edulliseksi mielletty laina muuttuikin painajaiseksi, niin velkaa nostaneille asiakkaille kuin sitä välittäneelle keskuspankille, sillä Suomi joutui luopumaan markan kultakannasta syksyllä 1931. Ranska sen sijaan pysytteli siinä kiinni aina vuoteen 1937 saakka. Ranskalaiset pankit olivat vaatineet, että Keskuslainarahasto sitoutuu maksamaan lainan takaisin kultafrangeissa. Tämän vuoksi lainaa ottaneiden viljelijöiden velkakirjoihin oli puolestaan merkitty ns. kultaklausuuli. Markan devalvoituminen nosti lainan kuoletusmaksut kohtuuttoman korkeiksi, sillä laina oli lopulta markkamääräisenä 70 prosenttia suurempi kuin nostettaessa. Periaatteessa ongelmat olivat lainaa nostaneiden asiakkaiden vaikeuksia, koska laina oli sidottu kultakantaan, mutta käytännössä valuuttariski uhkasi kaatua Keskuslainarahaston syliin. Tehdyn selvityksen perusteella sille paljastui, että lähes tuhat lainaa nostaneista yksityisasiakkaista oli jo joutunut ulosottoimenpiteiden kohteeksi ja tarkemman selvityksen perusteella vain viidenneksen kaikista lainansaajista arvioitiin edes jollain lailla selviytyvän korotetuista maksuista. Koska kurssitappioiden katsottiin johtuneen valtiiovallan toimista, niin lopulta päädyttiin

²⁰⁴ Suomen Asetuskokoelma. 4/1934 Laki velan maksun järjestelystä kiinteistön ulosmittauksen yhteydessä ja 133/1934 Laki yleisestä velan maksua koskevasta sovittelusta.; Jutila - Konttinen 1936, 67.; Oittinen, P. 1975, 36 - 37.

siihen, että vuonna 1934 eduskunta sääti lain Keskuslainarahaston ns. agiotappioiden korvaamisesta valtion varoista.²⁰⁵

Vaikka valtaosa liki 250 miljoonan markan kurssitappioista tuli valtion maksettaviksi, niin osansa saivat kantaa sekä Keskuslainarahasto että lainansaajat. Yksin Keskuslainarahasto ei olisi voinut tappioista selviytyä, sillä sen oma pääoma oli runsaat 100 miljoonaa markkaa. Edes koko osuuskassajärjestelmän varat, reilu 200 miljoonaa markkaa, eivät olisi siihen riittäneet. Lopulta Keskuslainarahaston osuus tappioista oli 26 miljoonaa markkaa ja yksittäisten lainansaajien harteille kurssitappioita kertyi viisi miljoonaa markkaa.²⁰⁶ Frangilainan synkkä varjo ulottui Kalajokilaaksoon asti. Kun pulan alkuvuosina osuuskassat olivat vain harvoin perimässä velkojaan pakkohuutokauppateitse, niin vuonna 1933 tapahtui jyrkkä muutos: kassojen osuus velkojista nousi 12 prosenttiin. Sama suuntaus jatkui myöhemminkin, sillä vuosien 1934 – 1936 aikana osuuskassat olivat suurin yksittäinen velkojaryhmä noin kolmanneksen osuudella.

2.2.6 Asutushallituksen ja Maakiinteistöpankin lunastustoiminta

Maatalouskiinteistöjen pakkohuutokauppojen määrän kasvaessa laman synkimpinä vuosina valtiolta etsi toimia tilanteen hillitsemiseksi. Maatalousministeriössä kypsyi ajatus huutokaupattavien tilojen lunastamisesta valtiolle asutustarkoitukseen. Samalla esille nousi suunnitelma pysyttää mahdollisuuksien mukaan pakkohuutokaupassa tiluksensa menettänyt omistaja entisessä talossaan. Tehtävää suunniteltiin jo vuonna 1917 perustetulle asutushallitukselle. Sen toiminta päättyi vuonna 1937, jolloin tilalle perustettiin maatalousministeriön asutusasiainosasto (ASO).²⁰⁷ Toukokuussa 1932 annetussa laissa pakkohuutokaupalla myytävien tilojen lunastamisesta valtiolle asutushallitukselle annettiin oikeus käyttää etuosto-oikeutta pakkomyynneissä. Lain perusteella se sai oikeuden huutaa tilan valtiolle huutokauppatilaisuudessa, tai jos myynti oli jo tapahtunut, niin sillä oli 20 päivää aikaa huutokaupan pitämisestä lunastaa tila hyväksytystä myyntihinnasta. Näin lunastetut tilat oli tarkoitettu asutuskäyttöön tilattomille, mutta maatalousministeriön harkinnan mukaan tila tai osa siitä voitiin luovuttaa entiselle omistajalle tai hänen omaisilleen. Tämän lain perusteella asutushallitus pystyi käyttämään lunastusmahdollisuutta vuoden 1934 loppuun saakka.²⁰⁸ Johansonin mukaan tällainen asutushallituksen harjoittama toiminta voitiin itse asiassa katsoa konkurssilainsäädännön perusteella petokseksi, mutta koska valtioneuvoston aloitteesta oli jouduttu oikeuskäsitteiden venyttämiseen, niin se nyt katsottiin oikeaksi.²⁰⁹

²⁰⁵ Gebhard, H. 1932, 10.; Kuusterä, A. 2002, 25 – 26.; Kalela, J. 1987, 111.; Vihola, T. 2004, 397 – 398.

²⁰⁶ Kuusterä, A. 2002, 27.

²⁰⁷ Jutila – Konttinen 1936, 64.; Pietiläinen, J. 1992, 296 – 297.

²⁰⁸ Suomen Asetuskokoelma. 136/1932 Laki pakkohuutokaupalla myytävien kiinteistöjen lunastamisesta valtiolle.; Jutila – Konttinen 1936, 64 – 65.; Johanson, V.F. 1941, 250 – 251.; Kangas, M. 1996, 28.

²⁰⁹ Johanson, V.F. 1941, 251.

Asutushallituksen rinnalla myös Maakiinteistöpankki sai oikeuden lunastaa pakkohuutokauppaan menneitä maatiloja. Tämän oikeuden pankki sai vuoden 1933 alussa, jolloin sen oli mahdollista käyttää etuosto-oikeuttaan sellaisissa tapauksissa, joissa velallisen laina-anomus oli saapunut pankille ennen toimitettua pakkohuutokauppaa mutta jota ei ennen myyntiä ollut ehditty kuitenkaan käsitellä. Vuoden 1934 alusta Maakiinteistöpankki sai sitten rajattoman oikeuden toimia ostajana pakkohuutokaupoissa. Se saattoi käyttää obligaatioita kauppahinnan maksuun samalla tavalla kuin lainoja vakauttaessaan. Aluksi pankilla oli etuosto-oikeus kuluvan vuoden loppuun saakka, mutta sitä kuitenkin jatkettiin joulukuussa 1934 jatkumaan aina vuoden 1936 loppuun saakka.²¹⁰ Pakkohuutokaupalla myytävien maatilojen lunastusmahdollisuutta valtiolle pidettiin erittäin tärkeänä. Näin haluttiin varmistaa se, ettei tiloja pystyttäisi myymään reilusti alle niiden todellisen arvon. Jo pelkän tietoisuuden polkuhintaan myydyin tilan mahdollisesta lunastamisesta valtiolle arveltiin estävän uloshaun siinä tapauksessa, että näin saataisiin ostettua tila pilkkahintaan.²¹¹

Keinottelun ja vaikeuksiin joutuneen tilallisen aseman hyväksikäytön pelko oli myös yksi pulaliikkeen kannattajien viljelemä iskulause. Eikä tietysti aivan syyttä. Kalajokilaakso-lehdessä kerrottiin helmikuussa 1932 Nivalassa huomiota osakseen saaneesta tapauksesta, jossa maanviljelijä oli ostanut aikoinaan 110 000 markalla tilan eräältä kauppiaalta. Pula-ajan mukanaan tuomat vaikeudet johtivat kuitenkin siihen, että kauppasumman loppuosan maksamisessa tuli vaikeuksia. Tällöin tilan myynyt liikemies ryhtyi perimään saataviaan ulosottoteitse ja seurauksena oli tilan pakkohuutokauppa. Pidetyssä huutokaupassa velkoja osti tilan takaisin itselleen 50 000 markan hinnasta. Näin ollen maanviljelijä joutui puille paljaille; lisäksi hänelle oli tullut lähes 60 000 markan vahinko.²¹² Tämän kaltaisten tapausten aiheuttama ärtymys ja suuttumus lisäsivät katkeruutta vaikeuksiin joutuneiden talonpoikien keskuudessa ja loivat pohjaa pulaliikkeen synnylle. Toisaalta pakkohuutokaupalla myytävien maatilojen määrän noustessa pahimpien pulavuosien aikana useisiin tuhansiin johti kysynnän ja tarjonnan epäsuhta sellaiseen tilanteeseen, että viljelmien huutosummat jäivät väistämättä tilojen todellista arvoa alhaisemmiksi.

Jotta asutushallitus ja Maakiinteistöpankki pystyivät käyttämään lunastusoikeuttaan, niiden oli saatava tarvittavat tiedot huutokaupattavista tiloista. Tämän informaation välittämisessä keskeisessä asemassa olivat pakkomyyntejä toimittaneet kruununvoudit sekä kuntien asutuslautakunnat. Voutien laatimia ilmoituksia esimerkiksi asutushallitukseen kertyi pulavuosien ajalta noin 12 000 kappaletta. Kunnan edustajien täytyi puolestaan selvittää asutushallitukselle tarkkaan myytävän tilan omistussuhteet, etenkin jos entinen omistaja tulisi jäämään tilalle. Samoin täytyi tehdä velkojen perusteellinen selvitys: keneltä velka oli otettu, milloin, mihin tarkoitukseen käytetty ja oliko kyseessä kiinni-

²¹⁰ Jutila - Konttinen 1936, 65.; Sipilä, L. 1937, 106 - 115.; Johanson, V.F. 1941, 251 - 254.; Kangas, M. 1996, 29 - 30.

²¹¹ Lumiala, E.A. 1932, 148.

²¹² Kalajokilaakso 25.2.1932.

tetty vai kiinnittämätön luotto. Myös velallisen perhesuhteet oli selvitettävä, jos velallisella oli täysi-ikäisiä lapsia, jotka olivat halukkaita hoitamaan tilaa. Mikäli asutuslautakunta oli sitä mieltä, että tila olisi valtiolle lunastettava, niin sen oli annettava lausunto siitä asutushallitukselle. Pakkokuutokaupan jälkeen oli lähetettävä tieto siitä, vastasiko pakkokuutokauppahinta tilan todellista arvoa. Kruununvoudeille lähetetyissä kiertokirjeissä asutushallitus täsmensi kesäkuussa 1932 säädettyä lakia ja velvoitti heidät toimittamaan vastaavat yksityiskohtaiset tiedot huutokaupattavista maatalouskiinteistöistä.²¹³

Maakiinteistöpankin osalta lunastustoimet lähtivät alkuvaiheessa liikkeelle siten, että velkojensa kanssa vaikeuksiin joutuneen viljelijän oli otettava yhteys pankkiin ennen kuin hänen tilansa pakkokuutokaupattiin. Myöhemmin tästä vaatimuksesta luovuttiin, sillä kaikille maksuvaikeuksiin joutuneille maanviljelijöille ei tieto lunastusmahdollisuudesta ollut mennyt riittävän ajoissa perille. Tiedon kulun parantamiseksi kruununvoudit veloitettiin kahteen eri otteeseen ilmoittamaan Maakiinteistöpankille velkaantuneen tilan kohtalosta. Aluksi oli riittänyt vuoden ilmoitus maatilán ulosmittauksesta, mutta myöhemmin hänen oli annettava tieto uudemman kerran sen jälkeen, kun tilan myynti oli tapahtunut. Pankki lähetti velkaantuneelle viljelijälle lainanhakulomakkeen ja tarvittavat tiedot siitä, millainen velkojen vakauttamismenettely oli sekä ohjeet siitä miten oli meneteltävä, jotta pakkokuutokaupalla myyty kiinteistö voitiin palauttaa entiselle omistajalle tai hänen sukulaiselleen. Erilliselle lomakkeelle kruununvoudit laati todistuksen, johon hän merkitsi myydyin kiinteistön kaupahinnan, huutajan, tietoja tilán kiinnityksistä ja irtaimen omistussuhteista sekä oman lausuntonsa entisestä omistajasta.²¹⁴

Maakiinteistöpankille eivät kuitenkaan riittäneet velallisen ja kruununvoudin antamat selvitykset, vaan niiden lisäksi lausuntonsa antoivat pankin omat arviomiehet. Tätä varten maa jaettiin pääosin Suomen Hypoteekkiyhdistyksen käyttämään piirijakoa noudatellen arviomiespiireihin, joihin kuului yksi tai useampikin kunta. Tilakohtaisen selvityksen teki arviotoimikunta, johon kuului pankin nimeämä oma edustaja, yleensä agronomi tai maatalousteknikko, sekä paikallisen kunnallislautakunnan valitsema kaksikin uskottua miestä. Lunastettavaksi suunniteltujen maatilojen arviointi oli poikkeuksellisissa olosuhteissa ongelmallista. Ensinnäkin tehtävää vaikeutti kiire, sillä toiminnan alkaessa vuonna 1933 vasaramarkkinat paukkuivat kiihvaimmillaan. Toisaalta pankilla ei ollut käytettävissään mitään yhteisiä käyttökelpoisia arviointinormeja, joiden pohjalta se olisi voinut toimintansa perustaa; ei ollut esimerkiksi olemassa mitään selvityksiä siitä, kuinka suurista veloista viljelijät ylipäättään saattoivat selviytyä.²¹⁵ Lopullisen päätöksen velallisen kohtalosta teki Maakiinteistöpankin johtokunta. Kun lunastettavaksi haetun tilán arviokirja saapui pank-

²¹³ RKA Asutuslautakunta Pakkokuutokaupalla myytävien tilojen lunastus valtiolle Ea 2:2.; Kangas, M. 1996, 15.

²¹⁴ Sipilä, L. 1937, 123 - 124.

²¹⁵ Sipilä, L. 1937, 141 - 143.

kiin, niin se päätyi toimitusjohtaja V.A. Arolan käsiteltäväksi, joka puolestaan esitteli käsiteltävän tapauksen johtokunnan ratkaistavaksi.²¹⁶

Pahimpien pulavuosien aikana asutushallitus ja Oy Maakiinteistöpankki lunastivat maatalouskiinteistöjä valtiolle seuraavasti.

TAULUKKO 5 Asutushallituksen ja Oy Maakiinteistöpankin lunastamat tilat vuosina 1932 - 1936.

	1932	1933	1934	1935	1936	yhteensä
AH	490	907	550			1 947
Oy MKP		376	642	545	176	1 739
yhteensä	490	1283	1192	545	176	3 686
% myydyistä maatiloista	19	39	45	27	16	34

Lähde: Sipilä, L. 1937, 220.; Johanson, V.F. 1941, 254.; Rantatupa, H. 2004, 439

Eniten tiloja lunastettiin valtiolle vuonna 1933, jolloin etuosto-oikeutta käytettiin 39 prosentilla kaikista sinä vuonna myydyistä tiloista. Lähes yhtä suuri oli lunastettujen tilojen määrä myös vuonna 1934. Tosin suhteellinen osuus kohosi tällöin jopa 45 prosenttiin kaupatuista maatalouskiinteistöistä. Muina vuosina lukumäärät jäivät selvästi näiden kahden vuoden määristä. Luonnollinen selitys tälle on se, että kyseisinä vuosina molemmat tahot, asutushallitus ja Oy Maakiinteistöpankki, käyttivät mainittua oikeutta väliintuloon. Vuoteen 1936 tultaessa valtiolle oli lunastettu kaikkiaan 3 686 tilaa. Käytännössä se merkitsi sitä, että sinä aikana, jolloin valtion väliintulo oli mahdollista, vuodesta 1932 aina vuoteen 1936 saakka, yhteiskunta puuttui reiluun kolmannekseen pakkomyyneistä. Tällä osalla taloudellisiin vaikeuksiin joutuneista talonpojista tai heidän lähisukulaisistaan oli mahdollisuus, ainakin teoriassa, saada tilansa takaisin yhteiskunnan avustuksella. Kaikkiaan entisille omistajille tai heidän läheisilleen palautettiin 2 800 viljelmää eli noin kolme neljäsosaa lunastuksista.²¹⁷ Toimien tehokkuutta arvioitaessa on kuitenkin pidettävä mielessä 1930-luvulla vielä alkutekijöissään ollut suomalaisen taloudellisen ja sosiaalisen hyvinvointiyhteiskunnan luominen. Ajan hengen mukaiseen liberalismiin värittämään talouspolitiikkaan yhteiskunnan pitkälle menevä puuttuminen ei oikein sopinut.²¹⁸ Pula-aika pakotti kuitenkin poikkeaviin ratkaisuihin.

Alueellisesti asutushallituksen ja Oy Maakiinteistöpankin lunastustoiminta suuntautui seuraavasti.

²¹⁶ Sipilä, L. 1937, 153 - 154. Koko pulakauden ajan Maakiinteistöpankin johtokuntaan kuuluivat toimitusjohtaja V.A. Arolan lisäksi varatuomari E.W. Boehm, pääjohtaja A.K. Cajander sekä toimitusjohtaja J.W. Rangell. Heidän lisäksi johtokuntaan kuului jonkin aikaa mm. ylijohdaja J.E. Sunila.

²¹⁷ Rantatupa, H. 2004, 439.

²¹⁸ Ahvenainen - Vartiainen 1982, 178.

TAULUKKO 6 Asutushallituksen ja Oy Maakiinteistöpankin lunastukset lääneittäin vuosina 1932 – 1936.

	Uudenmaan lääni	Turun ja Porin lääni	Hämeen lääni	Viipurin lääni	Mikkelin lääni	Kuopion lääni	Vaasan lääni	Oulun lääni	Ahvenanmaa	Kokoma
AH	27	101	85	670	133	297	212	422	-	1947
Oy MKP	27	75	47	450	69	360	182	528	1	1739
yht.	54	176	132	1120	202	657	394	950	1	3686

Lähde: Sipilä, L. 1937, 221.; Kangas, M. 1996, 78.

Lääneittäin tarkasteltuna lunastustoimintaan mukaan pääsi eniten maatiloja Viipurin, Oulun ja Kuopion läänissä. Nämä kolme lääniä olivat myös niitä alueita, joilla oli lukumääräisesti eniten pakkohuutokauppoja. Toimitettuihin pakkohuutokauppojen lukumäärään suhteutettuna edellä mainitut luvut merkitsivät sitä, että reilu kolmannes, 35 prosenttia, myydyistä tiloista tuli lunastettua valtiolle. Lähelle tätä määrää nousi myös Vaasan lääni, jossa lunastusprosentti oli 29 ja Mikkelin lääni 28 prosentin osuudella. Muissa lääneissä suhdeluvut jäivät 20 prosentin molemmin puolin. Pienin osuus lunastustoimintaan päässeistä maatiloista oli Uudellamaalla, jossa vastaava luku oli 17 prosenttia. Maantieteellisesti tarkasteltuna valtiovallan tukitoiminta lunastusten muodossa suuntautui pääosin niille Itä- ja Pohjois-Suomen alueille, joissa avun tarve oli suurinta lukuisien pakkohuutokauppojen takia. Tällä perusteella voidaan tietysti sanoa, kuten Kangas yhteenvedossaan toteaa, yhteiskunnan avun kohdistuneen sitä kipeimmin tarvinneille pienviljelysalueille.²¹⁹ Toinen kysymys on kuitenkin toiminnan suunnitelmallisuus – kyse ei välttämättä ollut poliittisesta linjauksesta vähävaraisempien viljelijöiden auttamiseksi, vaan yleisestä talouskehityksen maantieteestä. Maatalouspula alkoi eteläisen Suomen rintamailta, joiden osalta käänne parempaan oli jo tapahtumassa siinä vaiheessa, kun valtiovallan tehostetut tukitoimet olivat vasta pääsemässä alkuun. Idässä ja pohjoisessa pakkohuutokauppojen suuri hyökky pyyhki niiden yli siinä vaiheessa, jolloin asutushallituksen ja Maakiinteistöpankin toiminta oli tehokkaimmillaan.

²¹⁹ Kangas, M. 1996, 77 – 83.

3 MAAILMANTALouden LAINEET ULOTTUVAT KALAJOKILAAKSOON

3.1 Synkät pilvet kerääntyvät talonpoikien ylle

3.1.1 Viljelijöiden velkaantumisen tausta

Yleiskuvan sotien väliseltä ajalta maatalouden velkaantumiskehityksestä saa kirjanpitotilojen tietojen avulla. 1920-luvun alkupuolella niillä velkojen osuus varoista oli reilu 6 prosenttia, mutta vuonna 1929 vastaava luku oli jo kaksinkertaistunut. Lamavuosien aikana velkaantumismuutos vain kiihtyi, sillä vuonna 1932 velkojen osuus varoista oli jo liki kolminkertaistunut yli 17 prosenttiin.²²⁰ Tosin tässäkin oli suuria eroja eri tilojen välillä. Vaikka maatiloiden velkaantumisesta tehtiin useampia tutkimuksia pulavuosien aikana²²¹, niin kovinkaan vertailukelpoisia niiden tulokset eivät olleet: arviot velattomien tilojen osuuksista vaihtelivat niissä 20:stä aina 49 prosenttiin. Rantatuvan arvion mukaan velkaantumiskehitys oli pitkälti sidoksissa maatalon isäntien edistyneisyyteen oman ammattinsa harjoittamisessa. Maatalouden kehittäminen edellytti investointeja niin navettoihin, pellonraivaukseen, lannoitteisiin, koneisiin kuin karjaankin. Kun omasta takaa tarvittavia pääomia ei ollut, jouduttiin tällöin turvautumaan paikkakunnan pankkeihin. Suurempien hankintojen teko saattoi vaatia pienempien pitäjien isänniltä käyntiä oman paikkakunnan ulkopuolella toimineen liikepankin konttorissa. Syrjäseuduilla ei pankkeja tai muitakaan luottolaitoksia tarvittu, sillä talous saattoi nojautua pitkälle luontaistalouteen, jossa vieraaseen pääomaan ei ollut tarvetta eikä juuri edes mahdollisuuksia.²²²

²²⁰ Sunila, J.E. 1936, 8.

²²¹ Pulavuosien aikana selvityksiä talonpoikien velkaantumisesta tekivät Gebhardin johtama osuuskassojen Keskuslainarahasto (Gebhard, H. 1931 ja Gebhard, H. 1932), Tilastollinen päätoimisto (Tilastollisia tiedonantoja n:o 34) ja O.W. Willandt niin Taloudellisen neuvottelukunnan (Willandt, O.W. 1931) kuin Pellervo-seuran (Willandt, O.W. 1934) toimeksiannosta.

²²² Rantatupa, H. 2004, 421 – 422.

Laman ollessa maataloudessa syvimmillään teki Maakiinteistöpankki tutkimuksen maatilojen velkarakenteesta. Sen perusteella eniten koko maassa velkaa (40 %) oli otettu tilanostoon. Luvussa näkyvät niin sisärosuuksien lunastamiset kuin torppien lunastusmaksut. Toiseksi suurin menoerä (24 %) oli rakentamiseen liittyneet kustannukset. Navetoita ja muita maatalouden vaatimia karjasuojia ja vastaavia varmasti lainarahoilla kustannettiin, mutta mitään perusteetonta tuhlailua tuskin esiintyi, vaikka Kalajokilaaksossa väitettiin joidenkin isäntien velkaantuneen kalliita ”sementtitiilinavetoita” rakentaessaan. Lisäksi huomattava määrä (14 %) tilallisten veloista oli peräisin takuuveloista. Tämän selvityksen perusteella liiketoiminta oli vain harvojen velkaantumisen syynä (2 %). Sen sijaan kannattamaton talouden hoito (8 %) ja muut syyt (8 %) olivat sitä useammin vaikeuksien takana. Tuntemattomat syyt olivat taustalla neljässä prosentissa veloista tämän tutkimuksen mukaan.²²³

1920-luvun puolivälistä vuoteen 1928 Suomessa koettiin reippaan taloudellisen kasvun jakso, jolloin vallalla oli nousukaudelle tyypillinen voimakas tulevaisuuden usko. Se puolestaan ruokki halukkuutta investoida tuotantotoimintaan kaikilla talouselämän aloilla. Maatalouden valoisaa näkymää oli omalta osaltaan vahvistamassa valtiovallan tietoinen panostaminen elintarvikeomavaraisuuden saavuttamiseen tähänneeseen maatalouspolitiikkaan. Tähän liittyi olennaisesti peltoalan lisääminen uudisraivauspalkkioilla ja -lainoilla, mutta muuhunkin kehittämistyöhön kannustettiin.²²⁴ Kuten jo edellä tuli esille, Kalajokilaakson talonpoikien oma halu oli yhdenmukainen valtiovallan tavoitteiden kanssa. Rohkeutta investointeihin lainarahalla lisäsivät omalta osaltaan itsenäistymisen jälkeisten vuosien maatalouden kannalta edulliset taloudelliset olosuhteet, sillä ensimmäisen maailmansodan murrokseen ja sen jälkeiseen aikaan liittynyt inflaatio, vuonna 1918 peräti 240 prosenttia, oli tällöin pyyhkäissyt liki olemattomiin maanviljelijöiden velat.²²⁵ Tässä ilmapiirissä talonpojat eivät epäroineet 1920-luvun taloudellisen kasvun vuosina ottaa lainaa elinkeinonsa kehittämiseen. Samaan aikaan Suomen maaseudun rahaolot kokivat perusteellisen muutoksen: 1920-luvun kuluessa valtaosassa maata siirryttiin lopullisesti vanhakantaisesta omavaraistaloudesta rahatalouteen. Säästöpankkilaitoksen rinnalle maaseudun luotottajaksi olivat tulleet osuuskassat 1900-luvun alusta alkaen. Tosin perustamishuuman ensimmäisinä vuosina paikallisten pankkien toiminta oli kovin vaivalloista. Osa ei toiminut käytännöllisesti katsoen lainkaan, vasta itsenäistymisen jälkeisinä vuosina pankkitoiminta alkoi elpyä muun taloudellisen kasvun rinnalla. 1930-luvulle tultaessa paikallisten pankkien toiminta kattoi käytännössä koko maan, sillä säästöpankkeja oli vuosikymmenen puolivälissä 481 ja osuuskassoja jopa 1 299.²²⁶

Paikallisten säästöpankkien ja osuuskassojen verkosto peitti koko Kalajokilaakson viime vuosisadan alkupuolella. Vanhimmat säästöpankit, Kalajoella, Nivalassa ja Haapajärvellä, olivat aloittaneet toimintansa jo 1880-luvun puolivä-

²²³ Rantatupa, H. 2004, 423 – 424.; Nivala-lehti 15/1950.

²²⁴ Ahvenainen, J. 1982, 182.; Jutikkala, E. 1982, 210.; Kananen, I. 1986, 25.

²²⁵ Jutikkala, E. 1982, 209.; Lehtinen, I. 2000, 198.

²²⁶ Kuusterä, A. 2000, 220.

lissä ja muihin kuntiin ne perustettiin 1900-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle tultaessa. Etenkin 1920-luku oli Kalajokilaaksossa kyläkassojen kulta-aikaa. Tällöin käytännössä jokaisessa pitäjässä toimi ainakin kaksi paikallista kassaa. Erityisen voimakkaasti osuuskassa-aate levisi Nivalaan ja Ylivieskaan, joihin kumpaankin syntyi peräti seitsemän kyläkassaa ennen pulavuosia. Lisääntyneen lainarahan kysynnän ansiosta myös muutamilla yksityisillä liikepankeilla, lähinnä Pohjolan Osake-Pankilla ja Kansallis-Osake-Pankilla, oli haarakonttoreita muutamissa jokilaakson kunnissa.²²⁷

Talonpoikien kuten muidenkin taloudellisia investointeja suunnitelleiden kannalta ongelmallista oli kuitenkin se, että saatavilla ei ollut edullista ja pitkäaikaista lainaa. Suomen korkotaso säilyi sotien välisenä aikana verrattain korkeana. Vuoteen 1920 saakka pankkien oli sallittu periä pitkäaikaisista luotoistaan korkeintaan kuuden prosentin korko, mutta nyt se poistettiin. Tämän jälkeen korkotaso alkoi nopealla tahdilla kohota siten, että 1920 - 1930-lukujen taitteessa lainakorot kipusivat jopa yli kymmenen prosentin, vaikka Suomen Pankki korkomarkkinoita rauhoittaakseen oli alentanut omaa diskonttokorkoaan kymmenestä kuuteen. 1920-luvun alkupuolella inflaatio söi reaalikorkoa, mutta 1930-luvun lamavuosien aikana tapahtunut deflaatiokehitys puolestaan nosti korkokulut velallisten kannalta katsottuna kestävämmiksi.²²⁸ Joidenkin tilallisten kohtaloksi muodostui osuuskassojen Keskuslainarahaston välittämä kultafrangilaina.²²⁹ Edellä kuvatut rahapolitiikan liikkeet jäivät varmasti vieraksi monille isännille, mutta niiden konkreettiset seuraukset jokapäiväiseen elämään tulivat sitäkin tutummiksi. Pääomien ja kuoletuskustannuksien nousua tavattoman kalliiksi frangilainaa ottaneiden ja heitä taanneiden keskuudessa syntyi alkuvaiheessa suoranainen paniikki.²³⁰

Oman ylimääräisen painolastinsa viljelijöille aiheutti vielä vuonna 1928 saatu heikko sato. Vaikka kyseessä ei ollut yhtä laajamittainen kato kuin 1920-luvun alkupuolella, niin muutamissa osissa maata sen vaikutukset olivat kuitenkin huomattavat. Erityisen pahoin kärsi Oulun lääni, mutta myös muualla Suomessa, kuten Vaasan sekä Turun ja Porin lääneissä, oli kylmän ja sateisen sään takia koettu suuria menetyksiä. Oulun läänin 76 maalaiskunnasta peräti 61:ssä oli huonon kesän vuoksi suuria menetyksiä. Edellisen vaikean katovu-

²²⁷ Suomenmaa 1929, 48, 56, 61, 66, 138, 143, 148 - 149.; Särkijärvi, R. 1981, 160 - 164.; Ahonen, K. 1970, 187 - 192.; Kyllönen, M. 1980, 153.; Haapaniemi, T. 1985, 268 - 274.; Salo, M. 1993a, 215 - 216.

²²⁸ Suvanto, A. 1982, 298.; Tarkka, J. 2000, 185 - 186.; Jutila - Konttinen 1936, 58.

²²⁹ Laina nostettiin aikana, jolloin merkit talouden taantumasta olivat jo vahvasti näkyvillä, mutta sen todellinen syvyys ja vaikutukset Suomen maataloudelle olivat vielä hämärän peitossa. Vasta kultakannasta luopuminen ja sitä seurannut markan ulkoisen arvon lasku paljastivat valuuttakurssien vaihteluihin sisältyneet riskit. Tämä rahamarkkinoiden myllerrys heijastui myös Kalajokilaaksoon. Vaikka valtio neuvotte- luiden jälkeen kantoikin pääosaltaan syntyneet vaihtokurssitappiot, niin osansa saivat kantaa myös lainaa ottaneet viljelijät Kalajokilaaksossa: Vuoden 1934 alkupuolella toimitetuissa pakkohuutokaupoissa arvioitiin yhden kultamarkan vastaavan noin 1,86 paperimarkkaa. Tämän perusteella erään sieviläisen maatilan kahden velan, 30 000 ja 27 000 kultamarkan lainat, arvo laskettiin paperimarkoissa liki kaksinkertaiseksi. OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934. F 29 - F 32.

²³⁰ Keskipohjanmaa 4.10.1975.

den 1923 aikaista valtakunnallista komiteaa tilanteen hoitamiseksi ei vuonna 1928 muodostettu, vaan ainoastaan pahimmille alueille kyseiset komiteat perustettiin. Oulun katokomiteaa johti maaherra E.Y. Pehkonen. Tilanteen helpottamiseksi eduskunta myönsi hallituksen aloitteesta vuoden 1928 lopulla 35 miljoonaa markkaa kadon torjuntaan. Seuraavana vuonna osoitettiin vielä 12 miljoonaa markan määräraha halpakorkoisten siemenviljalainojen myöntämiseksi. Näitä katolainoja annettiin joko kuntien tai osuuskassojen kautta jaettavaksi. Edellä mainittu välitti lainat pääosin Oulun läänin alueella ja jälkimmäinen Vaasan läänissä. Yksityiselle siemenviljalainan korko oli viisi prosenttia, kunnat ja osuuskassat puolestaan maksoivat neljän prosentin koron. Laina-aika oli kolme vuotta, paitsi osuuskassoille ja Oulun läänin kunnille, joiden laina-aika oli viisi vuotta. Joidenkin kuntien edustajat tosin valittivat, että moinen järjestyly aiheutti sen, etteivät köyhimmät ja velkaisimmat pienviljelijät pystyneet saamaan lainoilleen takaajia, jolloin he olivat vaarassa jäädä tuen ulkopuolelle. Toinen arvostelun aihe oli se, että syömäviljaa varten lainaa ei ollut saatavissa. Tämä merkitsi luonnollisesti kuntien sosiaalimenojen kasvua. Katolainat lankeasivat maksuun pahimpien pulavuosien aikana, joten ne olivat omalta osaltaan syventämässä talonpoikien vaikeuksia.²³¹ Myös vuoden 1929 aikana vaivasi jonkinlainen kato osissa Kalajokilaaksoa. Ainakin Nivalassa halla oli turmellut suokylvöjä ja heinäsiemenestä sanottiin tulleen "sitä surullisen kuulua itämätöntä", josta oli tullut pelkkiä kuluja niin ostajille kuin myyjille.²³²

3.1.2 Tuottajahinnat romahtavat

Rahakriisin ohella toinen keskeinen tekijä maatalouden velkataakan kasvussa ylivoimaisen suureksi oli itse elinkeinon harjoittamisen edellytyksissä tapahtuneet muutokset. Jo maailman markkinoilta heijastuneet ylituotantoon liittyneet ongelmat olivat nakertaneet kaupallisen maataloustuotannon perusteita, mutta varsinaisen romahduksen sinetöi yleismaailmallisen pulan seurauksena tapahtunut kysynnän romahdus. Tuotettujen elintarvikkeiden hinnat laskivat markkinoilla niin alhaisiksi, ettei tulojen menetykseen ollut kaikilla mahdollisuutta varautua, etenkin kun sama talouspula kavensi mahdollisuuksia turvautua maatalouden ulkopuolisiin tulolähteisiin. Erityisesti Kalajokilaakson karjatalousvaltaisen maatalouden kannalta kohtalokasta oli nopeasti pudonnut maidon tuottajahinta. Myös leipäviljan hinta laski samalla tavoin. Tosin eteläisen Suomen viljanviljelytiloilla sopeutuminen tuottajahintojen laskun mukanaan tuomiin vaikeuksiin oli jo alkanut ennen varsinaisen taloudellisen romahduksen tuloa. Vehnän hinta oli kääntynyt laskuun jo vuonna 1927 ja rukiin hinta puolestaan putosi seuraavana vuonna. Leipäviljan osalta tuottajahintojen notkahdus taittui pahimman pulan aikoihin vuoden 1930 jälkeen, kun taas maidon osalta vastaavaa käännettä jouduttiin odottamaan huomattavasti kauemmin, sillä se tapahtui vasta vuonna 1934.

²³¹ Lackman, M. 1985, 37 – 38.; Oittinen, P. 1975, 90.; Gebhard, H. 1932, 9.

²³² Linna, L. 1966, 17.; Nygård, T. 1970, 266.

Maidon, vehnän ja rukiin tuottajahintojen indeksikehitys kymmenvuotiskaudella 1926 – 1936 oli seuraava.²³³

	Maito	Vehnä	Ruis
1926	100	100	100
1927	102	98	103
1928	107	93	95
1929	101	83	80
1930	79	76	74
1931	69	87	85
1932	68	98	90
1933	70	92	80
1934	67	94	83
1935	77	96	80
1936	78	123	101

Maidon tuottajahintojen voimakas lasku sekä sitkeä pysyminen alhaisella tasolla yhdessä muiden pulakauden mukanaan tuomien vaikeuksien myötä aiheutti viljelijöiden velkataakan kasvamisen kohtalokkaan suureksi. Tämä selittää sitä, miksi jokilaaksossa todellinen pakkohuutokauppojen vyöry alkoi eteläistä Suomea myöhemmin ja miksi vasaramarkkinat paukkuivat vielä pitkään senkin jälkeen, kun muualla käänne parempaan oli jo tapahtunut. Laman alla tehdyt taloudelliset investoinnit oman elinkeinon kehittämiseksi muodostuivat liian raskaiksi, kun hankintoja tehdessä arvioidut laskelmat osoittautuivat vääriksi. Tuloissa tapahtunut 30 prosentin lasku oli liian suuri lovi, jota ei pystytty korvaamaan edes metsänmyyntituloilla, sillä kantohinnatkin olivat romahtaneet parhaista vuosista. Laman alkupuolella velkojen ja muiden rästien lisääntyessä oli pakko ottaa uutta lainaa, jotta vaikeuksien yli päästäisiin. Normaalisissa tilanteissa näin olisi käynytkin, mutta maidon hinnan pysyessä sitkeästi alhaisena karjatalousvaltaisilla viljelyksillä oltiin lopulta katkeran totuuden edessä: vuosien ja jopa vuosikymmenten työ haihtui kruununvoudin vasaran iskuun.

Alhaiset tuottajahinnat eivät ainoastaan vaikuttaneet yksittäisten tilojen maitotilien suuruuteen, vaan vaikeuksissa olivat myös edistyksellisten talonpoikien perustamat osuusmeijerit. Esimerkiksi Nivalan Karvoskylän isännät olivat päätyneet oman osuusmeijerin perustamiseen, mutta tammikuun 1930 ratkaisut sattuivat heidän kannaltaan onnettomaan aikaan. Yritystä varten otettiin samaisena kesänä 240 000 markan laina, jonka omavelkaiseen takaukseen kuusi kylän isäntää lähti mukaan. Taloudellisten suhdanteiden muuttuessa nopeasti myös aikaisemmat suunnitelmat romuttuivat: Vuonna 1934 isäntien tekemä kyseinen velka määrättiin maaherran päätöksellä ulosottoon.²³⁴ Karvoskyläläisiä huonommin kävi Haapajärvellä, jossa meijeri, osuuskuntapohjastaan huolimatta, päätyi vararikkoon.

²³³ Viita, P. 1966., 63 – 65. Indeksi perustuu Viidan esittämiin markkapohjaisiin laskelmiin.

²³⁴ OMA OLKA Ulosottopäätökset vuodelta 1934. N:o 31 079.

3.1.3 . . ja puunmyynti- sekä metsätyötulot jäävät saamatta

Metsäteollisuuden tuotteiden kysynnän romahdettua suurimmissa vaikeuksissa olivat laman alla toimintansa aloittaneet tai suurempia investointeja tehneet piensahat, joiden perustajina olivat pääsääntöisesti paikalliset talonpojat. Markkinatilanteen jyrkästi heikennyttyä tällaisilla sahoilla ei ollut mahdollisuuksia joustojen etsintään muualta kuin omistajien kukkarosta. Sieltäkään ei kovin paljon ollut ammennettavissa, koska maatalouden kannattavuus oli heikko. Yritystoiminnan riskit realisoituivat lopulta piensahojen lukuisina konkurssina ympäri Suomea.²³⁵ Suuret sahat sen sijaan pystyivät vakaamman pääomaraken- teensa perusteella kestämaan paremmin tappiollisia tilinpäätöksiä pahimpien vuosien aikana. Kuluja pystyttiin leikkaamaan väkeä vähentämällä, tarvittaessa jopa keskeyttämään toiminta joksikin aikaa kokonaan.²³⁶

Puutavaran kysynnän supistuminen heijastui suoraan metsää omistaneiden talouteen, sillä metsänmyyntituloilla oli merkittävä osuus maatalouden investointien rahoittamisessa.²³⁷

Alimmillaan tukkipuiden kantohinnat olivat vuonna 1931, jolloin ne olivat romahtaneet liki 80 prosenttia vuoden 1927 hintatasosta. Heikkoja vuosia oli useampi peräkkäin, sillä vasta syksystä 1934 lähtien hintataso alkoi jälleen kohota. Kasvua jatkui seuraavien kolmen vuoden ajan siten, että kantohinnat kohosivat tänä aikana noin 50 prosenttia.²³⁸ Kansainvälisten suhdanteiden heilah- telut heijastuivat suoraan metsänomistajien talouteen Kalajokilaaksossa. Pula- vuosien aikainen kysynnän supistuminen ja hinnan romahdus näkyivät esi- merkiksi Reisjärven kunnan hakkuumäärien kehityksessä seuraavasti.

TAULUKKO 7 Hakkuiden kehitys Reisjärvellä vuosina 1930 - 1936.

Vuosi	Ilm. kpl.	Ala ha	Sahapuita kpl	Hiomopuita kuusta p-m ³	Mäntypropsia p-m ³	Halkoja p-m ³
1930	66	2 245	24 444	1 551	8 186	2 000
1931	28	479	9 211	136	2 933	0
1932	85	3 458	18 418	2 291	4 296	16
1933	86	2 975	35 942	10 506	6 772	400
1934	120	6 148	41 954	12 189	11 349	750
1935	115	5 348	65 996	14 324	1 393	2 235
1936	192	9 047	48 203	14 670	6 432	10 585

Lähde: RKA Metsäkauppoja koskevat luettelot 1930 - 1936. Bb:1.; Pänkäläinen, J. 1987, 217.

Reisjärven metsänhakkuutilastossa näkyy metsäteollisuuden yleinen suhdan- nekehitys Suomessa. Valtakunnallisesti saavutettiin vuonna 1931 sahatavaran tuotannon pohja, josta varsinainen nousu alkoi vuoden 1932 jälkeen.²³⁹ Reisjär-

²³⁵ Ahvenainen - Kuusterä 1982, 234.

²³⁶ Kyllönen, M. 1980, 408.

²³⁷ Esim. Vihola, T. 2004, 410 - 415.

²³⁸ Kuusterä, A. 1996, 239.; Ahvenainen - Kuusterä 1982, 237.

²³⁹ Ahvenainen - Kuusterä 1982, 230.

vellä vuonna 1931 hakkuuilmoituksia tehtiin ainoastaan 28, joka oli vähemmän kuin puolet edellisen vuoden määrästä; ilmoituksiakin suuremmat olivat pudotukset hakatun puutavaran määrissä. Reisjärvellä puutavaran hakkuissa tapahtunut notkahdus jäi kuitenkin vain vuoden mittaiseksi, sillä vuonna 1932 tukkipuita hakattiin jo kaksinkertainen määrä edelliseen vuoteen verrattuna, vaikka valtakunnan tasolla vastaavan kaltaista vilkastumista ei ollutkaan nähtävissä. Tässä luvussa onkin nähtävissä velkaantuneiden maanviljelijöiden tilanne pitäjässä: se kuka metsää omisti, ja sieltä oli jotakin ylipäättään irrotettavissa, oli valmis myymään puuta, vaikkei siitä tarjolla ollut korvaus alhaisten kantohintojen vuoksi ollut kuin pieni osa aikaisempien vuosien tasosta. Vaihtoehtoja ei isännillä kuitenkaan ollut, sillä maksuun langenneiden velkojen hoitamiseksi oli pakko yrittää irrottaa rahaa mistä sitä suinkin oli saatavissa. Seuraavina vuosina hakkuuilmoitusten luvuissa näkyy elpyneen metsäteollisuuden vilkastuminen. Vuosien 1934 - 1936 aikana Reisjärvellä kaadettujen puiden määrä olikin jo voimakkaassa kasvussa. Metsänomistajien parantunut taloudellinen tilanne näkyi jo sanomalehtien ilmoituspalstoilla, joissa alkoi olla enemmän puutavaraliikemiesten ja -firmojen ostoilmoituksia. Vetosipa Haapajärven säästöpankki sanomalehtimainoksissaan metsänomistajiin, jotta nämä sijoittaisivat tuottavalla tavalla ylimääräiset metsätulonsa.²⁴⁰

Sahatavaran heikko kysyntä heijastui myös metsää omistamattomien talouteen. Metsä- ja uittotöiden supistuminen iski ehkä kaikkein pahiten maaseudun tilattomien ja pientilallisten talouteen. Heidän toimeentulonsa perustana olivat hyvin pitkälle kodin ulkopuoliset ansiot, joista kaikkein keskeisimmässä asemassa olivat metsätyöt. Metsäteollisuuden lama heijastui myös metsätyöntekijöiden palkkoihin: vuonna 1932 palkkataso oli pudonnut kolmanneksen puola edeltäneen ajan ansioista. Etenkin perheellisille alhainen palkkataso merkitsi suuria vaikeuksia toimeentulon turvaamisessa.²⁴¹ Metsätöiden vähentyminen heijastui pienimpien mökkiläisten elämään myös siten, että suurempien talon isännät eivät nyt osallistuneet savottatöihin - he olivat toimineet pääasiassa hevostiehenä tukkien ajohommissa - joten heillä oli itsellään aikaa tehdä entistä enemmän oman tilansa töitä. Tällöin palkatun ulkopuolisen työvoiman tarve oli luonnollisesti vähäinen.²⁴² Maaseudun kaikkein köyhimpien mökkiläisten ja tilattomien elämää ei pulavuosina niinkään varjostanut ulosottomiehen ja pakokohuutokaupan pelko vaan suoranainen puute jokapäiväisestä leivästä. Kalajokilaaksosta kasvun vuosina kadonneet entisaikojen leipäpalan pyytäjät olivat palanneet takaisin talojen ovensuihin.²⁴³

3.1.4 Henkilötakaukset

Kaunokirjallisuudessa sekä 1930-luvun pulakautta sivuavissa tutkimuksissa on usein viittauksia takuurenkaisiin. Niissä oli kyse isäntien keskinäisistä lainata-

²⁴⁰ Esim. Kalajokilaaksos numerot vuodelta 1934.

²⁴¹ Vihola, T. 2004, 415 - 418.; Kuusterä, A. 1996, 239.

²⁴² Kuusterä, A. 1995, 239 - 241.; Virkkunen, G. 2002, 185.

²⁴³ Linna, L. 1966, 12.; Jussi Puranen.

kuista, joilla he olivat taanneet ristiin toistensa lainoja. Yhden maksuvaikeuksiin ajautuneen tilallisen hoitamattomat velat saattoivat siten vetää mukanaan pakkohuutokauppakierteeseen muutkin häntä taanneet henkilöt.²⁴⁴ Tätä henkilöta-kausteemaa tarkasteltaessa on huomioitava, kuten myöhemmin tulee ilmi, ettei kyseessä ole mikään yksiselitteisesti määriteltävissä oleva ilmiö. Taloudellisten vaikeuksien moninaisuudesta sekä vaikeuksiin joutuneen viljelijän todellisuu-desta antaa paljon puhuvan kuvauksen Reisjärven kunnan asutuslautakunnan tekemä arvio asutushallitukselle erään maatilan lunastamisesta. Kyseessä oli tilakokonaisuus, jonka isäntä oli ollut yhtenä takuumiehenä meijerin toimintaa varten otetussa lainassa, joka kuitenkin laman vaikeuksien myötä jäi hoitamatta. Lautakunta arvioi viljelmän pakkohuutokaupan syynä olleen ”pääasijallises- ti takaussitoumus ja yleinen maanviljelijän ahtinkotila, tuotteitten alhaiset hin- nat, josta on johtunut ettei takaus sitomuksija ole voinut maksaa”.²⁴⁵

Talonpoikien halukkuutta nojautua omavelkaiseen henkilötakaukseen tu- kivat omalta osaltaan verotukselliset ratkaisut. Vuoteen 1931 saakka kunnallis- verotuksessa sai täysimääräisesti vähentää henkilötakaukseen perustuneiden lainojen korot. Kiinteistökiinnitystä käytettäessä korkojen vähennysoikeus oli rajoitettu 1 500 markkaan.²⁴⁶ Kyseinen käytäntö ohjasi velallista turvautumaan sukulaisiin ja naapureihin lainajärjestelyissä, mutta myös rohkeampiin ratkai- suihin velkamäärissä: verotuksellinen etu kasvoi lainasumman kohotessa. Viit- teen keskinäisten takuiden yleisyydestä maaseutuväestön keskuudessa antaa esimerkiksi vuoden 1933 ulosottoon menneiden saatavien diaari Reisjärveltä: 60 prosenttia perintään menneistä veloista oli sellaisia, joita karhuttiin ainakin kahdelta eri henkilöltä.²⁴⁷

Valtaosa niistä talonpoikien keskinäisistä takaussitoumuksista, jotka ilme- nevät tämän tutkimuksen kohteena olleista pakkohuutokauppa-asiakirjoista, ovat kahden tai kolmen henkilön välisiä. Hyvin usein kyse oli lähisukulaisten sitoumuksista. Mutta toisaalta myös tuttujen naapureiden tai muiden kyläläis- ten kesken oli varsin helppo ryhtyä keskinäisiin takauksiin: naapuria autettaes- sa tiedettiin vastaavaa apua tulevan, kun itse oli sitä vailla. Yhteisöllisyyden tunnetta lisäsi se, että Kalajokilaaksossa kylät olivat hyvin tiiviitä, pitkälle suku- laissuhteiden pohjalle rakentuneita kokonaisuuksia, mikä osaltaan edesauttoi kyläyhteisön jäsenten välistä sosiaalista kiinteytymistä.²⁴⁸

Mainitun kaltaisen takuuverkoston syntymistä ja sen laajuutta yhdellä ky- läkulmalla hahmotellaan tarkemmin reisjärveläisen perheviljelmän pakkohuu- tokauppaa käsittelevän luvun yhteydessä. Pankkien tai yksityishenkilöiden vä- littämät omavelkaiseen henkilötakaukseen perustuneet velkakirjat eivät olleet ainoat saatavat, joiden pakkoperinnän yhteydessä tuli eteen toisen puolesta ta- pahtunut taloudellinen sitoutuminen. Tämän päivän rahaliikenteestä lähes

²⁴⁴ Nygård, T. 1970, 267.; Rantatupa, H. 1973, 96 – 97.; Salo, M. 1993 c, 160.; Luhtasela, I. 2004, 18 – 19.; Linna, L. 1966, 14.

²⁴⁵ RKA Reisjärven asutuslautakunnan asiakirjoja Ea2:2. Pakkohuutokaupalla myytävien tilojen lunastus valtiolle.

²⁴⁶ Rantatupa, H. 2004, 426.

²⁴⁷ OMA HKKA Ulosottodiaarit AII:14 – AII:16.

²⁴⁸ Anttila, V. 1974, 39.

tyystin hävinnyt vekseli lainamuotona oli pulavuosina hyvin yleisesti käytetty tapa hoitaa äkillisesti eteen tullut rahan tarve.²⁴⁹ Vekseli ei ollut pelkästään yksityishenkilöiden tapa hankkia lainarahaa, vaan myös kunnat joutuivat usein turvautumaan mainittuun velkamuotoon pulavuosien aikana. Niinpä nekin saattoivat olla protestilistalla maksamatta jääneiden vekselivelkojensa vuoksi.²⁵⁰ Myös kuntien välittämät erilaiset sosiaaliset luotot, kuten siemenviljalainat katomenetysten paikkaamiseksi tai lainat työttömyystöiden järjestämiseen, olivat sellaisia, joiden vakuudet perustuivat henkilökohtaisiin takauksiin. Sama kosketti myös paikallisten lainamakasiinien antamia viljaluottoja.

Varsinaisista takausrenkaista voidaan puhua niissä tapauksissa, jolloin useimmat henkilöt takasivat ristiin toistensa velkoja, jotka sitten hoitamattomina johtivat siihen, että lainoja perättiin niin velalliselta itseltään kuin hänen takuumiehiltään. Kirjallisuudessa ja aikalaisten puheissa tuodaan esille käsitys siitä, miten takuurenkailla oli vaikutusta siihen, että tietylle kyläkulmalle keskittyneet lukuisat pakkohuutokaupat johtuivat tällaisen rakennelman aiheuttamasta ketjureaktiosta. Yhden maksukyvyttömyys olisi siten vetänyt muut mukaan huutokauppakierteeseen. Käytännön esimerkki tällaisesta useampia tiloja yhdistäneestä takausten ketjusta löytyy Nivalan Välikylältä. Samalla se on tulkittavissa yhdeksi selittäväksi tekijäksi sille, miksi kylästä tuli yksi Nivalan, ja samalla myös koko Kalajokilaakson, pakkohuutokauppojen keskuksista pulavuosien aikana. Samalla takuurengas voidaan nähdä vanhakantaisen yhteisö-rakenteen tuotteena, joka oli syntynyt aikana, jolloin maatalouden tuotantotoiminta oli perustunut pääosin omavaraisuuteen. Isäntien keskinäinen lainatakaus perustui yhteistyöhön: naapuria avustettiin tarvittaessa vastavuoroisuuteen nojautuen. Velka maksettiin heti tilaisuuden tullen, mutta tiukan paikan tullen perinnässä joustettiin; etenkin vuodentulo oli sidottu luonnonvoimiin, niitä ei käynyt uhmaaminen. Modernin rahatalouden omavelkainen henkilötakausjärjestelmä ei tunnistanut mitään selittäviä tekijöitä. Ratkaisevaa oli eräpäivänä suoritettu lyhennysmaksu. Jos se laiminlyötiin, edessä oli omaa rataansa kulkenut oikeudellinen prosessi, jossa isäntä saattoi nopeasti havaita oman puhevaltansa hävinneen.

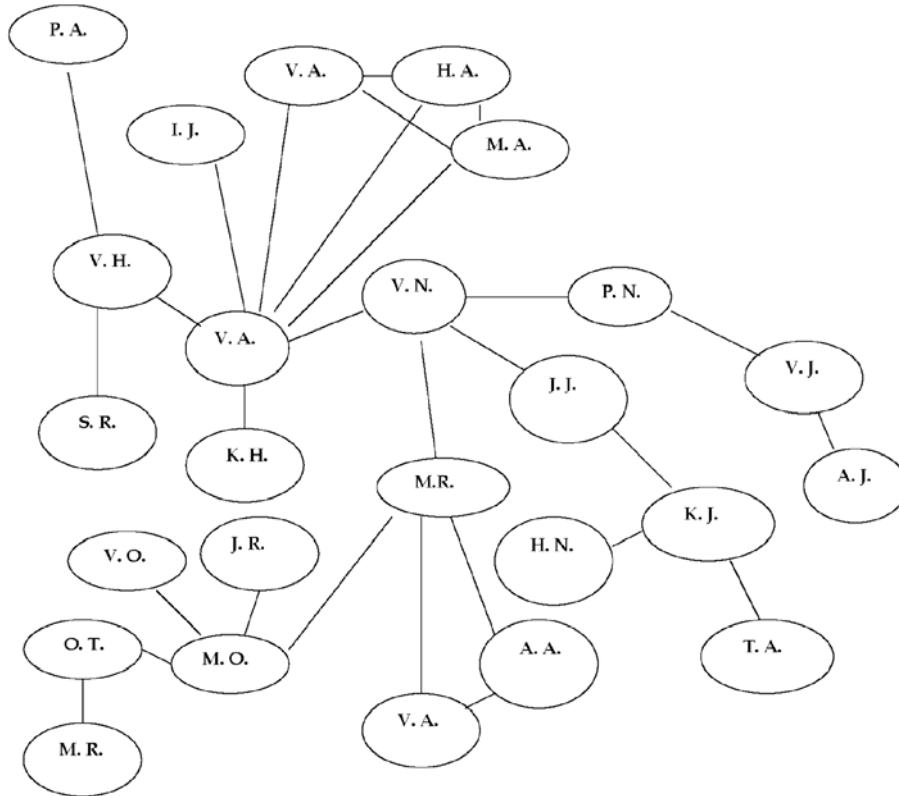
Kun Nivalassa pulavuosina meni vasaran alle kaikkiaan 140 viljelmää, niin niistä 60 oli Välikylän isäntien tiloja. Näistä pakkomyynneistä peräti 31 oli sellaisia, joissa huutokauppaan joutuneen talon omistajalta haettiin ainakin yhtä sellaista saatavaa, jota perittiin myös joltakin toiselta henkilöltä. Kuvio Välikylän suuresta takuurenkaasta on rakennettu siten, että mukaan on otettu niiden pakkohuutokauppaan joutuneiden viljelmien omistajat, jotka olivat osallisena

²⁴⁹ Vekseli on erikoislaatuinen luottoasiakirjan ja maksuvälineen yhdistelmä, jota käytettiin muun muassa nostettaessa pankista lyhytaikaista luottoa tai ostettaessa kauppiaalta tavaroita velaksi. Perusvekselissä on kolme vekselihenkilöä: velallinen, velkoja ja velallisen takuumiehenä toimiva asettaja. Vekseli voidaan myydä eli diskonttauttaa pankille suoraan tai välittää siirtomerkinnöillä velkakirjana eteenpäin. Tällä tavoin sen hoitamiseen sitoutuneita henkilöitä saattaa olla useampiakin.

²⁵⁰ OMA HKKA ja SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936.; OMA HKKA Ulosottodiaarit AII:14 - AII:16.

ainakin yhteen sellaiseen velkaan, jota perittiin myös joltakin toiselta pakkomyyntiin joutuneelta tilalliselta.

KUVIO 2 Nivalan Välikylän takuurengas.

Lähde: OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 - 1936 F:11 - F:25.

Kuviosta on havaittavissa, miten eri viljelmien omistajien ympärille oli syntynyt varsin vaihteleva määrä yhteisvastuullisia velkoja. Mutta samalla on myös huomioitava, että kaavioon on merkitty vain se saatavat, joita yhdistetyiltä henkilöiltä yhdessä perittiin. Lähes kaikilla myyntiin menneillä maatiloilla oli rasitteenaan lukuisa joukko muita suurempia ja pienempiä saatavia, mutta koska niitä perittiin pakkokuutokauppa-asiakirjojen perusteella vain mainituilta henkilöiltä, niin ne on sen perusteella jätetty huomioimatta. Useamman viljelmän kohdalla on periaatteessa hahmoteltavissa huomattavasti laajempi ja tiheämpi, reisjärveläisen perhevilljelmän pakkokuutokaupassa esille tulevan kaltainen, keskinäisten sitoumusten verkosto. Lisäksi on huomattava myös se, että Välikylällä oli myös toinen kooltaan tosin huomattavasti suppeampi takuurengas sekä joukko muita kahdenkeskisiä sitoumuksia.

Takuurenkaalla oli varmasti oma merkittävä vaikutuksensa siihen, miksi kylästä tuli Nivalan pakkokuutokauppojen keskus. Niiden todellisen merkityksen analysointi pakkokuutokauppoihin johtaneena tekijänä edellyttäisi kunkin tilan kohdalla yksityiskohtaista, kaikkien pakkoperintään menneiden velkojen

läpikäymistä. Mutta siinäkin tapauksessa arvailujen varaan jää kuitenkin se, mikä oli mahdollisen takuuvelan lopullinen vaikutus pakkomyyntiin. Tiloja rasitti vaihteleva määrä muitakin ulosottoon menneitä saatavia. On myös hyvin todennäköistä maksuvaikeuksien kasaantumisen johtaneen myös siihen, että velkojat harkitsivat huolellisesti sitä, keneltä saatavia mahdollisesti kannatti yrittää karhuta. Varsinaisen lainanottajan rinnalla takuumiehistä käännettiin niiden puoleen, joilta katsottiin olevan realistisimmat mahdollisuudet saada ainakin osa luottosummasta takaisin. Raskaasti velkaantuneelta takaajalta, jolla oli rasitteena maksamattomia kiinnitettyjä luottoja, ei kannattanut käytännössä yrittääkään periä mitään, sillä tällöin oli velkojalle tiedossa ainoastaan ylimäärisiä ulosottokustannuksia maksettavaksi.

Edellä mainituista Välikylän viljelmistä ainoastaan yhden voi katsoa menneen vasaran alle pelkästään takaussitoumuksen vuoksi. Tämä tapahtui vuonna 1933, jolloin toimitettiin pakkohuutokauppa liikepankin hakemuksesta, joka peri talon isännältä kahta eri velkaa, 8 000 ja 1 250 markkaa kuluineen, joiden omavelkaiseksi takaajaksi hän oli aikoinaan suostunut. Tila joutui siten pakkomyyntiin suhteellisen vaatimattomasta 10 094 markan saatavasta. Summa ei normaalioloissa olisi ollut kovin suuri, sillä kyseessä oli kuitenkin 35 peltohehtaarin elinvoimainen maatila, mutta rahaa ei ilmeisesti mistään ollut saatavissa velvoitteiden hoitamiseksi, joten pakkohuutokauppa jäi ainoaksi vaihtoehdoksi. Kruununvoudin toimittamassa huutokaupassa korkeimman tarjouksen, 54 000 markkaa, teki velkojana toimineen liikepankin paikalliskonttorin johtaja Ylivieskasta. Isännän pelastukseksi tuli kuitenkin Maakiinteistöpankki, joka käytti lain mahdollistamaa lunastusoikeutta hyväkseen ja hankki tilan valtion omistukseen. Tila myytiin myöhemmin takaisin entiselle omistajalle 57 000 markan kauppasummalla.²⁵¹

3.2 "Ei nyt ole enää pula, vaan elävä hätä" - lama aikalaisten silmin

Maatalousministeriön aloitteesta kootuissa pakkohuutokauppatilastoissa oli kohta, johon huutokaupan toimittaneen kruununvoudin tuli merkitä kunkin tilan perustietojen ohella syy miksi pakkomyyntiin oli päädytty. Vaihtoehtoja kaavakkeessa oli kolme kappaletta: sitoutuminen toisen puolesta, liiketoiminta tai muut syyt. Kovin täsmällistä kuvaa tilan omistajan vaikeuksiin johtaneista syistä ei näistä kruununvoutien tekemistä arvioista saa. Ensinnäkin ne perustuvat jokaisen voudin henkilökohtaisiin näkemyksiin, sillä arvioinnin perustaksi ei annettu mitään täsmällisiä luokittelukriteerejä. Toisaalta harvassa tapauksessa syyt voitiin yksiselitteisesti sijoittaa tilaston laatijan suunnittelemiin luokkiin. Lopputulos oli näin ollen sangen kirjava. Ongelma ei rajoittunut ainoastaan

²⁵¹ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:13.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Nivala. Välikylä.; Särkijärvi, R. 1981, 164.

Haapajärven ja Salon kihlakuntiin, vaan sama horjuvuus merkintäperusteissa näkyi muidenkin voutien toiminnassa.²⁵²

Kyseisen aineiston perusteella niin Haapajärven kuin Salon kruununvouti merkitsivät pääsääntöisesti velkaantumisen perustaksi epämääräisen ”muut syyt” (80 %). Reilussa kymmenesosassa (13,5 %) huutokaupan syyksi todettiin sitoutuminen toisen puolesta. Liiketoiminta vaikeuksien aiheuttajaksi merkittiin vielä harvemmassa tapauksessa (6,5 %). Tarkemman tutkimuksen kohteena olevan Reisjärven osalta huutokauppojen syyt olivat tämän mukaan lähes samat kuin muualla Kalajokilaaksossa.²⁵³ Vasaran alle joutuneiden tilojen vaikeuksien taustat näissä tilastoissa jäivät epämääräisiksi siitä yksinkertaisesta syystä, että varsin harvassa pakkomyynnissä voidaan velkaantumisen syyksi osoittaa pelkästään joku yksittäinen tekijä. Arvioijan kannalta selviä tapauksia ovat olleet tilanteet, joissa velkaantuminen on seurausta konkurssiin joutuneen yrityksen maksuista ja jotka ovat langenneet liiketoimintaa harjoittaneen isännän vastattaviksi.

Ongelmalliseksi syyn tulkinta on tullut sellaisessa tilanteessa, jolloin maanviljelystä toimeentulonsa saanut tilallinen on ollut mukana yritystoiminnassa osakkaana. Yrityksen konkurssin yhteydessä liiketoiminnassa mukana ollut isäntä kietoutuu yrityksen kaatumiseen siten, että hän on henkilötakauksen kautta joko sijoittanut rahaa alkupääomaan tai sitten vaikeuksien ilmaantumista yritystoimintaa on viety eteenpäin velkarahalla parempien aikojen odotuksessa siinä kuitenkin onnistumatta. Paikallisten piensahojen ja meijereiden perustajat sekä mukaan tulleet osakkaat olivat usein samoja isäntiä, joilla oli intoa ja myös taloudellisia mahdollisuuksia pääammattinsa, maanviljelyn, kehittämiseen. Yritystoiminnan ohella investointeja oli tehty lainavaroilla myös maatalouteen. Esimerkiksi Reisjärvellä pulavuosina konkurssiin menneen sahan sekä naapurikunnassa samalla tavalla suoritustilaan joutuneen meijerin toimintaan sitoutuneet tilalliset joutuivat taloineen vasaran alle pääasiallisesti näihin yrityksiin liittyneistä veloista. Tosin osa isännistä oli velkaantunut muustakin syystä, joten heidän kohdallaan nämä rasitteet olivat vain ylimääräinen – sahan osalta tosin suurenlainen – lisä muiden lainojen joukossa. Osalle ne puolestaan olivat se ilmeinen murhe, joka lopullisesti johti maatilan pakkomyyntiin. Näiden viljelmien pakkohuutokaupan kohdalla myynnin suorittanut vouti merkitsi velkaantumisen syyksi sitoutumisen toisen puolesta, vaikka kyseessä oli periaatteessa yrityksen omistajan sijoittamisesta liiketoimintaan – riskit vain realisoituivat taloudellisen alamäen jatkuessa. Samasta merkintöjen epämääräisyydestä kertoo sekin, että yhden kyseisen sahan pääomistajan ja keskeisesti sen toimintaan osallistuneen isännän tilusten pakkohuutokaupan syyksi kruununvouti merkitsi ”muut syyt” tarkentaen sitä lisäämällä huomautuksia sarakkeeseen ”ylellisyys”.²⁵⁴

²⁵² Saman ongelman tiedosti Kuusterä, jonka tutkimuksen perusaineiston muodosti kyseinen tilastomateriaali. Kuusterä, P. 1979, 107.

²⁵³ TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

²⁵⁴ TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta. Kruununvoudin sanavalintaan lienee osaltaan vaikut-

Toinen käytännön ongelma, joka maatalousministeriön tilastoissa lisäsi syiden epämääräisyyttä oli se, että kohtaan "sitoumuksia toisen puolesta" oli voudin myös hyvin hankala sijoittaa pakkomyyntejä. Viljelmän huutokauppaan johtaneessa tilanteessa hyvin monella isännällä oli omien velkojen lisäksi vastattavanaan myös sukulaisen tai naapurin ulosottoon menneitä lainoja, mutta varsin harvoin maatalo joutui kuitenkaan vasaran alle pelkästään takaussitoumuksensa vuoksi. Se, kuinka paljon ulosottoteitse perittiin omia tai takuuvelkoja, vaihteli eri tapausten kohdalla suuresti. Näin on luontevaa olettaa, että kruununvoudit päätyivät varsin usein valitsemaan pakkohuutokauppaan johtaneen tekijän kohdalle epämääräisen "muut syyt" -merkinnän, kun yksiselitteistä ohjetta ei kirjaamisen perustaksi ollut. Myöhemmin tarkasteltavaksi tulevan perheviljelmän pakkohuutokauppa haettiin veloista, joista vain reilu kymmenesosa oli omia ja loput takauksia. Tästä huolimatta kruununvoudit Saa-joranta merkitsi tilastoon huutokaupan johtuneen "muista syistä".²⁵⁵ Jonkin verran tilastoinnin alkuvuosina Haapajärven kihlakunnan kruununvoudit kirjasi huomautuksia sarakkeeseen tarkempia kuvauksia kaupattavana olevan tilan myynnin syistä. Hänen merkintänsä kuvastavat inhimillisen elämän kaikkinaista kirjoa, sillä muutamien isäntien kohdalla hän on merkinnyt tylysti "juoppous", "laiskuus ja saamattomuus" tai "huono talouden hoito". Mutta valtaosa hänenkin merkinnöistään on lyhyesti "ei tunneta". Myöhemmin vuosina huomautuksia sarake jää pääosin voudilta täyttämättä. Salon kihlakunnan kruununvoudit oli näissä kommentissaan selvästi niukempi, sillä vain joissakin tapauksissa hän merkitsi erityishuomioitaan, kuten "huono työteho" tai vain yksiselitteisesti "liika paljon velkaa, jota ei voitu hoitaa".²⁵⁶

Taluspulan syvetessä ja tunnelmien sitä mukaan synkentyessä isäntien keskinäiset puheet alkoivat yhä useammin kiertyä taloudellisten vaikeuksien ympärille. Muun Suomen tapaan myös Kalajokilaaksossa ahdinkoon joutuneet talonpojat alkoivat pitää omia pulakokouksiaan. Alueen ihmisiä vaivanneet taloudelliset murheet, jotka lopulta koskettivat niin mökkiläisiä kuin suurten maatalojen isäntiä, saivat liikkeelle lausahduksen "Ei nyt ole enää pula, vaan elävä hätä".²⁵⁷

Kalajokilaakson ensimmäisenä varsinaisena pulakokouksena voidaan pitää Nivalan kunnan talolla helmikuussa 1931 pidettyä tapaamista. Sen olivat kutsuneet koolle osuuskassojen tarkastaja Tuori sekä maanviljelijät Heikki Niskanen ja Jaakko Kangas. Yhteinen hätä oli saanut jokivarren isännät liikkeelle, sillä paikalle oli saapunut arviolta 400 henkeä.²⁵⁸ Jo tässä ensimmäisessä koko-

tanut se, että kyseinen isäntä oli pulan alla rakennuttanut itselleen arkkitehdin suunnitteleminen piirustusten mukaan mansardikattoisen yhdeksän huoneen päärakennuksen. Suomen Maatilat 1933. Reisjärvi, 388.

²⁵⁵ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:13.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1933. Haapajärven kihlakunta.; OMA PTA Konkurssiakirjavihkot Ed:34 n:o 12 ja 13.

²⁵⁶ TA, Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 - 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

²⁵⁷ Säilynoja, V. 2002, 39.

²⁵⁸ OPTA OLRPKA Nivalan konikapina 1932. Maakuntakokouksen pöytäkirja 6.2.1931 Ca:9.; Lackman, M. 1981, 490.; Lackman, M. 1985, 253.; Linna, L. 1966, 17.

uksessa laadituista ponsista heijastui talonpoikien näkemys heitä kohdanneiden vaikeuksien ytimeistä: rahoituskriisi huojutti kaupalliseen maatalouteen panostaneiden viljelmien asemaa. Kokouksesta laadittuun pöytäkirjaan kirjattiin erityisen valiokunnan valmistelema neljä pontta. Niistä kolmessa vaadittiin valtiovallalta toimenpiteitä korkotason hillitsemiseksi; todettiin

”ettei ainakaan Pohjois-Suomen maatalous jaksa jatkuvasti kestää nykyistä korkeata korkokantaa. ... Nykyisin menekkipulan aikana maanviljelijät voivat luonnottoman korkeat korkonsa suorittamaan vain uusilla lainoilla ja lopuksi joutuvat velkatuomioiden uhriksi”.

Neljäs vaatimus koski karjatalouden tuotannon tukemista riittävin vientipalkkioin, sillä

”viljanviljelyksen yksipuolinen suojaaminen ei tarjoa tarpeellista tukea maatalouden harjoittamiselle täkäläisissä oloissa”.

Nivalan kirkkoherra L. Mustakallion johtama neljän hengen delegaatio sai toimittaa Kalajokilaakson talonpoikien viestin maan hallitukselle sekä (maalaisliiton) eduskuntaryhmälle.²⁵⁹

Keskeisesti Nivalan tapahtumissa kesällä 1932 sekä muussakin Kalajokilaakson pulatoiminnassa oli mukana nivalalainen Heikki Niskanen. Vaikka hän ei muiden pulaliikkeen toimintaan sen alkuvaiheissa osallistuneiden tavoin tullut valituksi perustetun kansanpuolueen viralliseen johtoon, niin hänellä oli kuitenkin merkittävä asema pulapuolueen taustalla. Hänestä tuli puolueen kansanedustaja vuoden 1933 vaaleissa. Niskasen valtiopäiväura jatkui vuoteen 1945 saakka, mutta jo vuodesta 1942 hän oli palannut takaisin entisen puolueensa, maalaisliiton, riveihin.²⁶⁰ Vuonna 1950 paikallisen Nivala-lehden yleisönosasto palstalla virisi keskustelu parin vuosikymmenen takaisen pulakapinan syistä ja seurauksista. Omalta osaltaan Niskanen kuvaili tapahtumien taustoja lehden pastoilla seuraavasti:

”Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä oli maassamme ns. hyväaika, työtä oli ja raha kiersi, kuten aina nousukonjunktuurien aikana on asianlaita. Kaikki yrittivät, joilla ei ollut säästövaroja otti lainaa. Lainaa sai helposti ja kaikki yritykset tuottivat odotetun tuloksen niin kauan, kunnes rahamiespiireissä ruvettiin rahakeinottelulla yrittämään rahanarvonnousua, joka välittömästi laski työn arvoa. . . . Talonpojan sukutiloilla paukkuiivat vasaramarkkinat, huomattavat omaisuudet menivät mitättömistä polkuhinnoista vieraille saalistajille, kunnon ihmisten täytyessä siirtyä vierailta veräjiltä, usein suuren lapsiperheen kanssa tuntemattomista lähteistä yrittämään hankkia toimeentulonsa. Työväki näivettyi murjujen nurkissa, ei tarenut edes niihin onnettomasti palkattuihin varatoihin kun ei ollut vaatetta ylle.”²⁶¹

Pulaliikkeen entinen johtomies kiteytti vielä vuosien jälkeenkin keskeisen sisällön niistä puheista ja esiin tulleista näkökulmista, joita ahdinkoon ajautuneiden isäntien keskinäisissä kokouksissa käsiteltiin 1930-luvun vaikeina vuosina.

²⁵⁹ OPTA OLRPKA Nivalan konikapina 1932. Maakuntakokouksen pöytäkirja 6.2.1931 Ca:9.

²⁶⁰ Lackman, M. 1981, 499.; Hakamäki, L. 1970, 290 – 292.; Krapu – Krapu 1995, 525.

²⁶¹ Nivala-lehti 16/1950.

Pulaliikkeen ankaran arvostelun kohteeksi joutui valtakunnan silloiseen poliittiseen kärkikaartiin kuulunut Kyösti Kallio. Hän oli noussut yhteiskunnalliseen eliittiin edellisten vuosikymmenten aikana ja Kalajokilaakson talonpoikaisto oli tottunut pitämään häntä omana edusmiehenään. Kalliolle maaseudun taloudelliset vaikeudet, erityisesti kotiseudulla Kalajokilaaksossa, pakkohuutokauppoineen ja pulaliikkeineen merkitsivät myrskyn silmään joutumista. Kyösti Kallion elämäkerran kirjoittaja Kari Hokkanen arvioi pulavuosien olleen hänen poliittisen uransa raskainta aikaa, olipa se jopa katketa siihen. Kalajokilaakson isäntien näkökulmasta Kallioon, eduskunnan silloiseen puhemieheen ja Suomen Pankin johtokunnan jäsenen, henkilöityivät hyvin vahvasti poliittisen vallankäytön avaimet, joilla tarvittavat toimet talonpoikien auttamiseksi olisi voitu tehdä. Kun Kallio kieltäytyi kotiseudun miesten vetoamuksista huolimatta kutsumasta ylimääräisiä valtiopäiviä koolle keskustelemaan toimenpiteistä vaikeuksiin joutuneiden viljelijöiden auttamiseksi, niin hän sai lopullisesti vastansa pulamiesten katkeruuden. Siihen sisältyi vaikeuksiin joutuneiden tilallisten pettymys häneen henkilökohtaisesti mutta myös maalaisliittoon talonpoikien etuja ajavana puolueena.²⁶²

Kallio antoi oman arvionsa pulan taustoista Nivalan tapahtumien jälkeen kesällä 1932. Hänen mietteensä kapinatapahtumista ja sen keskushenkilöistä, etenkin Heikki Niskasesta, olivat vähemmän mairittelevat. Johtomiesten toimintaa hän piti kelvottomana, sillä

”kun tulee kysymys tekojen vastaamisesta, niin livistävät karkuun ja jättävät joukot vastaamaan”.

Tapahtunutta hän piti mielettömyytenä, joka oli alueen ihmisille perin vieras tapa toimia. Pulakokoukset olivat hänen mielestään vain lietsoneet väestön keskuudessa entistä enemmän levottomuutta, joka sitten purkautui mainitulla tavalla.²⁶³ Kallion suhde Kalajokilaakson pulaliikkeeseen oli ongelmallinen senkin takia, että hänen oma taloudellisiin vaikeuksiin joutunut vanhempi veljensä Jaakko oli liikkeen toiminnassa keskeisesti mukana. Toisaalta hänen nuorempi veljensä Ville oli kunnallisten luottamustoimiensa ohella myös Kansallis-Osake-Pankin Ylivieskan konttorin johtajana laman vaikeimpina vuosina ja joutui siten muiden pankkimiesten tavoin pulamiesten hampaisiin konttorinsa saatavia perätessään.²⁶⁴

Kallion kielteinen suhtautuminen erityisesti pulaliikkeen keskeiseen johtohahmoon Heikki Niskaseen johtui varmasti osaltaan myös heidän keskinäisestä henkilökohtaisesta antipatiasta. Lackmanin arvion mukaan Niskasien suku oli ollut ennen Kallion tuloa Nivalaan alueen talonpoikaisen väestön edustaja aina korkeinta valtiollista päätöksentekotasoa myöten. Kyösti Kallio oli kuitenkin vienyt tämän aseman Niskasilta tultuaan valituksi vuonna 1904 talonpoikaissäädyn edustajaksi valtiopäiville. Pulaliike antoi nyt kuitenkin Kallion var-

²⁶² Lackman, M. 1996, 65 – 66.; Hokkanen, K. 1986b, 77.

²⁶³ Hokkanen, K. 1986b, 88 – 89.

²⁶⁴ Hokkanen, K. 1986b, 84.; Hokkanen, K. 1986a, 18 – 19.; Meri, V. 1996, 108.; Särkijärvi, R. 1981, 164.; Ängeslevä, A. 1981, 394.

joon jääneelle Niskaselle mahdollisuuden haastaa sukunsa, ja myös itsensä, syrjäyttäjä.²⁶⁵ Toisaalta on esitetty myös näkökantoja, joiden mukaan Niskasen toiminnan pontimena ei ollut väitetty kateus ja tilanteen tarjoama mahdollisuus kamppittaa Kallio, vaan oikeudentuntoinen halu toimia vaikeuksiin joutuneiden auttamiseksi.²⁶⁶

Pulan ankaruudesta ja sen syistä Kallio oli Kalajokilaakson miesten kanssa samaa mieltä. Kyse ei ollut talonpoikien vastuuttomasta velkaantumisesta ja taitamattomuudesta talonpidossaan, vaan kyse oli markkinatalouden ankarista laeista, jotka kuuluivat olennaisena osana modernisoituvaan yhteiskuntaan. Maalaisliittolaisessa Liitossa Kallio kuvaili tuntojaan seuraavasti:

”... Mitä talouspulaan tulee, niin se on Nivalassa vakava. Se ei kuitenkaan johdu tuhlailusta ja autohulluttelusta ja siihen verrattavista seikoista. Väestö on ahkeraa ja yritteliästä. Tämä yritteliäisyys onkin monen talon pulan syynä. Paikkakunnalla on hyvät viljelysmaat, pienet ja väkiriikkaat talot, mutta vähän pääomia. Aikaisemmin elettiin varovaista luontaistaloutta, mutta kun sota-aikana liikkui rahaa, ryhdyttiin rohkeammin uudisasutukseen ja siirryttiin enemmän rahatalouden kannalle. Paikkakunnalla oli ennen vain säästöpankki, mutta sittemmin perustettiin kymmenkunta osuuskassaa ja niiden lisäksi tuli vielä kauppapankin konttori. Näiden välityksellä saatiin uutta pääomaa paikkakunnalle, joka kohotti tosin maanviljelystä, mutta samalla kuntalaiset velkaantuivat kovasti. Tuotanto on siis kasvanut, mutta kun tuotteiden hinnat alenivat, niin talouselämä joutui kovaan puristukseen. Lisäksi sattui paikkakunnalla muutamia liikemiesten vararikkoja, joiden asioihin oli sitoutunut myöskin talokkaita. Kun talojen ja omaisuuksien arvot ovat sitä paitsi muuttuneet sekä luottosuhteet kiristyneet ja kun lisäksi kunnan verot ovat tavattoman raskaat eikä ole tilaisuuksia sivuansioihin, joilla pientilalliset talviaikoina ennen ansaitsivat paljon, niin on asema kieltämättä hyvin vakava. Kun tällaisissa oloissa on tullut ulosottoja ja huutokauppoja, paikkakunnalla, jossa niitä on todella aina pyritty välttämään, niin on se synnyttänyt vihaa ulosottomiehiä kohtaan ja samalla myös tyytymättömyyttä olevia oloja kohtaan...”²⁶⁷

Kallion myötätunto oli kyseisen haastattelun perusteella vaikeuksiin joutuneiden maanviljelijöiden puolella. Hokkasen mukaan Kallio auttoi henkilökohtaisesti pulaan joutuneita ihmisiä joko hoitamalla heidän asioitaan Maakiinteistöpankissa tai organisoimalla hätäapua, jotta talo säilyisi viljelijällä tai hänen sukulaisellaan. Mutta pulaliikkeelle ja sen vaatimuksille häneltä ei ymmärrystä juurikaan riittänyt.²⁶⁸ Kyseisessä lehtihaastattelussa Kallio totesi, ettei

”kohtaus Nivalan asemalla ollut itsestään syntynyt, vaan se oli yllytyksen tulos”²⁶⁹

Tulehtuneista väleistä kertoo sekin, että Kalliota syytettiin vaikuttamisesta viranomaisten toimien jyrkkyyteen Nivalan tapahtumien yhteydessä sekä vaatineen tapahtumiin osallistuneille mahdollisimman ankaria rangaistuksia. Vaikka väitteet olivat vailla todenperäisyyttä, niin Kallio joutui myöhemmin useaan eri otteeseen torjumaan näitä huhuja.²⁷⁰

²⁶⁵ Lackman, M. 1996, 65.

²⁶⁶ Virrankoski, P. 2001, 818.

²⁶⁷ Liitto 19.6.1932.

²⁶⁸ Hokkanen, K. 1986b, 90.

²⁶⁹ Liitto 19.6.1932.

²⁷⁰ Hokkanen, K. 1986b, 88 – 91.

Toinen sitkeästi pulamiesten ja erityisesti hänen kotikuntalaistensa keskuudessa elänyt väite oli se, että Kallio olisi joko itse henkilökohtaisesti tai lähisukulaistensa kautta hyötynyt vaikeuksiin joutuneiden talonpoikien asemasta.²⁷¹ Ainakaan Kalajokilaaksossa pulavuosien aikana pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen ostajana Kyösti Kallio ei toiminut. Samoin lähdeaineistossa ei ole merkkejä kiertoteitse, bulvaanin tai pankin toimiessa välikätenä, hankituista lisämaista Kallioiden omistamalle Heikkilän tilalle.²⁷² Vuoden 1933 eduskuntavaalit olivat Kalliolle hyvin raskaat. Hän menetti edellisten vaalien 3 000 äänestä kolmasosan ja oli jopa pudota eduskunnasta. Hänen jatkonsa oli lopulta vajaan sadan äänen varassa. Katkeruus Kalliota kohtaan näkyi vielä vuoden 1937 presidentinvaaleissa. Esimerkiksi Ylivieskassa, Kallion synnyinkunnassa, enemmistö äänistä suuntautui Ståhlbergille eikä Kalliolle, kuten olisi voinut olettaa.²⁷³ Ristiriidat vuosikymmenten takaisista tapahtumista ovat Kalajokilaaksossa juurtuneet syvälle: Kesällä 2004 Nivalassa ensi-iltansa saanut Pula! -ooppera päättyy sovintoon pulamiesten ja virkavaltaa edustaneen poliisitarkastaja Suhosen kanssa. Tämä onkin nostanut esille kysymyksen siitä, miksi Kallioita ei esityksen loppukohtauksessa näy.²⁷⁴

3.3 Reisjärvi sekä muu Kalajokilaakso pakkomyyntien puristuksessa

3.3.1 Vaikeudet kasaantuvat pulan loppuvuosiin

Kalajokilaaksossa pakkohuutokaupat keskittyivät muun Oulun läänin tavoin pulakauden jälkipuoliskolle: pahin huutokauppavyöry osui vuoteen 1934, joka oli vuotta myöhäisempi ajankohta kuin koko valtakunnallinen huippu. Seuraavassa taulukossa on esitetty pakkohuutokauppojen määrät koko Kalajokilaakson alueella sekä erikseen Reisjärvellä. Siihen on eritelty toimitettujen huutokauppojen lisäksi ne tapaukset, joissa tehdyt tarjoukset hyväksyttiin. Tämä merkitsi sitä, että myynnin toimittanut kruununvouti laati valitusajan umpeuduttua kauppakirjan, jotta uusi ostaja saattoi hakea saannolleen lainhuudon.

²⁷¹ Hokkanen, K. 1986b, 118.; Kaleva 5.8.2004.

²⁷² OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25.; OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:21 - F:36.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi.; YKA Lainhuutorekisterikortit Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska.

²⁷³ Hokkanen, K. 1986b, 119.; Palttala, R. 1981, 477.

²⁷⁴ Nivalalainen toimittaja Ilkka Lappalainen näkee taustalla 1930-luvun yhteentörmäyksen lisäksi paikallisten mahtisukujen väliset ristiriidat; nyt se hänen käsityksensä mukaan pilkahtaa esille kyseisen oopperan kautta. Kaleva 5.8.2004.

TAULUKKO 8 Pakkokuutokaupattuna olleet maatalouskiinteistöt sekä niistä myydyt tilat Kalajokilaaksossa sekä Reisjärvellä vuosina 1929 – 1936.

	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	Yhteensä
Huutokauppojen lkm	12	19	24	41	108	156	89	55	504
Myydyt tilat	11	17	20	30	99	139	82	53	451
Huutokauppojen lkm Reisjärvellä	3	3	6	2	20	30	18	10	92
Myydyt tilat Reisjärvellä	3	3	5	2	18	29	17	10	87

Lähteet: OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; OMA SKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.; TA Maatalousministeriön pakkokuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

Kalajokilaaksossa pakkokuutokauppoja toimitettiin pulavuosien aikana kaikkiaan 504. Omistajan vaihdokseen, tai ainakin muodolliseen valtion hallintaan, päätyi puolestaan 451 maatilaa. Jokilaakson osalta pakkomyyntien määrät osoittavat laman kulkeneen alueen yli samalla tahdilla kuin muuallakin pohjoisessa ja itäisessä Suomessa. Kun muussa elinkeinotoiminnassa laman pahin vaihe oli ohitettu ja nousukauden selvät merkit olivat näkyvissä jo vuoden 1934 aikana, niin talonpoikien osalta heidän piinansa jatkui vielä vuosien ajan. Talonpoikien ahdinko Kalajokilaaksossa oli syvä. Kun koko valtakunnassa pakkomyynnit koskettivat n. 7 prosenttia kaikista maataloista²⁷⁵, niin vastaava suhdeluku jokilaakson osalta oli 10 prosenttia.²⁷⁶ Sekään ei vielä anna todellista kuvaa taloudellisten vaikeuksien paikallisesta syvyydestä, sillä kunnittain ja jopa kylittäin oli suuria eroja pakkomyyntien määrissä.

Reisjärvellä lamakauden vaikeudet 1930-luvulla ravisuttivat tilallisten elämää todenteolla vasta vuodesta 1933 lähtien. Tässä suhteessa kunnan tilanne oli hyvin yhteneväinen muun Kalajokilaakson kehityksen kanssa – helpotusta tuovaa käännettä ei ollut näkyvissä vaan synkät tunnelmat vahvistuivat entisestään. Reisjärvellä vuosien 1929 – 1936 välisenä aikana pakkokuutokauppatilaisuuksia toimitettiin kaikkiaan 92 kertaa, joissa myyntiin ja kauppakirjan tekoon johtaneita tarjouksia tehtiin 87. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että reiluihin viidennes tilansa omistaneista isännistä joutui tekemisiin pakkomyyntiprosessin kanssa.²⁷⁷ Luonnollisesti vielä suurempi oli niiden ihmisten määrä, jotka omien

²⁷⁵ Rantatupa, H. 2004, 429.

²⁷⁶ Itsenäisten viljelmien lukumäärä Kalajokilaaksossa pulan alla oli 4 997. SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu vuosilta 1929 – 1930, 14.

²⁷⁷ SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu vuosilta 1929 – 1930, 14. Mainitun tilasto mukaan Reisjärvellä oli kaikkiaan 472 viljelmää, joista omalla maalla oli 419 maatilaa. Vuokramaalla maataloutta harjoitettiin 53 tilalla. Käytännössä pakkokuutokaupat Reisjärvellä koskettivat vieläkin suurempaa joukkoa tilanomistajista. Tilastoon mukaan otettujen 92 pakkokuutokaupan lisäksi kunnassa oli ainakin 15 sellaista tapaus-ta, jossa varsinainen kiinteistön rahaksi muutto prosessi oli jo aloitettu, mutta ne peruuntuivat ennen kauppatilaisuutta joko hakijan pyynnöstä tai velan maksusta, joten niitä ei näin ollen ole laskettu mukaan tähän tilastoon. Lisäksi edellä mainitusta pak-

tai takaamiensa hoitamattomien maksujen vuoksi elivät jatkuvassa pelossa ja epävarmuudessa tulevaisuutensa suhteen. Reisjärven osalta pakkomyynnit ajoittuivat voimakkaasti laman jälkipuoliskolle. Vuoteen 1932 mennessä kruununvouti oli toimittanut kunnassa 14 huutokauppaa, joka sinänsä oli jo melkoinen määrä, mutta tämän jälkeen vasaramarkkinat alkoivat toden teolla paukkua pitäjän eri puolilla. Pakkomyyntien selvä keskittyminen vuoteen 1933 ja sen jälkeiseen aikaan selittää osaltaan sen, miksi reisjärveläisiä ei ollut mukana Nivalan pulakapinan tapahtumissa kesäkuussa 1932, vaikka oli ollut havaittavissa merkkejä Kalajokilaakson alueella tunnelman kiristymisestä pulamiesten ja ulosottoja sekä pakkomyynntejä toimittaneiden viranomaisten välillä. Ainakaan reisjärveläisiä ei ollut mukana siinä joukossa, jonka poliisit pidättivät Kuoppalan taloon tekemässään iskussa. Pulaliikehdinnän alueellista laajuutta kuvaa hyvin se, että nivalalaisten ohella kiinniotetuissa oli runsaasti naapurikunnista ja kauempaakin tulleita henkilöitä, jotka olivat kotoisin pakkohuutokauppojen vaivaamista kunnista Oulun läänin eteläosasta.²⁷⁸

Ilman hyväksyttävää tai kokonaan ilman tarjousta jääneitä huutokauppayrityksiä Kalajokilaaksossa oli 53. Selvästi eniten tällaisia tapauksia oli Nivalan Välikylällä, jossa peräti neljännes myynneistä, 15 huutokauppaa, jäi pelkäsi yritykseksi. Perussyy on varmasti se, että kun kylä oli yksi Nivalan, ja koko jokilaakson, pakkohuutokauppojen keskuksista, tarjonta ylitti kysynnän. Edelleen ilmeinen kaupantekoa vaikeuttanut tekijä oli se, että myynnit keskittyivät pulan jälkivuosiin, jolloin halukkaat, ja ostokykyisetkin, huutajat olivat käyneet vähiin. Toisaalta peruuntuneiden huutokauppojen runsauteen saattoi vaikuttaa myös Välikylän ilmapiiri. Monet kylän isännistä olivat olleet keskeisesti mukana kesän 1932 kapinatapahtumissa. Yhteenotto viranomaisten kanssa ja sen jälkiselvittelyt olivat jättäneet syvän ja painostavan jäljen kylän henkiseen ilmapiiriin.²⁷⁹ Konkreettisesti tämä näkyi siten, että ilmeisesti uusien levottomuuksien pelossa maaherra oli määrännyt kokoontumiskiellon Välikylälle keväällä 1933, minkä vuoksi muutamia huutokauppoja siirrettiin myöhemmin samana vuonna pidettäväksi.²⁸⁰ On varsin todennäköistä, että ostohalukkaiden määrää on omalta osaltaan rajoittanut kylällä vallinnut sosiaalinen paine. Olihan Välikylällä jo kevään 1932 aikana tavannut liikkua iso miesjoukko seuraamassa huutokauppatilaisuuksia.²⁸¹ Mutta eivät Nivala ja sen Välikylä olleet ainoat paikat, joissa pakkomyynntejä jäi toimittamatta liian alhaisen ostotarjouksen vuoksi.

kohuutokauppaluvusta puuttuu kolme myyntiä, jotka kruununvouti oli merkinnyt maatalousministeriölle lähettämäänsä tilastoon, vaikka kyseessä ei ollut varsinainen maatalouskiinteistö. Yksi näistä myynneistä oli työväentalo Leppälahdessa, toinen nuorisoseurantalo kirkonkylällä sekä kolmas ”kääpiötila” Kangaskylässä, jolla peltoa ei ollut käytännössä laisinkaan.

²⁷⁸ Nygård, T. 1970, 272 – 273.; Lackman, M. 1996, 67.

²⁷⁹ Vrt. Viljamaa, A-M. 2005, 84.

²⁸⁰ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.

²⁸¹ Nygård, T. 1970, 268.

Kaikkiaan ilman hyväksyttävää tarjousta jääneitä huutokauppoja Kalajokilaaksossa oli vuosina 1929 – 1936 seuraavasti:²⁸²

Alavieska	1
Haapajärvi	15
Kalajoki	1
Nivala	20
Rautio	1
Reisjärvi	5
Sievi	5
Ylivieska	5
yhteensä	53

Pakkohuutokauppoja peruuntui Nivalan ohella runsaasti myös Haapajärvellä, jossa jopa viidennes huutokaupoista, 15 myyntiyritystä, jäi toteutumatta liian alhaisen ostotarjouksen vuoksi. Suuri peruuntuneiden kauppohen määrä ei kuitenkaan ollut suorassa yhteydessä pakkomyyntien runsauteen, sillä Ylivieskassa lamavuosina vasaran alle meni 91 viljelmää, mutta niistä ilman tarjousta jäi vain viisi myyntiä. Myös Sievissä ja Reisjärvellä oli samankaltainen tilanne. Ensin mainitussa pitäjässä huutokauppoja oli 74 ja jälkimmäisessä 92; molemmissa vain viisi kauppa jäi ostohaluisten puutteessa toteutumatta.

Kalajokilaaksossa kuntien väliset erot pakkomyyntien määrissä olivat suuret. Itse asiassa Kalajokilaakson kunnat olivat jakaantuneet kahteen toisistaan selvästi erottuvaan alueeseen: alajuoksun – Kalajoki, Rautio ja Alavieska – tilallisten taloudelliset vaikeudet jäivät vähäisiksi, kun sen sijaan keski- ja yläjuoksulla – Ylivieska, Sievi, Nivala, Haapajärvi ja Reisjärvi – pakkohuutokaupat olivat painostavaa todellisuutta. Yksittäisten kuntien osalta maatiloja pakkohuutokaupattiin seuraavasti.

TAULUKKO 9 Maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat kunnittain Kalajokilaaksossa vuosina 1929 – 1936 sekä myyntien suhde kaikkiin itsenäisiin tiloihin.

	Pakkohuuto- kaupattujen tilojen lkm	Kaikkien tilojen lkm.	Myyntien osuus kai- kista tiloista %
Alavieska	10	428	2
Haapajärvi	72	785	9
Kalajoki	14	577	2
Nivala	140	1 201	12
Rautio	11	181	6
Reisjärvi	92	419	22
Sievi	74	649	11
Ylivieska	91	757	12
Yhteensä	504	4 997	10

Lähteet: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1932 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.; SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu vuosilta 1929 – 1930, 14.

²⁸² OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1932 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

Lukumääräisesti eniten tiloja meni vasaran alle Nivalassa, jossa pakkomyytiin peräti 140 maatilaa. Seuraavaksi eniten huutokauppoja toimitettiin Reisjärvellä ja Ylivieskassa, joissa myyntiin meni reilu 90 maatilaa. Sievissä ja Haapajärvellä määrät jäivät 70:een. Sen sijaan joen alajuoksulla huutokauppojen lukumäärä oli vallan toinen. Kalajoella, Rautiossa ja Alavieskassa niiden määrä jäi huomattavan paljon vähäisemmiksi: vain kymmenkunta maatilaa päätyi velkoineen vasaran alle. Erot eri pitäjien maanviljelijöiden taloudellisessa asemassa pulavuosina olivat Kalajokilaaksossa merkittävät. Pakkokuutokauppakierre on osoitus markkinatalouden peruslaista: investoinnit elinkeinon kehittämiseksi olivat epäonnistuneet, koska maatalouden tuotolla ei pääomien lyhennyksiä ja korkokuluja pystytty hoitamaan. On perusteltua olettaa pakkomyyntien johtuneen siitä, että velkojat pyrkivät viime kädessä saamaan konkurssipesästä irti kaiken sen, mitä siitä oli ylipäättään mahdollista enää saada. Sen sijaan epäuskottavalta tuntuvat väitteet, joiden mukaan huutokauppojen vähäisyys jossakin kunnassa selittyisi väestön luonteenpiirteellä, jonka mukaan toisten hädänalaista tilaa ei haluttu käyttää hyväksi.²⁸³

Tällaistaikin varmasti esiintyi, myös niissä pitäjissä, joissa taloja kaatui pulan aikana runsaasti, mutta selityksenä se ei ole kuitenkaan kovin kattava. Markkinatalouden realiteetit on nähtävä todelliseksi syyksi: viljelijöiden pakko-kuutokaupat olivat seurausta varoihin ja talouden tuottoon nähden liian suuresta velkataakasta. Maatilojen velkaantuneisuus ja siitä seuranneet pakkokuutokaupat jokilaakson latvakunnissa johtuivat maatalouden kehittämiseksi tehdyistä – rahalainoihin perustuneista – investoinneista, etenkin konekantaan oli panostettu voimallisesti. Myös uuden rautatieyhteyden valmistuminen 1920-luvun puolivälissä herätti toiveita maataloustuotteiden paremmasta kaupallisesta hyödyntämisestä. Ylivieskasta Iisalmeen valmistunut rata avasi uusia mahdollisuuksia meijerituotteiden toimittamiseksi laajemmille markkinoille. Nivalan, Haapajärven ja Reisjärven isännät päätyivät uuden tilanteen innoittamina perustamaan uusia meijereitä, joiden toiminnan alkuun saattamiseksi ehdittiin lainapääomaa nostaa ennen kysynnän ja tuottajahintojen romahdusta.

Kunnittain lasketut suhdeluvut pakkomyyntien osuudesta kaikista tiloista noudattavat samaa linjaa kuin lukumääräisessä vertailussa jo esille tulleet luvut. Erot ylä- ja alajuoksun välillä pysyvät, tosin sillä erotuksella, että Raution kunta kuuden prosentin suhdeluvulla lähestyy tässä koko alueen kymmenen prosentin keskiarvoa. Edellä olevasta taulukosta käy ilmi se, että vaikka Nivalassa oli huomattavasti muita enemmän maatalouskiinteistöjen pakkokuutokauppoja, niin suhteessa kunnan kaikkiin tiloihin nähden se sijoittuu kuitenkin lähelle keskiarvoa – suuressa pitäjässä oli paljon tiloja, joista moni myös joutui vaikeuksiin velkojensa kanssa. Yksi on tässä vertailussa kuitenkin ylitse muiden. Pahiten koko pulakaudesta kärsi tällä tavoin mitattuna Reisjärvi, sillä peräti 22 prosenttia kunnan itsenäisistä maatiloista joutui pakkokuutokauppakierreeseen. Tästäkin luvusta puuttuvat vielä ne tilalliset, joiden velat olivat menneet jo ulosottoon, mutta syystä tai toisesta saatavien perinnästä luovuttiin en-

²⁸³ Vrt. Kyllönen, M. 1980, 431.

nen pakkomyyntiä. Pulakauden varjo lankesi ankeana reisjärveläisten ylle – kunta ja asukkaat olivat joutuneet taloudelliseen kriisiin.

3.3.2 Jokisuulla myynnit jäävät vähäisiksi

Alajuoksun kunnat, Alavieska, Kalajoki ja Rautio, kuuluivat siihen osaan Kalajokilaaksoa, jossa talonpojat selviytyivät pulavuosista suhteellisen vähin murhein. Eri kylillä näissä pitäjissä oli pakkohuutokauppoja seuraavasti.

TAULUKKO 10 Pakkohuutokaupat Alavieskassa, Kalajoella ja Rautiossa vuosina 1929 – 1936.

	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	yht.
Alavieska									
Alavieska					1	1	1	1	4
Kähtävä					1				1
Somero							1	1	2
Taluskylä				1			1	1	3
yht.				1	2	1	3	3	10
Kalajoki									
Etelänkylä					1	1	1		3
Metsäkylä	1								1
Tynkä					1		1		2
Rahja					3	3			6
Pitkänen					1		1		2
yht.	1				6	4	3		14
Rautio									
Rautio		1		2	1	1	2	4	11

Lähteet: OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Salon kihlakunta.

Alavieskan asutus oli 1920-luvun lopulla keskittynyt pääosin Kalajoen pääuoman varteen, jonka molemmin puolin sijaitsivat Ylivieskan ja Kalajoen suuntiin kulkevat maantiet. Alavieskan kirkonkylä sijaitsi keskellä pitäjää molemmilla rannoilla jokivartta, johon oli muodostunut tiheään asuttu viljelysaukea. Muut osat pitäjää olivat harvempaan asuttuja, lähinnä pieniä keskuksia oli syntynyt Talusjoen ja Kähtävän ojan varsille.²⁸⁴ Pitäjässä toimitettiin pulakauden aikana vain 10 maatalouskiinteistön pakkohuutokauppaa. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että Alavieskassa vasaran alle joutui vain kaksi prosenttia kunnan kaikista omistustiloista. Alavieskassa pulavuosien aikaiset maatalojen pakkomyynnit painottuivat laman loppupuolelle, sillä vuonna 1935 myytiin kolme maatilaa kuten myös seuraavana vuonna. Kylittäin huutokauppoja toimitettiin eniten Alavieskan kirkonkylässä, jossa kaupattiin neljä maatilaa. Muiden kylien osalta myynnit jäivät vain yksittäistapauksiksi.

²⁸⁴ Suomenmaa 1929, 63.

1920-luvun lopulla Kalajoen, entinen hallinnollisen emäpitäjän, asutus oli pääosin keskittynyt joen suuosaan, jossa sijaitsivat kirkonkylä, satama ja liikekeskus pankkeineen, kauppoineen sekä muine palveluineen. Samalla alueella sataman läheisyydessä olivat myös pitäjän suuret Jokisuun ja Holman sahateollisuuslaitokset. Asutusvyöhyke, etenkin joen pohjoispuolella, ulottui vankkana pitäjän itärajalle saakka. Sen sijaan muu osa kunnasta oli varsin harvaan asuttua, lähinnä rannikon tuntumassa oli muutamia kyläryppäitä.²⁸⁵ Kalajoki oli yksi niistä kunnista, jotka selviytyivät pulavuosista, tai ainakin mautilojen pakkohuutokaupoista, kohtuullisen vähin vaurioin. Kalajoella toimitettiin ensimmäisen mautilan pakkohuutokauppa jo vuonna 1929, mutta sen jälkeen uusia pakkomyynnejä oli edessä vasta vuonna 1933. Tällöin vasaran alle joutui kuusi maatilaa. Vielä vuosina 1934 ja 1935 ylivelkaantuneita tiloja joutui pakkomyyntiin, mutta määrät jäivät kuitenkin aikaisempaa vähäisemmiksi. Kokonaisuutena Kalajoen viljelijöiden vaikeudet eivät olleet kovinkaan mittavat, sillä pakkomyynnit koskettivat vain kahta prosenttia kunnan kaikista mautiloista. Kalajoen 14 huutokauppaa oli vain kolme prosenttia koko tutkimusalueen kaikista pakkomyynneistä. Pulavuosien aikana Kalajoella toimitetuista neljästätoista pakkohuutokaupasta peräti kuusi toimitettiin eteläisessä Siipojoen varrella olleessa Rahjan kylässä. Muissa osissa pitäjää myynnit sen sijaan jäivät lähinnä yksittäisiksi tapauksiksi.

Asukasluvultaan ja siten myös tilamäärältään selvästi pienin Kalajokilaakson kunnista oli Rautio, jossa vuosien 1929 – 1930 maataloustiedustelun mukaan oli vain 181 itsenäistä maatilaa.²⁸⁶ Kun Rautiossa pakkohuutokauppoja toimitettiin pulavuosina 11 kertaa, niin se merkitsi sitä, että vasaran alle kunnan tiloista joutui kuusi prosenttia. Kaikista Kalajokilaakson pakkohuutokaupoista se oli kaksi prosenttia. Virallisesti pitäjässä oli kaksi kylää: Kärkisenkylä eli Kärkiskylä ja Raution kylä. Rautiossa asutus oli sijoittunut pääosin pitäjän halki virtaavan Sievijoen eli Vääräjoen laaksoon, joka savipohjaisena maana tarjosi luontaisen edellytyksen maanviljelyn harjoittamiselle. Yhtenäinen viljelysseutu alkoi Niskankankaan kohdalta jatkuen Kalajoen kunnan rajalle saakka. Pitäjän toinen kylä Kärkinen oli puolestaan Vääräjoesta erkaantuvan haaran, Kärkisjoen, varrella pitäjän luoteisella kulmalla.²⁸⁷ Mitään tavanomaista vasaramarkkinoiden pauke Rautiossa ei kuitenkaan ollut, sillä vuosittain kunnassa kaupattiin vain yksi tai kaksi maatilaa. Ainoastaan vuonna 1936 myynnissä oli neljä tilaa, joista vielä yksi peruuntui, koska siitä ei tehty hyväksyttävää tarjousta. Kyseessä oli asutustilan myyntiyritys, sillä sitä oli ollut hakemassa kunnan asutuskassa vajaan 5 000 markan saatavista. Muiden tilojen velkojina toimivat pankit, vain yhden viljelmän osalta hakijoiden joukossa oli yksityishenkilö.²⁸⁸ Paikallisen myöhäisen ”huutokauppa-aallon” takana olivat siten taseitaan puhdistaneet pankit. Kaikki pulavuosien aikana pitäjässä vasaran alle menneet viljelmät sijaitsivat Raution kylässä.

²⁸⁵ Suomenmaa 1929, 65 – 70.; Liite 1.

²⁸⁶ SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu 1929 – 1930, 14.

²⁸⁷ Suomenmaa 1929, 52 – 55.; Liite 1.

²⁸⁸ OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1936 F:35.

3.3.3 Jokivarren kunnat pakkohuutokauppakurimuksessa

Kuten edellä on käynyt ilmi, niin Kalajokilaaksossa maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat olivat pitkälle yksittäisiin kuntiin liittynyt ilmiö. Haapajärvellä, Nivalassa, Reisjärvellä, Sievissä ja Ylivieskassa niitä oli runsaasti. Mutta lähemmin pitäjän tasolta asiaa tarkasteltaessa voi huomata kuntien sisälläkin erittäin suuria eroja: joissakin tapauksissa huutokaupat näyttävät olevan yhdelle kyläkylmälle pesiytynyt sitkeä tauti, toisaalla pakkomyyntivyyry virtaa tasaisesti koko kunnan yli.

TAULUKKO 11 Pakkohuutokaupat Haapajärvellä, Nivalassa, Reisjärvellä, Sievissä ja Ylivieskassa vuosina 1929 - 1936.

	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	yht.
Haapajärvi									
Haapajärvi	1	5	4	2	5	12	2	2	33
Kuusaa		1	1	4	5	11	12	5	39
yht.	1	6	5	6	10	23	14	7	72
Nivala									
Järvikylä	2	2	1		1	3	2	5	16
Karvoskylä		1	2	2	1	6	7	9	28
Maliskylä					4	1	2		7
Nivala			4	3	1	7	3	1	19
Sarjankylä			1	1	2	4	1	1	10
Väläkylä				4	22	22	10	2	60
yht.	2	3	8	10	31	43	25	18	140
Reisjärvi									
Kalaja	1	1		1	8	12	5	3	31
Kangaskylä	2	2	5	1	9	7	2	2	30
Reisjärvi			1		3	11	11	5	31
yht.	3	3	6	2	20	30	18	10	92
Sievi									
Evijärvi	1	1			3	2	1		8
Haikola	1	1			1	1			4
Jyrinki			1	1	1	4	2		9
Kiiskilä	1		3	7	7	9	5	6	38
Kukko					3				3
Sievi				1	2	3		2	8
Sikala		1				3			4
yht.	3	3	4	9	17	22	8	8	74
Ylivieska									
Kankaankylä					1	1	6	1	9
Kantokylä						3			3
Niemelä	1	1		5	6	8	3	1	25
Ojakylä		1			1	2	3		7
Raudaskylä	1		1	4	9	9	2	1	27
Ylivieska		1		1	3	9	3	3	20
yht.	2	3	1	10	20	32	17	6	91

Lähteet: OMA HKKA ja SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25 ja F:21 - F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 - 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

Haapajärven väestö oli asettunut pääosin vesistön äärelle. Taajaan asuttu kirkonkylä oli sijoittunut aikojen saatossa Kalajoen levennyksen, Haapajärven, rantamaille, mutta jonkin verran maanviljelysasutusta oli levittäytynyt pääuomaan laskeneiden sivujokien ja purojen varsille. Merkittävin asutettu sivuhaara oli koillisesta laskenut Settijoki, joka yhtyi pääuomaan Oksavan rautatie-

aseman kohdalla Nivalan rajan läheisyydessä. Kunnan laitamilla sijaitsivat puolestaan laajat metsäalueet. Liikenteellisesti kirkonkylän alue oli merkittävä solmukohta. Maantieyhteys oli Nivalaan, Kärämäelle, Pyhäjärvelle ja Reisjärvelle. Taloudellisesti merkittävin oli kuitenkin 1920-luvun puolivälissä valmistunut rautatie, joka antoi voimakkaan sysäyksen pitäjän kehitykselle. Puutavaran kuljetuksen helpottuminen lisäsi entisestään metsätalouden merkitystä kuntalaisille. Myös maataloudessa usko menestykseen oli vahvaa: meijereitä perustettiin ja tuotantoa tehostettiin. Vuonna 1929 julkaistussa Suomenmaa-teoksessa todettiinkin, että ”Haapajärvi elää maatalouden alalla ilmeistä elpymisen aikaa”.²⁸⁹ Mutta toisin kävi. Valoisana nähty tulevaisuus muuttui synkäksi talouden suhdanteiden muututtua rajusti: Haapajärvi kuului niihin Kalajokilaakson latvakuntiin, joissa kruununvouti joutui pulavuosina ahkeraan toimittamaan pakkohuutokauppoja. Kaikkiaan kunnassa myyntejä oli 72 kertaa, mikä merkitsi sitä, että yhdeksän prosenttia pitäjän kaikista maataloista joutui vasaran alle. Kaikista Kalajokilaakson pakkohuutokaupoista se oli 14 prosenttia.

Haapajärvellä pakkohuutokaupat jakaantuivat koko lailla tasaisesti molempien henkikirjoituskylien osalle: Haapajärvellä vouti toimitti 33 kauppaa ja Kuusaalla 39. Haapajärven kylän osalta myyntien selvä huippu oli vuonna 1934, jolloin järjestettiin 12 tilaisuutta. Muina vuosina lukumäärät jäivät selvästi pienemmiksi. Tosin laman alkupuoliskolla myyntejä oli puolenkymmentä. Näiden lukujen taustalla Haapajärven kirkonkylällä oli pitkälti kyse lamakauden aiheuttamista vaikeuksista liike-elämälle ja erityisesti kauppiaille. Taloudellisen alamäen myötä ihmisten ostovoiman heikkeneminen heijastui nopeasti vähittäistavarakauppaan. Lisäksi kauppiaan kannalta kohtalokkaaksi saattoi muodostua varsin yleinen velaksi myynti: pienten velkapurojen kasvaminen suuriksi virroiksi oli kohtalokasta. 1920 – 1930-lukujen taitteessa Haapajärvellä konkurssiin hakeutui tai haettiin peräti seitsemän kauppiasta.²⁹⁰ Näiden kauppiaiden sekä paikallisen suurehkon puutavaraliikemiehen konkurssipesien hallussa olleita pieniä tiloja oli myynnissä useampiakin laman alkuvuosina. Edelleen nämä vararikot heijastuivat myöhemmässä vaiheessa kylän pakkohuutokauppalukuihin siten, että asianosaisille joko velkaa olleilta tai heidän lainojaan taanneilta tilallisilta pyrkivät konkurssipesät perimään omia saataviaan. Myöhemmin myös nurin menneen osuusmeijeri Ahjon vastuiden selvittely näkyi kirkonkylän pakkohuutokauppaluvuissa.²⁹¹

Haapajärven toisen maarekisterikylän, Kuusaan, osalta maatalojen pakkohuutokauppojen takana olivat pääasiallisesti ajalle tyypilliset maatalouden ongelmat. Myyntiin meni useita kohtalaisen kookkaita perheviljelmiä, joiden velkarasite oli kertynyt pääasiallisesti paikallisista säästöpankeista ja osuuskassoista nostetuista lainoista. Kyse ei ollut markkamääräisesti suurista veloista, mutta kun niitä oli kertynyt useampia, niin silloin niiden hoitaminen oli käynyt mahdottomaksi. Oman lisänsä isäntien maksutaakkaan toivat takuovelat. Varsinaista suurta takuurengasta ei kylällä ollut, vaan yleensä kyse oli kahden tai kol-

²⁸⁹ Suomenmaa 1929, 146.

²⁹⁰ OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot vuosilta 1928 – 1931 Ed:27 – Ed:32.

²⁹¹ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934 F:15 – F:18.

men isännän keskinäisistä sitoumuksista. Poikkeuksellista Kuusaan kylällä oli se, että myynnit keskittyivät selvästi pulan jälkipuoliskolla kahdelle vuodelle: 1934 pakkohuutokauppoja oli 11 ja seuraavana vuonna 12. Selitystä tähän voidaan hakea kahdesta eri tekijästä. Vuonna 1933 eduskunnan hyväksymä ulosottolain muutos pidensi pakkohuutokaupan toimeenpanoa maaseudulla 12 kuukaudeksi. Toinen syy löytyy velkaantuneiden isäntien rahoittajista. Saataviaan olivat peräämässä pääasiallisesti paikalliset pankit. Ne olivat pidättäytyneet aikaisemmassa vaiheessa ulosottoimilta, mutta pulan pitkittyessä ne olivat joutuneet pakon edessä muuttamaan toimintastrategiaansa: pankin oma selviytyminen edellytti kiusallisiakin päätöksiä. Esimerkki tällaisesta tapauksesta oli Kuusaan Autiorannalla maaliskuussa 1934 pakkohuutokaupalla myyty 15 peltohehtaarin maatila. Viljelmä pakkomyytiin kolmesta hoitamattomasta velasta: Haapajärven säästöpankki peri 4 000 ja Autiorannan osuuskassa 3 000 ja 530 markan saatavia.²⁹²

Nivala oli Kalajokilaakson väkirikkain kunta, jossa maatalouden harjoittamiselle antoi erinomaisen perustan leveä jokilaakso. Yhtenäisen pelto- ja niittyaukean ympärillä sijaitsivat kyläkeskittymät. Vain itäpuoliset Maliskylä ja Sarjankylä muodostivat omat keskuksensa Malisjoen molempien haarojen ympärille. Nivalassa olivat jokilaakson suurimmat maatilat, joille viljanviljelyllä – ja erityisesti heinän ja sen siementen tuotannolla – oli merkittävä osuus karjatalouden rinnalla.²⁹³ Nivalan maanviljelijöille 1930-luvun pulakausi merkitsi hyvin ankaraa aikaa. Maatalouselinkeinon panostaminen oli kunnassa ollut voimallista jo pidemmän aikaa. Viime vuosisadan alussa Nivala oli muita jokilaakson kuntia kehittyneempi maatalouden harjoittamisessa, pidettiinpä mittarina sitten tilojen lukumääriä, viljeltyä peltoalaa tai vaikka maatalouskoneiden yleisyyttä. Sama voima ja into säilyivät nivalalaisten isäntien pontimina vielä 1920-luvun kuluessa: uutta peltoa raivattiin edelleen ja tilojen konekanta kasvoi ripeää tahtia.

Kaupallisen maatalouden näkökulmasta lähtökohtia paransi entisestään pitäjän kautta kulkeneen rautatien valmistuminen. Sen houkuttelemana eri kyläkulmille suunniteltiin omien meijereiden perustamista, eivätkä ne jääneet pelkiksi haaveiksi vaan ne myös toteutettiin. Väärään suhdannevaiheeseen tehdyt investoinnit johtivat maatalouden rahoituskriisiin myötä ulosmittauksiin ja lopulta myös pakkohuutokauppoihin. Talonpoikien ahdinko näkyi Nivalassa pakkohuutokauppojen vyörynä: kruununvoudin pitäjässä toimittamat 140 pakkohuutokauppaa olivat liki kolmannes (27 %) kaikista jokilaakson myynneistä. Vaikka vasara paukkui pitäjässä tiuhaan tahtiin, niin siitä huolimatta se ei kuitenkaan suhteellisesti ottaen ollut kaikkein vaikeimmassa asemassa ollut kunta, sillä pakkomyyntien osuus kaikista viljelmistä oli 12 prosenttia. Määrä oli toki jokilaakson korkeimpia, kuten myös valtakunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna, mutta sittenkin luku oli lähellä alueen yhteistä 10 prosentin keskiarvoa. Poikkeuksellista Nivalan kohdalla oli kuitenkin se, että vaikeudet eivät koskettaneet tasaisesti kaikkia osia pitäjäästä.

²⁹² OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934 F:17.

²⁹³ Suomenmaa 1929, 148 – 151.; Liite 1.

Vaikka Nivalassa pakkohuutokauppoja riitti kaikilla kyläkulmille, niin aivan omaa luokkaansa oli kuitenkin Välikylä, jossa myyntejä oli kaikkiaan 60. Se oli 43 prosenttia kaikista Nivalan pakkohuutokaupoista. Poikkeuksellista oli myös se, että ne keskittyivät lopulta hyvin lyhyelle ajanjaksolle. Vuosien 1933 ja 1934 aikana kylällä vasaran alle joutui peräti 44 viljelmää, 22 kumpaisenakin vuonna. Välikylällä taloudellisiin vaikeuksiin joutuneet viljelmät olivat muuhun Kalajokilaaksoon verrattuna poikkeuksellisen kookkaita. Kun jokilaaksossa tyypillisellä vasaran alle joutuneella viljelmällä viljeltyä peltoa oli keskimäärin 16 hehtaaria, niin Välikylällä kyseinen keskiarvo kohosi yli 25 hehtaarin. Vuonna 1932 myynnissä oli erityisen suuria tiloja, sillä tällöin keskiarvo oli lähes 34 peltohehtaaria.²⁹⁴ Vaikeuksissa olivat siis perinteisesti hyvin toimeen tulleet miellettyjen suurten talojen isännät. Talouspulan aiheuttama ahdinko merkitsi taloudellisten menetysten ohella yhteiskunnallisen ja sosiaalisen aseman järkkymistä. Nopeassa tahdissa tapahtunutta liian rajuksi koettua muutosta ei kesetty, vaan hätä ja katkeruus purkautuivat pulaliikehdintänä.

Välikylän muodostuminen pakkohuutokauppakeskukseksi voidaan nähdä useamman eri tekijän summana. Vaikeuksiin joutuneet maatilat olivat suuria viljelmiä, joilla oli pulaa edeltävänä aikana voimallisesti panostettu maatalousammattin kehittämiseen – se oli edellyttänyt rahalainojen ottamista. Toisaalta vakavaraisiksi miellettyjä talonpoikia oli rahoittajankin näkökulmasta turvallista lainoittaa: heillähän olivat viime kädessä maat ja talot vakuutena. Yhteisöllisyyden merkitystä ei myöskään voi sivuuttaa. Saman kylän isännät olivat tiiviissä yhteydessä toistensa kanssa. Tehtyihin valintoihin, myös taloudellisiin päätöksiin, vaikutti muiden esimerkki. Ratkaisut tuntuivat turvallisilta muiden toimiessa samalla tavoin. Talouslama ja siihen kytkeytynyt tuottajahintojen romahdus murensivat tämän kaiken. Ensimmäiset pakkohuutokaupat kylällä toimitettiin syyskuussa 1932, mutta suuri aalto oli edessä seuraavana vuonna. Pääasiallisesti näiden ensimmäisten tilojen pakkomyyntiä hakeneet velkojat olivat liikepankkeja: kyseessä eivät olleet sinänsä mitkään mittavat yksittäiset summat – hoitamattomia velkoja oli vain useita. Neljästä vuonna 1932 pakkohuutokaupatusta tilasta myytiin kolme, neljänestä ei hyväksyttävää tarjousta tehty. Kaikille myydyille tiloille oli yhteistä se, että ostohinnat alittivat selvästi velkamäärän. Kahdessa tapauksessa se jäi jopa alle puoleen.²⁹⁵ Tämä puolestaan merkitsi sitä, että saataviaan vaille jääneet velkojat uudistivat vaateensa niille, jotka olivat jollain muotoa osallisena – velallisena tai takaajana – hoitamatta jääneisiin vastuisiin. Aikaisemmin esitelty takuurengas, yhdessä muiden vastaavien pienempien ketjujen kanssa, puolestaan edesauttoi lukuisten Välikylän viljelmien taipumista velkataakkansa alla.

Toinen pulasta ja siihen liittyneistä pakkomyynneistä kärsinyt osa pitäjää oli Karvoskylä, jossa huutokauppoja toimitettiin kuitenkin puolet vähemmän. Ne jakaantuivat Välikylää tasaisemmin useamman vuoden ajalle, mutta Kar-

²⁹⁴ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1932 F:11.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1932. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta.

²⁹⁵ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1932 F:11.

voskylän osalta poikkeuksellista oli niiden ajoittuminen laman jälkipuoliskolle siten, että synkin vuosi oli 1936, jolloin kylällä järjestettiin yhdeksän pakkomyyntiä, joka oli peräti puolet Nivalan kaupoista kyseiseltä vuodelta. Selitys on sama kuin esimerkiksi Haapajärven Kuusaan kohdalla: laman pitkittyessä kylän oman rahalaitoksen oli pakko toimia. Vuoden 1935 kaikissa pakkohuutokaupoissa hakijana oli Karvoskylän osuuskassa, vain yhdessä myynnissä oli mukana myös Nivalan asutuslautakunta. Vuoden 1936 yhdeksästä pakkomyynnistä puolestaan vain yksi oli sellainen, jossa kyseinen kassa ei ollut saataviaan oikeusteitse perimässä.²⁹⁶ Muilla Nivalan kylillä pakkohuutokauppoja oli Välikylään ja Karvoskylään verrattuna huomattavasti vähemmän.

Pulavuodet olivat raskas koettelemus Reisjärven viljelijäväestölle; reilu viidennes kunnan tiloista kietoutui mukaan pakkomyyntiprosessiin. Muissa Kalajokilaakson kunnissa ei tilanne ongelmista huolimatta ollut näin synkkä. Mitään erityistä pakkohuutokauppojen keskusta Reisjärvellä ei ollut, vaan vaikeudet levittäytyivät varsin tasaisesti pitäjän jokaiselle kyläkulmalle. Eroja sen sijaan kylien välillä oli siinä, miten myynnit keskittyivät pula-ajan eri vuosille. Pakkohuutokaupat jakaantuivat hyvin tasaisesti Reisjärven eri maakirjakylille: pakkomyyntejä toimittanut kruunuvouti oli tuttu näky kunnan jokaisella kyläkulmalla. Kangaskylä poikkeaa muista siinä, että sen osalta huutokaupat jakaantuivat tasaisemmin laman eri vuosille, kun Kalajalla selvä painopiste oli vuosissa 1933 – 1934. Reisjärven kirkonkylän pahimmat vuodet olivat puolestaan ajanjakso 1934 – 1935, jolloin kumpaisenakin vuonna vasaran alle meni 11 maatilaa.

Reisjärven murheellisten lukujen takaa löytyy niin epäonnista liiketoimintaa kuin aikakauteen liittynyttä yleistä maatalousväestön taloudellista ahdingkoa. Erityisesti Kirkonkylän ja Kalajan pakkomyyntien painottuminen laman jälkipuoliskolle on yhteydessä yritystoimintaan liittyneisiin ongelmiin. Kirkonkylällä konkurssiin mennyt mylly- ja sahalaitos oli suoraan vaikuttamassa viiden maatilan pakkohuutokauppaan. Myös Kalajan kylän osalta pakkohuutokauppojen keskittymiselle löytyy vastaavan tapainen selitys. Kalajan maakirjakylään kuuluneella Levonperällä viiden viljelmän pakkohuutokaupan takana oli vuonna 1932 Haapajärven puolella toimineen osuusmeijeri Ahjon konkurssi. Näihin tapauksiin palataan myöhemmin. Kangaskylän kehitys erosi muista Reisjärven kylistä siinä, että siellä pakkomyyntivasarat paukkuivat ahkeraan jo talouspulan alkuvuosina. Vuonna 1931 kaupattiin peräti viisi tilaa kruunuvoudin toimesta. Kangaskylän myyntien taustalla ei ollut useita isäntiä toisiinsa kytkeneitä takausketjuja, mikä osaltaan selittää huutokauppojen jakaantumisen tasaisemmin pulan eri vuosille.

Reisjärven pohjoisessa naapurikunnassa Sievissä talonpoikien tilanne ei ollut aivan yhtä murheellinen, mutta varsin tuttu ilmiö vasaramarkkinoiden pauke sielläkin oli. Kaikkiaan Sievissä pulavuosien aikana pakkohuutokaupattiin 74 maatilaa, mikä oli 11 prosenttia kunnan koko tilaluvusta. Pakkohuutokaupat jakaantuivat Sievissä eri kylien osalle varsin poikkeuksellisella tavalla, johon todennäköinen selitys löytyy Sievin muista Kalajokilaakson kunnista poikenneesta asutuksen keskittyneisyydestä 1920-luvulla. Kunnan läpi virtaava

²⁹⁶ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1935 – 1936 F:20 – F:25.

Kalajoen haara Sievijoki saa alkunsa kahdesta lähteestä. Pääuoma, Vääräjoki, aloittaa reittinsä Reisjärven puolella sijaitsevasta Pitkäjärvestä ja toinen sivuhaara lähtee pitäjän itälaidalta, Haapajärven vastaisella rajalla, sijaitsevasta Juurikkajärvestä. 1920-luvun lopulla pitäjän asutus sijaitsi pääosin Vääräjoen laaksossa, mutta senkään varrella ei yhtenäistä talojen ja viljelyksen vyöhykettä ollut, vaan Sieville leimaa antava piirre oli keskusten hajanaisuus. Ilmeisesti tämän vuoksi kunnassa oli peräti seitsemän maakirjakylää, vaikkei se ollutkaan jokilaakson väkirikkaimpia kuntia. Näistä kylistä kuusi sijaitsi pitäjän pohjoisosassa varsin lähellä toisiaan. Muista selvästi erillään oli kunnan eteläosassa sijainnut Kiiskilän kylä, jonka ympärillä olivat harvaan asutetut laajat erämaa-alueet.²⁹⁷

Muista Kalajokilaakson kunnista poiketen Sievissä maatilojen pakkohuutokaupat keskittyivät voimakkaasti yhteen kylään, Kiiskilään, jossa vasaramarkkinoille meni peräti 38 maatilaa, joka oli yli puolet kaikista Sievin pakkomyynteistä. Kiiskilän kylällä myynnit jakaantuivat varsin tasaisesti koko pulauden ajalle, joten samanlaista voimakasta ajallista keskittymistä kuten Haapajärven kirkonkylällä ja Kuusaalla, Nivalan Välikylällä tai Reisjärven kirkonkylällä siellä ei esiintynyt. Jo vuonna 1931 kylällä myytiin kolme maatilaa ja määrä pysyi tasaisena aina tarkasteltavan ajanjakson loppuun vuoteen 1936, jolloin myynnissä oli vielä kuusi tilaa. Mitään erityistä syytä pakkohuutokauppojen keskittymisellä Kiiskilän kylään ei ole suoraan nähtävissä. Kolmessa pakkohuutokaupassa on yhtenä vaikeuksien syynä taloudellinen sitoutuminen toisen puolesta, mutta mitään merkkejä esimerkiksi Välikylällä esiintyneistä takuurenkaista ei asiakirjoissa tai kruununvoudin laatimissa yhteenvetotilastoissa ole havaittavissa. Epäonnisiin liiketoimiin liittyviä yhteyksistäkään ei ole Kiiskilässä vasaran alle joutuneiden tilojen kohdalla kyse. Vaikeuksien syyksi on nähtävissä maatalouselinkeinon harjoittamiseen liittyneet tekijät, sillä kylällä pakkomyyntiin menneet viljelmät olivat peltoaloiltaan suhteellisen kookkaita taloja: maatalouteen tehdyt investoinnit olivat kasvattaneet isäntien velkataakan liian raskaaksi tuottajahintojen romahdettua. Esimerkiksi vuonna 1933 Kiiskilässä myytyjen tilojen keskimääräinen peltopinta-ala oli yli 24 hehtaaria.²⁹⁸ Tässä yhteydessä on kuitenkin huomioitava se, että aivan täsmällistä kuvaa myytyjen maatilojen koosta ei saa, koska kylällä oli useampia tapauksia, jossa toimitetun huutokaupan yhteydessä viljelmän kokoa ei voitu ilmoittaa sen vuoksi, ettei sitä ollut vielä päätilasta lohkottu omaksi tilakseen. Muualla Sievin pitäjässä pakkomyyntejä oli huomattavasti vähemmän, mikä kuitenkin selittyy edellä kerrotulla Sievin poikkeuksellisella kylärakenteella. Toiseksi eniten pakkohuutokauppoja toimitettiin Jyringissä, yhdeksän kertaa, mutta lähes saman verran myyntejä oli myös Sievin kylällä ja Evijärvellä.

1920-luvun lopulla Ylivieska oli Oulun läänin tiheimmin asuttuja kuntia, mutta senkin väestö oli keskittynyt valtaosiltaan keskusjoen varrelle. Kirkonkylän kasvuedellytyksiä oli lisännyt vuosikymmenen puolivälissä valmistunut

²⁹⁷ Suomenmaa 1929, 47 – 50.; Liite 1.

²⁹⁸ OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:26 – F:28.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1933. Oulun lääni. Salon kihlakunta.

Pohjanmaan radasta lähtevä Ylivieskan – Iisalmen poikkirata. Reilu kolmannes kunnan väestöstä asui kirkonkylällä, jossa oli lukuisia kauppaliikkeitä, pankkeja ja muuta palvelutarjontaa. Toinen merkittävä asutuskeskus Ylivieskassa oli Raudaskylä, joka oli Kalajokilaakson sivistyskeskus, sillä siellä toimi herännäispohjainen kansanopisto kuusiluokkaisine yhteiskouluineen.²⁹⁹ Ylivieskan isännille kruununvoudin toimittamat pakkohuutokaupat tulivat pulavuosina myös hyvin tutuiksi. Kaikkiaan kunnassa toimitettiin 91 huutokauppaa, joka oli 12 prosenttia kunnan kaikista maatiloista ja 18 prosenttia Kalajokilaakson myynneistä.

Ylivieskan sisällä huutokaupat keskittyivät pääosin kolmeen kylään: Niemelään, kirkonkylälle ja Raudaskylälle. Pahiten pulavuodet riepottelivat Raudaskylää, jossa pakkomyynnejä toimitettiin 27 kertaa. Se olikin Kalajokilaakson pulaliikkeen yksi keskeinen tapahtumapaikka, jossa hätäntyneet isännät pitivät kokouksiaan.³⁰⁰ Kylällä toimitetut lukuisat pakkohuutokaupat oli tietysti keskeinen syy kyläläisten aktiiviseen osallistumiseen, mutta varmasti Nivalan Välikylän maantieteellinen läheisyys oli omalta osaltaan vaikuttamassa aktiiviseen liikehdintään. Monenlaiset yhteydet sukulaissuhteista aina uskonnolliseen taustaan, molemmissa kylissä herännäisyydellä oli vankka kannatus, antoivat lisäpontta yhteistoimintaan. Toinen pahoin pulakaudesta kärsinyt kylä oli Niemelä, jossa vaikein vuosi oli 1934, jolloin kahdeksan tilaa meni vasaran alle. Kolmas pulan kurimukseen joutunut keskus oli Ylivieskan kirkonkylä, jossa pakkomyynnejä toimitettiin 20 kertaa.

Muut kolme kylää, Kankaankylä, Kantokylä ja Ojakylä, säilyivät pahimmalta, vaikka Kankaankylässä vuosi 1935 oli vaikea, sillä silloin myytävänä oli peräti kuusi maatilaa, kun kylällä pulavuosien aikana kaupattiin kokonaisuudessaan vain yhdeksän tilaa. Kankaankylän pakkohuutokaupat vuodelta 1935 poikkesivat yleisestä linjasta siinä, että vaikka niiden takana olivat osin paikalliset säästöpankit ja kassat, niin velkojien joukossa oli usein liikepankkeja sekä muiden paikkakuntien rahalaitoksia.³⁰¹ Samoin oli myös Raudaskylässä, jossa pahimmat myyntipiikit sattuivat vuosiin 1933 ja 1934, jolloin vasaran alle meni yhteensä 18 maatilaa. Näistä vain kolme oli sellaista huutokauppaa, joiden hakijoina olivat, yksin tai yhdessä, yksinomaan paikalliset säästöpankit ja kassat. Muissa myynneissä velkojaan olivat perimässä niin liikepankit, yksityishenkilöt kuin liikemiehetkin. Liikepankkien merkittävä asema ylivieskalaisten rahoittajana selittyy osittain sillä, että siellä toimi Kansallis-Osake-Pankin konttori, mutta se ei ollut kuitenkaan lajissaan ainoa, pitäjän viljelijöiden lainoittajina – ja pulan myötä saatavien perijöinä – toimivat myös Pohjolan Osake-Pankki ja Helsingin Osakepankki.³⁰²

²⁹⁹ Suomenmaa 1929, 58 – 60.; Ruotsalainen, T. 1981, 579 – 586.

³⁰⁰ OPTA OLRPKA Nivalan konikapina 1932. Pulakokousten pöytäkirjoja Ca:9.; Lackman, M. 1981, 494.

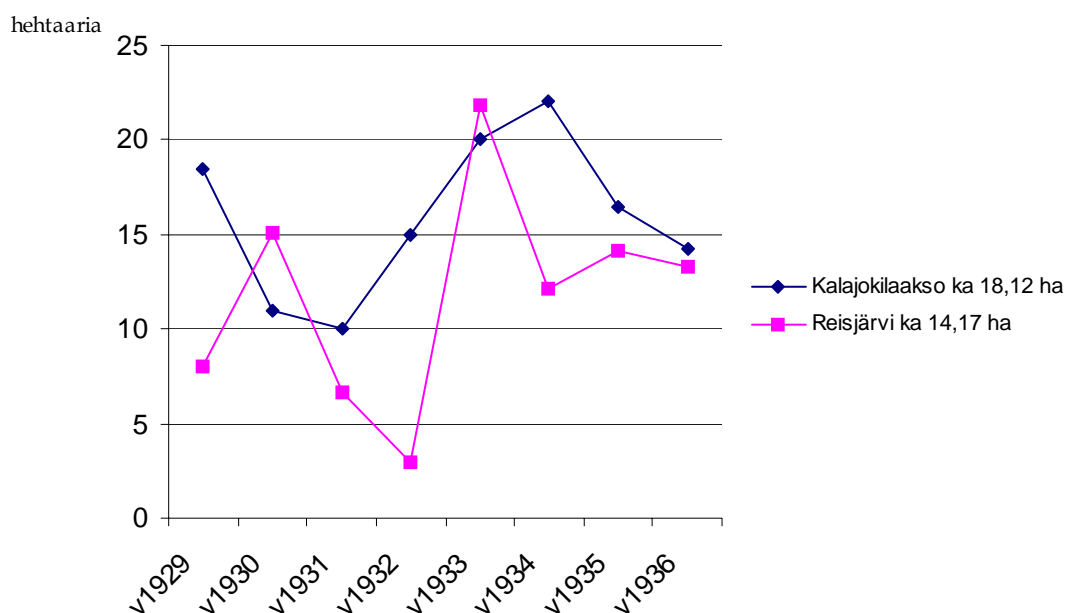
³⁰¹ OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1935 F:33 – F:35.

³⁰² OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:26 – F:32.; Särkijärvi, R. 1981, 164.

3.3.4 Pakkokuutokaupalla myytyjen tilojen koko

Muuhun Oulun lääniin verrattuna luonnonolosuhteiltaan suotuisan ja viljavan Kalajokilaakson maatalous oli viime vuosisadan alkupuolella varsin elinvoimaista: jokilaakson olosuhteet maatalouden kannalta olivat lähempänä eteläisen Pohjanmaan rannikkoseudun lakeuksia kuin muun pohjoisemman Suomen karuja moreenikankaita. Kun Oulun läänin alueella tilat olivat valtaosaltaan – yli 80 prosenttisesti – alle 10 peltihehtaarin pientiloja, niin Kalajokilaaksossa sellaista määrä jäi alle 70 prosentin. Etenkin Nivalasta löytyi suuria viljelmiä.³⁰³ Seuraavassa kuviossa esitellään pakkokuutokaupattujen keskimääräiset peltopinta-alat Kalajokilaakson alueelta.

KUVIO 3 Reisjärvellä sekä muualla Kalajokilaaksossa pakkokuutokaupalla myytyjen tilojen peltopinta-alojen vuosittaiset keskiarvot 1929 – 1936.

Lähde: OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; OMA SKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.; TA Maatalousministeriön pakkokuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.; PPMA Maarekisterikirjat Kalajokilaakson alueen kunnista.

Kalajokilaaksossa pakkokuutokaupalla myytyjen mautilojen keskimääräinen peltopinta-ala oli noin 18 hehtaaria, mutta vuosittaiset vaihtelut olivat kuitenkin melkoisen suuria. Ensimmäisenä tarkasteluvuotena 1929 keskimääräinen peltoala myynneissä oli reilu 18 hehtaaria. Seuraavina vuosina keskikoot putosivat lähes puoleen. Tosin näiden ensimmäisten lamavuosien aikana ei Kalajokilaaksossa vielä kovinkaan monta pakkokuutokauppaa toimitettu, joten yksittäisten myyntien merkitys korostuu. Jos tarkastelu kohdistetaan niihin vuosiin,

³⁰³ SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu vuosilta 1929 – 1930, 14.; Lackman, M. 1985, 29.

jolloin pakkohuutokaupat vyöryn lailla kulkivat jokilaakson yli, niin voidaan havaita, että laman edetessä entistä suuremmat viljelmät joutuivat taipumaan velkataakkansa alla. Vuonna 1932 vasaran alle menneiden viljelmien keskikoko nousi jo lähes 15 peltohehtaariin, vaikka varsinainen myyntialto oli vielä edessäpäin. Vuosi 1934 oli Kalajokilaaksossa pakkomyyntien osalta kaikkein synkin jakso. Tiloja kaupattiin runsaasti ja ne olivat kooltaan suuria; vasaran alle menneiden tilojen keskimääräinen peltoala oli jo 22 hehtaaria. Tällöin Kalajokilaaksossa huutokaupattujen maatilojen koot olivat etelän rintamaiden viljelmien luokkaa.³⁰⁴ Tämän jälkeen lama alkoi jokilaaksossa hellittää ja ankein aika oli tilallisten kohdalla helpottumassa pakkohuutokauppojen vähentyessä. Samalla myytyjen tilojen keskimääräiset koot pienentyivät.

Reisjärvellä myytyjen maatilojen peltoalojen vuosittaiset keskiarvot noudattavat pitkälle koko Kalajokilaakson trendiä. Alkuvuosina vaihtelut myytyjen tilojen peltoalojen koossa olivat suuria edellä mainituista syistä. Etenkin vuonna 1932 keskimääräinen peltoala jäi hyvin pieneksi ollen vain kolmen hehtaarin paikkeilla. Mutta seuraavana vuonna vasaran alle menneet suuret maatilat nostivat keskiarvon lähes 22 hehtaariin. Muun Kalajokilaakson osalta vastaava huippu osui vasta seuraavalle vuodelle. Vuonna 1934 myytyjen viljelmien keskimääräiset peltoalat tippuivat reiluun 12 hehtaariin, jolla tasolla ne pysyivät seuraavienkin vuosien aikana. Reisjärven eri kylien osalta peltoalojen suuruuksissa oli jonkin verran eroja. Keskiarvoltaan pienimmiksi tilojen peltoalat jäivät Kalajan kylällä myydyillä viljelmillä, jossa keskikooksi tuli 8,7 peltohehtaaria. Kangaskylällä samainen luku oli 12,4 ja kirkonkylällä 13,1 hehtaaria.³⁰⁵

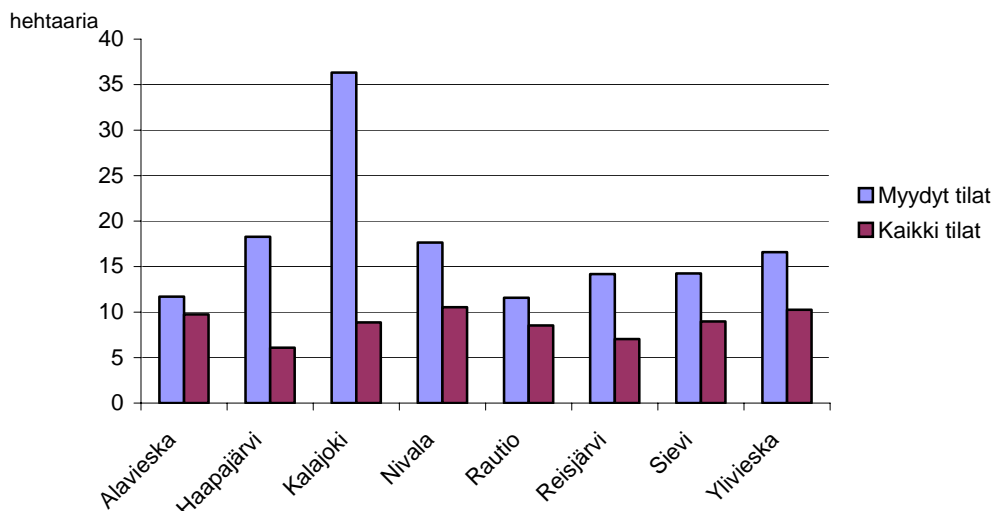
Kalajoella pakkohuutokaupattujen tilojen keskimääräinen peltoala oli yli 36 hehtaaria, joka oli huomattavasti muita kuntia suurempi. Kalajoen keskiarvon kohoaminen poikkeukselliseksi johtui Etelänkylällä vuonna 1935 myydystä peräti 126,5 peltohehtaarin suurtilasta: kun huutokauppoja ei ollut monta, niin yksittäisen muuttujan vaikutus korostuu. Muiden kuntien kohdalla keskimääräisissä peltoaloissa ei kovin suuria eroavaisuuksia ollut. Niissä kunnissa, missä pakkohuutokauppoja toimitettiin pulavuosien aikana runsaasti, kookkaimmat maatilat kaupattiin Haapajärvellä sekä Nivalassa: myytyjen maatilojen keskikooksi tuli noin 18 peltohehtaaria. Ylivieskassakin vastaava luku oli kohtalaisen korkea: lähes 17 hehtaaria. Reisjärvellä ja Sievissä keskikoko oli noin 14 hehtaaria. Peltoalan perusteella pienimmät maatilat pakkohuutokaupattiin Alavieskassa ja Rautiossa. Näiden kuntien osalta keskimääräinen tilakoko jäi alle 12 peltohehtaarin.

³⁰⁴ Vrt. Rantatupa, H. 2004, 431.

³⁰⁵ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta.

Kunnittain tarkasteltaessa myytyjen maatilojen keskimääräiset peltoalat olivat seuraavat. Kuvioon on merkitty myös kaikkien viljelmien keskikoot kunnittain.

KUVIO 4 Kalajokilaaksossa vuosina 1929 – 1936 pakkohuutokaupoilla myytyjen sekä kaikkien tilojen keskimääräiset peltoalat kunnittain.

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.; PPMA Maarekisterikirjat Kalajokilaakson alueen kunnista. SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu vuosilta 1929 – 1930, 132 – 135.

Pakkohuutokaupoilla myytyt maatilat olivat kaikissa Kalajokilaakson kunnissa keskimääräistä suurempia. Tässäkin vertailussa Kalajoki erottuu muista selvästi edellä mainitusta syystä. Sen sijaan pakkohuutokauppojen koettelemista pitäjistä merkittävimmät erot mainituissa luvuissa olivat Haapajärvellä ja Reisjärvellä. Edellä mainituissa huutokaupatut viljelmät olivat peltoaloiltaan kolme ja jälkimmäisessä kaksi kertaa tavanomaista tilakokoa suuremmat. Muissa pitäjissä erot jäivät jonkin verran pienemmiksi, mutta toki samansuuntaisiksi. Tämä vertailu kertoo omalta osaltaan pakkohuutokauppojen kohdentumisesta: Kalajokilaaksossa eivät vaikeuksissa olleet pienviljelijät, vaan suurempien perheviljelmien omistajat.

Seuraavassa taulukossa on Kalajokilaakson kunnissa pulavuosien aikana pakkohuutokaupalla myytyt maatilat ryhmitelty peltoalan mukaan. Täsmällisemmän kuvan saamiseksi maanviljelijäväestön vaikeuksista on tarkasteluun otettu myös pakkohuutokauppakurimukseen joutuneiden viljelmien suhteelliset osuudet kaikista tiloista kunnittain. Laskelmat perustuvat vuosien 1929 – 1930 aikana toimitettuun maataloustiedusteluun, jolloin on syytä tietyllä varovaisuudella suhtautua laskelmiin. Ongelmana on vertailuaineiston tietojen pohjautuminen laman alkupuolen tilanteeseen. Kalajokilaakson alueella varsinais-

nen huutokauppavyöry alkoi vasta 1933, jolloin tilojen koossa ja omistussuh-teissa oli ehtinyt tapahtua jo monenlaisia muutoksia.³⁰⁶

Tällaiset ongelmalliset tapaukset löytyvät esimerkiksi Kalajoelta³⁰⁷ ja Reis-järveltä.³⁰⁸ Toisaalta muutaman vuoden aikana tapahtuneet merkittävät muu-tokset viljelmien peltoaloissa tukevat osaltaan sitä näkemystä, että pulan alla – ja oikeastaan vielä sen ensimmäisten vuosien aikana – Kalajokilaakson talon-poikien usko maatalouden tulevaisuuteen oli vahva. Maannälkä oli suuri, mistä kertoo viljelmien peltoalan kasvu. Esimerkiksi Reisjärvellä vuonna 1929 toimitetun selvityksen perusteella paikallisesta näkökulmasta katsottuna yli 25 pelto-hehtaarin suurtiloja oli vain 16. Vuonna 1933 julkaistun Suomen maatilat teok-sen mukaan kunnassa oli kyseisen kokoluokan viljelmiä kaksinkertainen mää-rä.³⁰⁹ Edelleen on huomioitava se, että maataloustiedustelun yhteenvetoluvuis-sa ei ole tilakokojen yhteydessä eroteltu omistustiloja vuokraviljelmistä, vain kunnittain esitetyissä kokonaismäärissä tämä jaottelu on tehty. Pakkokuuto-kaupassa myytiin luonnollisesti vain ensin mainittuja viljelmiä. Näistä rajoit-teista huolimatta seuraava vertailu antaa kuitenkin suunnan todellisesta maata-lousväen tilanteesta Kalajokilaaksossa.³¹⁰

³⁰⁶ Tuomiokunnan arkistossa olevissa kiinnitysasioiden pöytäkirjoissa pulavuosien ajal-ta on havaittavissa lisääntynyt muuttuneiden omistussuhteiden kirjaaminen. Tilojen pakkokuutokauppojen myötä omistajat vaihtuivat, jolloin omistuksen muutoksen si-netöinyt lainhuuto haettiin kruununvoudin laatiman kauppakirjan valmistuttua. Mutta huutokaupoilla oli muitakin vaikutuksia lisääntyneisiin lainhuutoihin. Aikai-sempina vuosina ei tehtyjen kauppojen yhteydessä pidetty suurtakaan kiirettä lain-huudon haulla, vaan asia saattoi jäädä hoitamatta pidemmäksikin aikaa. Nyt kun kantatila joutui vasaran alle, niin siitä aikaisemmin myydyt määräalat oli ostajan rekisteröitävä ja siten osoitettava saannon laillisuus tai muuten ne jäivät myynnissä huomioimatta. Samoin oli laita perinnönjakojen, avioliittojen ja muiden perheiden välisten järjestelyiden kanssa. Toisaalta lisääntyneissä kiinteistöjen kaupoissa on il-meisesti kyse myös ”vapaaehtoisista” pakkomyynneistä. Velkarästien ja ulosotto-miesten paineessa saattoi isännän ainoaksi mahdollisuudeksi välttää häpeällisenä pidetty huutokauppa myymällä maatilansa pilkkahinnalla, jolloin lopputulos tilalli-sen kohdalta saattoi olla sama kuin julkiseen pakkokuutokauppaan joutuneella naa-purilla. Tilan omistajan vaihdos ei siten tullut kirjattua pakkomyyntitilastoihin.

³⁰⁷ Vuonna 1935 Kalajoen Eteläkylässä myytiin pakkokuutokaupalla tila, jonka koko-naisala oli 158 hehtaaria ja siitä peltoa 126,5 hehtaaria. Kyseessä oli Kalajokilaakson olosuhteissa todella suuri tila, mutta vuoden 1929 maataloustiedustelun perusteella Kalajoella ei ollut yhtään yli 100 peltohehtaarin maatilaa, vaan kaikki tilastoissa ole-vat neljä suurta viljelmää sijaitsivat Nivalassa. Tämä Kalajoen suurtila oli siten syn-tynyt 1930-luvun alkupuoliskolla.

³⁰⁸ Reisjärvellä ei vuosien 1929 – 1930 maataloustiedustelun perusteella ollut yhtään yli 50 peltohehtaarin maatilaa, mutta jo vuonna 1933 pakkokuutokaupattiin kaksi kysei-sen kokoluokan viljelmää. Kyseessä ovat siis sellaiset tilat, joiden peltoala oli tilas-tointivuoden jälkeen ylittänyt kyseisen kirjaamisrajan.

³⁰⁹ Suomen maatilat 1933, 375 – 390.

³¹⁰ Kalajokilaaksossa vuokraviljelmien lukumäärät olivat vuoden 1929 selvityksen pe-rusteella kunnittain seuraavat: Sievi 80, Rautio 3, Ylivieska 5, Alavieska 5, Kalajoki 26, Reisjärvi 53, Haapajärvi 90 ja Nivala 122 viljelmää. SVT III Maatalous 26:1 Maata-loustiedustelu vuosilta 1929 – 1930, 14.

TAULUKKO 12 Kalajokilaaksossa vuosina 1929 - 1936 pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen peltoalat sekä suhteellinen osuus kaikista kokoluokkansa tiloista kunnittain.

	Tilojen peltoala hehtaareina										tunt.	yht.	
	0,25-0,5	0,5-1	1-2	2-3	3-5	5-10	10-15	15-25	25-50	50-100			
Alavieska													
yht. tiloja	4	9	41	29	60	126	74	60	29	1	-	-	433
myynnit kpl				1	1	1	1	3					
(%)				3,4	1,6	0,7	1,3	5				2	92
Haapajärvi													
yht. tiloja	45	100	170	103	121	153	76	72	30	5	-	-	875
myynnit kpl	2	1	5	2	4	7	8	11	14	2			57
(%)	4,4	1	2,9	1,9	3,3	4,5	10,5	15,2	46,6	40		1	6,5
Kalajoki													
yht. tiloja	13	31	81	42	71	151	98	88	26	2	-	-	603
myynnit kpl	2					1	3		3				13
(%)	15,3					0,6	3		11,5		1	3	2,1
Nivala													
yht. tiloja	24	66	139	149	199	268	156	177	118	23	4	-	1323
myynnit kpl	5	1	3	4	6	15	21	36	23	4			120
(%)	20,8	1,5	2,1	2,6	3	5,5	13,4	20,3	19,4	17,3		2	9
Rautio													
yht. tiloja	2	10	14	21	31	50	24	21	10	1	-	-	184
myynnit kpl	1		1	1	1	1	1	1	1				10
(%)	50		7,1	4,7	3,2	2	4,1	4,7	10			2	5,4
Reisjärvi													
yht. tiloja	10	33	65	67	74	93	64	50	16	-	-	-	472
myynnit kpl	4	2	5	5	10	19	10	15	11	2			87
(%)	40	6	7	7	14,8	21,5	17,1	30	68,7	--		4	18,4
Sievi													
yht. tiloja	19	31	85	66	101	179	108	95	40	5	-	-	729
myynnit kpl	4	1	2	3	8	10	8	13	9	1			69
(%)	21	3,2	2,3	4,5	7,9	5,5	7,4	13,6	22,5	20		10	9,4
Ylivieska													
yht. tiloja	6	19	64	60	109	195	131	124	49	5	-	-	762
myynnit kpl	4		3	5	2	21	9	15	16				86
(%)	66,6		4,6	8,3	1,8	10,7	6,8	12	32,6			11	11,2
yht. tiloja	123	299	659	537	766	1215	731	687	318	42	4	-	5381
myynnit kpl	22	5	19	21	32	75	61	94	77	9	1	35	451
(%)	18	2	3	4	4	6	8	14	24	21	25	-	8

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25.; OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:21 - F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 - 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.; PPMA Maarekisterikirjat Kalajokilaakson alueen kunnista.; SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu vuosilta 1929 - 1930, 14.

1930-luvun pulavuosina Kalajokilaakson viljelijöistä olivat suurimmissa vaikeuksissa keski suurten ja suurten maatilojen isännät. Tarkasteltavana olevana ajanjaksona pakkohuutokaupattiin lukumääräisesti selvästi eniten keskimääräistä kookkaampia 15 - 25 hehtaarin maatiloja. Näitä perheviljelmää oli kaikkiaan 94. Määrä oli yli viidennes kaikista tarkasteltavan alueen myyneistä. Seuraavaksi eniten vasaran alle päätyi luokkaa suurempia yli 25 peltohehtaarin maatiloja, joita myytiin 77, mikä puolestaan oli 17 prosenttia kaikista huutokaupoista. Yli 50 peltohehtaarin suuria maanviljelystiltoja vasaran alle joutui

yhdeksän ja yli sadan hehtaarin suurtiloja myytiin Kalajokilaaksossa yksi. Pienemmistä viljelyksistä lukumääräisesti eniten huutokaupatuksi joutui 5 – 10 peltohehtaarin pientiloja, joita vasaran alle meni 75. Alle kolmen peltohehtaarin pikkupalstoja Kalajokilaaksossa meni pakkomyyntiin yhteensä 67, joista vielä alle hehtaarin aloja oli 27.

Pakkomyyntien suhteellinen painopiste oli yli 25 peltohehtaarin maataloissa. Vaikka lukumääräisesti eniten pakkomyyntejä oli kokoluokan 15 – 25 hehtaarin maataloissa, niin suhteessa jokilaakson kaikkiin saman kokoluokan tiloihin niitä kaupattiin vain 14 prosenttia. Sen sijaan yli 25 hehtaarin maataloista vasaran alle meni peräti neljännes. Lähes yhtä suuri osuus joutui pakkomyyntiin myös suurista yli 50 peltohehtaarin tiluksista. Yli sadan hehtaarin suurtiloista tämän tilaston mukaan vasaran alle joutui samoin neljännes. Mutta on huomioitava, ettei yksikään vertailuaineiston Nivalassa sijainnut yli 100 hehtaarin suurviljelmä joutunut pakkohuutokaupatuksi, vaan kyseessä oli pulavuosien aikana Kalajoella muodostunut suurtila, joka ei taloudellisesti ahtaissa oloissa osoittautunut elinkelpoiseksi viljelmäksi.

Kalajokilaakson pientilallisille 1930-luvun pulavuodet eivät merkinneet yhtä suurta ahdinkoa kuin suurempien viljelmien omistajille. Tosin alle puolen hehtaarin tilojen osuus myynneistä oli erittäin suuri, 18 prosenttia, mutta kyseessä eivät kuitenkaan olleet varsinaiset maatilat. Näiden tilojen omistajille maanviljelys ei ollut elinkeino vaan osa muuta toimeentuloa. Maatalouden harjoittaminen oli käytännöllisesti katsoen osa lähes kaikkien elämänmuotoa 1900-luvun alkupuolen maaseudulla, joten miltei jokaisessa taloudessa oli karjaa sekä pienimuotoista maanviljelystä. Siten ainakin osa vuoden aikana tarvittavista tuotteista saatiin omasta maasta.³¹¹ Kalajokilaaksossa monet pakkomyyntiin joutuneista alle hehtaarin kääpiötiloista olivat kuuluneet konkurssiin joutuneille kauppiaille tai itsenäisille ammatinharjoittajille. Kokonaisuudessaan Kalajokilaaksossa pientiloja myytiin suhteellisen vähän, sillä alle viiden hehtaarin pienviljelmistä kokoluokassaan myytiin vain kolmesta neljään prosenttia, eikä alle 10 hehtaarin tiloista kaupattu kuin kuusi prosenttia.

Nämä luvut vahvistavat sitä käsitystä, että 1930-luvun pula-aikana vaikeuksissa olivat toimeentulonsa kaupallisen maatalouden harjoittamiselle rakentaneet talonpojat. Etenkin kookkaampien perhevilmien voidaan olettaa velkaantuneen merkittäväällä tavalla peltoalansa kokoa kasvattaessaan sekä uudenaikaisia koneita hankkiessaan. Maatalouden kehittämiseksi otettu lainaraha muuttui raskaaksi taakaksi laman myötä, eivätkä suunnitelmat velan hoitamisesta maatalouden tuotolla toteutuneet. Maksujen, niin omien kuin naapurille tai sukulaiselle omavelkaisesti taattujen, erääntyminen johti ensin ulosmittauksiin ja lopulta sitten pakkohuutokauppaan.

Syy pientilojen pakkohuutokauppojen vähäiseen määrään oli siinä, etteivät niiden omistajat juurikaan olleet tekemisissä merkittävien rahasummien

³¹¹ Kun vuosien 1929 – 1930 maataloustilastoinnissa huomioitiin kaikki viljelmät, joilla oli vähintään 0,25 hehtaaria peltoa sekä yksi aikuinen hevonen tai lehmä, niin myös maatalouskiinteistöjen pakkohuutokauppatilastoihin kruununvoudit laskivat mukaan tällaiset pienetkin viljelykset.

kanssa. Tilanhoito oli pääasiassa naisten ja perheen lasten tehtävänä, kun miesväki enimmäkseen kulki talvisin savotoilla metsätöissä ja keväisin tukinuitossa tai oli satunnaisissa töissä suurempien tilojen isännillä. Taloudenpidossa ei siten ollut suuria tuloja eikä menoja. Ainoat taloudelliset velvoitteet saattoivat rajoittaa pelkästään mahdolliseen kauppalaskuun. Nimeä ei pyydetty, annettu tai kelpuutettukaan suuriin rahalainoihin, vaan summaltaan pienet vekselit tai lainat liikkuivat tämän väestön osan keskuudessa. Jos tällainen arvoltaan pieni summa sitten erääntyi, niin velkoja saattoi todeta pelkkien hakukustannusten kohoavan niin korkeiksi, että oikeusteitse peritty mahdollinen taloudellinen hyöty hukkuu pelkkiin viranomaiskustannuksiin.

Pulavuosina huutokauppakierteeseen joutuivat perinteisesti vauraina pidettyjen, tai ainakin kohtuullisesti toimeen tulleiden, tilojen isännät. He olivat aikaisemmin olleet se osa maaseutuväestöä, jotka – ehkä ajoittaisesta aineellisesta niukkuudesta huolimatta – oli tottunut selviytymään huonoistakin ajoista oman taloutensa tuotolla. Puille paljaille joutuminen oli ollut aikaisemmin vähäväkisten mökkiläisten ja tilattomien osana, joilla ei ollut maata ja karjaa, joiden avulla pahimpien myllerrysten yli tavalla tai toisella hankkiuduttiin. 1930-luvun talouden kriisi kosketti Kalajokilaaksossa nimenomaan maatalouden harjoittamiseen voimallisesti panostaneita talonpoikia, joiden menestyksen takana oli edellisten sukupolvien tekemä kova työ viljanviljelyn ja karjanhoidon edellytysten parantamiseksi. Nyt kaikki näytti murentuvan vasaramarkkinoiden paukkeeseen.

Pahimpien huutokauppavuosien 1933 – 1934 aikana myyntiin joutuivat pääasiallisesti ne maatilat, joiden toiminnan kannalta kohtalokasta oli karjataloustuotteiden, etenkin maidon ja voin, markkinahintojen voimakas lasku. Pakkokuutokauppojen keskittyminen pulan loppupuolelle selittyy varmasti osin ulosottoprosessiin liittyneillä muodollisuuksilla, jotka omalta osaltaan siirsivät velkavastuiden realisoitumiseen johtanutta pakkomyyntiä, mutta merkittävä vaikutus on täytynyt olla myös maidon tuottajahintojen nopealla romahduksella 1930 ja sen jälkeisellä hitaalla elpymisellä. Maitotilien jyrkkä lasku ja jähmettyminen lopulta vaatimattomaan tasoon useiden vuosien ajaksi tekivät kalliiden lainojen hoitamisen velkaantuneille isännille mahdottomaksi tehtäväksi. Tässä heijastuu ilmeinen eteläisemmän Suomen rintamaiden viljantuotantoalueiden ja pohjoisemman maidontuotantoalueiden välinen ero. Pakkokuutokauppa-aalto pyyhkäisi ensin eteläisen Suomen yli, jossa myyntien painopiste oli laman alkuvuosina, pohjoisessa ja idässä vasarat alkoivat puolestaan paukkua toden teolla vasta siinä vaiheessa, kun kansantalouden näkökulmasta oltiin jo vahvan nousun vaiheessa.³¹²

Reisjärvellä maatilojen vaikeudet olivat pitkälle muun jokilaakson kaltaiset. Tosin lukumääräisesti eniten huutokauppavasaran alle joutui pienehköjä alle 10 peltohehtaarin viljelmiä, mutta kyseessä olikin pitäjän lukumääräisesti suurin tilaluokka. Reisjärvellä 1930-luvun pulavuosien aikana suurimmissa vaikeuksissa olivat korostetusti isojen maatilojen isännät, joiden ongelmien takana olivat osittain epäonniset liiketoimet – kirkonkylällä sahan toiminnassa

³¹² Rantatupa, H. 2004, 427.; Ahvenainen, J. 1982, 308.; Hjerpe, R. 1988, 46.

mukana olleet sekä Levonperän isännät, jotka olivat sitoutuneet Haapajärvellä konkurssiin menneen meijerin vastuisiin – ja niihin liittyneiden takausten päälle kaatumisen. Erityisesti kookkaampien tilojen pakkomyynnit keskittyivät varsinaisen taloustaantumän jälkimmäiselle puoliskolle.

Laman alkupuolella vaikeuksiin joutuneet viljelykset olivat valtaosaltaan alle kymmenen hehtaarin pientiloja, tosin vuoden 1930 aikana vasaran alle joutui Kangaskylällä kaksi kookkaampaa viljelystilaa, kooltaan 17 ja 23 peltohehtaaria. Mutta muuten pakkomyynnteihin asti johtaneet taloudelliset murheet koskettivat pienempiä tiloja. Tässä suhteessa Reisjärven maatilojen ongelmien kehitys seuraa muun Kalajokilaakson tilannetta: suurehkojen tilojen omistajien surullisimmat ajat osuvat vuosiin 1933 – 1934. Vuonna 1933 Reisjärvellä pakkohuutokaupattiin paikallisesta näkökulmasta katsottuna melkoinen määrä pitäjän suuria maatiloja. Myydyistä 18:sta tilasta peräti 11 oli peltoalaltaan yli 15 hehtaarin suuruinen. Mukana joukossa oli myös kaksi suurtilaa. Toisen tilan vaikeudet liittyivät pitkälti paikallisen sahan konkurssiin, joten sen velkarasite kohosi huomattavan suureksi: se oli yli 600 000 markkaa. Toinen tiloista sen sijaan ei kokoonsa nähden, peltoa 52 hehtaaria, ollut kovinkaan pahasti velkaantunut, mutta rahan kadottua liikkeestä tehdyistä sitoumuksista ei pystytty suoriutumaan. Aikalaisarvion mukaan ”talon pitoa haittasi kovin isännän epäkäytännöllisyys ja tottumattomuus maatalousammattiin”. Tila pakkohuutokaupattiin lopulta vain 30 500 markan kiinnittämättömistä saatavista ja omistaja vaihtui kohtalaisen pienellä summalla, sillä toimittamassaan huutokaupassa kruununvouti möi tilan 77 360 markalla.³¹³ Samoin seuraavat kaksi vuotta olivat sellaisia aikoja, jolloin myyntien painopiste oli mainituissa kookkaimmissa maataloissa. Vuonna 1936 tilanne oli jo sillä tavoin muuttunut, että vaikka huutokauppoja oli edelleen runsaasti, niin edellisvuosien kaltaista keskittymistä ei ollut, vaan vasaran alle meni tiloja tasaisesti kaikista kokoluokista.

Lukumääräisesti eniten Reisjärvellä myytiin 5 – 10 hehtaarin tiloja: kyseessä oli tavanomaisin tilakoko pitäjässä. Vaikka nämä viljelmät eivät peltoaloiltaan olleet kovinkaan suuria, niillä oli kuitenkin jonkinlaiset edellytykset maatalouselinkeinon kehittämiseen. Näidenkin pientilojen omistajat olivat siten hankkineet velkavastuita pulaa edeltäneiden vuosien aikana; osa veloista oli tosin valtion tukeman asutustoiminnan myötä syntyneitä. Suhteellisesti lasketuna tällaisista alle kymmenen hehtaarin pienviljelmistä vasaran alle joutui reilu viidennes. Suurimmissa vaikeuksissa pulavuosina olivat kuitenkin pitäjän isot viljelmät, koska suhteessa eniten myytiin yli 25 peltohehtaarin viljelmiä: kaupatut 11 maatilaa oli vuoden 1929 maataloustiedustelun tietojen perusteella 68,7 prosenttia kaikista vastaavan kokoisista tiloista Reisjärvellä. Jos taulukossa olevat kaksi yli 50 peltohehtaarin maatilaa liitetään mukaan, niin käytännössä se merkitsee sitä, että vain joka viides Reisjärven suurista tiloista vältti pakkohuutokaupan 1930-luvun murrosvuosien aikana.

Muissa kokoluokissa myyntiosuudet eivät ole yhtä dramaattisia, mutta kuitenkin samansuuntaisia: 15 – 25 hehtaarin tiloista pakkomyyntiin meni 30 prosenttia ja 10 – 15 hehtaarin viljelmistäkin yli 17 prosenttia. Suhteellisesti las-

³¹³ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.; Urho Aho.

kettuna pakkomyyntejä oli runsaasti myös alle puolen hehtaarin kääpiötiloilla; vaikka niiden osalta ei ollut kyse suoraan maatalouselinkeinon ongelmista, niin pulakauteen liittyneet yleiset vaikeudet heijastuivat niidenkin kohtaloon. Reisjärven osalta 1930-luvun pulavuodet olivat, samalla tavoin kuin muuallakin Kalajokilaaksossa, pääosin maataloudesta toimeentulonsa saaneiden perheviljelmien koettelemus. Erona muihin jokilaakson kuntiin oli kuitenkin ahdingon syvyys pitäjän eritoten suurimpien viljelmien keskuudessa. Talouskurimus ei siten rajoittunut metsätyöansioita vaille jääneisiin mökkiläisiin ja muihin vähäväkisiin, vaan se ulotti otteensa myös pitäjän taloudelliseen ja sosiaaliseen yläkerrokseen: kriisi läpäisi koko reisjärveläisen maaseutuyhteisön.

Maatilan elinkelpoisuutta selvitetessä ensisijassa huomio kiinnittyy luonnollisesti kyseisen tilan peltoalan suuruuteen ja karjan määrään. Mutta yksittäisen isännän näkökulmasta merkittävä lisätulonlähde oli metsän myynnistä saadut rahat – mikäli tilalla myytäväksi asti puutavaraa riitti. Tässä suhteessa Kalajokilaakson latvakunnat Reisjärvi ja Haapajärvi olivat suurten metsäalojensa vuoksi muita paremmassa asemassa, mutta esimerkiksi Nivalassa oli monien tilojen ongelmana riittävän metsämaan puute; jopa välttämättömien polttopuiden hankinta tuotti joillekin maataloille vaikeuksia.³¹⁴

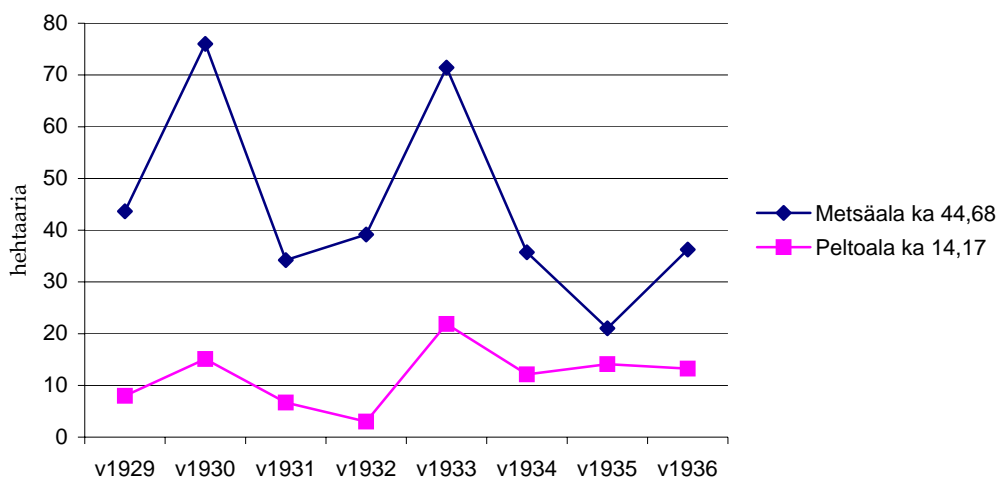
1920-luvun loppupuolella Kalajokilaakson asutus ja sen mukana myös aktiivisen viljelyn kohde olivat jokiuoman ranta-alueet molemmin puolin. Rannikolta sisämaahan päin mentäessä raivatun ja viljelykseen otetun peltomaan osuus väheni ja metsä- ja joutomaan määrä pinta-alasta kasvoi. Kun jokilaakson alajuoksulla metsien ja soiden osuus pinta-alasta oli 80 prosentin luokkaa, niin latvakunnissa, Sievissä ja Reisjärvellä, niiden osuus kuntien kokonaisalasta oli yli 90 prosenttia. Oma poikkeuksensa oli Nivala, jossa kokonaisalasta vain 73 prosenttia oli metsää tai joutomaata, loppu oli peltoa (17 prosenttia) sekä luonnonniittyä ja laidunmaata. Toisaalta metsien taloudellisen hyödyntämisen mahdollisuuksia talonpoikien kannalta arvioitaessa on huomioitava se, että valtion omistusosuus metsämaasta vaihteli varsin suuresti jokilaakson eri kunnissa. Latvakunnissa, joissa metsäalaa oli runsaasti, kruunulla oli omistuksessaan laajoja alueita. Sievin metsistä peräti 60 prosenttia oli valtionmetsää, Haapajärvellä reilu 40 prosenttia ja Reisjärvelläkin kolmannes. Sen sijaan rannikolle mentäessä valtion omistusten määrä putosi olemattomiin, sillä Rautiossa kruununmetsää ei ollut laisinkaan ja Kalajoellakin reilu 400 hehtaaria. Se oli vain prosentti kunnan viljelyksen ulkopuolisesta maa-alasta.³¹⁵

Metsävarojen osuutta pakkohuutokauppojen yhteydessä tarkastellaan seuraavassa kuviossa Reisjärven näkökulmasta. Vertailun vuoksi siihen on merkitty myös edellä ollut peltoalan vuosittainen vaihtelu.

³¹⁴ Maijala, J. 1985, 208.; Pänkäläinen, J. 1987, 214 – 215.; Keski-Pohjanmaa 4.10.1975.

³¹⁵ Suomenmaa 1929, 47, 52, 56, 61, 65, 138, 143 ja 148.

KUVIO 5 Reisjärvellä vuosina 1929 – 1930 pakkohuutokaupoilla myytyjen tilojen metsä- ja peltoalat.

Lähde: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta.; PPMA Maarekisterikirjat Reisjärveltä.

Metsätalouden merkitys reisjärveläisille maataloille oli huomattava: vasaran alle menneillä viljelmillä oli metsää keskimäärin kolminkertainen määrä peltoalaan verrattuna. Puutavaran myyntitulot olivat siten tärkeä tulolähde isännille, ja mikäli puuta ei olisi myytykään, niin ainakin sitä voitiin pitää jonkinlaisena pahan päivän varana. Romahtaneet kantohinnat veivät kuitenkin tältä turvalta pohjan. Kuvioista ilmenee, kuinka pulan alkupuolelta aina vuoteen 1933 saakka vasaran alle päätyivät huomattavia metsäaloja käsittäneet maatilat. Niiden omistajat saivat omakohtaisesti kokea metsätalouden aallonpohjan. Pulan jälkipuoliskolla sahatavaran kysyntä mahdollisti metsänomistajille puunmyyntitulot, mutta vaikeudet sen sijaan jatkuivat niillä viljelmillä, joilla ei näitä rahoja ollut saatavissa.

Uudelleen virinneistä puukaupoista pääsi hyötymään muun muassa reisjärveläinen isäntä, jonka maatila pakkohuutokaupattiin elokuussa 1933. Asutushallitus lunasti viljelmän ja palautti sen myyntihinnalla takaisin entiselle omistajalleen. Prosessi kävi nopeasti, sillä jo seuraavan vuoden maaliskuussa isännälle vahvistettiin lainhuuto entiseen tilaansa. Tämän jälkeen mahdollistui myös puutavaran myynti tilan metsistä. Marraskuussa 1934 Reisjärven asutuslautakunta hyväksyi isännän tekemän metsänmyyntisopimuksen seuraavilla ehdoilla: Puiden hinnasta, 12 000 markasta, oli käytettävä kunnan myöntämän hätäapulainan maksuun 730 markkaa, Haapajärven Osuuskassan vekseliin 2 080 markkaa, asutushallituksen vuosimaksuihin 3 185 markkaa ja frangilainan korkokuluihin 4 500 markkaa. Loput kauppasummasta velvoitettiin tallettamaan Levonperän osuuskassaan tulevien lunastushinnan vuosimaksujen varalle.³¹⁶

³¹⁶ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:13.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi. Kalaja.; RKA Asutushallituksen pöytäkirjoja 1929 – 1938 Ca:2 – Ca:3.

Vuosien 1930 ja 1936 poikkeamat päälinjasta selittyvät pitkälti yksittäisten tapausten avulla. Pulan alkupuolella vasaran alle päätyi kangaskyläläinen isäntä, joka oli joutunut vaikeuksiin puukauppojensa kanssa. Hänen tilansa myyntiä haki puutavarayhtiö Kannuksesta. Tilan kokonaisalasta metsää oli peräti 132 hehtaaria. Kun kahdella muullakin samana vuonna huutokaupatulla tilalla oli metsävaroja, niin keskiarvo kohosi huomattavan korkeaksi.³¹⁷ Vuoden 1936 lukuihin vaikuttaa samoin Kangaskylässä toimitettu suuren tilan myynti, johon metsää kuului satakunta hehtaaria.³¹⁸

3.3.5 Velat

1930-luvun taloudelliseen lamaan sukeltaessa osalla Kalajokilaaksonkin talonpojista oli harteillaan raskas velkataakka. Willandtin tutkimuksen mukaan esimerkiksi Reisjärvellä ja Haapjärvellä oli vuoden 1932 loppuun mennessä kaikista tiloista yli 15 prosenttia sellaisia viljelmiä, joiden velka oli jopa yli puolet varoista. Nivalassa vastaavasti velkaantuneita kaikista tiloista oli reilu 10 prosenttia.³¹⁹ Tällainen velkataakka loi väistämättä kestävämmän tilanteen asianomaisen kohdalle, mutta rahatalouden kriisi ulottui koskemaan myös maltillisemmin velkamarkkinoilla toimineita isäntiä, kun yleisen epävarmuuden luomassa ilmapiirissä raha yksinkertaisesti lakkasi liikkumasta.

Pakkohuutokaupoilla myytyjen maatilojen keskimääräinen velkasumma Kalajokilaaksossa oli hieman yli 74 000 markkaa, kun taas Reisjärvellä samainen luku oli hiukan suurempi, noin 80 000 markkaa. Velkataakka Kalajokilaakson talonpoikien viljelmillä oli likipitään yhtä suuri kuin muuallakin pohjoisen Suomen maataloilla. Eteläisessä osassa maata hoitamattomia vastuita oli kertynyt paljon enemmän. Koko Suomen keskimääräinen velkasumma vasaran alle menneillä maataloilla oli noin 125 000 markkaa. Rintamaiden viljelmien vastuut olivat suuret: Uudellamaalla keskimääräinen velka tilaa kohden oli 300 000 markkaa. Velkasummien suuruus etelässä selittyy vanhojen asutusalueiden arvokkaammalla maanhinnalla, mutta myös pohjoista kehittyneemmällä pankkijärjestelmällä oli oma vaikutuksensa.³²⁰ Reisjärvellä sekä muualla Kalajokilaaksossa pakkohuutokaupattujen viljelmien velkamäärän kehitys oli seuraava.³²¹

³¹⁷ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1930 F:9.; PPMA Maarekisterikirjat Reisjärveltä.

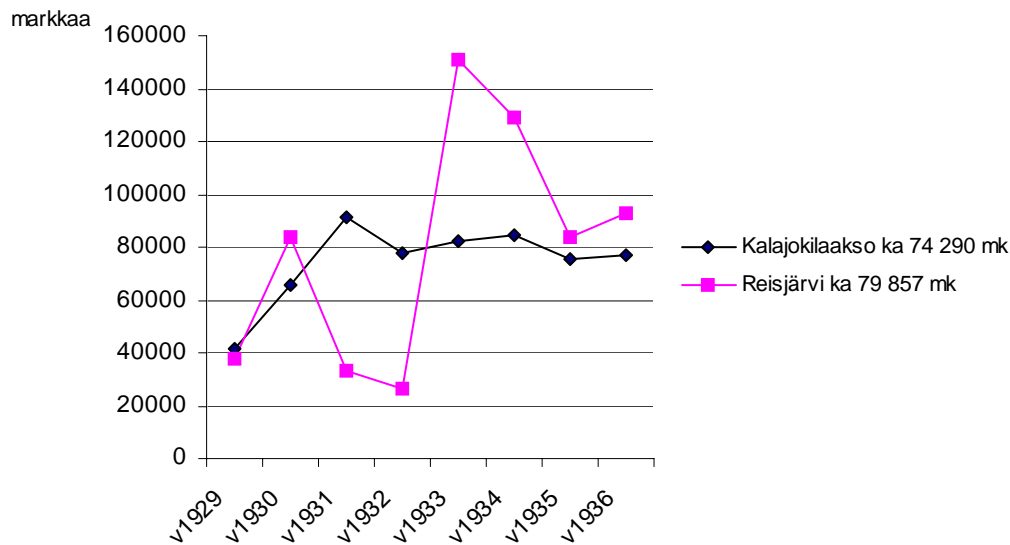
³¹⁸ TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1936. Oulun lääni. Haapjärven kihlakunta.; PPMA Maarekisterikirjat Reisjärveltä.

³¹⁹ Willandt, O.W. 1934, Kartta 1.

³²⁰ Rantatupa, H. 2004, 432 ja 434.

³²¹ Kyseessä ovat aikalaisten käyttämät markat. Deflatointitaulukko liitteessä 7.

KUVIO 6 Reisjärvellä sekä Kalajokilaaksossa vuosina 1929 – 1936 pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen velkamäärän kehitys.

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

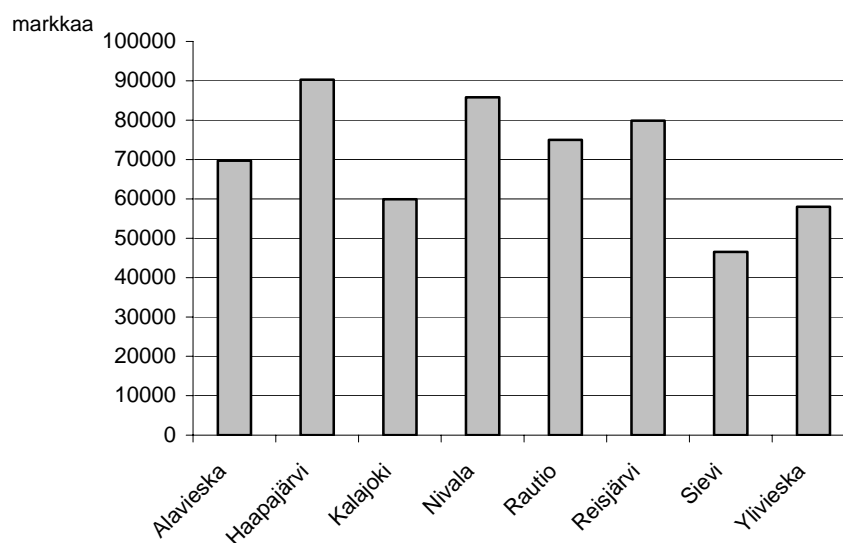
Pulan kahtena ensimmäisenä vuotena Kalajokilaaksossa velkamäärä yhtä tilaa kohden oli selvästi pienempi kuin jatkossa. Vuonna 1929 velkaa oli keskimäärin 41 000 markkaa kauppaa kohden. Velan määrä alkoi kuitenkin nopeasti kasvaa siten, että seuraavana vuonna keskimääräinen velka oli jo 66 000 markkaa ja vuonna 1931 saavutettiin velkamäärien huippuluku 91 000 markkaa. Summan suuruus selittyy pitkälti sillä, että vielä 1931 myytävänä oli suhteellisen vähän maatiloja, joille kuitenkin oli velkavastuita kertynyt kohtuullisen runsaasti; luvuissa heijastuvat myös selvästi liiketoimista tulleet suuret velkasaatavat. Nivallassa myytiin pakkohuutokaupalla kahden kauppiaan konkurssipesän laskuun pieniä tiluksia, joilla oli kuitenkin huomattavan suuri velkamäärä rasitteenaan. Samoin Haapajärvellä myytiin kahden kauppiaan konkurssipesän hallussa olleet tilat, joita samoin rasittivat mittavat velkasaatavat. Vuodesta 1932 lähtien pakkomyyntiin joutuneiden tilojen velkamäärät pysyivät suhteellisen lähellä 74 000 markan keskiarvoa. Myynnissä olivat valtaosaltaan sellaiset tilukset, joiden isäntinä olivat maatalouden harjoittamisesta pääosin elantonsa saaneet henkilöt. Lamakauden jälkipuoliskolla velkamäärien keskiarvot seuraavat samaa linjaa huutokaupattujen tilojen peltoalan kanssa.

Poikkeuksen tekee kuitenkin vuosi 1929, jolloin myytävänä oli keskikooltaan yli 18 peltihehtaarin tiloja suhteellisen pienten saatavien takia. Mutta tässäkin on huomioitava aineiston suppeus: keskiarvoja laskettaessa yksittäisen tapauksen merkitys korostuu toisella tavoin kuin laajan materiaalin käsittelyssä. Vuonna 1929 vasaran alle joutui Kalajoella kohtalaisen kookas tila, sen peltoala oli 48 hehtaaria, mutta ilmeisen käteisen rahan puutteessa isäntä ei pystynyt hoitamaan 10 000 markan velkaansa, joten edessä oli maatalon pakkohuuto-

kauppa. Tässä tapauksessa velalliselle ei kuitenkaan tullut kohtuuttoman suurta menetystä, vaikka maatala meni pilkkahintaan, sillä tilan osti huutokaupasta velallisen veli 10 450 markalla. Veljekset pystyivät ilmeisesti sopimaan rahanasioiden hoidon keskenään, sillä entinen omistaja pysyi tilalla pula-ajan päätymisen jälkeenkin.³²²

Kunnittain tarkasteltaessa velkamäärissä oli merkittäviä eroja.

KUVIO 7 Kalajokilaaksossa vuosina 1929 – 1936 pakkohuutokaupoilla myytyjen tilojen keskimääräiset velkamäärät kunnittain.

Lähde: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

Selvästi suurimmat velat rasittivat Kalajokilaakson latvakuntien, Reisjärven, Haapajärven ja Nivalan, maataloja. Näissä kunnissa vasaran alle joutuneilla velkamäärä yhtä tilaa kohden oli noin 80 000 – 90 000 markkaa. Velan määrällä ei näytä olevan suoraa yhteyttä tilakokoon, sillä vertailu myytyjen tilojen peltopinta-aloihin kunnittain ei tue yksiselitteisesti sitä käsitystä, että mitä suurempi tila sitä suuremmat velat ja päinvastoin. (Vrt. Kuvio 4) Pikemminkin syyt suurin velkamääriin liittyvät talonpoikien epäonnisiin liiketoimiin, kuten Reisjärvellä, sekä maatalouden kehittämiseen liittyneisiin investointeihin, joilla oli pyritty oman elinkeinon määrätietoiseen kehittämiseen. Velkamäärien suhteen selvästi keskiarvon alapuolelle jää Sievi, jossa velkaa oli vain 47 000 markkaa myytyä tilusta kohden. Samoin Ylivieskan ja Kalajoen osalta velkasumma yhtä huutokauppaa kohden jäi selvästi keskimääräistä pienemmäksi.

³²² OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1929 F:21.; SKHA Kalajoen henkikirjat vuosilta 1936 – 1938 Bb:146.

Vasaran alle menneiden tilojen keskimääräinen velkamäärä Reisjärvellä oli 79 857 markkaa. Summa oli jonkin verran koko Kalajokilaakson vastaava keskiarvosummaa suurempi. Reisjärven osalta myytyjen maatilojen velkamäärissä oli vuosittain melkoisia eroja. Laman alkuvuosina pakkomyyntiin menneiden tilojen velkamäärä oli huomattavasti pienempi kuin jakson loppupuolella. Huutokaupattujen tilojen kokonaismäärä oli kuitenkin vuoteen 1932 saakka varsin vähäinen ja myynnissä oli enimmäkseen pieniä alle 10 peltohehtaarin tiloja. Poikkeuksen muodosti kyseinen vuosi, jolloin Kangaskylällä kaupattiin kaksi suurehkoa pahoin velkaantunutta maatilaa. Tosin toisen tilan vaikeudet eivät perustuneet yksinomaan maatalouden ongelmiin, vaan kyse oli epäonnistuneista liiketoimista, puukaupoista. Tilan pakkomyyntiä haki Kannuksesta käsin toiminut puutavarayhtiö.³²³

Reisjärven osalta todellinen huutokauppojen vyöry alkoi vuodesta 1933, jolloin myös velkamäärissä saavutettiin tarkasteltavan ajanjakson huippu. Velkaa yhtä tilaa kohden oli peräti 150 994 markkaa. Kyse ei kuitenkaan ollut yksinomaan maatalousammatin harjoittamiseen liittyneestä velkaantumisesta, vaan keskiarvoa nostivat konkurssiin menneen sahan vastuut. Kangaskylällä vasaran alle meni tällöin ensimmäinen sahanomistajana olleen tilallisen viljelmä, jota rasitti kaikkiaan lähes 600 000 markan velkataakka. Samaiseen vararikoon liittyi myös Kalajalla sijainneen mainitun sahaosakeyhtiön omistaman maatilan myynti. Tämänkin tilan rasitteena oli yli 500 000 markan saatava.³²⁴ Myös kahden seuraavan vuoden velkasummissa heijastuu saman sahan konkurssi. Vuonna 1934 myytiin keskeisesti sahan toiminnassa mukana olleen isännän viljelmä, jota rasitti yli miljoonan markan velkataakka.³²⁵ Näin mittavan lainapääoman yhteydessä nousee väistämättä esiin kysymys siitä, miten sellaisen velkamäärän kertyminen, sahan vastuiden lisäksi, oli käytännössä ollut mahdollista, ja kuinka siitä normaalissakaan taloudellisessa suhdanteessa olisi voinut selviytyä. Vielä vuonna 1935 myynnissä oli kolme suurten velkojen rasi-tamaa maatilaa, jotka olivat kytköksissä sahan vararikoon.³²⁶

Vuonna 1936 keskimääräinen velkasumma kohosi vielä 92 946 markkaan, vaikka pahin pakkohuutokauppavyöry oli jo selvästi ohitettu Reisjärvellä. Kyseinen nousu keskiarvossa johtui Kangaskylässä myydystä lähes 50 peltohehtaarin suurtilasta, jonka kontolla oli yli 260 000 markan velkarasite. Myös kirkonkylällä vasaran alle meni yli 20 peltohehtaarin maatila, jolle samalla tavoin oli kertynyt kohtalaisen raskas yli 180 000 markan velkataakka.³²⁷ Kun kaupattujen viljelmien määrä jäi kymmeneen, niin kahden suuren viljelmän vararikko nosti keskiarvon suureksi, vaikka pääosa tiloista, seitsemän kappaletta, oli pieniä alle 10 peltohehtaarin pienviljelmiä.

³²³ OMA HKKA pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1930 F:9.

³²⁴ OMA HKKA pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12 - F:13.

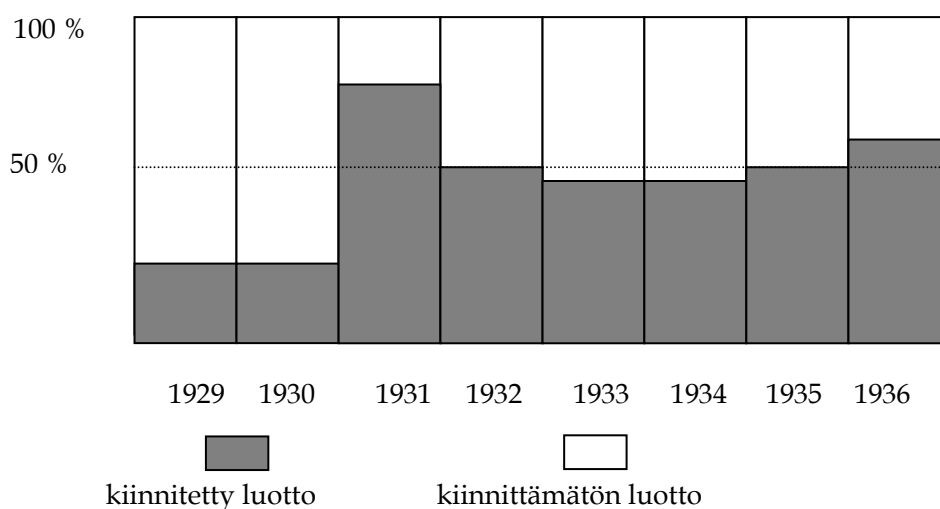
³²⁵ OMA HKKA pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934 F:17.

³²⁶ OMA HKKA pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1935 F:19 - F:24.

³²⁷ TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1936. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta.

Talonpoikia rasittaneet lyhytaikaiset kiinnittämättömät luotot olivat enimmäkseen pieniä velkasummia, jotka olivat joko suoria velkakirjalainoja tai sitten ne perustuivat vekselin hyväksymiseen. Samaan ryhmään kuuluivat myös kauppiailta vastakirjalle tehdyt ostot sekä kuntien välittämät katolainat tai kunnan lainamakasiineista otetut viljalainat. Kalajokilaaksossa toimitetuissa pakkohuutokaupoissa haettujen kiinnitetyn ja kiinnittämättömän velan keskinäinen suhde oli seuraava.

KUVIO 8 Kalajokilaaksossa vuosina 1929 – 1936 pakkohuutokaupalla myytyjen maatilojen kiinnitetyn ja kiinnittämättömän luoton suhde toisiinsa.

Lähde: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

Laman ensimmäisien vuosien aikana haetuista saatavista valtaosa oli kiinnittämättömiä luottoja. Niiden osuus kaikista saatavista oli 81 prosenttia. Vuonna 1931 tilanne oli kääntynyt sitten aivan päinvastaiseksi, sillä kiinnittämättömien saatavien osuus oli vain 23 prosenttia. Poikkeuksellinen tulos oli seurausta siitä, että kyseisenä vuonna pakkohuutokaupattiin useita vararikkoon päätyneiden kauppiaiden omistamia kiinteistöjä. Haapajärvellä konkurssipesän hallussa olleita tiluksia oli kaksi, joista toisen rasitteena oli lähes puolen miljoonan markan kiinnitetty velka ja Nivalassa vastaavia tapauksia oli kolme. Niitä rasittivat myös huomattavat kiinnitetyt saatavat.³²⁸ Seuraavina vuosina, kun huutokaupattavina olivat pääsääntöisesti talonpoikien omistamat kiinteistöt, haetut velkasaatavat olivat puoliksi kiinnitettyjä ja kiinnittämättömiä. Vain tarkastelujakson viimeisenä vuonna kiinnitetyn luoton osuus kasvoi jonkin verran korkeammaksi – 63 prosenttiin.

³²⁸ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1931 F:10.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1931. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta.

Reisjärvellä toimitetuissa pakkohuutokaupoissa haettujen saatavien yhteissumma oli 6 783 123 markkaa, josta kiinnittämättömien henkilötakauksiin perustuneiden luottojen osuus oli 4 316 289 markkaa – se oli noin kaksi kolmasosaa kaikista veloista.³²⁹ Vuosittaiset vaihtelut velan luonteessa olivat melkoisen suuret. Laman alkupuolella vuonna 1930 haetuista saatavista vain 4,2 prosenttia oli kiinnitettyjä saatavia, kun taas vuonna 1932 kaikki huutokauppateitse perityt velat olivat sellaisia, joiden vakuutena oli itse maatilakiinteistö. Tosin on kuitenkin huomioitava se, että silloin Reisjärvellä pakkohuutokaupalla myytiin ainoastaan kaksi maatilaa. Kiinnittämättömän luoton suuri osuus haetuista saatavista Reisjärven yhteydessä johtui osaltaan liiketoimintaan liittyneistä yhteyksistä. Konkurssiin joutuneen Reisjärven Mylly- ja Sahaosakeyhtiön lainakanta oli valtaosaltaan perustunut osakkeenomistajien henkilötakauksiin. Vasta vuoden 1931 lopulla pääluotottajana toiminut Pohjolan Osake-Pankki vaati lisälainalleen kiinteistökiinnitystä.³³⁰ Myös Reisjärven kunnan välittämät erilaiset kato- ja maatalouslainat perustuivat ajatukselle, että lainanottajan ohella takuumiehet sitoutuivat velan maksumiehiksi. Tietysti henkilötakauksien suosiin vaikuttivat osaltaan aikaisemmin mainitut verotukselliset syyt: kunnallisverotuksessa niiden korot saattoi laskea kokonaan vähennyskelpoisiksi.³³¹

Pulan alkuaikoina kiinnittämättömien velkojen suuri osuus kertoo siitä, että maksuvaikeuksien yleistyessä ensimmäisenä saataviaan olivat perimässä suhteellisen pientenkin summien hakijat. Tällaisia pienehköjä velkoja olivat esimerkiksi kauppoihin tehdyt ostovelat, mutta myös yksityisten vekselit ja velkakirjat. Talonpoikien maksuvaikeuksien jatkuessa pulan loppupuolella saataviaan olivat yhä enemmän perimässä pankit; etenkin osuuskassojen peräämät frangilainat olivat velallisen omaisuuteen kiinnitettyjä. Toki niillä oli myös perittävänä suuret määrät henkilötakauksiin pohjautuneita lainoja. Omalta osaltaan kiinnittämättömän luoton suuri osuus talonpoikien veloista kertoo rahoitusjärjestelmän vanhakantaisuudesta. Isännät sekä heitä luotottaneet paikalliset pankit – saman yhteisön jäsenten johtamina – olivat omaksuneet perinteisen tavan turvautua omavelkaisiin sitoumuksiin rahalainoissa. Kalajokilaakson – ja erityisesti Reisjärven – luottorakenteen tarkastelu tukee Rantatuvan huomiota siitä, että kiinnittämättömän luoton suurella määrällä oli vaikutuksensa pakkohuutokauppojen keskittymiseen. Hänen laskelmiensa mukaan Uudellamaalla sekä Turun ja Porin läänissä – alueilla, joissa pankkilaitos oli kehittyneempää – kiinnitysluottojen määrä luotoista oli yli 80 prosenttia. Esimerkiksi Viipurin läänissä, jossa pakkohuutokauppoja oli lukumääräisesti eniten, kiinnitettyjen luottojen osuus oli vain 55 prosenttia kaikista saatavista.³³² Henkilötakauksien runsas käyttö satoi isäntien kohtalot tiiviisti yhteen: velan perintä siirtyi aktiivisen velkojan sitä vaatiessa ketjussa seuraavalle, etenkin jos huutokaupatulla talolla oli ollut vielä rasitteenaan etuoikeutetussa asemassa olleita

³²⁹ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta.

³³⁰ OMA PTA Kiinnitysasiat vuodelta 1931 CIIB2:7.

³³¹ Rantatupa, H. 2004, 426.

³³² Rantatupa, H. 2004, 432.

saatavia. Kiinnitetyn velan perintä päättyi sen sijaan asianomaiseen kohteeseen ja mahdolliset tappiot jäivät velkojan vahingoksi.

Arvioitaessa vasaran alle päätyneen maatalon velkataakan rasittavuutta ja yksittäisen isännän mahdollisuuksia selviytyä siitä, voidaan lähtökohtaa konkretisoida seuraavalla tavalla. Jos tarkasteltavaksi otetaan reisjärveläisten isäntien keskimääräinen velka, noin 80 000 markkaa, niin yhtä hehtaaria kohden sitä kertyi 5 600 markkaa. Tähän päivään deflatoituna hehtaarikohtainen velka oli siten 1 765 euroa (10 494 markkaa) vuoden 1933 rahan arvon mukaan.³³³ Konkreettisen kuvan maaseutuväen taloudellisista lähtökohdista saa haettaessa esimerkkejä heidän arkipäiväisestä elämästään tältä ajalta. Ulosmittauspöytäkirjojen mukaan Kalajokilaaksossa lypsylehmän hinta arvioitiin pulan alkupuolella 700 – 800 markan arvoiseksi, hevosen hinta puolestaan oli selvästi korkeampi, noin 2000 – 3000 markkaa; Nivallassa yhdessä ulosmittauksessa orin hinnaksi arvioitiin jopa 4 500 markkaa. Hinnat laskivat kuitenkin nopeasti pulan jatkuessa. Vuonna 1933 lehmän hinta oli pudonnut puoleen ja hevosten hinnat vieläkin enemmän; Reisjärvellä hevonen arvioitiin kyseisenä vuonna 1 000 markan hintaiseksi.³³⁴

Merkittävin oman talouden ulkopuolinen ansiolähde maaseutuväelle oli puunmyynti- ja metsätyötulot. Kun pulavuosien alla metsätyöntekijän keskiansiot olivat noin 35 – 40 markkaa, niin alimmillaan vuonna 1933 ne olivat noin 25 – 30 markkaa.³³⁵ Aina ei näinkään hyviin ansioihin ylletty. Maataloustöissä, mikäli niitä talon ulkopuolisille ylipäättään oli tarjolla, palkkataso laski hyvin alhaiseksi. Maataloushallituksen tilastotoimiston laskelmien mukaan pulaa edeltävinä vuosina talonruokaisen miehen päiväpalkka kesäisin oli 24 ja talviaikoina 16 markkaa. Alhaisimmillaan vuonna 1932 vastaavat luvut olivat alle 14 ja yhdeksän markan. Naisten palkkataso oli, hyvänäkin aikana, tätä reilun kolmanneksen pienempi.³³⁶ Pulaliikkeen keskeinen vaikuttaja Heikki Niskanen esitti puolestaan arvionaan, että Kalajokilaaksossa vaikeimpina aikoina talon ruuissa olleen työmiehen päiväpalkka olisi ollut vain viisi markkaa ja ns. varatöissä kymppin kahta puolta.³³⁷ Niskasen väitteelle palkkatason kurjuudesta antaa pohjaa esimerkiksi Reisjärven kuntatalouden päättäjien valitukset siitä, että jopa valtion metsätyömailla maksettiin niin huonosti, että palkka riitti hädin tuskin miehen oman ruuan kustannuksiin; hänen perheensä toimeentulo jäi siten kunnan sosiaalitoimen varaan.³³⁸ Näin vaatimattomilla palkoilla ei juuri velkoja pystynyt lyhentämään, vaan kaikki meni käytännössä ruokaan. Vaikka lama oli painanut elintarvikkeiden hinnat alas, niin vähäisillä tuloilla niitä oli vaikea hankkia. Esimerkiksi sianlihakilon tuottajahinnat vaihtelivat 1930-luvun alkupuolella 10 markan molemmin puolin.³³⁹ Kaupan tiskillä hinta oli luonnollisesti korkeampi.

³³³ Nordea – pankin laskema rahanarvonkerroin vuodelle 1933 on 1,874. Liite 7.

³³⁴ OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.

³³⁵ Ahvenainen – Kuusterä 1982, 235.

³³⁶ Jutila – Konttinen 1936, 91.

³³⁷ Nivala-lehti 16/1950.

³³⁸ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 29.6.1933 Cb:5.

³³⁹ Viita, P. 1966, 65.

Metsän omistajilla oli mahdollisuus saada rahaa velkojensa maksuun puutarvan myynnillä, mikäli 1920-luvun jälkipuoliskon hyvinä vuosina talon metsiä ei ollut jo hakattu siihen kuntoon, että niitä oli metsäviranomaisten toimesta määrätty hakkuukieltoon. Yleismaailmallinen lama metsäteollisuuden markkinoilla oli romahduttanut kantohinnat. Reijärvellä pulaa edeltävinä kasvun vuosina tehtiin metsäkauppoja, joissa tukkipuun hinta vaihteli 40 – 50 markkaan rungolta. Vuonna 1931, jolloin kantohinnat olivat alhaisimmillaan, tehtiin pitäjässä kauppoja jopa 16,50 markan runkohinnalla. Tästä aallon pohjasta hintataso kuitenkin nousi sen verran, että seuraavina vuosina tukkipuusta maksettiin 23 – 26 markkaa rungolta. Tällöinkin oltiin vielä kaukana lamaa edeltäneiden vuosien tasosta.³⁴⁰

3.3.6 Velkojat

Toimitetuissa pakkohuutokaupoissa kruununvoudin laatimaan pöytäkirjaan merkittiin velkoja tai velkojat, joiden hakemukseen pakkomyynti kulloisenkin kiinteistön kohdalla perustui. Sen rinnalla huutokauppatilaisuudessa laadittiin myös velkojainluettelo, johon merkittiin hakijan ohella myös kaikki muut osapuolet, joilla oli saatavia kyseiseltä velalliselta mutta jotka eivät kuitenkaan olleet ulosmitanneet saataviaan. Velallisen näkökulmasta avainasemassa oli lopulta kuitenkin se lainoittaja, joka oikeusteitse oli rahojaan perimässä. Keskimäärin näitä velkojia oli kaksi yhtä huutokauppaa kohden. Pääsääntöisesti kehitys oli sellainen, että pulan alkupuolella hakijoita oli vähemmän, mutta velkakriisin syventyessä myös hakijoiden määrä alkoi kasvaa.

Kalajokilaaksossa pakkomyyntien avulla saataviaan oli peräämässä seuraava määrä hakijoita yhtä huutokauppaa kohden.³⁴¹

1929	1,25
1930	1,82
1931	1,63
1932	2,25
1933	2,78
1934	2,28
1935	2,02
1936	1,55

Pulan alkupuolella velkojia oli yhdessä pakkohuutokaupassa tavallisimmin vain yksi tai korkeintaan kaksi, mutta kun huutokaupat lisääntyivät, niin entistä useampi lähti peräämään saataviaan. Eniten velkojia yhdessä huutokaupassa oli vuonna 1933, jolloin heitä oli keskimäärin 2,78 hakijaa tilaisuutta kohden. Ajan-

³⁴⁰ RKA Metsäkauppasopimuksia 1921 – 1960 Bc7:1.; RKA Asutustila-alueuettelot Bc:1.; RKA Asutuslautakunnan pöytäkirjoja 1929 – 1938 Ca:2 – Ca:3.

³⁴¹ OMA HKKA ja SKKA, Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Hakijoiden määrä on laskettu siten, että saman velkojan periessä velalliselta useampia saatavia se on laskettu yhdeksi hakijaksi. Joissakin tapauksissa velallisella saattoi olla hyvinkin runsaasti tuomittuja saatavia, mutta pääsääntöisesti ne olivat syntyneet samalta lainoittajalta. Tuomittujen saatavien ennätys yhdessä huutokaupassa oli Haapajärvellä joulukuussa 1933 myydyllä maatilalla. Viljelmän isännältä perittiin oikeusteitse peräti 40 velkaa, jotka olivat kuitenkin pääosin vain kolmen eri hakijan saatavia. OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.; Kalajokilaakso 16.12.1933.

jakson loppupuolella huutokauppojen vähitellen harventuessa laskivat velkojienkin määrät ja olivat jo vuonna 1936 lähes samassa kuin ennen pulakauden alkua. On kuitenkin huomioitava se, että tiloineen vasaran alle joutuneen isännän näkökulmasta merkittävintä oli ulosmitattujen velkojen määrä. Toissijainen kysymys sen sijaan oli se, oliko saatavia perimässä yksi vai useampi taho.

Kalajokilaakson kuntien osalta velkojaan olivat pakkomyyntien kautta perimässä seuraavat tahot.

TAULUKKO 13 Kalajokilaaksossa vuosina 1929 - 1936 pakkohuutokaupoissa myytyjen tilojen velkojat.

Velkoja	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	yht.	%
yksityinen	9	9	12	17	58	43	36	18	202	20
liikem./yritys	2	8	13	20	34	32	12	1	122	12
säästöpankki	2	8	3	13	82	68	32	16	224	22
osuuskassa	1	3	3	4	33	88	55	27	214	21
liikepankki		2	6	17	48	78	22	5	178	18
Hypot. laitos			1		17	19	13	6	6	6
valtio		1	1	1		1		5	9	0,5
kunta	1						2	4	7	0,5
yht.	15	31	39	72	272	329	172	82	1012	100

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25.; OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:21 - F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 - 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

Taulukosta heijastuvat maaseudun lainoituksen lähteet 1920-luvun Suomessa. Pankit olivat jo nousseet merkittävään osaan talonpoikien rahoituksen järjestelyissä, mutta yksityisten henkilöiden välittämällä rahalainoilla oli vielä osansa, ainakin silloin kun kyseessä oli lyhytaikainen pienehkö rahan tarve. Esimerkiksi Nivalan Välikylällä tällainen merkittävä yksityinen lainoittaja oli Vilhelm Saviluoto yhdessä sisarustensa kanssa. Hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1934 toimitetussa perunkirjoituksessa kuolinpesän varoihin laskettiin kuuluvaksi yli kolmekymmentä yksityishenkilöihin kohdistunutta lainasaatavaa. Velkasummat vaihtelivat pääasiassa muutamasta sadasta markasta pariin tuhanteen markkaa.³⁴²

Pankit rahoittivat kuitenkin pääosan maatilojen lainoista, sillä suurin osa pakkohuutokaupan hakijoista, noin kaksi kolmasosaa, oli varsinaisia rahoituslaitoksia. Paikallisten säästöpankkien ja osuuskassojen merkitys talonpoikien luotonantajana oli luonnollisesti huomattava, mutta myös liikepankeilla oli melkoinen osuus. Liikepankeista alueella vaikuttivat mm. Pohjolan Osake - Pankki, jolla oli paikalliskonttorit Haapajärvellä ja Nivalassa, sekä Kansallis - Osake - Pankki, jonka toimipisteet olivat puolestaan Ylivieskassa ja Kalajoella.³⁴³ Alueen talonpoikia lainoitti, etenkin Nivalassa, myös Helsingin Osakepankki. Hypoteekkilaitos oli saataviaan perimässä vasta laman jälkipuoliskolla vuodesta 1933 lähtien.

³⁴² OMA PTA Perunkirjat vuodelta 1934. EcII:16.

³⁴³ Haapaniemi, T. 1985, 274.; Kivioja, K. 1970, 192.; Särkijärvi, R. 1981, 164.; Kyllönen, M. 1980, 423.

Merkittävä velkojaryhmä oli myös yksityiset hakijat, noin viidenneksen osuudella. Ryhmänä se oli varsin heterogeeninen: se koostui luonnollisesti suurelta osin maanviljelijöistä, mutta mukana oli myös koko joukko virkamiehiä tai muita ammatinharjoittajia sekä sellaisia velkojia, joiden ammatillisista tai sosiaalista taustaa ei asiakirjoihin ollut tarkemmin määritelty. Luokan liikemiehet/yritykset suurimman ryhmän muodostivat paikalliset kauppiaat, jotka pääsääntöisesti olivat ulosottoteitse hakemassa suhteellisen pieniä saatavia. Heidän halukkuutensa vaatimattomienkin summien perimiseen oikeusteitse selittyä käytännön syillä: oma taloudellinen asema oli vakavasti uhattuna kun lukuisat pienasiakkaat joutuivat pakon edessä laiminlyömään omat kauppalaskunsa, mikä puolestaan merkitsi vaikeuksia kauppiaille. Valtio ja kunnat olivat perimässä saataviaan satunnaisesti: tällöinkin kyseessä olivat pääsääntöisesti hoitamatta jääneet asutuslainat. Pulavuosien alla tai sen alkupuolella välitettyjä katolainojen sekä vastaavien muiden sosiaalisten luottojen ja myös maksamatta jääneiden kunnallis- ja kirkollisverojen vuoksi maatiloja ei pakkohuutokaupattavaksi juuri haettu. Vasta siinä vaiheessa kun viljelmää oltiin myymässä, näitä saatavia valvottiin velkojainkuulustelun yhteydessä. Verojen oikeudellinen perintä rajoittui pääosin vain irtaimen omaisuuden ulosmittaukseen.

Laman alkuvuosina selvästi suurimman hakijaryhmän muodostivat yksityiset henkilöt sekä liikemiehet ja yritykset. Vuodesta 1932 lähtien hakijan rooli alkoi yhä useammin olla rahoituslaitoksella. Seuraavana vuonna säästöpankit olivat jo nousseet merkittävimmäksi velkojaksi. Osuuskassat olivat puolestaan vuonna 1934 suurin yksittäinen velkojaryhmä. Samaisena vuonna myös liikepankkien lukumäärä ohitti yksityiset henkilöt huutokauppojen hakijoina. Paikallisten osuuskassojen ja säästöpankkien halukkuutta periä oikeusteitse saataviaan lamavuosien alkupuolella rajoitti varmasti inhimillinen tekijä: lainoittajien ja velallisten piirit olivat pienet. Kun samat henkilöt istuivat pöydän molemmin puolin, niin oikeudelliseen perintään lähdön kynnyks oli huomattavan korkea. Lisäksi vaikeuksiin joutuneiden talollisten taustat tunnettiin hyvin. Tutujen isäntien ajamista ahdinkoon haluttiin viimeiseen asti välttää, etenkin jos velkaantuminen ei perustunut vastuuttomaan rahankäyttöön tai huonoon talonpitoon. Toisaalta pankin johtoon kuulunut isäntä saattoi joko itse olla samanlaisessa velkakurimuksessa tai sitten oma nimi oli kirjoitettuna maksuvaikeuksiin joutuneen naapurin isännän velkakirjaan. Taloudellisesti järkevän pankkitoiminnan harjoittamisen näkökulmasta moinen toiminta ei ollut kovinkaan suotavaa, sillä vaarana oli luottotappioiden kasaantuminen ja sitä myötä riski lainoittajan ajautumisesta talouskriisiin muuttui todelliseksi. Näin kävi esimerkiksi Reisjärven säästöpankissa. Sosiaalisten paineiden alla maaseutuyhteisön sisällä ei toimittu rahamarkkinoiden edellyttämin perustein, vaan ongelmien ratkaisua siirrettiin siten, että lopulta oltiin tilanteessa, jossa vaihtoehtoja ei enää ollut: puhevalta siirtyi paikallisilta päättäjiltä ulkopuolisille toimijoille. Tässä suhteessa Kalajokilaaksossa toimineet liikepankit olivat osittain erilaisissa lähtökohdissa ja ne olivatkin näkyvämpiä perintätoimissaan pulan alkupuolella – ja saivat sitä kautta pulamiesten syytökset ja avoimen vihan.

Reisjärven oman pankkijärjestelmän kehittymättömyys näkyy velkojien luettelossa. Vaikka kunnassa toimi paikallisen säästöpankin rinnalla myös kolme osuuskassaa, niin pitäjän omien pankkien mahdollisuudet talonpoikien investointien rahoittamiseen olivat hyvin rajatut. Rahan tarpeessaan reisjärveläiset isännät olivat joutuneet kääntymään naapurikunnissa toimineiden pankkien puoleen – etenkin suurempia pääomia nielleet yritysinvestoinnit olivat perustuneet liikepankkien rahoitukseen.

Reisjärveläisten isäntien maatiloja olivat pakkomyyntien kautta muuttamassa rahaksi seuraavat velkojat.

TAULUKKO 14 Reisjärvellä vuosina 1929 – 1936 pakkohuutokaupassa myytyjen tilojen velkojat.

velkoja	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	yht.	%
yksityinen liikem./yritys	3	2	1		7	7	5	1	26	14,3
Keskikylän osuuskassa		4	7		9	11	6		37	20,3
Levonperän osuuskassa					4	4	3	1	12	6,6
Reisjärven säästöpankki		2	1		4	13	8	2	30	16,5
Haapajärven säästöpankki		1	1		5	3			10	5,5
Kalajoen säästöpankki		1		1	3	4	1		10	5,5
Pihtiputaan säästöpankki					1	1	1		3	1,6
POP			2		2	3	4		11	6
KOP					3				3	1,6
Hypot.laitos					4	3	1		8	4,3
valtio			1			1			2	1
kunta	1		1	1		3	5	3	14	7,5
yht.	4	10	14	2	42	60	41	10	183	100

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Haapajärven kihlakunta.

Reisjärveläinen herastuomari Niilo Viljamäki oli Nivalan Välikylän Saviluotojen tapainen merkittävä yksityinen rahoittaja. Hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1933 järjestetyssä perunkirjoituksessa kuolinpesän varoihin laskettiin kuuluvaksi velkakirjasaatavia jopa 40 eri henkilöltä. Luottotappioitakin oli tulossa, sillä lainoista kolmasosa arvioitiin epävarmoiksi saataviksi.³⁴⁴ Viljamäen puoli-so olikin mukana monessa pakkohuutokaupassa Reisjärvellä, ja osin myös Sievin puolella Kiiskilän kylässä, joko hakemassa tai valvomassa saataviaan. Kalajoen säästöpankin merkittävä osuus reisjärveläisten maanviljelijöiden lainoittajana perustui osaltaan Viljamäen vaikutukseen, sillä ennen oman säästöpankin

³⁴⁴ OMA PTA Perunkirjat vuodelta 1933. Ec II:15.

perustamista hän toimi Kalajoen pankin asiamiehenä kotikunnassaan.³⁴⁵ Reisjärven paikallisten pankkien osuus pakkomyyntien hakijoista oli kolmannes. Kunnassa kauimmin toiminut säästöpankin osuus velkojista oli 16,5 prosenttia.³⁴⁶ Paikallisista osuuskassoista saataviaan oli ulosottoteitse perimässä kirkonkylän alueella toiminut Keskikylän Osuuskassa ja Levonperän Osuuskassa. Niiden yhteinen osuus kaikista velkojista oli 15,9 prosenttia. Kolmas paikallisista kassoista, Kangaskylässä toiminut, ei ollut yhdessäkään pakkomyynnissä hakijoiden joukossa. Tämä ei tarkoita kassan selviytyneen pulakaudesta ilman luottotappioita, vaan ilmeisesti sen menetykset realisoituivat siinä vaiheessa, kun kunnassa toimineet kassat olivat yhdistyneet.³⁴⁷

Reisjärven ulkopuolisista pankeista suurimmat velkojat olivat Haapajärven ja Kalajoen säästöpankit. Jälkimmäisen toiminnan laajuus johtui edellä mainitun Viljamäen toiminnasta ja Haapajärven säästöpankin vaikutus puolestaan selittyi naapuruuden myötä. Etenkin rautatieyhteyden valmistuminen Haapajärvelle siirsi reisjärveläisten asioinnit entistäkin tiiviimmin sinne. Pihtiputaan säästöpankki oli samalla tavoin naapurikunnan rahalaitos, joka oli lainoittanut sitä lähinnä olleen Reisjärven Kalajan kylään kuuluneen Köyhänperän isäntiä. Liikepankit, Kansallis-Osake-Pankki (KOP) ja Pohjolan Osake-Pankki (POP), olivat rahoittaneet pääosin Reisjärven yritystoimintaa. Näistä jälkimmäinen oli saataviaan hakemassa pakkomyynnin kautta yhdessätoista tapauksessa. Viisi huutokauppaa oli sellaisia, jotka liittyivät nurin menneeseen sahaan, mutta sen lisäksi pankki oli rahoittanut mm. Kangaskylästä käsin toiminutta puutavaraliikemiestä, jonka omistamat tilat Reisjärven Kangaskylältä ja viereisen Sieviin kuuluneen Kiiskilän kylän puolelta pakkohuutokaupattiin pankin saatavista.³⁴⁸ Laman syventyessä Hypoteekkilaitos joutui myös perimään maksamatta jääneitä lainojaan reisjärveläisiltä viljelijöiltä. Kaikkiaan se oli hakijana kahdeksassa eri pakkohuutokaupassa. Reisjärven kunta oli omasta puolestaan ulosmittaamassa saataviaan 14 eri kertaa. Valtaosaltaan sen perimät saatavat olivat asutuslautakunnan myöntämiä lainoja, jotka taloudellisten vaikeuksien myötä olivat nostajiltaan jääneet hoitamatta. Näiden velkojen perimistä kunta oli viimeiseen asti siirtänyt, mutta sen oman aseman muututtua kestävämmäksi ja jouduttuaan valtion erityisvalvontaan, sen oli nyt tehostettava omien saataviensa perimistä.³⁴⁹

Pulavuosina perintään menneiden yksittäisten velkojen summat vaihtelivat pakkohuutokaupatuilla tiloilla melkoisesti. Saatavien arvot vaihtelivat muutamista satasista aina satoihin tuhansiin markkoihin. Suurimmat yksittäiset velat olivat pääsääntöisesti yhteydessä liiketoimiin, sen sijaan tavallisten viljelijöi-

³⁴⁵ OMA PTA Perunkirjat vuodelta 1933 Ec II:15.; OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; Maijala, J. 1995, 879 – 880.

³⁴⁶ Sen lainojen rahallinen summa oli kuitenkin mainittua osuutta suurempi, sillä tässä tilastossa ei ole huomioitu kunkin velkojan rahallista osuutta haettujen saatavien määrästä, vaan laskuissa on pidättäydytty pelkästään eri perijöiden rekisteröintiin.

³⁴⁷ Kangaskylän Osuuskassa haki marraskuussa 1935 ulosottoon kymmenkunta hoitamaton velkakirja. Samoin sen nimissä perättiin saatavia myös seuraavan vuoden aikana. OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 8.11.1935 CIIa:190 ja 21.8.1936 CIIa:195.

³⁴⁸ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1931 F:10.; OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1932 F:24.

³⁴⁹ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.

den kohdalla perityt velat olivat usein varsin vaatimattomia. Tavallista myös oli, että yhdeltä lainoittajalta, yleensä paikalliselta säästöpankilta tai kassalta, niitä oli kertynyt samalle henkilölle useita. Vuonna 1934 myytiin Reisjärvellä maatila, jonka omistajalta paikallinen säästöpankki oli ulosmitannut yhdeksän eri saatavaa, joista kaksi oli 20 000 markan velkoja, mutta muiden lainojen arvot vaihtelivat muutamasta satasesta vajaaseen neljäntuhanteen markkaan.³⁵⁰

Seuraavassa taulukossa on selvitetty Reisjärven Kangaskylän sekä Haapajärven kirkonkylän osalta eri velkojien hakemien saatavien keskimääräiset summat. Molemmat esimerkkikylät olivat sellaisia, joissa pakkohuutokauppoja toimitettiin tutkittavan ajanjakson jokaisena vuotena. Vastaavaa ei muissa kylissä tapahtunut.

TAULUKKO 15 Reisjärven Kangaskylällä sekä Haapajärven kirkonkylällä pakkohuutokauttujen tilojen velkojat ja keskimääräiset velkasummat vuosina 1929–1936.

Reisjärven Kangaskylä	Haettujen saatavien lukumäärä	Keskimääräinen velka mk	Haapajärven kirkonkylä	Haettujen saatavien lukumäärä	Keskimääräinen velka mk
liike-					
mies/yritys	12	16 421	liikemies/yritys	7	55 938
yksityinen	3	68 749	yksityinen	7	18 101
Levonperän			Ylipään osuus-		
osuuskassa	2	35 500	kassa	1	10 100
Reisjärven			Haapajärven		
säästöpankki	26	1 901	osuuskassa	6	146 774
Haapajärven			Haapajärven		
säästöpankki	2	6 068	säästöpankki	1	25 000
Kalajoen					
säästöpankki	5	8 465	KOP	2	53 000
Pihtiputaan					
säästöpankki	1	9 800	POP	7	121 907
POP	4	61 280	konkurssipesä	3	26 665
Hypot. laitos	6	15 373	kunta	4	26 659
valtio	1	17 460			
kunta	8	6 859			

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Haapajärven kihlakunta.

Suurimmat yksittäiset haetut saatavat molemmissa tapauksissa ovat yhteydessä yritystoimintaan, jota perinteisesti olivat rahoittaneet liikepankit. Haapajärven kirkonkylän luvuissa näkyvät useiden kauppiaiden ja liikemiesten sekä meijerin konkurssit, vastaavasti Kangaskylällä vaikuttavat yhden vararikkoon menneen sahan omistajan velat. Erityisesti tämä näkyy jälkimmäisen osalta poikkeuksellisen suuressa yksityishenkilöiden hakemien saatavien keskiarvossa, sillä kolmen tapauksen joukossa on sahaan liittynyt peräti 163 000 markan ulosmitattu velkakirja. Kahden muun yksityisten peräämien lainojen arvot vaihtelivat 20 000 markan molemmin puolin. Samaisen sahan osakkaan tilan myynnin yhteydessä Pohjolan Osake-Pankki velkoi yli 200 000 markan saatavaa. Kangaskylässä säästöpankkien ja osuuskassan ulosmittaamista veloista heijastuu sen sijaan tyypillinen maatalou-

³⁵⁰ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934 F:17.

den velkatausta. Osuuskassat tulivat pulan alla lainamarkkinoille välittämällä frangipohjaisilla pitkäaikaisilla luotoilla, joiden tarkoituksena oli auttaa talonpoikia vakauttamaan lyhytaikaiset korkeakorkoiset velkansa. Paikallinen säästöpankki puolestaan oli toiminut jo pidemmän aikaa kangaskyläläisten luotottajana; yksittäiset velkakirjat eivät olleet kovinkaan suuria, mutta niitä oli päässyt kertymään kuitenkin melkoinen joukko. Lisäksi niiden vakuutena oli perinteiseen tapaan pääsääntöisesti henkilötakaus. Haapajärven kirkonkylällä mainitut vararikot vaikuttavat siihen, että keskimääräiset ulosmitatut saatavat ovat huomattavasti suurempia kuin Kangaskylällä. Haapajärven osuuskassalle erityisesti osuusmeijeri Ahjon konkurssi oli takaisku: Vuonna 1934 sen hakeman ulosmittauksen perusteella myytiin kolme maatilaa, kahdelta isännältä se peri samaa 275 000 markan saatavaa ja kolmannelta kassa vaati 165 000 markan velkaa. Jälkimmäistä – tällöin velan määrä oli pudonnut 150 000 markkaan – se oli vailla vielä seuraavana vuonna myydyin viljelmän pakkohuutokaupassa.³⁵¹

Kruununvoudin toimittamassa julkisessa pakkohuutokaupassa myytiin tila normaalin huutokauppajärjestelmän mukaan, jossa korkein tehty tarjous tuli ostosummaksi, kuitenkin siten, että sen tuli ylittää ns. alimman hyväksyttävän tarjouksen määrä. Tavallista oli, että huutosumma ylitti juuri ja juuri tuon kyseisen hinnan tai ainakin se jäi huomattavasti koko velkojainluettelon loppusummaa alhaisemmaksi. Tehtyjen tarjousten määrä kasvoi tasaisesti pulan ensimmäisten vuosien kuluessa. Alimmillaan huutohinnat olivat laman alkupuolella vuonna 1929, jolloin keskimääräinen ostohinta huutokaupassa oli 26 000 markkaa. Sen jälkeen ostohinnat kohosivat aina vuoteen 1933 saakka, jolloin keskimääräinen tarjoussumma oli 59 000 markkaa. Seuraavina vuosina hinnat putosivat jonkin verran pienemmiksi, mutta vuonna 1936 keskimääräinen ostosumma oli jälleen 59 000 markkaa. Huutosummat seurasivat aivan laman alkupuolta lukuun ottamatta varsin yhteneväisesti myyntiin tulleiden maatilojen keskikokoja: entistä kookkaampien tilojen tullessa myyntiin myös tehdyt ostotarjoukset nousivat korkeammiksi.³⁵² Vuonna 1934 oli kuitenkin tultu siihen tilanteeseen, jossa tarjolla olleiden viljelmien määrä oli kasvanut jo niin suureksi, että huutosummat alkoivat pienentyä, vaikka pakkohuutokaupattavana oli entistä kookkaampia maatiloja. Laman loppupuolella tehdyt ostotarjoukset alkoivat taas lähentyä viljelmien velkamääriä.

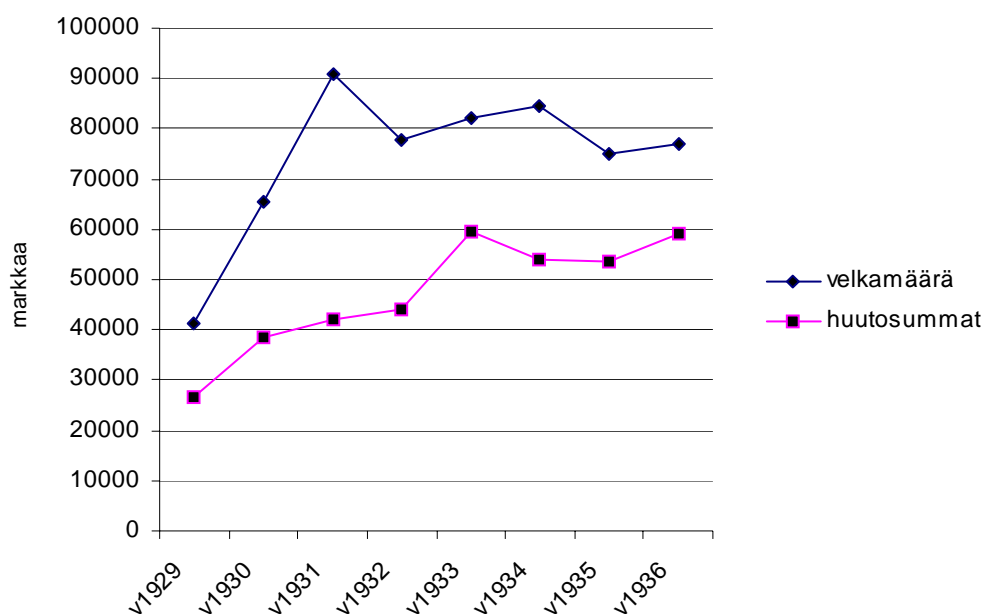
3.3.7 Huutosummat

Kalajokilaaksossa tehtiin pakkohuutokaupoissa tarjouksia seuraavan kaavion mukaisesti. Kaavioon on merkittynä myös kokonaisvelkamäärän kehitys vastaavalta ajalta.

³⁵¹ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.

³⁵² Vuosi 1929 oli poikkeuksellinen sen vuoksi, että tällöin myytyjen tilojen keskimääräinen peltoala oli peräti 18 hehtaaria ja huutosummien vastaava keskiarvo jäi hyvin alhaiseksi ollen vain 26 000 markkaa. Vuonna 1929 myyntiin asti johtaneita pakkohuutokauppoja oli vain 11 kappaletta, joiden joukkoon kuului muutama varsin kookas tila. Etenkin Kalajoella pilkkahintaan (10 450 markkaa) myyty suuri 48 peltohehtaarin maatila vaikuttaa laskettuihin keskiarvoihin merkittäväällä tavalla.

KUVIO 9 Kalajokilaaksossa vuosina 1929 – 1936 pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen huutosummien ja velkamäärän kehitys.

Lähde: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

Tiloja rasittaneiden velkojen ja toisaalta ostohintojen keskinäinen vertailu tuo esille mielenkiintoisia näkökohtia. Pulan alkuvuosina 1930 – 1932 ostohinnat jäivät huomattavasti pienemmiksi kuin tiloja rasittaneet velat. Erityisen suuriksi erot kasvoivat vuosina 1931³⁵³ ja 1932. Etenkin jälkimmäisenä vuonna mittavat velat olivat kertyneet suurehkoille viljelyksille, joiden velkaantuminen oli nimenomaan perustunut maatalouteen tehtyihin panostuksiin. Tehtyjen ostotarjousten ja tilojen todellisten arvojen välinen suuri ero oli kiihdyttämässä talonpoikien mielialoja. Tämä onkin nähtävissä yhdeksi vaikuttavaksi tekijäksi pulaliikehäntymiseen juuri Kalajokilaakson alueella ja erityisesti Nivalan Välikylällä, jossa ”kapinavuotena” 1932 oli pakkomyynnissä useita suuria maatiloja.

Huutokauppojen yleistyessä, ja niissä myytävien suurtenkin tilojen hintojen pysyessä alhaisina, alkoivat pulamiesten keskuudessa kiertää huhut vaikeuksiin joutuneiden talollisten ahdinkoa hyväksikäyttävistä keinottelijoista, jotka säälimättä pyrkivät hyötymään toisten vaikeuksista. Toisaalta isäntien mieltä katkerointi sekin, että pienellä rahasummalla tilan sai haltuunsa vieras henkilö, joka pääsi poimimaan hedelmät vuosikymmenien kuluessa tehdystä työstä peltonraivauksineen ja maatalouden uudistamisineen. Tilan entinen isäntä pystyi ainoastaan voimattomana seuraamaan tapahtumien kulkua sivusta, koska rahaa ei ollut mistään saatavissa pakkohuutokaupan välttämiseksi. Pulavuosien

³⁵³ Vuoden 1931 suurten velkasummien takana oli kauppiaiden, kaksi kummassakin pitäjässä, konkurssit niin Haapajärvellä kuin Nivalassakin. Heidän omistuksessaan olleissa kiinteistöissä harjoitettiin liiketoimien ohella myös pienimuotoista maanviljelystä, joten nämäkin pakkohuutokaupat tulivat mukaan kyseisiin tilastoihin.

loppupuolella kohonneisiin ostohintoihin olivat osaltaan vaikuttamassa valtiotavallan toimenpiteet ahdinkoon joutuneiden talonpoikien auttamiseksi. Asutushallituksen ja myöhemmin myös Osakeyhtiö Maakiinteistöpankin etuoikeutta pakkohuutokauppojen yhteydessä perusteltiin juuri sillä, että näin esittäisiin keinottelijoiden mahdollisuus toimia pakkomyynneissä.³⁵⁴ Kalajokilaakson osalta tämä muutos näkyi sillä tavoin, että kun pakkomyytyjen tilojen ostohinta vuonna 1936 oli jo 77 prosenttia velkamäärästä, niin vastaava suhdeluku vuonna 1932 oli ollut 56 prosenttia.

Pakkohuutokaupalla myytyjen maatilojen todellisesta arvosta on käytännössä hyvin vaikea esittää mitään täsmällistä arviota. 1930-luvun lopulla maatilojen myyntihintoja selvittänyt Lauri Sipilä katsoo pakkohuutokaupattujen tilojen hinnan muodostukseen vaikuttaneen useita tekijöitä, kuten mm. tilan kiinnitykset, vero- ja palkkarästit, huutokauppakulut, valtion lunastusmahdollisuus ja huutajien puute. Toisaalta hintavertailua vapaaehtoisissa kaupoissa tapahtuneisiin myynteihin vaikeutti hänen mukaansa se, että kauppakirjoihin saattoi tulla kirjattua todellisesta kauppahinnasta poikennut summa. Syynä vääriin, käytännössä liian alhaisiin, hintoihin oli halu vähentää siirrosta maksettavan veron suuruutta. Samasta veronkierrosta oli kyse myös silloin, jos kiinteistön yhteydessä irtain vaihtoi omistajaa: tällöin irtaimistolle merkittiin huomattava ylihinta ja kiinteistö vastaavasti arvioitiin todellista määrää alhaisemmaksi.³⁵⁵ Sipilä päätyi tutkimuksissaan siihen, että pakkohuutokaupattujen maatilojen myyntihinnat olivat 60 – 80 prosenttia vuosien 1925 – 1929 hintatasosta; pulan loppupuolella hinnat kohosivat jopa yli 80 prosentin tason.³⁵⁶

Huomattavasti synkemmän käsityksen maatilojen laman aikaisesta hintakehityksestä esitti Hannes Gebhard vuonna 1932. Hänen mukaansa niiden arvo olisi pudonnut peräti puoleen entisestä.³⁵⁷ Kalajokilaakson tilanteesta Haapajärven kihlakunnan kruununvouti Onni Saajoranta arvioi vuoden 1932 sanomalehtihaastattelussa, että pakkohuutokaupattujen maatilojen hinnat olivat jääneet noin kolmannekseen siitä, mitä ne olisivat vapaaehtoisissa myynneissä olleet.³⁵⁸ Periaatteessa voidaan kuitenkin lähteä siitä oletuksesta, että pakkohuutokauppaan joutuneen maatilalan velat ylittivät vain harvoin kiinteistön todellisen arvon. Tällainen tilanne oli lähinnä mahdollista silloin, kun tilanomistaja oli osallistunut epäonniseen liiketoimintaan. Esimerkiksi Reisjärvellä myytiin vuonna 1934 sahan toimintaan osallistuneen isännän 40 peltohehtaarin tila, jolla oli velkaa yli 1,1 miljoonaa markkaa (27 500 markkaa/hehtaari). Maatila myytiin reilulla 200 000 markalla (5 000 markkaa/hehtaari). Pääosa vasaran alle päätyneistä maatioista oli kuitenkin sellaisia, joiden velkojen määrä jäi kohtuulliseksi tai joissakin tilanteissa jopa olemattomaksi, mutta rahoitusjärjestelmän kriisissä velvoitteiden hoito jäi suorittamatta. Tällainen tilanne oli esimerkiksi Kalajoen Rahjassa vuonna 1934 pakkohuutokaupatulla 34 peltohehtaarin vil-

³⁵⁴ Lumiala, E.A. 1932, 148.

³⁵⁵ Sipilä, L. 1939, 12, 29.

³⁵⁶ Sipilä, L. 1937, 257.; Sipilä, L. 1939, 76.

³⁵⁷ Gebhard, H. 1932, 10.

³⁵⁸ Kalajokilaakso 13.8.1932.

jelmällä, joka joutui vasaran alle 11 000 markan maksamattomista veloista (324 markkaa/hehtaari). Se myytiin lopulta 18 000 markalla (529 markkaa/hehtaari). Kun huutosummat alittivat selvästi tiloja rasittaneet velkamäärät tai myytävänä oli kookkaita viljelmiä mitättömistä veloista, niin voidaan perustellusti sanoa tilojen kaupatun huomattavaan alihintaan.³⁵⁹

3.3.8 Ostajat

Tiedot pakkohuutokaupoissa toimineista ostajista on kerätty kruununvoutien laatimista pakkohuutokauppapöytäkirjoista.³⁶⁰ Tässä yhteydessä ostajaksi on laskettu kaikki ne, joiden tekemän tarjouksen kruununvouti on pitämässään huutokaupassa hyväksynyt.

TAULUKKO 16 Kalajokilaaksossa vuosina 1929 - 1936 pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen ostajat.

	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	yht.	%
yksityinen ³⁶¹	4	8	9	9	10	10	3	9	62	13
liikemies/kauppias	3		4	3	11	15	5		41	8,5
pankinjohtaja		1		3	4	12	1		21	4
maanviljelijä	3	6	8	9	33	30	14	15	118	24
osuuskassa				2	15	39	37	12	105	21,5
säästöpankki		1		3	14	24	12	2	56	11
liikepankki			1	2	3	10	5	1	22	4,5
osuuskauppa				1	3	5			9	2
Hypot. laitos					6	7	1	1	15	3
MKP ³⁶²						1	2	6	9	2
kunta	1	1			3	6	8	5	24	5
valtio			2		2	1		2	7	1,5
yht.	11	17	24	32	104	160	88	53	489	100

Lähde: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25.; OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:21 - F:36.

Suurin yksittäinen ostajaryhmä huutokaupoissa oli maanviljelijät. Heidän osuutensa kaikista ostajista oli neljännes. Lähes yhtä usein huutajan paikalla toimi myös paikalliset osuuskassat, joiden osuus oli 21,5 prosenttia. Muiden ostajaryhmien osuudet olivat jo sitten selvästi pienemmät, sillä tarkemmin määrittelmättömiä yksityisiä ostajia oli 13 ja paikallisia säästöpankkeja 11 prosenttia.

³⁵⁹ Vrt. Rantatupa, H. 2004, 434 - 435.

³⁶⁰ Koska kaikissa pakkohuutokauppa-akteissa viralliset huutokauppapöytäkirjat eivät ole säilyneet tai ne ovat kruununvoudilta jääneet kokonaan laatimatta, niin tällaisissa tilanteissa ostaja on selvitetty joko voutin laatimasta kiinteistönkauppakirjasta tai kauppahinnanjakopöytäkirjasta.

³⁶¹ Tämä ryhmä pitää sisällään ostajat, joiden osalta ei ilmene heidän ammatinsa tai mahdollinen yhteys johonkin tilastossa olevaan yhteisöön. Kyseessä on esimerkiksi virkamiehiä, kuten poliisin ammatissa toimineet. Edelleen on hyvinkin todennäköistä, että moni näistä yksityishenkilöistä on taustaltaan maanviljelijä, mutta syystä tai toisesta huutokaupanpitäjä on jättänyt sen kirjaamatta.

³⁶² Osakeyhtiö Maakiinteistöpankki on kirjattu ostajiksi vain silloin, kun se on toiminut kaupassa ensimmäisenä ostajana.

Liikepankkien merkitys tilojen huutajina Kalajokilaaksossa oli vähäinen, samoin oli myös kuntien laita. Ammattinimikkeeltään liikemiehiksi kirjatut henkilöt olivat ostajina 8,5 prosentin osuudella myynneistä. Tähän lukuun sisältyvät myös kauppiaat. Vuosittain ostajaryhmiä tarkasteltaessa tulee selvästi esille se, että pulavuosien alkupuolella ostajana oli tavallisimmin maanviljelijä tai muu yksityishenkilö, kuten oli myös velkojien laita. Mutta lamavuosien jatkuessa rahoituslaitokset, paikalliset säästöpankit ja osuuskassat etunenässä, ovat entistä useammin paitsi velkojana niin myös ostajana. Omien saataviensa turvaamisen ohella niiden lisääntyneen ostohalukkuuden taustalla voidaan nähdä rahoitusmarkkinoiden normalisoituminen. Pankit saattoivat ostaa edullisiksi katsomiaan maatiloja jopa sijoitusmielessä. Elpyvän kansantalouden ilmapiirissä ei ollut suurtakaan pelkoa siitä, että pankin nimiin ostettu kiinteistö jäisi kovin pitkäksi aikaa rasittamaan sen tasetta.

Pulaliikkeen kannattajien keskuudessa yksi eniten parjattu ostajaryhmä oli pankinjohtajat. Heihin liitettiin pulamiesten puheissa säälimätön omanedun tavoittelu ja piittaamattomuus vaikeuksiin joutuneiden talonpoikien kohtalosta. Kansallis-Osake-Pankin Kokkolan konttorin johtaja Juho Vähä-Erkkilä³⁶³ oli varmasti sellainen henkilö, joka sai oman osansa vaikeuksiin joutuneiden isäntien katkeruudesta. Eikä aivan syyttä, sillä hän oli yksi aktiivisesti pakkohuutokaupoissa ostajana toimineista henkilöistä. Taustalla on toki se, että hän oli asemansa puolesta mukana tilaisuuksissa valvomassa pankkinsa etuja. Samalla hän varmasti oli varsin hyvin perillä myytävänä olevien tilojen arvosta. Vähä-Erkkilä toimi ostajana kaikkiaan kahdessatoista pakkomyynnissä, jotka toimitettiin pääosin Ylivieskassa. Muutoin pankinjohtajat eivät kuitenkaan kovin usein ostajana esiintyneet, sillä kaikkiaan Kalajokilaaksossa he olivat huutajina vain 21 myynnissä. Se oli vain 4 prosenttia kaikista ostajista.³⁶⁴ Puolet heidän ostoistaan tapahtui pulan jälkipuoliskolla vuonna 1934, jolloin heitä oli huutajana 12 pakkohuutokaupassa. Ylivieskalainen pankinjohtaja Ville Kallio, Kyösti Kallion veli, oli toinen pankkimies, joka toimi useammin kuin kerran huutajana, mutta hänellekin näitä tapauksia kertyi vain neljä. Pankkimiesten huono maine pulaliikkeen kannattajien keskuudessa selittyy osittain sillä, että edellä mainittu KOP:n Kokkolan konttorin johtaja Juho Vähä-Erkkilä joutui törmäyskurssille Nivalan ja Ylivieskan isäntien kanssa, jotka puolestaan olivat hyvin tiiviisti mukana Kalajokilaaksoson pulaliikehdinnässä. Hänen edustamansa pankki oli peräämässä saataviaan monelta vaikeuksiin joutuneelta alueen isännältä, joten oli varsin luonnollista, että häneen personoitui hyvin pitkälle koko kova rahamaailma. Nivalan

³⁶³ Juho Vähä-Erkkilä oli pitkän linjan pankkimies. Alun perin hän oli valmistunut kansakoulunopettajaksi, mutta varsin pian hän siirtyi Pellervo-Seuran palvelukseen ollessaan ensin Oulun läänin piirikonsulttina opastamassa osuuskassojen ja -meijereiden perustamista. Tästä toimesta hänet kutsuttiin kamreeriksi Osuuskassojen Keskuslainarahastoon, jossa hän myöhemmin kohosi johtotehtäviin. Osuustoimintatyön päätyttyä hän siirtyi 1920-luvun puolivälissä Kansallis-Osake-Pankin palvelukseen. Vuonna 1927 hän siirtyi Kokkolan konttorin johtajaksi, jossa toimesta hän oli aina eläkkeelle siirtymiseensä saakka vuoteen 1943. Koskela, S. 1995, 898 – 899.

³⁶⁴ Pankinjohtaja on laskettu yksityiseksi ostajaksi niissä tilanteissa, jolloin kruunuvouti on merkinnyt hänet varsinaiseksi ostajaksi, eikä pankkinsa puolesta toimineeksi edusmieheksi.

Välikyllällä hänen toimintansa sivusi läheltä sukuja, jotka olivat aktiivisesti mukana keskeisissä rooleissa Nivalan tapahtumissa kesällä 1932.³⁶⁵

Reisjärvellä pakkohuutokaupattujen maatilojen velkojat olivat hyvin usein myös ostajan roolissa – kaksi kolmesta pakkomyyntiä hakeneesta oli lopulta myös tilan huutaja. Lamavuosien alkupuolella vasaran alle menneiden tilojen lukumäärän ollessa vielä suhteellisen vähäisen myytävänä olleille tiloille löytyi maksukykyisiä ostajia, mutta vuodesta 1933 alkanut huutokauppojen vyöry muutti tilanteen. Kun pankit pakon edessä ryhtyivät suurella luudalla puhdistamaan taseitaan ongelmaluotoista, ne ilmeisesti totesivatärkevimmäksi ratkaisuksi huutaa, jos vain siihen oli vara, pakkohuutokaupattavana ollut kiinteistö tarvittaessa vaikka omiin nimiin. Aivan pilkkahinnalla maatiloja ei velkojankaan näkökulmasta kannattanut antaa mennä – tällöinhän luottotappiot olisivat realisoituneet täysimääräisinä. Toisaalta pankkien toimintaa ohjasivat tällöin vauhtiin päässeet asutushallituksen ja Maakiinteistöpankin ostot: pakkomyynnissä ollut tila kannatti kohtuullisella hinnalla huutaa vaikka omiin nimiin tulevan lunastushinnan toivossa.

TAULUKKO 17 Reisjärvellä vuosina 1929 – 1936 pakkohuutokaupalla myytyjen tilojen ostajat.

Ostaja ³⁶⁶	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	yht.	%
yksityinen	2 (1)	3	3 (1)		4(2)	6 (2)	2 (1)	4	24 (7)	25,8
liikem./kaupp.	1 (1)		1		1	2		1	5 (1)	5,4
Keskikylän osuuskassa					1	4 (2)	5 (4)	2 (1)	12 (7)	12,9
Levonperän osuuskassa					4 (3)	5 (4)	2 (2)	2 (1)	13 (10)	13,9
Reisjärven säästöpankki					2 (2)	6 (4)	5 (5)	1 (1)	14 (12)	15
Haapajärven säästöpankki					3 (3)	1 (1)			4 (4)	4,3
Kalajoen säästöpankki				1 (1)		1 (1)			2 (2)	2,2
Pihtiputaan säästöpankki						1 (1)			1 (1)	1,1
Pohjolan Osake-Pankki					1 (1)	1 (1)	2 (2)		4 (4)	4,3
Haapajärven osuuskauppa						2 (2)			2 (2)	2,2
Hypoteekki-laitos kunta				1 (1)	3 (2)	3 (3)			6 (5)	6,4
valtio			1 (1)				3 (3)	1 (1)	5 (5)	5,4
yht.	3 (2)	3	5 (2)	2 (2)	19 (13)	32 (19)	19 (17)	10 (4)	93 (61)	100

Lähde: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Haapajärven kihlakunta.

³⁶⁵ Nygård, T. 1970, 275 – 276.; Lackman, M. 1985, 259.; Lackman, M. 1981, 495.; OMA HKKA, Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 F:11 ja 1934 F:15.

³⁶⁶ Suluisa tilan ostajat, jotka toimivat samalla myös velkojina.

Joissakin tapauksissa myydyin tilan ostajana oli useampi taho, etenkin säästöpankkien kesken oli jonkin verran tällaista yhteistyötä, mutta pääosin ostajia oli vain yksi. Suurin ostajaryhmä oli yksityiset henkilöt, jotka valtaosaltaan olivat paikallisia maanviljelijöitä. Jonkin verran ostajia löytyi myös paikallisista kauppiaista tai muista liikemiehistä, mutta he olivat kuitenkin selvä vähemmistö; vain viidessä tapauksessa ostaja löytyi tästä ryhmästä. Pulaliikkeen kovasti soimaamia pankinjohtajia ei Reisjärven tilojen huutajina ollut. Mutta ilmeisesti ainakin yksi ”väärä ostaja” pakkomyynneissä oli. Vuonna 1934 paikkakunnan herrasväkeen kuulunut apteekkari osti pakkohuutokaupasta kirkonkylällä sijainneen maatilan. Valtion väliintuloa ei tapahtunut, koska ostajan veljen väitettiin asutushallituksen virkamiehenä vaikuttaneen siihen, ettei kyseistä tilaa lunastettu valtiolle.³⁶⁷

Pankkien toiminnan osalta on havaittavissa sellainen ero paikallisten ja muiden pankkien välillä, että Reisjärven omat rahalaitokset olivat halukkaampia ostamaan myytäväksi tulleita maatiloja kuin muut. Ulkopaikkakuntalaisten pankkien edustajilla ei ostopäätöstä tehtäessä ollut rasitteena mitään yhteisöllisiä siteitä, vaan ratkaisun sanelivat puhtaasti taloudelliset näkökohdat. Jos huutokauppahinta uhkasi jäädä liian alhaiseksi, niin silloin vieraspaikkakuntalaisen pankin valmius ostoon kasvoi. Ylipäätään Haapajärven, Kalajoen ja Pihtiputaan säästöpankit sekä Pohjolan Osake-Pankki olivat ostajina vain niissä pakkohuutokaupoissa, joissa ne olivat myös velkojina saataviaan perimässä. Paikalliset pankit olivat sen sijaan halukkaampia tekemään ostotarjouksia myös sellaisten tilojen pakkomyyntien yhteydessä, joissa ei niiden omia saatavia ollut perittävänä. Levonperän osuuskassa oli yksin tai yhdessä muiden kanssa velkojana 12 pakkohuutokaupassa, mutta ostajana se toimi 13 myynnissä. Reisjärven säästöpankki osti 14 tilaa, joista 12 oli sellaista, jonka velkojakin se oli. Tosin se oli myös monen pakkomyyntiin menneen tilan velkojakin. Keskikylän osuuskassa puolestaan teki korkeimman tarjouksen 12 huutokaupassa, joista 7 oli sellaista myyntiä, joiden ainakin yhtenä toimeenpanijana se oli toiminut.

3.3.9 Valtiovallan lunastustoiminta

Talonpoikien ahdinko pakotti valtiovallan entistä pontevammin toimimaan pulan mukanaan tuomien murheiden lieventämiseksi. Tilansa kanssa vasaran alle joutuneen isännän näkökulmasta katsottuna suurin ja välittömin apu oli kiinteistön lunastaminen myyntitilaisuudessa hyväksytystä kauppahinnasta valtiolle, jolta se sitten voitiin palauttaa takaisin entiselle omistajalle tai hänen lähisukulaiselleen. Ahtaasti katsoen kyse oli konkurssilain hengen vastaisesta toiminnasta, mutta poikkeuksellisissa olosuhteissa riittävän väljä lainkirjaimen tulkinta katsottiin kuitenkin perustelluksi.³⁶⁸ Kalajokilaaksossa lain suomaa mahdollisuutta etuosto-oikeuteen käytettiin hetimiten.

³⁶⁷ Urho Aho.

³⁶⁸ Johanson, V.F. 1941, 251.; Kangas, M. 1996, 28.

TAULUKKO 18 Asutushallituksen ja Maakiinteistöpankin pakkohuutokaupoissa lunastamien tilojen määrät Kalajokilaaksossa vuosina 1932 – 1936.

	1932	1933	1934	1935	1936	yht.
AH	10	36	20	-	-	66
Oy MKP	-	14	45	33	16	108
Yhteensä	10	50	65	33	16	174
Myytyjen tilojen lkm.	30	99	139	82	53	403
Lunastus %	33,3	50,5	46,7	40,2	30,1	43,1

Lähde: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 – 1936 F:11 – F:25.; OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 – 1936 F:24 – F:36.

Kalajokilaaksossa lunastustoimintaan pääsi mukaan 174 viljelmää. Kaikista vuosien 1932 – 1936 aikana vasaran alle menneistä maatiloista se oli noin 43 prosenttia, joka oli selvästi valtakunnallista keskiarvoa, reilua kolmannesta, suurempi.³⁶⁹ Asutushallituksella oli oikeus lunastusmenettelyyn vuosien 1932 – 1934 aikana. Tänä aikana sen kautta siirtyi valtiolle yhteensä 66 maatilaa.³⁷⁰ Maakiinteistöpankki aloitti vastaavan toiminnan vuodesta 1933 lähtien ja vuoteen 1936 mennessä sen välityksellä Kalajokilaaksossa oli valtion hallintaan siirtynyt yhteensä 108 tilaa. Vuonna 1932, jolloin ensimmäisen kerran lunastustoiminta mahdollistui, asutushallitus käytti etuosto-oikeuttaan kymmenen viljelmän kohdalla. Seuraavana vuonna, kun myös Maakiinteistöpankki oli saanut mainitut oikeudet, peräti puolet pakkohuutokaupoilla myydyistä tiloista siirtyivät valtiolle. Pahimpana huutokauppavuotena 1934 lunastetuksi tuli hiukan edellistä vuotta pienempi osuus myydyistä tiloista, vaikka peräti 65 viljelmää päätyi valtion nimiin. Kyseessä oli samalla viimeinen vuosi, jolloin ne molemmat olivat oikeutettuja kyseiseen toimintaan. Tarkasteltavan ajanjakson kahden viimeisen vuoden aikana Kalajokilaakson pakkomyydyistä tiloista lunastuksen piiriin pääsi edellisvuosia pienempi määrä viljelyksiä, mutta edelleenkin niiden suhteellinen osuus pysyi valtakunnallisella tasolla tai sen yläpuolella.

³⁶⁹ Rantatupa, H. 2004, 439.

³⁷⁰ Omassa tutkimuksessaan Mika Kangas saa asutushallituksen lunastamien tilojen määräksi Kalajokilaakson kunnissa 63. Hänen keräämänsä tiedot perustuvat asutushallituksen arkistomateriaaliin. Kangas, M. 1996, Liite 1.

Kalajokilaakson eri kuntien osalta lunastustoimintaan päässeitä maataloita oli seuraavasti.

TAULUKKO 19 Asutushallituksen ja Maakiinteistöpankin pakkohuutokaupoissa lunastamien tilojen määrät kunnittain Kalajokilaaksossa vuosina 1932 – 1936.

	Myydyt tilat lkm.	Lunastetut tilat lkm.	Lunastus %
Alavieska	9	2	22,2
Haapajärvi	47	25	53,1
Kalajoki	12	3	25
Nivala	109	48	44
Rautio	9	3	33,3
Reisjärvi	76	24	31,5
Sievi	60	26	43,3
Ylivieska	81	43	53
Yhteensä	403	174	43,1

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 – 1936 F:11 – F:25.; OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 – 1936 F:24 – F:36.

Lunastustoimintaan mukaan päässeiden viljelmien osalta Kalajokilaakson eri kuntien kohdalla oli melkoisia eroja. Suurin lunastusprosentti oli Haapajärvellä ja Ylivieskassa, joissa 53 prosenttia myyntiin asti menneistä maataloista siirtyi valtion omistukseen. Nivalan vahvassa maatalouspitäjässä, jossa oli lukumääräisesti eniten pakkohuutokauppoja, vastaava lunastusprosentti oli 44. Samainen oli myös Sievin tilanne. Pulan pahoin koetteleman Reisjärven kohdalla asutushallituksen ja Maakiinteistöpankin toiminta noudatteli valtakunnallista kolmanneksen keskiarvoa. Alavieskassa, Kalajoella ja Rautiossa lunastettujen viljelmien osuus jäi neljännekseen tai sen alle. Näille kunnille oli yhteistä myös se, että niiden kohdalla pakkohuutokaupat jäivät kokonaisuudessaankin varsin vähäisiksi: avun tarve ei ollut yhtä polttava kuin jokivarren latvoilla.

Valtion tukema lunastustoiminta Reisjärvellä poikkesi muusta Kalajokilaaksosta siinä, että Maakiinteistöpankki ei ollut samalla tavoin pääasiallinen toimija kunnassa kuin muualla jokilaaksossa. Asutushallitus ja Maakiinteistöpankki käyttivät Reisjärvellä lainsäädännön mahdollistamaa etuosto-oikeuttaan yhtä monta kertaa, kun koko Kalajokilaakson osalta Maakiinteistöpankin osuus kaikista lunastuksista oli yli 60 prosenttia. Reisjärvellä asutushallitus ja Maakiinteistöpankki käyttivät väliintulo-oikeuttaan seuraavalla tavalla.

TAULUKKO 20 Asutushallituksen ja Oy Maakiinteistöpankin pakkohuutokaupoissa lunastamien tilojen määrät Reisjärvellä vuosina 1932 – 1936.

	1932	1933	1934	1935	1936	yht.
AH	-	8	4	-	-	12
Oy MKP	-	1	5	5	1	12
Yhteensä	-	9	9	5	1	24
Myytyjen tilojen lkm.	2	18	29	17	10	76
Lunastus %	-	50	31	29	10	31,5

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 – 1936 F:11 – F:25.

Asutushallituksen ja Maakiinteistöpankin myyntihinnasta lunastamia maatiloja Reisjärvellä oli kaikkiaan 24, joten kyseisenä aikana kolmannes vasaran alle menneistä viljelmistä siirtyi valtion, ainakin muodolliseen, omistukseen. Vaikka maatilojen pakkomyynnejä oli jo muutama vuonna 1932, niin vasta seuraavana vuonna lunastustoiminta pääsi vauhtiin huutokauppojen rajun kasvun vuoksi. Vuonna 1933 asutushallitus käytti etuosto-oikeutta kahdeksan kertaa ja Maakiinteistöpankki puolestaan yhdessä tapauksessa. Valtiolle lunastettiin siten puolet sen vuoden pakkomyynneistä. Vuonna 1934 lunastettujen tilojen luku oli samoin yhdeksän, mutta kun myytyjä viljelmiä oli peräti 29 kappaletta, niin suhteellinen osuus putosi näin ollen kolmannekseen. Vielä vuonna 1935 prosentuaalinen osuus lunastettujen tilojen kohdalla oli edelleen kolmanneksessa, mutta ajanjakson viimeisenä vuonna 1936 Maakiinteistöpankki lunasti vain yhden myynnissä olleista kymmenestä tilasta.

4 TALOUDELLINEN HÄTÄ PAIKALLISELLA TASOLLA

4.1 Yhteisö jäsentensä turvana

1930-luvulla suomalainen virallinen yhteiskunta sosiaalisine turvaverkkoineen oli vielä varsin kehittymätön. Pulakauden mukanaan tuomiin ongelmiin ei köyhällä valtiolla katsottu olevan varaa eikä juuri mahdollisuuksiakaan puuttua. Vaikeuksien syventyessä jouduttiin kuitenkin pohtimaan erilaisia keinoja, joiden avulla valtiolta ja kunnat voisivat helpottaa kaikkein heikoimpaan asemaan joutuneiden kohtaloa. Rahaa jouduttiin ohjaamaan myös erilaisiin työllisyystöihin.³⁷¹ Kun hyvinvointivaltion sosiaalista turvaverkkoa ei vielä ollut olemassa, niin silloin kriisiaikojen yksi selviytymiskeino oli turvautua ihmisten keskinäiseen epäviralliseen apuun. Sosiaalipolitiikan historiaa sivuavissa kirjoituksissa on usein viittauksia tällaisen avun merkitykseen, mutta mitään perusteellista tutkimusta siitä ei ole tehty. Epävirallisten sukulais- ja naapuriväestön verkostojen on kuitenkin katsottu olleen olennainen keino selviytyä huonojen aikojen yli Suomessa aina 1950-luvulle saakka.³⁷² Varsinkin köyhemmälle väestöosalle tällaisten yhteiskunnan virallisen tukimuotojen ulkopuoliset tukiverkot sekä toimeentulolähteet ovat kriisiaikoina olleet merkittäviä.³⁷³ Viime vuosisadan alkupuolella Kalajokilaaksossa ihmisten keskinäisillä sosiaalisilla suhteilla oli voimakas vaikutus. Taustana tällaisen homogeenisen kyläyhteisön muodostumiselle oli perinteinen pohjanmaalainen tapa jakaa itsenäisiä tiloja rintaperillisten kesken. Tämä johti pientilavaltaisuuteen, mutta samalla se

³⁷¹ Ahvenainen - Vartiainen 1982, 188.; Vrt. Parikka, R. 1994, 245 - 250.

³⁷² Saaritsa, S. 2002, 195.; 1930-luvun kaupunkilaistyöttömän selviytymiskeinoja on tutkinut mm. Raimo Parikka. Palkkatyöläisperheen taloudellista joustokykyä kuvatesaan hän toteaa köyhimpien perheiden mukautumis- ja kriisinsietokyvyn sekä ympäristön hyödyntämisen taidon olleen hämmästyttävän suuren. Hänen mukaansa matalakin elintaso jousti pakon edessä alaspäin; "rajana oli ainoastaan nälkä". Parikka, R. 1994, 265 - 270.

³⁷³ Häkkinen - Peltola 2001, 323 - 324.; Häkkinen, A. 2004, 155.; Parikka, R. 1994, 236 - 261.

ylläpiti sosiaalista kiinteyttä kyläyhteisössä.³⁷⁴ Keskinäisten taloudellisten kytkösten tiheän verkon syntyminen kylällä voidaan siis nähdä varsin luonnollisena osana tavallista kanssakäymistä reisjärveläisessä maalaisyhteisössä.

Maaseudun teollisuusyhteisön epävirallista apua Tuusulan Kellokoskella tutkinut Sakari Saaritsa katsoo, että yhteisöllä on kaksi periaatteellista tapaa suojautua riskeiltä. Hänen mukaansa riskeille altistumista voidaan vähentää ylläpitämällä monipuolista suhdeverkostoa, joka auttaa esimerkiksi työttömyyden uhatessa uuden työn hankkimisessa. Tähän samaan on laskettavissa voimavarojen hajauttaminen useisiin erilaisiin kohteisiin sillä ajatuksella, etteivät ne kaikki petä samalla kertaa. Taloudella täytyisi siten olla vaihtoehtoisia tulolähteitä käytettävissään. Toinen yhteisön selviytymiskeino kriisitilanteessa on se, että jaetaan kustannuksia vaikealla hetkellä. Se, jolla on resursseja käytettävissään, siirtää niitä tarvitsevalle. Samaa edustaa yksilötasolla luonnollisesti se, että hyvinä aikoina pyritään säästämään pahojen päivien varalle.³⁷⁵

Saaritsan mukaan epävirallisen vakuutusjärjestelmän toiminnan kaksi keskeistä teoreettista ongelmaa ovat kannustinongelma ja riskien yhteisvaikutus. Kannustinongelmassa on kysymys siitä, että yhteisö voi luottaa siihen, että kaikki sen jäsenet vaikeuksien tullen huolehtivat omasta osastaan mahdollisuksiensa mukaan eivätkä pyri pelkästään toimimaan "vapaamatkustajina".³⁷⁶ Järjestelmän toimivuus edellyttää siis hyvin toimivaa vastavuoroisuutta ihmisten välillä. Ongelmana voi olla myös se, että riskit eivät jakaudu tasan kaikkien kesken vaan resurssien siirtoa tapahtuu jatkuvasti samoille ihmisille. Riskien yhteisvaikutus puolestaan tarkoittaa sitä, että eri toimijoihin kohdistuvat riskit ovat yhtäaikaista. Järjestelmä ei pysty toimimaan, koska kaikki ovat samanlaisissa vaikeuksissa yhtä aikaa. Sosiaalisesti tiiviissä yhteisössä tulee ongelmien kesken valintatilanne: lähtökohdaksi voidaan kuitenkin nähdä, että kannustinongelmaa ei juuri tule tiiviin kanssakäymisen ja sosiaalisen kontrollin vuoksi, mutta saman läheisyyden vuoksi riskien yhteisvaikutus kasvaa suureksi.³⁷⁷

4.2 Reisjärven kuntatalous pulan kourissa

4.2.1 Verotulojen romahduksesta vekselikierteeseen

1920-luvun lopulla alkanut ja kovin maatalousväkeä ahdistanut syvä lama vaikutti kohtalokkaasti Reisjärven kaltaisen maatalouspitäjän talouteen. Kunnan pääasialliset tulot yhteisten asioiden hoitamiseksi kertyivät maataloutta harjoittavien henkilöiden maksamista veroista. Viljelijöiden suuret vaikeudet näkyvät siten suoraan kunnan taloudellisessa tilanteessa. Kuntatalouden kannalta kat-

³⁷⁴ Anttila, V. 1974, 39.; Jutikkala, E. 1958, 354 - 355.

³⁷⁵ Saaritsa, S. 2002, 198.

³⁷⁶ Samaa vapaamatkustaja -ongelmaa on pohdittu myös poliittiseen ja ammatilliseen organisoitumiseen liittyneessä tutkimuksessa. Vrt. esim. Olson, M. 1971, 76 - 91.

³⁷⁷ Saaritsa, S. 2002, 199.

sottuna vaikeudet itse asiassa kaksinkertaistuivat, sillä tulojen hiipuesssa paineet sosiaalimenojen kasvattamiseen puolestaan lisääntyivät. Ilmiö toistui kuusi-kymmentä vuotta myöhemmin seuraavan suuren talouslaman aikana. Pulan vaikutus Reisjärven kunnan verotuloihin näkyy selvästi seuraavassa asetelmas-
sa, johon on vertailun vuoksi merkitty muiden maalaiskuntien keskimääräinen veroäyrin hinta vastaavana aikana.³⁷⁸

Vuosi	Äyrien luku	Verotettujen luku	Äyrin hinta Reisjärvellä	Äyrin hinta maalaiskunnissa
	kpl		mk	mk
1930	56 160	1 005	9,30	7,12
1933	50 386	861	11,00	9,05
1935	47 997	977	16,00	8,46
1938	64 101	911	11,00	7,82

Verotulojen romahduksessa näkyvät pulan ja siihen liittyneiden maatalojen pakkohuutokauppauksen vaikutukset. Laman alkupuolella vuonna 1930 Reisjärvellä oli vasta näkyvissä jäävuoren huippu maaseutuväen vaikeuksista. Mutta tilanne oli nopeasti kääntynyt ongelmalliseksi. Tilanteen kehitystä kuvaavat kunnallislautakunnan tekemät laskelmat, joiden mukaan esimerkiksi Kalajalla vuonna 1928 oli maksamattomia veroja rästissä ainoastaan yhdellä verovelvollisella 528 markan arvosta. Seuraavana vuonna rästien määrä oli kohonnut jo 11:een ja summa noussut 5 543 markkaan. Vuonna 1930 maksamattomia veroja kylällä oli peräti 67 kappaletta, joista rahaa oli kunnalta saamatta laiminlyöntien vuoksi 10 172, 50 markkaa.³⁷⁹ Vielä tässä vaiheessa kunnan taloudellinen asema oli kohtuullinen, eikä kuntalaisten verorasitus vielä ollut kasvanut liian suureksi. Tosin muihin maalaiskuntiin verrattuna tilanne oli jonkin verran hankalampi, sillä keskimääräinen äyrin hinta muualla maaseudulla oli reilut kaksi markkaa halvempi kuin Reisjärvellä. Mutta pulan jatkuessa tilanne kunnassa muuttui kestävämmäksi. Pakkomyyntien huippu oli vuonna 1934, jolloin vasa-
saramarkkinoilla oli myytävänä peräti kolmekymmentä maatilaa.

Kuntalaisten vaikea tilanne heijastui veroäyrin hintaan, joka oli jouduttu nostamaan jo 16 markkaan, joka oli liki kaksinkertainen muihin maalaiskuntiin verrattuna. Taloudellisten vaikeuksien vuoksi kuntalaiset eivät yksinkertaisesti pystyneet kunnallisia maksujaan maksamaan; monet saatavat olivat kaatuma-
sa päälle eikä rahasta ollut tietoaakaan. Aivan kaikkien verovelvollisten maksu-
kyvyttömyyteen kuntapäätäjät eivät uskoneet, vaan vahvana eli epäilyksi siitä, että jotkut kuntalaiset yrittivät paeta velvollisuuksistaan yleiseen tilanteeseen vetoamalla, vaikka heillä olisi ollut varallisuutta oman osuutensa hoitamiseen. Kiukku näitä oletettuja "vapaamatkustajia" kohtaan purkautui keväällä 1933, jolloin kunnanvaltuusto määräsi maanviljelijä Antti Viljamäen hoitamaan kovin epätoivoisen tehtävän. Hänet valtuutettiin "Kaikista maan rahalaitoksista ...

³⁷⁸ Huttula, T. 1987, 420.

³⁷⁹ RKA Kunnallislautakunnan pöytäkirjat 1.8.1934 Cc:5.

ottamaan selvää niiden henkilöiden talletuksista ja kasvaneista koroista, jotka verotuksestaan valittavat”.³⁸⁰

Vuoden 1933 Reisjärven kunnallistaksoitus jouduttiin suorittamaan kokonaan uudelleen. Syynä oli lääninhallitukselle tehty valitus siitä, että taksoituksessa ei ollut otettu huomioon kaikkia kunnallisverotuksen alaisia tuloja. Etenkin vilkastuneen metsäkaupan oli katsottu tuoneen kuntaa niin metsänmyynti- kuin metsätyötuloja, jotka oli jätetty ilmoittamatta kunnallisverotukseen. Näitä pimeitä tuloja huhuttiin olevan jopa 200 000 markan arvosta. Valitus johti lopulta maaherran määräämään kunnan verotuksen uudelleen tehtäväksi.³⁸¹ Kuntalaisten huono veronmaksukyky jatkui edelleen vuonna 1934. Kun maksuun määrättyjä verokuitteja oli ollut kaikkiaan 977, niin seuraavaan kesään mennessä niistä oli saatu kannettua vain 162. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että vain neljännes veromaksuista oli tullut hoidetuksi. Rästejä kertyi lopulta perittäväksi yli 600 000 markan edestä.³⁸²

Toisaalta kunnan, kuten myös seurakunnan kantamia kirkollisveroja, ei kiihdehditty vaikeuksiin joutuneissa talouksissa ensimmäisenä maksamaan. Ihmiset tiesivät, ettei kunnallismaksujen laiminlyönnistä ensisijassa seurannut, ainakaan pulan ensimmäisten vuosien aikana ulosotto ja pakkohuutokauppa. Niillä mahdollisesti uhkailtiin – ainakin Reisjärvellä kokouspöytäkirjojen mukaan – maksuun laiminlyöneitä. Kun taloudellisten suhdanteiden mukanaan tuomat rahavaikeudet ja niihin liittyneet ongelmat olivat kaikille tuttuja ja monille vielä sangen läheisiä, niin ymmärrystä taloudellisiin vaikeuksiin joutuneille riitti kunnan johdossakin. Pakkohuutokauppatilaisuuksiin lähetettiin usein edustajia valvomaan kunnan etua osto-oikeudella varustettuina. Kunnan hallintaan joutunutta omaisuutta ei aina pyritty muuttamaan suoraan rahaksi, vaan entiselle omistajalle saatettiin tarjota mahdollisuutta lunastaa tavaroita huutosummasta itselleen. Erään kerran Reisjärven kunnallislautakunta päätti jopa vuokrata pakkohuutokaupasta hankitut ompelu- ja kutomakoneet entiselle omistajalleen.³⁸³

Ylipäätään Kalajokilaaksossa kunnat eivät pelkistä rästiin jääneistä veroista maatalouskiinteistöjä pakkohuutokauppaan hakeneet. Niillä harvoilla kerroilla, jolloin kunta oli kiinteistön pakkomyynnin takana, kyse oli suuremmista asutuslainoista tai vastaavista. Näin oli myös Reisjärvellä. Irtaimen omaisuuden suhteen Reisjärven kunnassa jouduttiin tekemään jonkinlainen linjanmuutos pulan jälkipuoliskolla. Ilmeisesti päätöksen taustalla oli kunnan joutuminen valtion lisätyn valvonnan alle. Vuonna 1935 kunnallislautakunta selvitteli pularvuosien aikoina kuntalaisille myönnettyjä kato-, siemen-, työttömyystyö- ja maatalouslainakassavelkakirjoja ja katsoi, mitkä lainat olivat sellaisia, jotka voitiin käytännössä kirjata menetetyiksi ja mitkä puolestaan olivat perittävässä olevia. Lautakunta päätyi haastamaan oikeuteen peräti 342 velallista tai heidän takaajaansa hoitamattomista lainoista. Valtaosa haasteista, 152 kappaletta, koski

³⁸⁰ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 28. – 29.3.1933 Cb:5.

³⁸¹ Kalajokilaakso 22.7.1934 ja 18.8.1934

³⁸² Kalajokilaakso 6.8.1935 ja 21.12.1935

³⁸³ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 29.6.1933 Cb:5.; RKA Kunnallislautakunnan pöytäkirjat 9.2.1934 Cc:4.

siemenlainakassan lainakirjoja.³⁸⁴ Uusi tiukempi perintälinjaus ulotettiin koskemaan myös verorästejä: marraskuussa 1935 ilmoitettiin julkisella pakkohuutokaupalla myytäväksi maksamattomista veroista ulosmitattua irtainta omaisuutta, esineitä ja karjaa, kymmeniltä kuntalaisilta.³⁸⁵

Tilanteen vaikeus koettiin ahdistavana kunnan päättävissä elimissä. Käytännön raha-asioiden hoitamisesta vastannut kunnallislautakunta päätyi lopulta pyörittämään kunnan maksuliikennettä jatkuvien lyhytaikaisten velkakirja- ja vekseliluottojen varassa. Pahimmillaan kunta oli vekselikierteessä vuonna 1932, jolloin rahatoimikunnan tehtäviä hoitanut kunnallislautakunta joutui tekemään tai uusimaan aikaisemmin otettuja vekseleitä 65 eri kertaa. Edellisenä vuonna lyhytaikaisia vekseleitä oli otettu vain viisi kappaletta ja nekin vasta marras-joulukuun kuluessa. Rahoituskriisin ajoittuminen mainittuun ajankohtaan selittyy osittain sillä, että kesällä 1930 Reisjärven kunta oli saanut Osuus-kassojen Keskuslainarahaston välittämän 500 000 markan frangipohjaisen lainan. Summa oli alun perin tarkoitettu tilapäisten lainojen maksun ohella Penttimäen koulun rakentamiseen, mutta rakennushanke jäi, sillä rahat kuuluivat elämiseen. Pääosin nämä lyhytaikaiset vekselilainat olivat paikallisiin kauppoihin syntyneitä kunnan myöntämiin tavaranoitomääräyksiin perustuneita velkoja, mutta jonkin verran vekseleitä oli myös valtakunnallisille yrityksille, kuten Hankkijalle ja Valistukselle sekä liikepankeille. Vekselien arvot vaihtelivat muutamasta tuhannesta aina 50 000 markkaan.³⁸⁶

Pidemmän päälle tällainen toiminta ei voinut kantaa. Reisjärven rahatoimikunta joutui lokakuussa 1932 toteamaan umpikujan tulleen vastaan ja se päätyi esittämään, että "anotaan valtiolta kunnan tilapäisten vekselilainojen maksamista varten 500 000 markkaa, koska kunta ei voi hoitaa tilapäisiä lainojansa mitenkään ja niin ollen joutuvat kunnalta ulosottotoimin perittäviksi".³⁸⁷ Vuoden 1932 kunnalliskertomuksessa menneestä todettiin, että "rahatoimikunnan kokouksissa käsitellyt asiat ovat koskeneet pääasiallisesti kunnan raha-asioiden järjestämistä ja hoitamista ja suurimmaksi osaksi vekselien ja muiden tilapäisten lainojen uusimista. Kun vuoden varrella köyhäinhuolto- ja työttömyysmenot ovat paisuneet suhteettoman suuriksi eikä kunnanveroja ole saatu perityksi kuin aivan vähäisessä määrin, on kunnan maksuista ollut kunta pakoitettu tunnustamaan vekseleitä suuressa määrin".³⁸⁸

Pelko maksurästien perimisestä oikeusteitse ei ollut suinkaan aiheeton. Seuraavana kesänä myytiin pakkohuutokaupalla kunnalta ulosmitatut lasku-, kirjoitus- ja puhelinkoneet. Myytyjen koneiden todelliseksi arvoksi oli laskettu 10 000 markkaa, mutta huutokaupassa niistä saatiin vain 400 markkaa. Ostajana toiminut paikallisen osuuskaupan hoitaja sai laitteet siten pilkkahintaan.³⁸⁹ Samana syksynä kruununvouti ulosmittasi maksamattomien velkojen vuoksi

³⁸⁴ RKA Kunnallislautakunnan pöytäkirjat 21.3.1935 ja 9.4.1935. Cc:5.

³⁸⁵ Kalajokilaakso 26.11.1935

³⁸⁶ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1.7.1930. Cb:4.; RKA Kunnallislautakunnan pöytäkirjat vuosilta 1930 - 1932.

³⁸⁷ RKA Rahatoimikunnan pöytäkirjat 8.10.1932.

³⁸⁸ RKA Kunnalliskertomus vuodelta 1932 Cg:1.

³⁸⁹ Kalajokilaakso 22.7.1933.

kunnan omistamat Niemen ja Rantaniemen tilat ja niistä ehdittiin antaa jo julkinen pakkohuutokauppakuulutus, mutta kunnan saatua valtiolta lainarahaa kyseisten tilojen huutokauppa peruttiin.³⁹⁰

Tunnelmat olivat apeat, sillä vekseleiden ohella kunnan taloutta rasittivat myös pitempiaikaiset lainat korkoineen ja kuoletuksineen. Apua yritettiin hakea sieltä, mistä sitä käytännössä oli mahdollista saada. Vuonna 1933 Reisjärven kunta oli saanut valtionvarainministeriöltä 300 000 markan lainan lyhytaikaisten velkojen vakauttamiseen, mutta summan katsottiin olevan riittämättömän todelliseen tarpeeseen nähden, joten samassa yhteydessä päätettiin anoa vastaavanlaista lainaa lisää 600 000 markkaa.³⁹¹ Pulavuodet olivat loppuun saakka Reisjärven kuntataloudesta päättävälle jatkuvaa taistelua ja taiteilua rahaasioiden hoitamiseksi. Kevään 1935 kuluessa kunnan maksuvalmius romahti uudemman kerran. Sen seurauksena kunnan omistuksessa olleet kiinteistöt joutuivat uudelleen ulosmitatuiksi maksamattomien velkojen vuoksi. Kruununvouti ehti jo julkaista pakkohuutokauppailmoituksen, mutta jälleen se saatiin torjuttua viime hetkillä. Valtiolta saatiin 100 000 markan lisäävustus.³⁹² Tämä apu olikin äärimmäisen tärkeä, koska pulavuosien aikana lainataakka oli päässyt kasvamaan kohtuuttoman suureksi. Kunnan velkaantumisprosentti kohosi vuonna 1935 peräti 77,4:ään. Kyseisenä vuonna kunnan todelliset varat olivat 3,45 miljoonaa ja velat 2,67 miljoonaa markkaa.³⁹³ Niinpä joulukuussa 1935 valtuusto yritti hakea valtiolta helpotusta lainanhoitokuluihinsa tutuin perustein: "... kun kunnan taloudellinen tila on erittäin vaikea ja verokuorma aivan ylivoimainen veronmaksukykyisinä vielä olevien kannettavaksi, eikä ole toiveitaakaan tilanteen helpottamiseksi, päätettiin yksimielisesti anoa, että valtioneuvosto antaisi Reisjärven kunnalle valtion varoista annettujen kuoletuslainojen ...(kahdeksan kappaletta)... vuosimaksut vuosiksi 1936 - 1938 kolmeksi prosentiksi".³⁹⁴

4.2.2 Valtio ottaa ohjat käsiinsä

Loppujen lopuksi Reisjärven kunta ajautui 1930-luvulla sellaiseen tilanteeseen, ettei se omin voimin voinut asioiden hoidosta selviytyä, vaan vaikeuksissa jouduttiin kääntymään valtion puoleen. Toki Reisjärvi ei näissä murheissaan ollut yksin, sillä vastaavat ongelmat koskettivat monia muitakin Suomen maalaiskuntia. Vuoteen 1936 mennessä valtion valvontaan asetettuja kuntia oli 23, joista peräti 19 oli pahasti pulan ja pakkohuutokauppakurimuksen alle jääneessä Oulun läänissä. Kalajokilaaksossa Reisjärven ohella Ylivieska sekä Nivala kokivat saman kohtalon.³⁹⁵ Eduskunnan toimesta säädettiin vuonna 1933 laki kuntien lisäystä valvonnasta, jonka perusteella erityisiin vaikeuksiin joutuneet kunnat,

³⁹⁰ Kalajokilaakso 26.10.1933 ja 10.10.1933.

³⁹¹ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 28. - 29.3.1933. Cb:5.

³⁹² RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 2.12.1935 Cb:6.; Kalajokilaakso 8.8.1935

³⁹³ Huttula, T. 1987, s. 426.; RKA Vuosikirja 1927 - 1947 I Gg:2.

³⁹⁴ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 2.12.1935 Cb:6.

³⁹⁵ Nurmi, J. 1999, 34, liite 9.

jotka olivat anoneet valtiolta avustusta toimintoihinsa, voitiin asettaa ns. lisättyyn valvontaan. Tehtävän saanut valvoja tai valvontalautakunta katsoi, että kunnan päättäjät hoitivat huolellisesti perustehtävät ylimääräisiä menoja tiukasti välttäen. Käytännössä tämä merkitsi kunnan kaikkien tärkeimpien taloudellisten päätösten alistamista valvojalle ennen toimeenpanoa.³⁹⁶ Reisjärvi oli lisätyn valvonnan alaisuudessa huhtikuusta 1934 marraskuuhun 1945 saakka. Saman kohtalon kokeneiden Nivalan ja Ylivieskan kuntatalouden ongelmat olivat Reisjärveä pienemmät, sillä ne vapautettiin valvonnasta jo vuoden 1937 aikana.³⁹⁷

Valtion tukitoimet konkretisoituivat Reisjärvellä siten, että hallinnonvalvojan esityksestä kunta sai ensimmäisen 300 000 markan suoranaisten avustuksen valtiovarainministeriöltä vuoden 1934 syksyllä. Vielä seuraavana vuonna ministeriö joutui kunnan hankalan tilanteen korjaamiseksi myöntämään 100 000 markkaa lisää avustusta valtion varoista.³⁹⁸ Vaikka kunnan valvojina toimineet henkilöt eivät suoraan osallistuneet pitäjän luottamusjohdon kanssa päätösten tekoon, niin ratkaisujen taustalla ohjailu kuitenkin näkyi. Nurmen mukaan valvontalakia säädettäessä oli uskottu sen nopeasti tehostavan kuntien taloudenhoitoa, mutta tehtävä osoittautui kuitenkin ennakoitua vaikeammaksi lähinnä käytännön järjestelyiden vuoksi. Kun valvojiksi määrätty henkilöt hoitivat tehtävänsä sivutoimisesti ja heidän vastuulleen saattoi olla määrättyä jopa useampi kunta, niin toiminnan tehokkuudessa oli parantamisen varaa. Esimerkiksi Reisjärven valvojana toimineella johtaja Niilo Sohlolla oli valvottavana jopa kymmenen kuntaa. Hänen urakkaansa helpotettiin vuonna 1935, jolloin mm. Reisjärven ja Nivalan valvonnan sai hoitaakseen varatuomari Antti Nikkilä.³⁹⁹

Johtavat luottamusmiehet ja kunnankirjuri olivat vastuussa hallitsemattomista talousongelmista. Keväällä 1934, jolloin kunta joutui valtion valvonnan alle, vaihtuivat niin kunnankirjuri kuin kunnallislautakunnan puheenjohtaja. Jälkimmäinen tehtävä luottamustoimena hoidettavaksi oli niin työläs, ettei se ollut kovinkaan houkutteleva tehtävä. Toimen vastaanottanut Matti E. Aho pyysi seuraavan vuoden alussa vapautusta puheenjohtajuudesta, mutta valtuusto ei katsonut voivansa sitä hänelle myöntää.⁴⁰⁰ Tutustuttuaan Reisjärven kunnan papereihin valvojaksi määrätty Niilo Sohlo raportoi maaherralle havaitsemistaan laiminlyönneistä asioiden hoidossa.⁴⁰¹ Tili- ja vastuuvapauskysymykset nousivat tässä vaiheessa käsiteltäväksi. Edellisten vuosien kunnantalouden romahdus ja ilmeisen kaoottinen tilanne – etenkin vuoden 1932 aikana rahatoimikuntana toiminut kunnallislautakunta joutui joinakin viikkoina jopa useamman kerran kokoontumaan uusia vekseleitä tekemään tai entisiä uudistamaan – oli johtanut siihen, että kaikki kuitit ja rahansiirrot, joita kunnan asioiden pyörittämiseksi oli tehty, eivät olleet tulleet kirjattua asianmukaisesti.⁴⁰²

³⁹⁶ Soikkanen, H. 1966, s. 571 - 572.; Nurmi, J. 1999, 34.

³⁹⁷ Huttula, T. 1987, s. 423.; Nurmi, J. 1999, 66.

³⁹⁸ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 22.9.1934. Cb:6.; RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 2.12.1935. Cb:6.

³⁹⁹ Nurmi, J. 1999, 69 - 70.

⁴⁰⁰ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 26.1.1935 Cb:6.

⁴⁰¹ Nurmi, J. 1999, 64.

⁴⁰² RKA Kunnallislautakunnan pöytäkirjat vuodelta 1932 Cc:4.

Epäselvyyksiä oli vuosien 1929 – 1933 aikana kertynyt kunnallislautakunnan ohella myös köyhäinhoito- ja kiinteistölautakunnalle sekä Kinnulanrannan koulun rakennuslautakunnalle. Köyhäinhoitoavustusten jaossa oli Sohlon mukaan syyllistytty kunnan varojen väärinkäyttöön. Avustukset oli jaettu makсутoumuksilla, joilla oli saanut esimerkiksi tietyn määrän jauhoja. Mutta kun lippuihin ei ollut merkitty, että ne kelpaavat ainoastaan kunnan viljavarastolla, avunsaajat olivat myyneet kyseisiä lippuja, koska kunnan jauhot olivat olleet kalliimpia. Useammista selvitysyrityksistä huolimatta kaikkia virheellisyyksiä ei saatu oikaistua paikallisoin voimin. Niinpä asian lopullinen ratkaisu siirrettiin sovinto-oikeuden tehtäväksi. Kunnan puolesta asian kantajaksi valittiin apteek-kari Arvi J. Corner ja varsinaiseksi jäseniksi asianajaja Nestori Kananen ja Aate Olkkonen Haapajärveltä. Tilivelvolliset saivat omasta puolestaan valita myös kaksi edustajaansa lautakuntaan.⁴⁰³

Valtion valvonnan alla velkojen määrää jouduttiin tiukoilla säästötoimilla supistamaan seuraavina vuosina, mikä osaltaan vaikeutti kunnan mahdollisuuksia rahoittaa investointejaan sotia edeltäneen nousukauden aikana. Silti nousu taloudellisesta ahdingosta onnistui vähitellen. Valoa kunnan talouteen näkyi jo 1930-luvun loppupuolella. Se pystyi vaikeuksista huolimatta kohentamaan mm. kovasti parjattuja kouluoloja rakentamalla kirkonkylän kansakoululle uuden rakennuksen vuonna 1938 ja talvisodan alla valmistuivat vielä kokonaan uudet koulut Pekkalaan ja Köyhänperälle sekä uudisrakennus Leppälahteen. Mutta sosiaali- ja terveystoimen merkittävät rakennushankkeet, kunnalliskoti ja kunnansairaala, siirtyivät sodan jälkeiseen aikaan.⁴⁰⁴

4.2.3 Pula-ajan sosiaalitoimi

Vaikka Reisjärven verotulot vähentyivät pulavuosina, niin paineet kasvattaa etenkin kunnan sosiaalimenoja olivat entistäkin suuremmat. Reisjärvi ei toki ollut ongelmiseen yksin. Köyhäinhoitomenojen voimakas lisääntyminen näkyi erityisesti kuntien budjeteissa, sillä silloisen lainsäädännön perusteella huolto-toimi oli pääosaltaan niiden vastuulla. Koskaan aikaisemmin huoltoapuun turvautuneiden määrä suhteessa väkilukuun ei ollut kohonnut niin suureksi kuin nyt.⁴⁰⁵ Kaikista mahdollisista menoista pyrittiin pidättäytymään, silläkin uhalla, että vastaan tuli ankaraa kritiikkiä. Kuntaa oli arvosteltu koululaitoksen kehittämistä. Osaltaan kyllä aiheesta, sillä kunnan isännät olivat aikaisempina vuosikymmeninä käyneet sitkeää viivytystaistelua kansakoulujen perustamista vastaan. 1920-luvulla säädetyt oppivelvollisuuslain mukaiset suunnitelmat uusien koulujen rakentamisesta siirtyivät pulavuosien vuoksi, mistä puolestaan kansakoulujen tarkastaja Warpelaide nuhteli kuntaa vuonna 1936 ankarin sanoin: ” Kun muiden kuntain kohdalle olen yleensä tunnustusta antaen kertonut, mitä kaikkea he ovat tehneet oppivelvollisuuden täytäntöönpanon hyväk-

⁴⁰³ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 28.5.1934, 26.6.1934, 22.9.1934, 15.11.1934, 29.12.1934, 11. – 12.3.1935 ja 26.9.1935 Cb:6.; Kalajokilaakso 14.3.1935.; Nurmi, J. 1999, 64.

⁴⁰⁴ Huttula, T. 1987, 414 – 417, 427. Maijala, J. 2002, 19.

⁴⁰⁵ Ahvenainen – Vartiainen 1982, 190.; Haatanen – Suonoja 1992, 112.

si, pitäisi Reisjärven kunnan kohdalla selostaa, mitä kaikkea se on jättänyt tekemättä...”.⁴⁰⁶ Mutta kunnan tilanne oli sellainen, että mihinkään ylimääräiseen, edes pakolliseen, ei ollut varaa. Joutuipa kunta siirtämään, köyhäinhuoltolain vastaisesti, heikon taloudellisen tilanteensa vuoksi vuonna 1928 päätetyn kunnalliskodin rakentamista, vaikka rakennuspiirustuksetkin oli jo ehditty valmistaa.⁴⁰⁷

Pulavuosien aikana köyhäinhoidon ja muun sosiaalipuolen menot kasvoivat erittäin suuriksi. Esimerkiksi vuonna 1935 kunnan menoista kolmannes meni edellä mainittujen tehtävien hoitoon.⁴⁰⁸ Kun vuoden 1932 kunnalliskertomuksen mukaan kunnan köyhäinhuoltolautakunnan hoidossa oli 449 henkilöä tai perhettä, niin käytännössä se merkitsi sitä, että noin kymmenes osa pitäjän väestä oli kunnan ”jauhoissa”.⁴⁰⁹ Saman vuoden lokakuussa kokoontunut työttömyyslautakunta laski kunnassa olevan työtä vailla 267 henkilöä, joista perheensä ainoana elättäjänä oli 156 miestä.⁴¹⁰ Kaikkein vaikeimmassa asemassa olleiden auttamiseksi Reisjärven kunta antoi elintarvikeapua joko suoraan omasta viljavarastosta – esimerkiksi vuonna 1932 valtuusto päätti hankkia köyhäinhoidon tarpeisiin 25 000 kg ruisjauhoja – tai sitten jauholappuja, joilla paikallisista kauppoista sai kunnan laskuun hakea hätäapua. Ongelmana näiden jauholappujen käytössä oli se, että jatkuvassa vekselikierteessä ollut kunta ei aika ajoin pystynyt hoitamaan velvoitteitaan, minkä vuoksi kauppiaat eivät aina hyväksyneet kunnan sitoumuksia. Lokakuussa 1932 kunnallislautakunta päätti neuvotella paikallisten kauppiaiden kanssa, että ne ottaisivat edelleen vastaan kunnan maksumääräyksiä. Tilanne ei kuitenkaan sanottavasti parantunut, sillä huhtikuussa 1933 lautakunta valtuutti Johannes Häkkisen ja Antti Viljamäen neuvottelemaan liikkeiden kanssa, jotta ne edelleenkin hyväksyisivät kunnan vekselit. Palkkioksi kauppiaille lautakunta lupasi, että ”siihen liikkeeseen tullaan kunnan puolesta keskittämään kaikki sellainenkin kauppa, olkoonpa se minkä laatuista tahansa, mistä kunta saa rahat”.⁴¹¹

Suoran elintarvikeavun rinnalla hädänalaisten auttamiseksi kunta joko itse järjesti hätäaputoita tai sitten välitti lainoja valtion työttömyysmäärärahosta yksityisille henkilöille, jotta nämä palkkaisivat omiin töihinsä työttömiä. Toukokuussa 1932 työttömyyslautakunta laski kunnan sijoittaneen 227 työtöntä yksityisten töihin tulevan kesäkuun loppuun asti kulkulaitoksen ja yleisten töiden ministeriöltä saamansa 75 000 markan lainan turvin. Kunnan omia työllistämistöitä olivat mm. erilaiset tienparannustyöt, metsä- ja suo-ojien kaivattamiset – ns. nälkäojat – sekä suomaiden kuokkiminen pelloiksi. Reisjärven kunnalla oli Karjarämeellä eli Niemensuolla hätäaputyönä kuokittu suopelto, jolla kun-

⁴⁰⁶ Maijala, J. 2002, s. 19.

⁴⁰⁷ Huttula, T. 1987, s. 414.

⁴⁰⁸ Huttula, T. 1987, s. 425.

⁴⁰⁹ RKA Kunnalliskertomus vuodelta 1932 Cg:1.

⁴¹⁰ RKA Työttömyyslautakunnan pöytäkirjat 8.10.1932.

⁴¹¹ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 16. – 17.3.1932. Cb:5.; RKA Kunnallislautakunnan pöytäkirjat 19.10.1932 ja 2.5.1933. Cc:4.; Jussi Puranen.

nan toimesta viljeltiin ruista, jota käytettiin työntekijöiden palkanmaksuun.⁴¹² Myös valtio järjesti alueella omia työllistämistöitä, mutta kovin suureksi avuksi niitä ei kuitenkaan nähty vaatimattoman palkan vuoksi. Lisäksi työn tarvitsijoina olisi ollut huomattavasti enemmän kuin tarjolla olleita työpaikkoja. Ja jos työtä tällaiselta hankkeelta sai, se ei välttämättä taannut kehnon palkan vuoksi edes säädyllistä toimeentuloa – ainakaan perheelliselle. Kesäkuussa 1933 valtuusto päätti kääntyä kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön puoleen sen vuoksi, että Etelä-Sydänmaalla valtion metsätyömaalla maksettiin niin huonoa palkkaa, ”että tuskin työmies itse palkalla tulee huonostikaan toimeen perheestään ollenkaan puhumattakaan”. Siksi kunta katsoi joutuvansa elättämään omista vaatimattomista varoista kehnosti palkattujen miesten perheet.⁴¹³

Kunnan sosiaalitoimen avuntarvitsijoihin suhtauduttiin kielteisesti. Pelko väärinkäytöksistä ja avun passivoitavasta vaikutuksesta oli suuri. Valtuusto linjasi kesällä 1933 köyhäinavun toteuttamista seuraavasti: ”... että ne köyhäinhoidon avunsaajat, jotka pystyvät työhön velvoitetaan tekemään jossakin talossa työtä ainakin ruokapalkallaan siksi kunnes vapaa työpaikka ilmaantuu, etteivät avunsaajat opi laiskoiksi ja joutilaina ollen siis itsekin ole kuluttamassa vain kunnan myöntämää avustusta. Niinikään olisi velvoitettava avunsaajat, joilla on maata, tekemään uudisraivaustyötä kotonaan saamansa avustuksen vastikkeeksi. Samoin mikäli heillä on uudisraivauspalkkioita saatavissa, perittävä köyhäinhoidon korvaukset siitä.”⁴¹⁴ Pulavuosien vaikeuksien keskellä kunnan luottamusmiehen johto pohti kaikenlaisia mahdollisuuksia tilanteen helpottamiseksi. Huhtikuussa 1932 kokoontuneessa kunnallislautakunnassa päätettiin esittämään seuraavaa: ”Lautakunta keskusteli nykyisestä vaikeasta pulatilanteesta ja päätti yksimielisesti yleisellä kuulutuksella kehottaa kuntalaisia, koska pulatilanteen loppumisestakaan ei ole vielä edes aavistustakaan, yrittämään helpottaa pulatilannetta itse kukin kohdallansa mm. perustamalla jokainen pieniä kanaloita. Samoin kehoitetaan kuntalaisia laittamaan kasvitarhojansa kuntoon kasvitarihaviljelyksillä. Siinä tarkoituksessa kehoitetaan jokaista, kun kunnassa nyt on maatalouskerho- ja kotitalousneuvoja, kääntymään hänen puoleensa ja hänen johdollansa maatalouskerholaisena kasvitarihansa hoitamaan. Jokainen tupakoitsija ryhtyköön kasvattamaan omaa kessua, jotta nekin äärettömät rahasummat, jotka nyt tuhlataan ulkomaille ostotupakassa, saataisiin säästetyksi tarpeellisiin tarkoituksiin. Vallankin niiden, jotka saavat kunnalta köyhäinhoitoavustusta on ehdottomasti herettävä käyttämästä ostotupakkaa ja ryhdyttävä itse kasvattamaan kessua tarpeisiinsa”.⁴¹⁵

⁴¹² RKA Kunnalliskertomus vuodelta 1932 Cg:1.; RKA Työttömyyslautakunta 21. - 23.5.1932. Cc:4.; Jussi Puranen.

⁴¹³ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 29.6.1933 Cb:5

⁴¹⁴ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 29.6.1933 Cb:5.

⁴¹⁵ RKA Kunnallislautakunnan pöytäkirjat 20.5.1932 Cc:4.

4.3 Kasvun vuosista säästöpankkikriisiin – rahatalouden ankeat vuodet

4.3.1 Pankkien ongelmat 1930-luvulla

Pankkikriisi-termi vakiintui suomalaiseen kielenkäyttöön 1990-luvun talouslaman yhteydessä. Ennätysmäinen työttömyys, pankkien vaikeudet ja niiden pelastamiseksi ohjattu taloudellinen tuki ovat tallentuneet syvälle kansalliseen muistiin.⁴¹⁶ Pankkien vaikeudet viime laman yhteydessä eivät olleet ainutlaatuisia, vaan aikaisemmatkin murrosvuodet ovat ravistelleet pankkijärjestelmäämme. Erityisesti liikepankit olivat suurissa muutoksissa 1900-luvun alkupuolella. Ensimmäinen vaikea jakso oli ensimmäisen maailmansodan ja sen yhteydessä toteutuneen valtiollisen itsenäistymisemme aikoihin. Suomeen oli vuosien 1913 – 1924 aikana perustettu 19 uutta liikepankkia, joista tosin vain kolmannes pystyi jatkamaan itsenäisenä. Loput joko ajautuivat konkurssiin tai joutuivat hakemaan turvaa fuusiosta. Vuosikymmenen jälkipuoliskon suotuisa taloudellinen kehitys päättyi 1930-luvun pulavuosien mukanaan tuomiin vaikeuksiin, minkä seurauksena liikepankkien verkosto harventui entisestään. Vaikka vuosikymmenen puolivälissä toimi vielä yhdeksän liikepankkia, niin käytännössä kaksi suurinta, Oy Pohjoismaiden Yhdyspankki (PYP) ja Kansallis-Osake-Pankki (KOP), hallitsivat markkinoita.⁴¹⁷

1930-luvun jyrkkä talouden romahdus näkyi kaikkien pankkiryhmittymien toiminnassa: luottotappioita kertyi kaikille. Liikepankkitoimintaan liittynyt riskialttius näkyi selvästi pulan aikaisissa tilinpäätöksissä. Niiden luottotappiot olivat suurimmillaan vuonna 1931, jolloin ne olivat yli neljä prosenttia koko luottokannasta. Säästöpankkien ja osuuskassojen luottotappiot pysyivät liikepankkeihin verrattuna kohtuullisina, sillä niiden vaikein vuosi oli 1933, jolloin tappioiden osuus luottokannasta kohosi säästöpankeilla 0,18 ja osuuskassoilla 0,11 prosenttiin.⁴¹⁸ Edellä mainituista luvuista heijastuu Kuusterän mukaan säästöpankkitoiminnan – sama voidaan varmasti laajalti yleistää myös paikallisiin osuuskassoihin – yksi keskeinen peruserä: Kaiken antolainauksen lähtökohtana oli varovaisuus. Lainaa voitiin myöntää vain riittäviä vakuuksia vastaan. Tosin säästöpankkien tilanne oli hyvin kaksijakoinen, sillä kohtuullisia luottotappioita kokeneiden lisäksi oli myös joitakin kriisipankkeja. Erityisen runsaasti vaikeuksia oli Varsinais-Suomen ja Pohjanmaan maaseutupitäjissä.⁴¹⁹ Myös osuuskassajärjestöille kertyneet luottotappiot pakottivat rakentamaan tukijärjestelmän vaikeuksiin joutuneiden kassojen auttamiseksi. Tätä tarkoitusta

⁴¹⁶ Vrt. Kiander J. 2001, 40.

⁴¹⁷ Ikonen – Autio – Elonen 1992, 45 – 47.; Kuusterä, A. 2000, 220.

⁴¹⁸ Ikonen – Autio – Elonen 1992, 55.; Kuusterä, A. 2000, 299.; Kuusterä, A. 2002, 262 – 263.

⁴¹⁹ Kuusterä, A. 2000, 297 – 299.

varten perustettiin vuonna 1932 Osuuskassojen vakuusrahasto, jonne jokaisen kassan tuli siirtää viisi prosenttia vuotuisesta voitostaan.⁴²⁰

1930-luvulla vastuun pankkien auttamisesta otti Suomen Pankki eikä valtio, kuten 1990-luvulla tapahtui. Valtiolla ei tuolloin ollut tehtävän hoitamiseen varoja eikä ilmeisesti riittävää asiantuntemusta – ainakaan keskuspankin tutkijoiden näkemyksen mukaan. Myös pääjohtaja Rytin voimakkaan roolin silloisissa hallituksissa on nähty vaikuttaneen siihen, että valtion rooliksi jäi suhdanteita tasaavan finanssipolitiikan toteuttaminen. Poikkeuksen tästä säännöstä muodosti aikaisemmin esillä ollut Osuuskassojen Keskuslainarahaston frangilainan järjestely.⁴²¹

4.3.2 Reisjärveläisten raha- ja luotto-olot

Omin voimin reisjärveläisiä lainoittivat itsenäisyyden ensimmäisillä vuosikymmenillä kolme osuuskassaa sekä säästöpankki, mutta päävastuu kuntalaisten rahoittamisesta oli kuitenkin Reisjärven säästöpankilla. Ensimmäisiä askeleita ottaneen paikallisen pankkitoiminnan kehittymättömyyden vuoksi, etenkin suurempien lainojen tarpeessa, jouduttiin turvautumaan liikepankkeihin.⁴²² 1920-luvun jälkipuoliskon taloudellisen kasvun vuosina kunnassa koettiin ongelmalliseksi etenkin liike-elämän rahoitustarpeen tyydyttäminen. Tässä hengessä pitäjän johtomiehiin kuuluneet henkilöt – kunnankirjuri, kunnallislautakunnan esimies ja valtuuston varapuheenjohtaja – lähestyivät vuonna 1930 kirjeellä Pohjolan Osake-Pankin Oulun konttoria, jotta se perustaisi pankin haarakonttorin Reisjärvelle. Kirjeen allekirjoittajat totesivat liikepankin puuttumisen vaikeuttavan tuntuvasti yritystoimintaa, sillä paikallinen säästöpankki, joka aikaisemmin oli mm. ”hoitanut postivekseliikennettä ja myöntänyt juoksevia tilejä, oli viime aikoina lopettanut näitä toimintoja”. Kirjeessä todettiin, että ”säästöpankin nykyinen toiminta osoittaa suurta taipumusta vanhanaikaiseen toimintaan päin”. Liikepankin haarakonttorin toiminnan edellytykset Reisjärvellä nähtiin toimeliaan ja tarmokkaan johtajan alaisuudessa kannattaviksi, sillä edellisvuosien aikana kuntalaisten talletukset paikalliseen säästöpankkiin olivat olleet voimakkaassa kasvussa, jopa niin, että menestys oli huomioitu valtakunnallisella tasolla. Asiakaskuntaa liikepankin haarakonttorille arveltiin löytyvän Reisjärven lisäksi runsaasti lähiseuduilta kuten Pihtiputaalta, Lestijärveltä, Kinulasta ja Sievin Kiiskilän kylältä. Sopivat tilatkin olivat tarjolla, sillä lähiaikoina oli valmistumassa uuden osuusmeijerin rakennus, josta pankin konttorille arveltiin löytyvän toimintaan sopivat huoneet.⁴²³ Tämän pidemmälle suunnitelma liikepankin konttorin avaamisesta Reisjärvelle ei kuitenkaan edennyt.

Jonkin verran Reisjärven isäntiä 1920-luvun kuluessa lainoittivat myös lähiseutujen, pääosin Haapajärven, Pihtiputaan ja Kalajoen, säästöpankit. Lisäksi erilaisia pienempiä luottoja ja vekseleitä oli lähes talolla kuin talolla oman tai

⁴²⁰ Kangas, L. 2003, 98.

⁴²¹ Ikonen – Autio – Elonen 1992, 63.

⁴²² Haasio, A. 1987, 312.

⁴²³ RKA Vilho Ahon arkisto. Kirje Pohjolan Osake-Pankin Oulun konttorille.

naapurikuntien kauppoihin ja osuusliikkeisiin. Myös yksityisten henkilöiden välistä luototusta harjoitettiin haltijavelkakirjojen avulla, mutta tällöin valtaosaltaan kyse oli pienehköistä rahasummista. Toki poikkeuksiakin oli. Merkittävä pienehköjen yksityisten luottojen välittäjä oli edellä mainittu Niilo Viljamäki. Reisjärven kunnan asema talonpoikien luotottajana oli huomattava. Pääasiassa asutuslautakunnan kautta kulkivat valtion asutuslainat sekä pellonraivaukseen myönnetyt uudisviljelylainat ja -palkkiot. Kuntaan hyvin läheisessä yhteydessä toimi Reisjärven manttaalikunnan ylläpitämä lainamakasiini, jonka merkitys etenkin katovuosina siemen- ja syömäviljan lainaajana oli erittäin suuri. Suoraan kunnan välittämiä luottoja olivat erilaiset katolainat, joita etenkin keväällä 1929 Reisjärven kunta välitti vaikeuksiin joutuneille viljelijöille.⁴²⁴

Maatalouden, kuten muunkin elinkeino toiminnan, rahoituksen ongelmana oli lainarahan saatavuuden ohella myös sen hinta. Näissä merkeissä olivat Reisjärvellä vuonna 1926 koolla kunnan kaikkien rahalaitosten edustajat. Kyseessä oli Keskikylän osuuskassan Keskuslainarahaston kehotuksesta koolle kutsuma neuvottelukokous, jossa paikallisten rahoittajien edustajat olivat keskustelemassa mahdollisuuksista paikallisesti vaikuttaa korkokannan alentamiseen. Mukana kunnanhuoneella pidetyssä tapaamisessa olivat kokoonkutsujien lisäksi edustajat Levonperän ja Kangaskylän osuuskassoilta, Reisjärven säästöpankilta sekä Reisjärven Osuuskaupan säästökassalta. Laajan keskustelun päätteeksi kokousväki päätti yksimielisesti, "ettei missään tapauksessa tavallisesta talletuksesta makseta 7 ½ prosenttia korkeampaa korkoa". Lainakorosta puolestaan todettiin, ettei se saisi olla kahta prosenttia edellistä korkeampi. Yhteisestä päätöksestä kuntalaisille päätettiin tiedottaa paikkakunnalla ilmestyvissä sanomalehdissä.⁴²⁵ Tällaisten päätösten tehokkuutta on vaikea arvioida, mutta todennäköistä on kuitenkin se, että paikallisilla päätöksillä ei yleistä valtavirtaa vastaan voitu kulkea. Lamavuosia edeltäneenä aikana jopa yli kymmenen prosentin rajan yli kiynnut reaalikorko teki viljelmien investoinnit lopulta liian kalliiksi.⁴²⁶

Reisjärveläisten lamakauden maksuvaikeuksista kertoo koruttomalla tavalla ulosottojen määrän kehitys.⁴²⁷

Vuosi	Ulosotot kpl
1928	48
1929	152
1930	183
1931	171
1932	257
1933	308
1934	241
1935	193
1936	106

⁴²⁴ OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25.; OMA PTA Perunkirjat vuosilta 1925 - 1936. EcII:8 - EcII:18.; RKA Asutuslautakunnan pöytäkirjat vuosilta 1929 - 1934 Ca:2.; Tilli, J. 1987, 434 - 435.

⁴²⁵ ELKA Reisjärven säästöpankin arkisto. Muut pöytäkirjat 1908 - 1926.

⁴²⁶ Esim. Suvanto, A. 1982, 298 - 299.; Tarkka, J. 2000, 186.

⁴²⁷ OMA HKKA Ulosottodiaarit vuosilta 1928 - 1936 AII:7 - AII:21.

Merkit taloudellisen taantumän maksuvaikeuksista näkyvät selvästi ulosottoon menneiden velkojen määrissä. Kun vuonna 1928 Reisjärvellä oikeusteitse perittiin 48 saatavaa, niin seuraavana vuonna vastaava luku oli kohonnut jo kolminkertaiseksi. Vaikka enteet talouden kiristymisestä olivat jo meillä ja muuallakin nähtävissä, niin edessä olleen pula-ajan syvyyttä ei pystytty ennakkoimaan. 1930-luvun alkupuolen maksuvaikeudet liitettiin todennäköisesti vuosien 1928 ja 1929 huonoihin satovuosiin, jotka olivat ajaneet viljelijöitä tilapäisiksi kuviteltuihin maksuvaikeuksiin. Niinpä vielä tässä vaiheessa ei epäröity uuden lainan ottamista, vaikka maksuvaikeuksien kasaantumisesta oli selviä merkkejä. Huonot ajat jatkuivat ja johtivat kestäättömään tilanteeseen.

Ulosotot lisääntyivät voimakkaasti vuodesta 1932 lähtien ja ennakoivat tulevaa pakkohuutokauppavyöryä; Reisjärvellä se alkoi 1933 ja jatkui useamman vuoden ajan. Tässä vaiheessa talonpojat olivat sen tosiasian edessä, että kun rahaa ei mistään enää saanut, niin pienetkin hoitamatta jääneet maksut johtivat ulosottoon. Kun velkoja ei maksettu, niin ensin vasaran alle meni irtainta omaisuutta. Mutta ostajien puutteessa tavaroiden ja kotieläinten myyntihinnat jäivät kauas niiden todellisesta arvosta, joten ulosottoon menneet maksut jäivät edelleen hoitamatta. Lopulta edessä oli maatilan rahaksi muutto pakkohuutokaupalla. Onnetonta isäntien kannalta oli myös se, että edellä mainittu yleisesti käytössä ollut tapa taata sukulaisen tai naapurin velkoja johti siihen, että muiden maksuvaikeudet tulivat myös omiksi murheiksi. Jos omista veloista vielä jotenkin olisi selviytynyt, niin maksettaviksi langenneet naapurin paperit tekivät tilanteen jo toivottomaksi. Henkilötakauksien yleisyydestä kertoo se, että vuonna 1933 ulosottoon menneistä 308 saatavasta 60 prosenttia, 182 kappaletta, oli sellaisia, joita perittiin useammalta kuin yhdeltä velalliselta.⁴²⁸

4.3.3 Säästöpankki myrskyn silmässä

Reisjärven ensimmäinen oma rahalaitos oli vuonna 1904 perustettu säästöpankki. Toiminta lähti kuitenkin hitaasti liikkeelle, sillä varsinainen pankkitoiminta alkoi vasta vuonna 1909, jolloin koossa oli 10 400 markan pohjarahaa. Ensimmäinen pankista myönnetty laina oli suuruudeltaan 310 markkaa ja kaikkiaan aloitusvuoden antolainausmäärä oli 29 732 markkaa.⁴²⁹ Reisjärven säästöpankin toiminta jatkui varsin vaatimattomissa merkeissä ensimmäiset viisitoista vuotta. Mutta 1920-luvun puolivälin jälkeen alkanut voimakas taloudellinen kasvu heijastui pankin toimintaan niin anto- kuin ottolainauksen voimakkaana

⁴²⁸ OMA HKKA Ulosottodiaarit vuodelta 1933 AII:14 – 16. Kyseiseen lukuun on laskettu sellaiset tapaukset, jossa velallisiksi on merkitty kaksi tai useampi henkilö. Aviopuolisoiden ollessa yhdessä maksumiehinä ei heitä ole laskettu mukaan edellä mainittuun ryhmään.

⁴²⁹ Haasio, A. 1987, 307 – 308.; Aunola, A. 1990, 159. Olennainen osa Reisjärven säästöpankin paikallista historiaa on kadoksissa yhdessä pankin isännistön ja hallituksen pöytäkirjojen kanssa vuodesta 1914 lähtien. Asiakirjat ovat tallessa vielä 1950-luvun alkupuolella, jolloin ilmestyi pankin silloisen kamreerin laatima 50-vuotis historiikki. Reisjärven säästöpankin itsenäinen taival päättyi vuonna 1956, jolloin se yhdistyi Haapajärven säästöpankin kanssa jouduttuaan taloudellisiin vaikeuksiin. Aunola, A. 1990, 92.

kasvuna. Kuntalaisten talletukset säästöpankkiin kasvoivat 1920-luvun aikana vuosittain kymmenestä kahteenkymmeneen prosenttiin. Huimin harppaus tapahtui kuitenkin vuonna 1927, jolloin säästöpankin talletusten määrä oli edelliseen vuoteen verrattuna kasvanut 1,2 miljoonaa markkaa. Talletukset lisääntyivät siten peräti 154,7 prosenttia, joka oli kyseisenä vuonna valtakunnan toiseksi parhain tulos. Vain Lahden säästöpankki oli pystynyt kasvattamaan talletuskantaansa suhteessa enemmän.⁴³⁰

Rahatalouden voimakas kasvu korkeasuhdanteen vuosina, sekä sitä seurannut erittäin nopea romahdus, näkyy Reisjärven säästöpankin myöntämien luottojen määrissä.

TAULUKKO 21 Reisjärven säästöpankin antolainaus vuosina 1926 – 1936.

	Velkakirjojen lukumäärä	Pääoma mk
1926	40	232 499
1927	119	813 620
1928	122	698 721
1929	94	609 779
1930	76	495 360
1931	18	268 288
1932	4	18 800
1933	13	76 487
1934	10	51 088
1935	11	48 611
1936	18	126 002

Lähde: SVT VII A Säästöpankkitalasto 1926 – 1936

Reisjärven säästöpankin antolainaus kasvoi voimakkaasti 1920-luvun jälkipuoliskolla. Suurin harppaus tapahtui vuonna 1927, jolloin myönnettyjen luottojen lukumäärä kasvoi edelliseen vuoteen verrattuna kolminkertaiseksi ja rahamäärä kasvoi suhteessa vielä sitäkin enemmän. Seuraavana vuonna myönnettyjen velkakirjojen määrä oli vielä jonkin verran edellistä vuotta suurempi, mutta keskimääräiset lainasummat olivat jo pienentyneet, sillä antolainauksen kokonaismäärä oli yli satatuhatta markkaa pienempi. Pankin lainakanta oli kasvanut pulaa edeltävinä vuosina samalla tahdilla. Kun vuonna 1926 sillä oli asiakkaille myönnettyjä lainoja reilu puoli miljoonaa markkaa, niin vuonna 1930 kyseinen summa oli kasvanut yli 1,8 miljoonan markan.⁴³¹

Tilastosta näkyvät lamavuosien mukanaan tuomat suuret vaikeudet: vuonna 1932 pankin toiminta käytännössä pysähtyi kriisin selvittelyn yhteydessä. Säästöpankin romahdus oli merkittävä isku reisjärveläiselle yhteisölle, sillä se oli hallinnut käytännöllisesti katsoen lähes täydellisesti paikallisten pankkien osalta rahamarkkinat; 1920-luvun lopulla kuntalaisten säästöistä noin 90 prosenttia oli talletettuina säästöpankin tileille ja noin 70 prosenttia lainamarkoista oli nostettu säästöpankista. Säästöpankki menetti johtoasemansa pankkikriisin takia hyvin nopeasti, sillä kymmenen vuoden kuluttua asetelma

⁴³⁰ Aunola, A. 1990, 165 ja 184.

⁴³¹ SVT VII A Säästöpankkitalasto vuosilta 1926 ja 1930.

oli kääntynyt jo päinvastaiseksi: osuuskassa hallitsi tällöin vastaavalla tavalla kuntalaisten rahaliikennettä.⁴³²

Säästöpankin vilkas toiminta 1920-luvun lopun lainamarkkinoilla päättyi 1930-luvun taloudelliseen romahdukseen: Reisjärvi sai oman pankkikriisinsä, kun pankin luottotappioiden määrä kasvoi kestäättömän suureksi. Hyvässä uskossa taloudellisen kasvun aikana nostetut luotot jäivät tulojen hiipussa hoitamatta ja siten asiakkaiden maksuvaikkeudet siirtyivät väistämättä pankin murheiksi. Mutta osasyynsä vaikeuksiin olivat myös pankin hoidossa sattuneet virheet. Ensimmäisen kerran pankin ongelmat olivat tulleet esille jo vuoden 1930 alussa, jolloin kassasta paljastui 18 000 markan vaje. Säästöpankille tästä puutteesta ei kuitenkaan tullut taloudellista vahinkoa, koska vastuussa ollut hallituksen puheenjohtajana toiminut isäntä maksoi omista varoistaan paljastuneen vajauksen. Tapahtunut välikohtaus tulehdutti kuitenkin pankin toiminnasta vastanneiden henkilösuhteita niin, että rahan katoamista selvitettiin käräjäoikeudessa saakka. Kassavajauksesta rikostutkinnan jälkeen nostettu syyte – rahan katoamisesta epäiltiin pankkiväen lähipiiriin kuulunutta henkilöä – jäi kuitenkin oikeuden päätöksellä näyttämättä toteen ja siten vahinko jäi toiminnasta vastanneen isännän korvattavaksi.⁴³³

Säästöpankin taloudelliset vaikeudet pahenivat pulan jatkuessa. Reisjärven kunta tuli omalta osaltaan tukemaan vaikeuksiin ajautunutta säästöpankia. Valtuuston päätöksellä syksyllä 1931 kunta takasi pankin 400 000 markan lainan Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankilta.⁴³⁴ Kunnan antama taloudellinen tuki ei kuitenkaan enää riittänyt säästöpankin nostamiseksi jaloilleen. Lopulta Reisjärvellä tammikuussa 1932 vierailut Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankin tarkastaja totesi pankin hoitamisen mahdottomaksi paikallisin voimin ja painosti pankin isännistöä asettamaan rahalaitoksen suoritus tilaan. Päätöksen taustalla oli vuoden alusta voimaan tullut uusi säästöpankkilaki, jonka perusteella pankkia ei tarvinnut asettaa vararikoon, vaan selvittää asiat suoritus tilan muodossa. Valtiovarainministeriö määräsi mainitun lain nojalla Haapajärven piirin nimismiehen Leo Berglundin suorittamaan Reisjärven säästöpankin asioiden selvittelyn yhdessä säästöpankkilaitoksen tarkastusviranomaisten kanssa.⁴³⁵

Myös paikallisin voimin aloitettiin tarmokkaat toimet pankin pelastamiseksi. Reisjärven manttaalikunta päätti omassa kokouksessaan myöntää pankille 50 000 markkaa, mikäli se jatkaa toimintaansa. Kunta varasi myös vastaavan rahasumman, jotta toiminnan pohjaksi saatiin ns. kantarahasto. Säästöpankkiviranomaiset edellyttivät vielä reisjärveläisiltä, että pankin isännistö ja asiakkaat sitoutuivat omalta osaltaan säästöpankin pelastamiseen. Lähinnä tallettajilta edellytettiin, etteivät he nosta säästöjään. Todennäköisesti viimeisen sysäyksen pankin tilanteen kärjistykselle oli aiheuttanut syksyllä 1931 alkanut talletusten

⁴³² Haasio, A. 1987, 313.

⁴³³ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 10. – 11.4.1931 ja 5.6.1931 CIIa:162.; Kalajokilaakso 21.3.1931.

⁴³⁴ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 18.9.1931 Cb:6.; RKA Reisjärven kunnalliskertomus vuodelta 1932 Cg:1.

⁴³⁵ Kalajokilaakso 21.1.1932.; OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot Ed:34 n:o 12.

joukkokato pankista: huhut pankin talouskriisistä olivat levinneet kuntalaisten tietoon ja pelokkaat säästäjät olivat pyrkineet saamaan omansa pois ennen pelättävissä olevaa konkurssia. Säästöpankin kahden miljoonan markan talletuskannasta vuonna 1931 katosi liki puoli miljoonaa. Helmikuussa 1932 järjestetyssä Reisjärven säästöpankin isännistön ja tallettajien yhteiskokouksessa päästiin yksituumaisuuteen pankin tulevaisuudesta ja toimintaa päätettiin jatkaa. Kokouksessa tallettajat lupasivat antaa sijoitustensa olla siihen saakka, että pankki saa asiansa järjestykseen.⁴³⁶ Myöhemmin samana vuonna kunta meni vielä takuuseen pankin ottamasta 500 000 markan lainasta Säästöpankkien Vakuusrahostolta.⁴³⁷

Reisjärveläisten ponnistelut eivät menneet hukkaan, sillä kesäkuussa 1932 valtiovarainministeriö vapautti säästöpankin suoritustilasta.⁴³⁸ Lokakuussa 1933 isännistö hyväksyi kokouksessaan uudet Reisjärven säästöpankin säännöt. Sen mukaan pankin toiminnan pohjana oli 110 400 markan kantarahasto. Valtiovarainministeriö vahvisti pankin uudet säännöt saman vuoden joulukuussa.⁴³⁹

Reisjärven säästöpankin joutuminen suoritustilaan johti perusteellisiin tutkimuksiin vaikeuksiin johtaneista syistä. 1930-luvun alkupuolella pankki oli vuosittain useammankin kerran säästöpankkilaitoksen tarkastajien erityis seurannan kohteena: vuonna 1932 pankin papereita käytiin tutkimassa jopa kuusi eri kertaa. Vastaavaa kiinnostusta ei muihin Suomen säästöpankkeihin ollut.⁴⁴⁰ Syynä pankkiviranomaisten matkoihin olivat pankin tilintarkastuksessa paljastuneet epäselvyydet. Todellisen tilanteen selvittämiseksi tilinpäätökset tarkastettiin vuodesta 1925 alkaen, jolloin kävi selville vuodesta 1927 lähtien tehdyn kirjanpidossa lukuisia virheellisyyksiä ja suoranaisia väärennöksiä. Tutkimusten valmistuttua vastuussa ollut pankin entinen kamreeri oli tunnustanut tekemänsä väärennykset. Mitään taloudellista hyötyä hän ei ollut niistä itselleen saanut, vaan motiivikseen hän ilmoitti, ettei ollut voinut sulattaa sitä tosiasiaa, että pankki tuotti hänen hoidossaan tappiota. Todennäköisesti säästöpankin liiketoimissa tapahtunut voimakas kehitys ja siihen liittynyt valtakunnallinen huomio 1920-luvun lopulla olivat kasvattaneet tuloskunnan kasvattamispaineet liian suuriksi. Kyseiset väärennökset eivät rahalliselta arvoltaan olleet kuitenkaan kovin suuria, korkeimmillaan 10 000 markkaa, eivätkä ne siten olleet merkittävästi edesauttamassa pankin joutumista suoritustilaan. Väärinkäytöksiin syyllistynyt entinen kamreeri korvasi aiheuttamansa taloudelliset vahingot pankille, joten niitä ei häneltä enää oikeudenkäynnin yhteydessä vaadittu. Tekemistään asiakirjaväärennöksistä hänet sen sijaan tuomittiin rangaistukseen.⁴⁴¹

⁴³⁶ Kalajokilaakso 21.1.1932, 18.2.1932 ja 25.2.1932.; Aunola, A. 1990, 185.

⁴³⁷ RKA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 7.1.1932 ja 17.3.1932 Cb:5.; RKA Reisjärven kunnalliskertomus vuodelta 1932 Cg:1.

⁴³⁸ Kalajokilaakso 11.6.1932.

⁴³⁹ ELKA Reisjärven säästöpankin arkisto. Säännöt ja sääntöjen muutosasiakirjat 1903 – 1933.

⁴⁴⁰ SVT VII A Säästöpankkilasto vuodelta 1932. Tarkastuskertomus.

⁴⁴¹ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 30.10.1933 CIIa:179, 29.11.1933 CIIa:182 ja 14.3.1934 CIIa:183.; Kalajokilaakso 30.9.1933, 31.10.1933 ja 15.3.1934.

Vaikka Reisjärven säästöpankki saatiin pelastettua suoralta konkurssilta, niin pulavuosien taloudellisesti vaikeat vuodet jatkuivat tämän jälkeenkin. Pankin ongelmien syvyyttä kuvaa se, että vielä lamavuosien loppupuolella sen silloisesta reilun miljoonan markan luottokannasta oli kirjattava lähes 400 000 markan tappiot.⁴⁴² Huolimatta siitä että päätösvalta pankin asioiden hoitamisesta siirtyi vain joksikin aikaa paikallisilta isänniltä kunnan ulkopuolelta tulleille henkilöille, niin aikaisempien vuosien kaltainen maksuvaikeuksiin joutuneiden velallisten ymmärtäminen ei ollut enää mahdollista. Menneiden vuosien karvaat kokemukset sekä säästöpankkiviranomaisten tarkka seuranta pitivät siitä huolen. Pankin talouden tervehdyttäminen ja toiminnan jatko vaativat tiukkaa otetta, mutta joillekin lainanottajille tämä merkitsi kohtalokasta muutosta. Kun kohtalon keväänä 1932 säästöpankin tulevaisuudesta tehtiin vaikeita päätöksiä, niin yksilötasolla kipeimmät ratkaisut näkyivät ulosottopäätösten muodossa: Huhtikuussa 1932 Reisjärven säästöpankki haki samalla kertaa ulosottoon 46 velkakirjaa yhteisarvoltaan noin 149 000 markkaa. Vaikka saatavien määrät vaihtelivat satasesta aina 15 000 markkaan, niin pääosin maksamattomat velat olivat pienehköjä tuhannen tai parin lainoja.⁴⁴³

Paikallisin voimin toimittaessa pankissa tunnettiin erittäin hyvin ahdinkoon joutuneiden isäntien tilanne. Niinpä sen johdossa haluttiin viimeiseen asti välttää maatilojen ajamista pakkomyynteihin ainakaan sellaisten isäntien kohdalla, joiden vaikeudet eivät johtuneet vastuuttomasta ja löysäkätisestä rahan käytöstä. Samoin oli varmasti myös paikallisten osuuskassojen laita. Tämä osaltaan selittänee pitäjän pakkohuutokauppojen painottumista laman jälkipuoliskolle, vaikka muussa taloudellisessa toiminnassa olivat jo nähtävissä selvän kasvun merkit.

Reisjärven säästöpankin luottotappioiden takaa ei löydy mitään yksittäistä selitystä. Edellä kerrotuista pankin toimintaan liittyneistä epäselvyyksistä ei sille ollut suurta taloudellista vahinkoa tullut; maineelle sen sijaan kolhuja tuli. Se ei ollut mukana lainoittamassa konkurssiin ajautunutta Reisjärven Mylly- ja Sahaosakeyhtiötä tai muutakaan riskialtista yritystoimintaa, joka jo yksinään kaatuessaan olisi saattanut olla toimintaa rahoittaneelle pienpankille kohtalokasta. Edelleen pakkohuutokauppa-asiakirjoista ei löydy sellaista esimerkkiä, että pankki olisi harjoittanut laajamittaista yhden asiakkaan tukemista, jolloin vasaran alle joutuneen suurtaalollisen vaikeudet olisivat kerralla realisoineet huomattavat luottotappiot. Suurin pakkohuutokauppojen yhteydessä haettu säästöpankin velkasaatava yhdeltä asiakkaalta oli reilut 56 000 markkaa. Vaikka tässä tapauksessa kyseessä oli Reisjärven näkökulmasta katsottuna suurtilallinen, peltoa kyseisellä viljelyksellä oli yli 40 hehtaaria, niin vertailun vuoksi paikallinen osuuskassa oli lainoittanut kyseistä isäntää yli 140 000 markan edestä. Enemmänkin pakkohuutokauppa-aineisto antaa viitteitä siitä, että säästöpankki oli harjoittanut varsin kohtuullisten lainasummien myöntämistä asiakkailleen. Ongelma pankin kannalta oli lähinnä siinä, että liian moni velallinen joutui

⁴⁴² Kuusterä, A. 1995, 313.

⁴⁴³ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 15.4.1932 CIIa:173a.

maksuvaikeuksiin ja siksi vasaran alle.⁴⁴⁴ Senkin osalta piti varmasti paikkansa säästöpankkiviranomaisten perushuomio maalaispankkien toiminnasta: ”Yleisesti todetaan, että jotkut säästöpankit ovat ennen ja vielä pulan aikanakin koettaneet tyydyttää paikkakuntansa luotontarvetta suuremmassa määrin kuin säästöpankin hoitovarot olisivat sallineet.”⁴⁴⁵

4.3.4 Osuuskassat yhdistyvät

Osuuskassatoiminta tuli Reisjärvelle vuonna 1915, jolloin perustettiin Reisjärven Keskikylän Osuuskassa. Sen lisäksi kunnassa toimi vuonna 1916 perustettu Kangaskylän Osuuskassa ja vuonna 1923 perustettu Levonperän Osuuskassa. Kassojen toiminta oli kuitenkin alkuvaiheessa hyvin vaatimatonta, sillä omaa rahaliikennettä niillä ei juuri ollut. Keskikylän osuuskassaan oli toki ensimmäinen talletus tehty jo vuonna 1917, mutta seuraava talletustili avattiin vasta vuonna 1925. Tämän jälkeen rahatalouden vilkastuminen heijastui kassan toimintaa, sillä seuraavana vuonna talletustilejä avattiin pankkiin kaikkiaan 79. Osakkailta kerätyt säästöt olivat sen verran vaatimattomia, ettei niillä voinut kovinkaan kattavaa rahoitustoimintaa harjoittaa. Paikkakunnalla toimineet kolme osuuskassaa välittivät asiakkailleen etupäässä Osuuskassojen Keskus-Osakepankin luottoja. Kyse oli koko osuuskassajärjestelmää koskeneesta ilmiöstä, sillä 1920-luvun puoliväliin asti kassojen välittämät lainat olivat yli 90 prosenttisesti keskuspankkiluottoja. Vaivalloisesti alkuun päässeen pankkitoiminnan vuoksi Reisjärven osuuskassat eivät juuri ehtineet – edellä mainittua frangilainaa lukuun ottamatta – kovinkaan runsaasti lainoittamaan talonpoikia lamaa edeltäneenä aikana. Päävastuun paikkakunnan investointien rahoituksesta kantoi paikallinen säästöpankki yhdessä muista kunnista käsin toimineiden säästöpankkien ja liikepankkien kanssa.⁴⁴⁶

Mutta pulakausi koetteli kuitenkin kovin myös kassojen kannattavuutta ja niidenkin piti laman jälkipuoliskolla yhä useammin turvautua ulosottoihin ja hakea maatiloja pakkohuutokaappoihin saadakseen eräännyvistä lainoista omia saataviaan takaisin. Osuuspankkien Keskuslainarahasto seurasi tarkoin myös osuuskassojen tilanteen kehittymistä; lainarahaston tarkastajien ehdotuksesta Keskikylän ja Levonperän kassoille palkattiin keväällä 1934 yhteinen ulkopuolinen henkilö kirjanpitäjän tehtäviä hoitamaan. Myöhemmin myös Kangaskylän kassa päätyi saman kirjanpitäjän palkkaamiseen. Yhteisen toimihenkilön palkkaamisella ja Keskikylän osuuskassan nimenmuutoksella Reisjärven Osuuskassaksi pohjustettiin vuonna 1936 tapahtunutta kassojen yhdistymistä.⁴⁴⁷ Kyseessä oli osuuskassajärjestön sisällä omaksuttu linja, jonka mukaan liian pienet ja heikot kassat yritettiin saada joko lopettamaan toimintansa tai yhtymään toisiin kassoihin. Koko maassa osuuskassojen määrä väheni 1930-luvulla 331:llä.⁴⁴⁸

⁴⁴⁴ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.

⁴⁴⁵ SVT VII A Säästöpankkitalasto vuodelta 1929. Tarkastuskertomus.

⁴⁴⁶ Haasio, A. 1987, 310 – 313.; Kuusterä, A. 2002, 27 – 28.

⁴⁴⁷ OMA HKKA Kaupparekisteriasioita vuosilta 1933 – 1936 CIVg:15.; Haasio, A. 1987, 312.

⁴⁴⁸ Kangas, L. 2003, 101.

Osuuskassojen kannalta oli onnekasta paitsi se, että niiden lainoitus alkoi kasvaa selvästi säästöpankkia myöhemmässä vaiheessa, niin myös se, että kassojen välittäessä Keskuslainarahaston frangipohjaista lainaa vakuutena, käytettiin pääsääntöisesti kiinteistökiinnitystä. Säästöpankkien myöntämät luotot olivat vakuuksien osalta rakentuneet valtaosaltaan omavelkaiseen henkilötakaukseen, joka pulavuosina osoittautui kaikkien, niin velallisten, velkojien kuin takuumiestenkin kannalta, onnettomaksi ratkaisuksi. Lisäksi pienten osuuskassojen tilannetta helpotti se, että pulan alkuvaiheessa reijärveläisillekin tilallisille myönnettyjä Keskuslainarahaston välittämiä sinänsä kohtalokkaita frangilainoja ei kuitenkaan voitu järjestelmällisesti ryhtyä ulosmittaamaan velallisilta maksuvaikeuksien ilmaannuttua: liian moni lainaa ottanut oli kyvytön hoitamaan velkaansa. Kurssitappioiden kasvu kohtuuttoman suureksi johti lopulta valtion mukaantuloon osuuskassaliikkeen pelastamiseksi. Vaikka valtio lopulta kustansi valtaosan lainan kurssitappioista, niin se edellytti kassojen osallistuvan tappioiden peittämiseen niiden voimavarojen mukaan.⁴⁴⁹

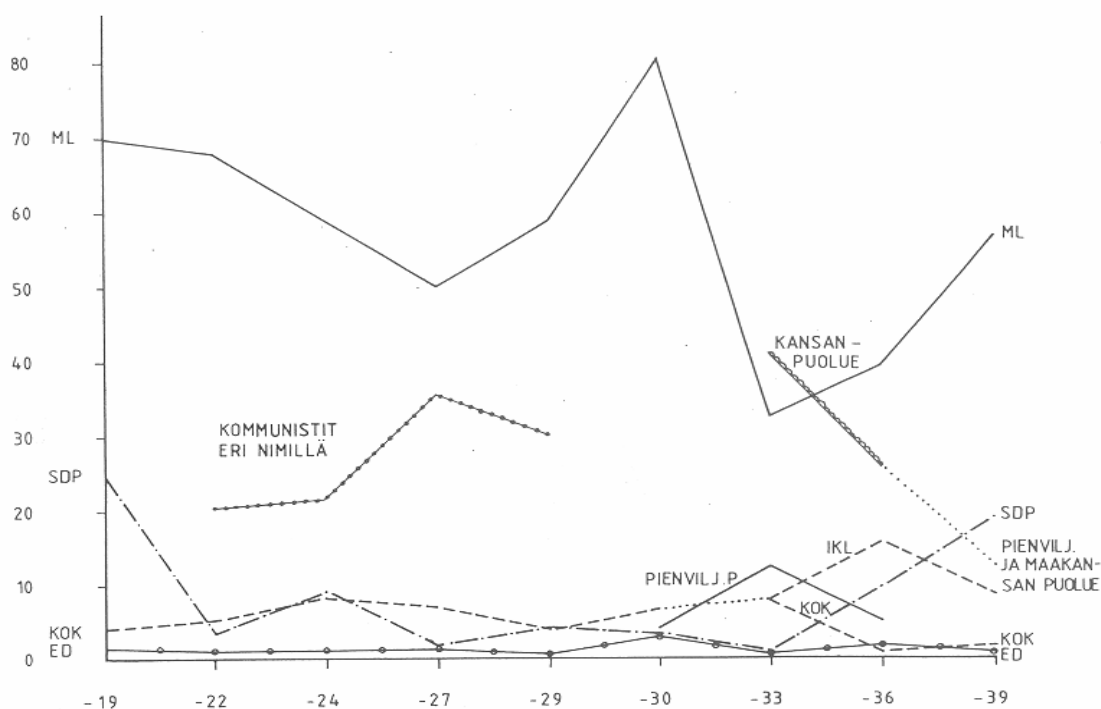
Tämä osaltaan selittää paikallisten osuuskassojen voimakkaasti kasvanutta osuutta pakkomyyntien hakijoina laman jälkipuoliskolla Kalajokilaaksossa ja Reijärvellä. Kassojen saannon kannalta oli edullista se, että mainitut frangilainat oli alun perin tarkoitettu pitkäaikaisiksi vakauttamislainoiksi, joilla tilallisten lyhytaikaiset ja epäedulliset luotot oli tarkoitus muuttaa paremmin hallittaviksi. Näin niiden vakuudet perustuivat tilaan itseensä tehtyihin kiinnityksiin. Kun pakkohuutokaupan yhteydessä tilallisen velat asetettiin etusijajärjestykseen, ohittivat kiinnitetyt saatavat kiinnittämättömät luotot, vaikka edellä mainitut oli tehty myöhemmässä vaiheessa. Edelleen kiinnitetyn luoton etuna oli se, että mikäli sitä ei ulosmitattu ja haettu maksettavaksi pakkomyynnin kautta, niin silloin se jäi edelleen kiinni tilaan uuden omistajan vastattavaksi tai sitten alimman hyväksyttävän huutosumman tuli kattaa mainittu lainamäärä.

4.4 Kansanpuolue haastaa maalaisliiton – murrosvuosien poliittiset seuraukset

Sotien välisenä aikana Reijärven poliittista karttaa hallitsi maalaisliitto, mutta sillä oli kuitenkin vastassaan kovat haastajat: 1920-luvulla reijärveläisten äänistä kamppaili työväenliike ja seuraavalla vuosikymmenellä pulaliikkeestä nousut kansanpuolue.

⁴⁴⁹ Kuusterä, A. 2002, 25 – 26.

KUVIO 10 Poliittisten puolueiden kannatus Reisjärvellä eduskuntavaaleissa 1919 – 1939.

Lähde: SVT XXIX A Eduskuntavaalit 1919 – 1939.; Maijala, J. 1987, s. 531.

Vaikka maalaisliitto keräsi pääosan reisjärveläisten antamista äänistä valtiollisissa vaaleissa itsenäisyyden ensimmäisellä vuosikymmenellä, niin kovin vaikiintunutta sen kannattajakunta ei kuitenkaan ollut. Vuoden 1919 eduskuntavaaleissa puolue keräsi 70 prosentin äänisaaliin, mutta vuoden 1927 vaaleissa puolue sai enää niukasti yli puolet reisjärveläisten antamista äänistä. Maalaisliiton kannatus kääntyi tämän jälkeen jyrkkään nousuun, sillä vuoden 1930 vaaleissa maalaisliiton kannatus pitäjäläisten keskuudessa kohosi yli 80 prosentin.

Reisjärven poliittista kenttää itsenäisyyden alkupuolella hallitsi maalaisliiton ohella kommunistinen liike. Kun kansalaissodan jälkeisissä ensimmäisissä vaaleissa vuonna 1919 työväenliikkeen sosiaalidemokraattinen siipi sai lähes neljänneksen kuntalaisten äänistä, niin seuraavissa vuoden 1922 vaaleissa sen kannatus romahti vajaaseen viiteen prosenttiin, sillä paikallisen työväestön äänet vei Suomen sosialistinen työväen ja pienviljelijöiden puolue (SSTP). Tämän puoleen keskeinen vaikuttaja oli edellä mainittu kansanedustajaksikin noussut Filemon Savenius. Hänen persoonallaan oli keskeinen vaikutus siihen, että nimenomaan työväenliikkeen jyrkempi siipi sai vankan jalansijan pitäjän vähäväkisten keskuudessa.⁴⁵⁰ Muiden poliittisten liikkeiden kannatus jäi Reisjärvellä 1920-luvulla vähäiseksi. Seuraava vuosikymmen toi sitten mukanaan melkoisen muutoksen poliittisten puolueiden kannatuksessa.

1920-luvun lopulla leimahtanut poliittinen kuohunta sekä äärioikeistolaisuuden voimistuminen heijastuivat Reisjärven poliittiseen ilmastoon. Etelä-

⁴⁵⁰ Maijala, J. 1987, 528 – 529.

semmältä Pohjanmaalta alkunsa saanut kommunismin vastainen kansanliike sai jonkinlaisen jalansijan myös Reisjärveltä. Vaikka ketään reisjärveläistä ei "muilutettu" Neuvostoliiton vastaiselle rajalle, niin valmiudet tähän olivat kuitenkin olemassa, sillä kunnasta oli muutamia henkilöitä ilmoittautunut mukaan kyyditystoimintaan. Toinen pohjoisista Kokkolasta alkaneista etappiteistä kulki nimittäin Reisjärven kautta itärajan tuntumaan.⁴⁵¹ Samaisen oikeistoaallon maininkeja oli elokuussa 1930 kirkonkylän nuorisoseuralla pidetty kansalaiskokous, jossa ajan hengen mukaisesti vaadittiin kommunististen edustajien poistamista Reisjärven valtuustosta sekä muista kunnallisista luottamustoimista. Poliittinen painostus tehoi, sillä kuusi valtuutettua – joukossa entinen kansanedustaja ja paikallisen työväenliikkeen johtomies Filemon Savenius – erotettiin valtuustosta. Pian tämän jälkeen Savenius sekä pari muuta valtuutettua siirtyivät Neuvostoliittoon. Todennäköisesti pelko joutua väkivaltaisesti kyydittyä itärajan taakse vauhditti heidän lähtöpäätöstään.⁴⁵² Syksyllä 1930 pidetyissä eduskuntavaaleissa maalaisliitto oli suosionsa huipulla Reisjärvellä: yli 80 prosenttia kuntalaisista äänesti sitä. Osittain tulos selittyy sillä, että ilmeisesti kommunistista liikettä aikaisemmin äänestäneet kuntalaiset jättäytyivät pois vaaliuurnilta – ääntä ei annettu edes sosiaalidemokraattiselle liikkeelle – sillä äänioikeuttaan näissä vaaleissa käytti noin 20 prosenttia pienempi ryhmä kuin edellisissä vaaleissa.⁴⁵³ Perinteiset puoluepoliittiset asetelmat sekä niihin liittyneet suuret intohimot jäivät kuitenkin päälle vyöryneen pulakauden alle.

Talollisten hätä pakkohuutokauppojen takia sai reisjärveläiset osallistumaan Kalajokilaaksossa syntyneen pulaliikkeen toimintaan. Taloudellisen tilanteen synkentyessä myös Reisjärveltä oltiin mukana Ylivieskan ja Nivalan pulakokouksissa.⁴⁵⁴ Nivalan kapinatapahtumien jälkeen talonpoikainen pulaliike organisoitui poliittiseksi puolueeksi, kansanpuolueeksi, kun aikaisemmin viljelijäväestön etuja ajanut maalaisliitto ei jokilaakson talonpoikien mielestä ollut riittävän tehokkaasti toiminut talouspulian lievittämiseksi. Reisjärveläisten aktiivisuutta pulapuolueen toiminnassa kuvaa sekin, että kuntaan saatiin perustettua kansanpuolueen oma paikallisosasto. Poliittista voimaansa se mittasi ensimmäisen kerran vuoden 1933 vaaleissa. Puolueen kannatuksen ydinalue oli keskittynyt Oulun läänin eteläisiin osiin. Voimakas keskittäminen toi puolueelle kaksi kansanedustajaa – Heikki Niskasén ja Yrjö Hautalan – jotka molemmat olivat Nivalasta kotoisin.⁴⁵⁵ Kansanpuolueen kannatus oli Reisjärvellä erittäin suurta, sillä se sai peräti 41 prosenttia kuntalaisten antamista äänistä. Maalaisliitto puolestaan romahti näissä vaaleissa ja sai ainoastaan 33 prosentin kannatuksen pitäjäläisten keskuudesta.⁴⁵⁶

⁴⁵¹ Siltala, J. 1985, 313 – 314 ja 688 – 691.; Maijala, J. 1987, 530.

⁴⁵² Huttula, T. 1987, 400.; Maijala, J. 1995, 711.; Urho Aho, Antti Koskela.; Ensimmäiset kommunistiedustajat kunnanvaltuustoista painostettiin eroamaan jo kesäkuun lopulla 1930, mutta varsinainen puhdistusten aalto alkoi Lapuan liikkeen valtuuskunnan antamasta julistuksesta 24.7.1930. Ruuskanen, E. 2000, 59 – 60.

⁴⁵³ Maijala, J. 1987, 530.

⁴⁵⁴ Linna, L. 1966, 33 – 35.; Kalajokilaakso 10.1.1970 ja 14.1.1970.

⁴⁵⁵ Lackman, M. 1981, 500 – 503.

⁴⁵⁶ SVT XXIX A Eduskuntavaalit 1933.

Vaalin tulos heijastaa kuntalaisten tunteja: epätoivoiseksi koetussa tilanteessa pettymys purkautui voimakkaana protestina perinteistä etujärjestöä kohtaan. Aivan kaikki protestiäänät eivät suinkaan valuneet kansanpuolueelle, sillä myös pienviljelijöiden puolue lisäsi merkittävästi kannatustaan vuoden 1933 vaaleissa. Pulaliikehdinnän paikallisuudesta kertoo sekin, että vaikka valtakunnallisella tasolla maalaisliiton kannatus notkahti, sillä se menetti vuoden 1933 eduskuntavaaleissa kuusi edustajapaikkaa, niin mistään romahduksesta – Oulun läänin eteläistä vaalipiiriä lukuun ottamatta, johon Reisjärvi muun Kalajokilaakson ohella kuului – ei suinkaan voida puhua.⁴⁵⁷

Seuraavat eduskuntavaalit, jotka järjestettiin vuonna 1936, eivät olleet enää samanlainen menestys kansanpuolueelle kuin edellisellä kerralla. Reisjärvellä pulapuolue sai annetuista äänistä 26 prosenttia. Vaalitulos heijastaa hyvin pitkälle taloudellisen kehityksen suuntaa: pahin vaihe pakkohuutokauppakierroksessa oli tällöin jo ohitettu ja elämä alkoi vähitellen asettua entisiin uomiinsa, joten yhden asian ympärille keskittyneellä pulapuolueella ei ollut enää sellaista yhteiskunnallista kysyntää kuin aikaisemmin. Maalaisliiton vastainen protestihenki jatkui, sillä vaikka pulaliikkeen poliittinen kannatus liki puolittui, niin äänestäjät eivät palanneet takaisin maalaisliiton kannattajiksi, vaan osa siirtyi IKL:n taakse. Ilmeisesti myös osa pulapuoluetta äänestäneistä työväenliikkeen jyrkemman siiven kannattajista antoi tukensa vuoden 1936 vaaleissa sosiaalidemokraattiselle liikkeelle. Kansanpuolueen oma historia päättyi pian tämän jälkeen yhdistymiseen Suomen pienviljelijöiden puolueen kanssa. Samalla nimi muuttui pienviljelijäin ja maalaiskansan puolueeksi. Vuoden 1939 eduskuntavaaleissa uuden nimen suojissa toiminut puolue sai enää 12 prosenttia reisjärveläisten äänistä. Näissä vaaleissa maalaisliitto oli jo onnistunut kokoamaan rivinsä, sillä sen kannatus oli tällöin jo palannut lähes entiselle tasolleen. Puolueelle antoi tukensa liki 60 prosenttia reisjärveläisistä äänestäjistä.⁴⁵⁸

Pulavuosien ajan poliittista ilmapiiriä tarkasteltaessa on huomion arvoista se, että vaikka valtiollisissa vaaleissa reisjärveläisten katkeruus entisiä poliittisia vaikuttajia kohtaan purkautui voimakkaana pulapuolueen kannatuksena, niin kunnallisen tason päätöksentekoon sillä ei vaikutuksia juurikaan ollut. Toisin oli muualla Kalajokilaaksossa: kansanpuolue sai monissa kunnissa joko suurimman tai toiseksi suurimman valtuustoryhmän vuoden 1933 kunnallisvaaleissa. Esimerkiksi Nivalassa oli 11, Ylivieskassa yhdeksän ja Haapajärvellä seitsemän puolueen listoilta valittua edustajaa.⁴⁵⁹ Pulapuolueen jääminen syntymättä Reisjärven valtuustoon johtui ilmeisesti siitä, että ne henkilöt, jotka olivat aktiivisesti toiminnassa mukana – paikkakunnallehan oli perustettu oma kansanpuolueen paikallisosasto – noudattivat pitäjän kunnalliselämässä vakiintunutta käytäntöä, jonka mukaan puoluepolitiikan tuomista paikallisten asioiden hoitoon vieroksuttiin. Tämä näkyi käytännössä siten, etteivät valtuustoehdokkaita asettaneet vaaliliitot käyttäneet perinteisiä puoluenimiä. Pitkin 1920-lukua poliittinen jako kunnanvaltuuston vaaleissa oli kulkenut puhtaasti vasemmisto

⁴⁵⁷ Jutikkala, E. 1980, 244.; Mylly, J. 1989, 308 – 310.

⁴⁵⁸ Maijala, J. 1987, 532 – 533.

⁴⁵⁹ Lackman, M. 1981, 502.

- oikeisto (lähinnä maalaisliitto) -akselilla. Tosin 1930-luvun oikeistoradikalismien aalto toi tähän muutoksen. Kommunististen edustajien ”puhdistus” valtuustotyöstä vähensi työväestön intoa osallistua kunnallisvaaleihin. Lopulta vuoden 1935 vaaleihin vasemmisto ei enää osallistunut lainkaan omalla listallaan, vaan maalaisliiton edustajien johdolla muodostettiin suuri vaaliliitto, johon osallistuivat IKL:ää lukuun ottamatta kaikki muut. Vaihtoehtojen olemattomuus johti puolestaan siihen, että harva kuntalainen, vain viidennes äänioikeutetuista, vaivautui käymään vaaliurnilla.⁴⁶⁰

4.5 Pulan kasvot

4.5.1 Reisjärven talonpojat ja pakkovasaroiden pauke

Reisjärvellä ei pulavuosina tapahtunut väkivaltaisia tai muitakaan huomiota herättäneitä yhteenottoja viranomaisten ja vaikeuksiin joutuneiden talonpoikien välillä. Perussyynä on pakkohuutokauppavyöryn ajoittuminen selvästi pulan jälkimmäisiin vuosiin, jolloin ahdinkoon joutuneiden tilallisten suurin paine oli jo purkautunut edellisten vuosien pulaliikehdintään. Toisaalta valtiovalta oli reagoinut muutoinkin kuin poliittisissa puheissa. Merkittävintä talonpojille oli se, että asutushallitus ja Maakiinteistöpankki lunastivat pakkomyyntiin menneitä maatiloja valtiolle. Konkreettinen mahdollisuus säilyttää tilan omistus omissa käsissä piti yllä uskoa tulevaisuuteen ja rauhoitti mieliä, mutta poikkeukselliset olosuhteet vaikuttivat edellä kuvatun tavoin reisjärveläisten äänestyskäyttäytymiseen valtiollisissa vaaleissa.

Yksilötasolla taloudellisiin vaikeuksiin joutuneen isännän mahdollisuudet selviytyä velkaongelmistaan olivat varsin rajatut. Kasaantuneet maksut oli liki mahdotonta hoitaa, koska rahaa ei ollut mistään saatavilla. Pankit eivät omien luottotappioittensa vuoksi kyenneet tai halunneet rahoittaa velkaisia isäntiä. Vaikka raha näytti kokonaan kadonneen liikenteestä, niin Reisjärvelläkin muutama pakkohuutokauppa peruuntui aivan viime hetkillä siten, että velallinen sai jostakin haalittua kokoon tarvittavat markat, jotta sai joko ulosottoon menneen velkansa maksettua tai sitten asiat pystyttiin osapuolten välillä muilla tavoin järjestelemään. Tällaisista tapauksista kertoo kruununvoudin asiakirjanipun kanteen lyhyesti kirjaama ”Huutokauppa peruttu”. Joidenkin tilallisten pelastukseksi koitui toisaalta pakkomyyntien runsaus: tilalle ei löytynyt lainkaan halukasta ostajaa tai tehty tarjous ei ollut riittävän suuri, jotta kauppa olisi toteutunut. Pakkomyynti peruuntui, mutta se ei kuitenkaan merkinnyt velallisen lopullista selviytymistä ongelmistaan, sillä velkojan uudistaessa pakkomyyntiprosessin tila saattoi edelleen joutua vasaran alle. Pulavuosien alkupuolella hakijoiden innokkuus uudistaa pakkomyyntiprosessi oli luonnollisesti huomattavasti suurempi kuin myöhempinä aikoina, jolloin markkinoilla oli runsaasti myynnissä olleita maatiloja. Esimerkiksi Reisjärvellä tarkasteltavana

⁴⁶⁰ Huttula, T. 1987, 402 - 404.; Kalajokilaakso 21.3.1935

olevana ajanjaksona neljä maatilaa tuli uudelleen myyntiin ensimmäisen yrityksen epäonnistumisen jälkeen. Niistä kolme yritettiin kaupata ensimmäisen kerän vuosina 1931 – 1932 ja vain yksi myyntiyritys vuodelta 1935 uusittiin seuraavana vuonna.⁴⁶¹

Velkojan innokkuutta uudistaa pakkomyyntiprosessi laimensi luonnollisesti saatavien vähäisyys tai kiinteistön vaatimaton koko taikka velkaista viljelmää mahdollisesti rasittaneet etusijalla olleet hakemattomat kiinnitykset. Haapajärven kihlakunnan kruununvoudin arkistoimissa pakkohuutokauppaasiakirjoissa Reisjärveltä on 20 sellaista tapausta, jossa pakkomyynti jäi lopulta tekemättä.⁴⁶² Niistä viisi oli sellaisia, jotka peruuntuivat sen vuoksi, ettei toimitetussa pakkohuutokaupassa tehty laisinkaan tarjousta tai sitten huutosumma jäi niin pieneksi, ettei sitä voitu hyväksyä. Seitsemän myyntiä puolestaan jäi toimittamatta yksityisen hakijan pyynnöstä. Yhden tapauksen kohdalla peruuntumisen syyksi mainitaan velanmaksu. Kaksi pakkohuutokauppaa jäi toimittamatta, koska hakijana ollut Reisjärven kunta luopui saataviensa perinnästä. Vuonna 1936 pienviljelämä jäi myymättä, kun ”asutuskassan edustaja Antti Viljamäki katsoi, että tilan arvo huomioon, ottaen yllämainitun haltijavelkakirjakiinnityksen, ei tule vastaamaan tilan hintaa, ilmoitti hän peruuttavansa huutokaupan tällä kertaa”.⁴⁶³ Viiden pakkomyynnin osalta vouti kirjasi papereihin peruutusmaininnan tarkemmista perusteluista.

Ongelmallisempia tapauksia ovat sellaiset tilanteet, jolloin kruununvoudin konseptiin on merkitty huutokaupan ajankohta, mutta varsinaisia pakkomyyntiprosessiin liittyviä asiapapereita ei enää mukana ole, ja aikaisemmistakin oikeustoimista merkinä on vain yksi tai kaksi aktiin jätettyä ulosottopäätöstä. Nämä tapaukset on tulkittavissa siten, että maksamaton velka on ulosottoimien kautta lähtenyt liikkeelle, mutta jo varsin varhaisessa vaiheessa hakija on päättänyt olla viemättä prosessia eteenpäin. Yhteistä niille on säilyneiden ulosottopäätösten perusteella, että haetut saatavat ovat olleet varsin vaatimatonta summia, jotka on peritty pääosin pulakauden loppupuolella.⁴⁶⁴ On hyvin todennäköistä, että velkoja on tullut viimeistään siinä vaiheessa peruuttaneeksi hakemuksensa, kun kruununvouti on vaatinut etumaksua suoritettavaksi omien kulujensa kattamiseksi. Hakijan kannalta tyytyminen luottotappioon on ollut pienimmän riesan tie.

Oletettavaa on myös se, että pulan jälkipuoliskolla velallinen pystyi hoitamaan rästinsä paremmin kuin aikaisemmin, sillä talouden pahimman notkahduksen jälkeen raha oli hiljalleen alkanut kiertää: työtä oli tarjolla sekä maatalouden tuotteet sekä puu kävivät paremmin kaupaksi. Myös tuotannon tekni-

⁴⁶¹ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.

⁴⁶² OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25.; Tämän lisäksi oli vielä joukko sellaisia tapauksia, joista ei kirjallista dokumenttia ole voutin papereissa säilynyt, mutta joista ulosmittaus ja julkinen pakkohuutokauppailmoitus kuitenkin tehtiin.

⁴⁶³ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1936 F:25.

⁴⁶⁴ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1931 F:10, 1933 F:13, 1935 F:19 – 24.

jöistä maksettu korvaus oli kohonnut. Aika parani ja erääntyneet lainat voitiin hoitaa.

Yksi mahdollisuus tilallisella selviytyä velkataakastaan oli myydä viljelmänsä. Tällaisten "vapaaehtoisten" pakkomyyntien selvittäminen on käytännössä hyvin hankalaa, koska yksittäisten kauppojen motiiveja on vaikea löytää. Viitteitä tästä antaa kuitenkin pulavuosien aikana selvästi lisääntynyt lainhuutohakujen kasvu. Luonnollisesti jo lukuisat pakkohuutokaupat ja edelleen omistussuhteiden muutokset lisäsivät käräjäoikeuksien käsittelemiä hakemuksia. On kuitenkin selvä, että jos isäntä löysi tilalleen ostajan, niin kovinkaan suurta summaa viljelmästä ei voinut olettaa pula-aikana saavansa. Myyntihaluja hillitsi myös sukutilojen omistukseen liittynyt perinne. Aikaisempien sukupolvien työn tulosten mitätöiminen tilan myynnillä ei yksinkertaisesti ollut mahdollista. Yksi keino säilyttää tila perheen hallussa pakkohuutokauppauhan alla oli myydä viljelmä lähisukulaiselle. Tämä oikeuskäsityksen harmaalla alueella sijainnut menettelytapa edellytti kuitenkin kahden perusehdon täyttämistä: ensinnäkin ulosottoon menneiden saatavien täytyi olla henkilötakaukseen perustuneita kiinnittämättömiä velkoja ja toiseksi omistusoikeuden täytyi siirtyä kaikkine muodollisuuksineen ennen ulosottoprosessin alkua.

Reisjärvelläkin oli tapauksia, joissa velkaantunut isäntä yritti välttää pakkohuutokaupan väittämällä myyneensä tilansa joko lähisukulaiselleen tai jollekin muulle henkilölle. Kangaskyläläisen tilan omistajana ollut isä ilmoitti myyneensä viljelmänsä pojilleen, mutta koska tila oli jo ehditty ulosmitata ennen kauppakirjan allekirjoittamista, niin kauppa katsottiin perusteettomaksi, vaikka pojat olivat jo ehtineet hakea käräjiltä lainhuutoa saannilleen. Maatila myytiin, mutta isännöisyys ei tilalla vaihtunut, koska Maakiinteistöpankki lunasti tilan valtion haltuun ja palautti sen takaisin entiselle omistajalle lunastushinnasta.⁴⁶⁵ Vastaavan kaltaista järjestelyä yritettiin myös Kalajalla, mutta ulosmittausta toimittanut nimismies kirjoitti ulosottoasiakirjaan seuraavaa: "Velalliset esittivät kauppakirjan, jonka mukaan he olivat myyneet kysymyksessä olevan tilan talolliselle ...(ostaja)... Mutta koska uusi omistaja ei ollut vielä ottanut saannolleen lainhuutoa, niin tämän vuoksi julistettiin tila ulosmitatuksi. ...(ostajalle)... osoitettiin, että hänen on otettava saannolleen lainhuuto 30 päivän jälkeen ulosmittauksesta ensiksi pidettävissä varsinaisissa syyskäräjissä uhalla, että omaisuus muuten käytetään kysymyksessä olevan saatavan suoritukseksi sekä, että hänen on käräjien jälkeen asianomaisen tuomarin todistuksella esitettävä, että lainhuuto on otettu tai sitä yritetty".⁴⁶⁶ Kauppa oli ilmeisen epätoivoinen yritys välttää katastrofi, sillä mainittua lainhuutoa ja omistusoikeuden vahvistusta ei ostajana esiintynyt sukulaismies annetun määräajan kuluessa hakenut, vaan tila meni vasaran alle vuonna 1933 ja isäntä vaihtui.⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi, Kangaskylä.

⁴⁶⁶ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.

⁴⁶⁷ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi, Kalaja.

Kangaskylässä vuonna 1930 sattui tapaus, jossa velkaantunut isäntä ilmoitti ehtineensä myydä ulosmitatun tilansa ja uusi omistaja oli jo puolestaan rakentanut omalla kustannuksellaan paikalle navetan. Ilmeisesti lainhuutoa oli yritetty huonolla menestyksellä hakea, sillä uusi pakkomyynti toimitettiin kolme kuukautta myöhemmin. Maatilan huusi itselleen edellä mainittu navetan rakentaja.⁴⁶⁸ Tässä tapauksessa päävelkojana toimineen ulkopaikkakuntalaisen säästöpankin toiminta ei ollut kovin johdonmukaista. Pankki nimittäin hyväksyi mainitun velallisen kuukauden kuluttua tilansa pakkohuutokaupasta sukulaisensa samaiselta rahalaitokselta haetun 15 000 markan velan omavelkaiseksi takaajaksi yhdessä muutaman muun isännän kanssa. Kun kyseistä velkaa yritettiin periä vuonna 1933, niin silloin velallinen sekä takaajat osoittautuivat joko aivan varattomiksi tai sitten koko omaisuus – sekä kiinteä että irtain – niin korkeasti kiinnitetyksi, ettei ulosottoviranomaisen mielestä niistä ollut ”toiveita saada mitään tämän saatavan suoritukseksi”. Asianomaisten isäntien konkurssia hakenut pankki katsoi lopulta tilanteen toivottomaksi ja luopui vaateistaan saman syksyn käräjillä.⁴⁶⁹

Vaikea ja ylitsepääsemätön velkatilanne saattoi ajaa isäntiä epätoivoisiin yrityksiin, kuten perittävän saatavan ehdottomaan kieltämiseen. Tällainen tapaus Reisjärvellä oli vuonna 1935, jolloin paikallinen osuuskassa oli perimässä ulosottoteitse muutamia laman aikana tehtyjä maksamattomia luottoja. Kyseessä eivät olleet suuret summat, mutta rahan puuttuessa velvoitteet olivat jääneet hoitamatta. Maksuja perittäessä yksi osapuoli, isäntä ja emäntä yhdessä, kiistivät nimikirjoituksensa niin lainan nostajina kuin takaajinakin. Ulosottopäätöstä tehnyt maaherra velvoitti muut osalliset hoitamaan velvoitteensa pankille, mutta allekirjoituksensa kiistäneiden henkilöiden asia siirrettiin asianomaisen alioikeuden ratkaistavaksi.⁴⁷⁰ Nimikirjoitusten todenperäisyys jäi tutkimatta, sillä mainitun avioparin oma viljelmä pakkohuutokaupattiin muista saatavista muutamaa kuukautta myöhemmin. Riidanalaisia saatavia perinyt osuuskassa oli tilan ostaja yhdessä paikallisen säästöpankin kanssa, joten tarvetta erilliseen ja todennäköisiä lisäkuluja tuottavaan oikeusprosessiin ei enää ollut.⁴⁷¹ Kiistäjien motiiveja on vaikea arvioida; ehkä kyse oli yrityksestä siirtää huutokauppa mahdollisen oikeuskäsittelyn verran tuonnemmaksi. Viljelmän, johon kuului kolme erinumeroista tilanosaa, pakkohuutokaupasta ostanteet pankit myivät seuraavana vuonna henkilölle, joka puolestaan kauppasi kantatilan takaisin edellisen omistajaparin pojalle.⁴⁷² Muiden velallisten osalta ulosottoprosessi jatkui ja heidän kiinteistönsä pakkohuutokaupattiin mainitun kassan hakemuksesta seuraavana vuonna.⁴⁷³

Poikkeuksellinen selviytymistarina oli Kalajalla vuonna 1934 pakkohuutokaupatulla maatilalla, sillä velallinen osti itse myynnissä olleen tilansa. Ky-

⁴⁶⁸ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1930 F:9.

⁴⁶⁹ OMA PTA Konkurssiakirjavihkot vuodelta 1933 Ed:34 n:o 9 ja 10.

⁴⁷⁰ OMA OLKA Ulosottopäätökset osa I 1935. N:o 31 291, 31 293, 31 294 ja 31 340.

⁴⁷¹ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1935 F:23.

⁴⁷² HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi.

⁴⁷³ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1936 F:25.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1936. Oulun lääni.

seessä oli neljän veljen yhdessä omistama viljelmä, jonka he olivat pari vuotta aikaisemmin ostaneet vanhemmiltaan 175 000 markan kauppahinnasta. He olivat saaneet lainhuudon kiinteistöön helmikuussa 1932. Tilaa rasitti 50 000 markan kiinnitetty pankkivelka, joka sitten heinäkuussa 1934 käräjäoikeuden päätöksellä meni hoitamattomana ulosottoon. Kiinteistön pakkohuutokauppa toimitettiin saman vuoden joulukuussa, jolloin yksi veljeksistä teki tilasta korkeimman tarjouksen. Huutosumma oli pankin perimä 50 000 markkaa. Velkoja hyväksyi summan, vaikka se alitti erääntyneen lainan korot kaikkine kuluineen, jotka tilan pakkomyyntiprosessista olivat kertyneet. Pankki ilmeisesti tyytyi siihen, että sai pääosan mahdollisista luottotappioista torjuttua. Ostajana toiminut velallinen puolestaan onnistui siihen saakka kertyneet korkokulut kuittamaan ja hänestä tuli tilan ainoa omistaja.⁴⁷⁴

4.5.2 Kalajan kyläkauppiaiden kohtalo

Taloudelliset suhdanteet kääntyivät huonompaan suuntaan 1920-luvun loppupuolella ja paikallisten kyläkauppiaiden kassaan tulleet rahavirrat ehtyivät. Maaseudun taloudellinen tilanne heikentyi ja tilivelat kasvoivat sekä maksupäivät siirtyivät määräpäivien ylitse. Vanha kaupankäynnin tapa, jossa tavaroiden myynti velkakirjalla oli hyvin yleistä, johti siihen, että pienten hoitamattomien laskujen purot muodostivat nopeasti vuolaan virran, joka vei mukanaan kyläkauppiiaan vararikkoon. Omalta osaltaan pienten maakauppiaiden kaatumista edesauttoi heikosti hoidettu kirjanpito: järjestelmällisen seurannan puute mahdollisti ongelmien kasaantumisen niin suuriksi, ettei yritystä voinut enää pelastaa vaikeutuneissa taloudellisissa oloissa.⁴⁷⁵

Kyläkauppiaiden vaikeudet heijastuivat ympäröivään yhteisöön monin tavoin. Hoitamattomia kauppalaskuja haettiin kyllä jonkin verran käräjillä ulosottoon, mutta kovin laajamittaista se ei ollut, sillä niiden oikeudellista perintää rajoittivat useat tekijät. Monet kauppalaskuista olivat arvoltaan varsin vähäisiä, joten ulosottoprosessissa syntyvien kulujen vuoksi niitä ei ollut mielekästä karhuta. Toisaalta kauppiaat tunsivat velkaantuneiden asiakkaidensa tilanteen: pulan mukanaan tuoma vähäväkisten työttömyys tai tuottajahintojen romahdus tilallisten kohdalla olivat pakottaneet heidät laiminlyömään kauppavelkansa. Yksittäisen kauppiiaan näkökulmasta avainkysymys oli siinä, kuinka paljon näitä omalle kohdalle kertyneitä epävarmoja saatavia oli kasaantunut. Lisäksi monella paikallisella maakauppialla oli velkoja, joko varsinaista liiketoimintaa tai sen ohessa harjoitettua maanviljelystä varten hankittuja, joiden takaajina oli sukulaisia tai muuta kylän väkeä. Tällaisissa tilanteissa kauppalaskujen periminen saattoi olla mahdoton tehtävä. Toisaalta kauppiiaan konkurssi ei suinkaan merkinnyt kyläläisille kauppalaskujen tai muiden vastuiden kuittaantumista, vaan konkurssipesän toimesta niihin palattiin – monessa tilanteessa jopa entistä kauppiasta tarmokkaammin.

⁴⁷⁴ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934 F:16.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi. Kalaja.

⁴⁷⁵ Pihkala, E. 1982, 276.

Kauppiaiden taloudellisen tilanteen kehitystä pula-aikana kuvaavat korutomasti Kalajokilaakson latvakuntien – Nivalan, Haapajärven ja Reisjärven – tapahtumat. Näissä kolmessa pitäjässä päätyi vararikkoon vuosien 1929 – 1936 aikana 12 kauppiasta, joista peräti kahdeksan konkurssi tapahtui vuoden 1930 aikana. Muina vuosina maakauppiaiden taloudellisia vaikeuksia selvitettiin huomattavasti harvemmin, sillä vuotta aikaisemmin käräjäoikeudessa käsiteltiin yksi, vuonna 1931 kaksi ja vuonna 1934 yksi kauppiaan vararikko.⁴⁷⁶ Valta-kunnallisestikin laman ensimmäiset vuodet olivat kauppaliikkeille kohtalokkaimmat, sillä vararikot alkoivat voimakkaasti kasvaa vuoden 1928 jälkeen. Vaikein vuosi kotimaankaupassa oli 1931, jolloin kirjattiin lukumääräisesti eniten – lähes tuhat – vararikkoa, mutta vuoden 1932 jälkeen tilanne kaupan alalla selvästi helpottui. Osuuskuntamuotoiset kaupat selviytyivät pulasta huomattavasti paremmin laajemman omistus pohjansa vuoksi kuin yksityiskaupat; omistajakunnan laajuus antoi niille paremman joustovaran liiketoiminnan vastoin käymisissä pulan vaikeimmilla hetkillä kuin yksittäisillä yrittäjillä oli.⁴⁷⁷ Näin oli myös Kalajokilaakson latvakunnissa, sillä vararikkoon menneiden liikkeiden joukossa ei ollut yhtään osuuskuntapohjaista kauppaa.⁴⁷⁸ Tämä ei kuitenkaan merkinnyt sitä, ettei taloudellisten vaikeuksien kasvettua ylitsepääsemättömiksi myös osuuskunta olisi voinut päätyä suoritustilaan. Näin kävi myöhemmin tarkasteltavaksi tulevan Osuusmeijeri Ahjon.

Reisjärvellä vararikkoon pulavuosien aikana joutui kaksi maakauppiasta, jotka molemmat harjoittivat liiketoimintaansa Kalajan kylässä. Ensimmäisenä vaikeuksissa oli Kalajan Köyhänperänpuoleisessa päässä palstatilallaan toiminut kyläkauppias. Hänen perheeseensä kuuluivat vaimo ja kaksi lasta.⁴⁷⁹ Kauppiaan taloudellinen tilanne oli elokuussa 1929 muuttunut jo sellaiseksi, ettei hän enää katsonut voivansa jatkaa liiketoimintaansa, vaan päätti hakeutua konkurssiin. Kyläkauppiaan päätöksen taustalla oli hänen suurimman velkojansa, vaasalaisen Kauppiaitten Osakeyhtiön, kärsivällisyyden päättymisen. Yritys oli hakenut saataviaan oikeusteitse, jolloin nimismies oli elokuun alkupuolella ulosmittannut kauppiaan omistamat kiinteistöt. Ajan tavan mukaisesti kyläkauppialla oli liiketoimintansa rinnalla myös maanviljelystä. Tilojen pakkomyyntiprosessi kuitenkin keskeytyi velallisen jättämän konkurssihakemuksen vuoksi.⁴⁸⁰ Vararikon oikeuskäsittely alkoi marraskuun lopulla samana vuonna ja päätökseen juttu tuli tammikuussa 1930.⁴⁸¹

Keskeisimmäksi syyksi kauppiaan vaikeuksiin voidaan nähdä liiketoiminnalle tyypillinen rahoituskriisi: tulorahoitus takkusi siinä vaiheessa, kun taas

⁴⁷⁶ OMA PTA Konkurssiain luettelo 1906 – 1937 Bb:1.; OMA PTA Konkurssiain kirjavihkot vuosilta 1929 – 1936 Ed:27 – Ed:35.

⁴⁷⁷ Pihkala, E. 1982, s. 270 – 272.

⁴⁷⁸ OMA PTA Konkurssiain luettelo 1906 – 1937 Bb:1.; OMA PTA Konkurssiain kirjavihkot vuosilta 1929 – 1936 Ed:27 – Ed:35.

⁴⁷⁹ RKA Henkikirjaotteet vuodelta 1929 Ed:1.

⁴⁸⁰ OMA HKKA Pakkokuuokaupapöytäkirjat vuodelta 1929 F:8.; OMA PTA Luettelo ulosmittaustoimista Piippolan tuomiokunnassa 1907 – 1932 Bb:1.

⁴⁸¹ OMA PTA Konkurssiain luettelo 1906 – 1937 Bb:1.; OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 27.1.1930 CIIa:157.

menot puolestaan alkoivat kasaantua yhä kiihtyvämmällä tahdilla. Kun pulan köyhdyttämät asiakkaat eivät omien vaikeuksien vuoksi pystyneet huolehtimaan omista kauppalaskuistaan, niin tavarat välittänyt kauppias joutui pahaan välikäteen yritysten ja tukkuportaan kanssa. Pesän selvityksen yhteydessä kävi ilmi, että kauppiaalla oli velkoja 190 416 ja varallisuutta 203 070 markkaa: varat ylittivät velat 12 654 markalla. Kauppiaan kannalta ongelmallista oli kuitenkin käteisen rahan puute, sillä omaisuus koostui pääosin kiinteistöistä, joiden arvoksi määriteltiin 110 000 markkaa. Lisäksi hänellä oli merkittävä määrä rahaa kiinni kauppaluotoissa. Saatavia oli kaikkiaan 50 360 markkaa, joista varmoiksi arvioitiin yli 41 000 ja epävarmoiksi vajaa 9 000 markkaa. Suurimmat yksittäiset velkojat olivat Kauppiatten Oy (60 556 markkaa), Suomen Maanviljelijäin-kauppa Oy (20 640 markkaa) sekä Kauppias K. Enkvist Haapajärveltä (20 000 markkaa). Näiden lisäksi merkittävää summaa (31 000 markkaa) oli vailla Kalajoen säästöpankki. Muiden velkojen summat vaihtelivat satasista muutamaan tuhanteen markkaan. Kauppias velkaantui kohtalokkaasti varsin nopeasti vuoden 1929 aikana. Kyseisen vuoden toukokuussa kauppias oli ottanut Kalajoen säästöpankilta 31 500 markan lainan, jonka vakuudet hoidettiin ajan tavan mukaisesti omavelkaisilla takaajilla: kuusi kylän isäntää kirjoitti nimensä lainapaperiin. Tämän pankkilainan lisäksi kauppiaalle oli kertynyt useita tavaravaihtovekseleitä vuoden 1929 aikana: niitä oli rästissä yli 21 000 markan edestä. Sen lisäksi liiketoimintaa rasittivat erilaiset tilivelat, joita kyläkauppiaalla oli mm. Kauppiatten Oy:lle ja haapajärviselle K. Enkvistille, joka toimi ilmeisesti jonkinlaisena tukkukauppiaana oman vähittäiskauppansa rinnalla.⁴⁸²

Kyläkauppiaan vararikko vaikutti välittömästi viiden isännän omaan talouteen, sillä he joutuivat omavelkaisina takaajina maksamaan konkurssiin haikutuneen kauppiaan paikallisesta säästöpankista nostaman lainan. Kyseessä oli kesäkuussa 1925 tehty 29 000 markan velkakirja, josta oli vielä pääosa maksamatta. Lainan takuumiehet maksoivat jäljellä olleen 23 430 markan osuuden Reisjärven säästöpankille konkurssikäsitteilyn alla marraskuussa 1929 ja olivat siten valvomassa saataviaan oikeuskäsittelyn yhteydessä. Tämän lisäksi kauppiaalta jäi myös toinen yksityishenkilöltä vuonna 1928 otettu laina hoitamatta. Maksamatta jäänyt osuus oli arvoltaan 6 000 markkaa. Tätä lainaa oli puolestaan takaamassa kaksi henkilöä.⁴⁸³ Konkurssin oikeuskäsittelyn yhteydessä kauppiaan puoliso haki itselleen taloudellista pesäeroa, johon käräjäoikeus myös myöntyi. Tämä päätös mahdollisti sen, ettei konkurssin valvontapäivän jälkeen vaimon nimiin tullutta omaisuutta voitu käyttää hänen puolisonsa velkojen maksuun.⁴⁸⁴ Konkurssilain mukaisesti pesän hoitajien tehtävänä oli muuttaa jäljellä ollut omaisuus rahaksi, jotta mahdollisimman suuri osuus veloista tulisi hoidettua. Myyntiin tullut maapalsta siirtyi yksityishenkilön omistukseen, mutta entisen kauppiaan ei tarvinnut lähteä talostaan, vaan hän sai perheineen jatkaa asumista tilalla. Todennäköinen vuokralla asuminen päättyi

⁴⁸² OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot vuodelta 1929 Ed:28 N:o 5.

⁴⁸³ OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot vuodelta 1929 Ed:28 N:o 5.

⁴⁸⁴ OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot vuodelta 1929 Ed:28 N:o 5.; OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 27.1.1930 CIIa:157.

1934, jolloin entisen kauppiaan puoliso osti palstan takaisin omiin nimiinsä. Lainhuudon vaimo sai tilaan huhtikuussa 1935.⁴⁸⁵

Muutaman kilometrin päässä Köyhänperän risteyksestä Haapajärven suuntaan kulkeneen tien varrella oli toisen pulan aikana vaikeuksiin joutuneen kyläkauppiaan liike. Kauppias asui vaimoineen vanhempiensa luona, mutta suunnitelmissa oli ilmeisesti oman toimipaikan hankkiminen, sillä vuoden 1930 maaliskuussa Reisjärven kunnan asutuskassalta oli saatu 5 500 markan laina lisämaan ostoja varten. Rahalla oli hankittu asutustila Kalajalta.⁴⁸⁶ Kyläkauppias erosi edellisestä siinä, että perinteisen kauppatoiminnan rinnalla hän toimi myös puutavaraliikemiehenä; näin ollen hänen vaikeuksiensa taustalla olivat ratkaisevassa määrin metsäteollisuuden ongelmat. Liiketoiminnassa vastaan tulleet murheet johtivat siihen, että kauppias hakeutui itse vararikkoon toukuun lopussa 1930. Hänenkin kohdallaan taloudellisten ongelmien vakavuus oli ilmeinen yllätys, mistä kertoo kunnalta saman vuoden maaliskuussa saatu laina maapalstan hankkimista varten.

Tehdyn selvityksen perusteella kauppiaan pesän varat arvioitiin 68 101 markan arvoiseksi. Suurin erä oli kauppatavaran varasto, joka arvioitiin vajaan 25 000 markan suuruiseksi. Tässäkin tapauksessa ongelmana oli kohtalaisen suuri kauppialaskujen määrä. Kaikkiaan niitä arvioitiin oleva 17 500 markan edestä, josta pääosa, kaikkiaan 47 eri laskua yhteisarvoltaan noin 15 000 markkaa, katsottiin olevan epävarmoja saatavia. Velkojen määrä kohosi peräti 204 874 markkaan. Varsinaiseen kauppatoimintaan liittyneitä maksuja oli vajaa 46 000 markkaa, joita velkoivat kauppias K. Enkvist Haapajärveltä sekä Vaasan Rautakauppa Oy. Suurimmat velat olivat kuitenkin tulleet puutavaran välityksestä. Kauppias oli vuosina 1928 ja 1929 välittänyt Enkvistille paperipuuta kahden eri hankintasopimuksen perusteella, joista osa oli jäänyt toimittamatta. Tosin kyseessä ei ollut merkittävästä markkamäärästä, sillä jäännössaataavaa oli tilityksen yhteydessä jäänyt vajaa 6 000 markkaa. Toisaalta Enkvist puolestaan oli vielä jättänyt maksamatta kauppiaalle lupaamiaan työpalkkoja ostoista sekä työnjohtotehtävistä lähes 8 500 markkaa.⁴⁸⁷

Kyläkauppiaan kannalta kohtalokkaaksi muodostuivat puutavarakaupat helsinkiläisen Oy H. Bohnekamp Ab:n kanssa. Yritys teki kauppiaan kanssa sopimuksen kaivospuiden toimittamisesta. Se maksoi kauppiaalle talven 1929 – 1930 aikana kahdeksantoista eri kertaa eturahaa puutavaran hankkimiseksi yhteensä 169 887 markan edestä. Mutta hankinnat eivät sujuneetkaan talven aikana entiseen malliin. Todennäköisesti nopeasti pudonneet kantohinnat saivat isännät epäröimään kaupoissaan ja olivat siten vaikeuttamassa välikäteen joutuneen liikemiehen asemaa. Toisaalta luonnonolotkin olivat koetelleet puutavaratuotantoa talvikuukausina, sillä poikkeuksellisen vähäluminen ja vesisateinen talvisää oli aiheuttanut kohtuuttoman suuria vaikeuksia metsätyömailla. Puun kaato ja karsiminen eivät tästä juurikaan kärsineet, mutta puutavaran ajaminen

⁴⁸⁵ RKA Henkikirjaotteet vuosilta 1931 – 1938 Ed:2 ja Ed:3.

⁴⁸⁶ RKA Henkikirjaotteet vuodelta 1929 Ed:1.; OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot vuodelta 1930 Ed:29 N:o 7.

⁴⁸⁷ OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot vuodelta 1930 Ed:29 N:o 7.

savotoilta kuljetus- tai uittoväylien varteen oli osoittautunut paikoittain lähes mahdottomaksi. Paikoittain lähes lumettomissa metsissä ajohevosten vetämät puukuormat eivät kulkeneet ja toisaalta pakkasten puute esti kunnollisten jääteiden valmistamisen. Sääongelmat ja niiden aiheuttamat kohtuuttomat vaikeudet olivatkin puheenaiheina monissa oikeuteen asti päätyneissä puunhankintaan liittyneissä riitatapauksissa.⁴⁸⁸

Kauppias ei pystynyt toimittamaan lupaamaansa määrää kaivospuita. Maalis-huhtikuun aikana hän pystyi tilittämään ostajalle ainoastaan 328 m³ puutavaraa, jonka rahallinen arvo oli 23 000 markkaa. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että hän jäi velkaa Oy Bohnekampille yli 146 000 markkaa.⁴⁸⁹ Näin ollen vararikkoon hakeutuminen jäi kauppiaan ainoaksi mahdollisuudeksi. Lopullinen konkurssituomio käräjäoikeudessa annettiin helmikuussa 1931. Myös tässä tapauksessa oikeus suostui kauppiaan puolison anomukseen, jossa hänet vapautettaisiin miehensä liiketoimista seuranneista velkavastuista.⁴⁹⁰ Kauppias muutti vaimonsa kanssa Reisjärveltä pian vararikkonsa jälkeen ja siirtyi naapurikuntaan, jossa hän myöhemmin jatkoi kauppiaan uraansa.⁴⁹¹

4.5.3 "Isännät ja isäntien varjot" – perheviljelmän pakkohuutokauppa

Isä ja poika omistivat yhdessä maatilan Reisjärvellä, joka pulavuosina päätyi monien muiden kaltaistensa tavoin vasaran alle velkataakan rasittamana. Tilan pakkohuutokauppa toimitettiin elokuussa 1933. Alun perin tila oli siirtynyt isän omistukseen perinnönjaon yhteydessä vuosisadan vaihteessa; lainhuudon kiinteistöön hän sai vuonna 1901. Vanhan isännän ja hänen vaimonsa perhe ei ollut ajan tavan mukaisesti kovin suuri, sillä lapsia syntyi vain neljä, joista kaksi kuoli hyvin nuorena. Aikuisikään jälkeläisistä varttunut poika jatkoi isänsä kanssa tilanpitoa. Toinen sisaruksista, tytär, muutti avioiduttuaan miehensä kotitalalle. Poika puolestaan sai nimiinsä puolet maatilasta perintönä vuonna 1923 kuolleelta äidiltään.⁴⁹² Vasaran alle päätynyttä maatilaa voitiin pitää kohtalaisen vakaana ja kookkaanakin perheviljelmänä – ainakin reisjärveläisessä kontekstissa. Tilan asemasta omassa yhteisössään kertoo sekin, että vuoden 1910 maataloustiedustelun perusteella yksi kyläkulman viidestä niittokoneesta oli käytössä viljelmän pelloilla.⁴⁹³ Maarekisterikirjan perusteella tilalla oli viljalla 24 hehtaaria ja saman verran oli myös viljelykseen kelpaavaa, mutta vielä raivaamatonta maata. Varsinaisen maatalouselinkeinon tueksi tilalla oli metsää 70 hehtaaria. Suota tai muuta taloudelliseen hyödyntämiseen kelpaamatonta joutomaata oli vain 0,02 hehtaaria yli 119 hehtaarin kokonaisalasta.⁴⁹⁴

⁴⁸⁸ OMA PTA Käräjapöytäkirjat vuodelta 1930 CIIa:159 – CIIa:160.; OMA PTA Konkursiasiakirjavihkot vuodelta 1930 Ed:29 N:o 7.

⁴⁸⁹ OMA PTA Konkursiasiakirjavihkot vuodelta 1930 Ed:29 N:o 7.

⁴⁹⁰ OMA PTA Käräjapöytäkirjat vuodelta 1931 CIIa:161.

⁴⁹¹ Veteraanimatrikkeli 1990, 109.

⁴⁹² OMA PTA Kiinnitysasiat 1932 CIIb1:19.; OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.

⁴⁹³ Vihola, T. 1987, 177.

⁴⁹⁴ PPMA Maarekisterikirjat. Reisjärvi.

Vuosien 1929 – 1930 aikana suoritetun maataloustiedustelun tilakohtaisen aineiston perusteella voidaan hahmotella kuvaa tilalla harjoitetun maanviljelyksen tasosta ja rakenteesta pulavuosien alla. Edellä mainitun selvitykseen perusteella talossa oli 1930-luvun alussa kuusi lehmää, kaksi hiehoa, sonni, sika sekä kuusi lammasta. Talon töitä sekä liikkumista varten oli kaksi hevosta. Karjatalouden tuotoksi vuonna 1929 arvioitiin 10 000 kg maitoa sekä 320 kg kotivoitaa. Karjan ruokkimiseksi pelloista yli puolet (13 ha) oli varattu heinälle. Sen tuotoksi puolestaan arvioitiin noin 31 500 kg. Laitumena peltoalasta oli kaksi hehtaaria. Viljanviljelyn painopiste oli alueelle tyypillisesti rukiissa, jonka viljelysala oli 1,75 hehtaaria. Rehuviljoista kauraa kasvatettiin hehtaarin ja ohraa puolen hehtaarin aloilla. Peruna oli tietysti olennainen osa maatalon ruokataloutta; sen kasvattamiseen oli varattu puolen hehtaarin palsta. Perunasadon määräksi arvioitiin 3 200 kg. Kesannolla viljelmän peltoalasta oli tutkimusajankohdaksi 1,75 hehtaaria. Peltojen tuoton turvaaminen perustui tilalla – kuten muualakin Reisjärvellä – perinteisiin maanparannuskeinoihin. Vaikka väkilannoitteiden käyttö alkoi jo jonkin verran lisääntyä kunnassa 1920-luvun kuluessa, niin isännät pitäytyivät pitkälle vielä entisissä hyviksi havaituissa tavoissa. Tilalla oli kuitenkin jo tutustuttu uusiin lannoitusmuotoihin, sillä vuoden 1929 satoa varten pelloille oli levitetty 800 kg superfosfaattia. Toki karjanlantaakin pelloille karrattiin, 230 kuorman verran kyseisenä vuonna. Maatalouteen tehdystä panostuksesta kertoo myös viljelmän konekanta. Muuhun pitäjään verrattuna sitä voidaan pitää varsin edistyksellisenä, vaikkakin 1920-luvun aikana Reisjärven maatiloilla koneellistuminen oli jo päässyt jonkinlaiseen vauhtiin aikaisempaan verrattuna. Maatalon kalustoon vuoden 1930 alussa kuului puimakone, jollaisia Reisjärvellä oli tällöin ainoastaan 21 kappaletta. Koneita pyörittämään oli lisäksi hankittu polttomoottori. Hieman yleisempi laite oli sen sijaan sadon leikkuuseen käytetty kahden hevosen vetämä niittokone. Luonnollisesti talon konekantaan kuului separaattori, joka tässä vaiheessa oli jo käytössä kaikilla karjataloutta harjoittaneilla tiloilla.⁴⁹⁵

Viljelmän pakkohuutokauppaan johtanut velkaantuminen tapahtui pääosin aivan pulakauden alla sekä sen alkuvuosien aikana. Maatalon vaikeudet eivät johtuneet mistään yksittäisestä asiasta, kuten esimerkiksi epäonnista liiketoimista tai jonkin yksittäisen suuren lainan realisoitumisesta, vaan ongelmien takana voidaan nähdä aikakaudelle tavanomainen kehityskulku, jossa monet murheet kasaantuivat ajalle tyypillisellä tavalla ja johtivat lopulta taloudelliseen umpikujaan. Pakkohuutokaupan aiheuttaneet velat kertyivät suhteellisen pienistä summista. Laman pitkittyessä rahatilanne heikentyi kuitenkin siinä määrin, ettei veloista enää selviydytty. Isäntien kohtaloksi koituivat omien velkojen ohella varsinaiseksi painolastiksi kohonneet takaussitoumukset. Niiden voidaan katsoa lopulta ratkaisevasti vaikuttaneen talon sortumiseen. Oma merkityksensä velkojen perinnän tehostumisessa oli varmasti Reisjärven säästöpankin joutumisella suoritusalaan. Sen takia aikaisemmin pankin toiminnasta vas-

⁴⁹⁵ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933. F:12.; KA Maataloushallitus Maataloustiedustelu 1929 – 1930 Ha, Reisjärvi 1123.; SVT III Maatalous 26:3 Maataloustiedustelu 1929 – 1930, 26 – 27.; Vihola, T. 1987, 176 – 178.

tanneiden paikallisten henkilöiden mahdollisuudet joustaa luottojen järjestyksessä olivat menneet. Niinpä valtiovarainministeriön määräämä Reisjärven säästöpankin toimitsija nimismies Leo Berglundin oli virkansa puolesta keskeisessä asemassa tilan pakkohuutokauppa- ja konkurssiprosessien toimeenpanossa.⁴⁹⁶

Perheviljelmän pakkohuutokauppaa hakivat Reisjärven, Haapajärven sekä Pihtiputaan säästöpankit. Huutokaupassa haettujen kiinnittämättömien saatavien kokonaismäärä oli 92 010 markkaa. Tilaisuudessa laadittuun velkojainluetteluun kertyi kuitenkin huomattavasti suurempi saantojen määrä, kun mukaan laskettiin tilaa rasittaneet vielä ulosmittaamattomat kiinnitettyt luotot. Kaikkien esiin tulleiden saatavien kirjaamisen jälkeen velkojainluettelon loppusumma kohosi reilusti kaksinkertaiseksi ja oli yli 200 000 markkaa. Maatilan alimmaksi hyväksyttäväksi myyntihinnaksi tuli 147 756,90 markkaa. Tilan omistajilta perittiin pakkohuutokaupalla seuraavia saatavia.

TAULUKKO 22 Maatilan pakkohuutokaupassa haetut saatavat.

Hakija	Velan pääoma, mk	Nosto vuosi	Oma velka	Takaus- velka
Pihtiputaan sp	1 200	1925	X	
Reisjärven sp	10 000	1927		X
Reisjärven sp	6 000	1928	X	
Pihtiputaan sp	10 000	1928		X
Haapajärven sp	5 000	1928		X
Reisjärven sp	5 000	1929		X
Reisjärven sp	7 000	1929		X
Reisjärven sp	4 000	1930		X
Reisjärven sp	1 200	1930		X
Reisjärven sp	7 200	1930		X
Reisjärven sp	28 420	1931		X
Reisjärven sp	2 200	1931	X	
Reisjärven sp	450	1931		X
Reisjärven sp	990	1931		X
Reisjärven sp	1 181	1931		X

Lähde: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933. F:13.; OMA PTA Konkurssiakirjavihkot Ed:34 n:o 12 ja 13.

Isäntien vaikeuksien takana eivät olleet pelkästään omat hoitamatta jääneet luotot. Pakkohuutokaupalla haetuista saatavista omistajien omia velkoja oli vain noin 10 000 markkaa. Loput 80 000 markkaa olivat sellaisia lainoja, joihin jompikumpi isännistä tai sitten molemmat yhdessä olivat kirjoittaneet nimensä takuumiehen paikalle. Haettuja saatavia oli 15, joista valtaosa, 13 velkaa, oli syntynyt vuoden 1928 aikana tai sen jälkeen. Asiakirjoista ei käy tarkemmin selville mihin tarkoitukseen lainarahaa on otettu. Mutta koska kyseessä oli kiinnittämättömiä, enimmäkseen pienille summille otettuja lainoja, se viittaa siihen, että ainakin osin velkaantuminen liittyy läheisesti 1920-luvun lopun katoihin. Mutta pääosin velkataakka syntyi pulavuosina. Velkaa otettiin – tai jouduttiin otta-

⁴⁹⁶ OMA PTA Konkurssiakirjavihkot. Ed:34.

maan – omiin kasvaneisiin menoihin, mutta myös muiden lainoja taattiin omalla nimikirjoituksella. Vielä vuonna 1931 isäntien velkavastuut kasvoivat, vaikka pulan ongelmat olivat jo tuntuvat. Rahoittajakin on uskonut taloudellisen tilanteen käänteeseen. Mutta maatalouden tuottajahinnat laskivat jatkuvasti ja veloista ei selvitty. Käännettä parempaan ei tullutkaan. Talon metsävaroistakaan ei ollut apua, sillä sahatavaran heikko kysyntä meillä ja muualla oli romahduttanut kantohinnat ja toivottua lisäansiota ei ollut saatavissa. Talouden alamäki sekä rahatilanteen jatkuva vaikeutuminen syvensivät velkakierrettä. Pulakauden pitkittyessä oltiin lopulta samassa tilanteessa kuin monella muullakin maatilalla: velkataakka oli kasvanut liian suureksi vähäisillä tuloilla hoidettavaksi. Lopulta edessä oli tilan muuttaminen rahaksi pakkohuutokaupalla. Erityisesti tämän tapauksen kohdalla esille tulee konkreettisesti talollisten harjoittaman keskinäisten velkojen takausjärjestelmän raadollisuus. Loppujen lopuksi isännät taipuivat pääosin muiden murheiden vuoksi; tilan pakkohuutokauppaan johtaneista haetuista saatavista heidän omia velkojaan oli vain reilu kymmenesosa.

Ulosottojen ja pakkohuutokaupan avulla haettujen velkasaatavien lisäksi tilaa rasittivat myös kiinnitetyt luotot. Vaikka ne eivät olleet langenneet maksettaviksi, niin niiden kuoletusten hoitaminen vaikeutti isäntien mahdollisuutta selviytyä realisoituneiden saatavien hoidosta.

TAULUKKO 23 Maatilaa rasittaneet kiinnitetyt saatavat.

Lainanantaja	Velan pääoma mk	Nostovuosi
Suomen Hypoteekkiyhdistys	3 629,45	1900(1930)
Reisjärven Keskikylän osuuskassa	30 000	1930
Haltijavelkakirja, Juho Jaakonaho	90 000	1932

Lähde: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933. F:13.; OMA PTA Kiinnitysasiat vuosilta 1930 CIIb2:3 ja 1932 CIIb2:7.

Omistajien vastuulle tulleet kiinnitetyt saatavat olivat myös uusia lainoja. Suomen Hypoteekkiyhdistykseltä jo vuonna 1900 otettu ja 1918 uudistettu laina oli kantatilaan kiinnitetty luotto, joka siirtyi isäntien lisärasitukseksi vuonna 1930, kun siitä erotettu palsta, kolmannes päätilasta, joutui vasaran alle. Todennäköisesti kyseessä oli ollut suvun sisäinen sopimus velkojen hoidosta tilusjaon yhteydessä, mutta nyt kun yksi osakkaista ei pystynytkään velkaansa hoitamaan ja menetti tilansa pakkohuutokaupassa vuonna 1930, niin silloin hoitamaton saatava lankesi kantatilan isännille.⁴⁹⁷ Vuonna 1930 Reisjärven Keskikylän osuuskassalta otettu 30 000 kultamarkan laina oli epäonnista Osuuskassojen Keskuslainarahaston välittämää frangilainaa Ranskasta. Viljelijän kannalta kyse oli järkevistä pitkäaikaisesta luotosta (laina-aika 30 vuotta), jonka tarkoituksena oli antaa isännille mahdollisuus vakauttaa kalliit lyhytaikaiset velkansa.

⁴⁹⁷ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1930 F:9.

Kolmas kiinnitetty luotto perustui vuoden 1932 helmikuun haltijavelkakirjaan, jossa isä sekä poika vaimoineen sitoutuivat maksamaan velkakirjan haltijalle 90 000 markkaa seitsemän prosentin vuotuisella korolla. Koska kyseessä oli avoin velkakirja, niin siitä ei käy selville, keneltä laina otettiin ja mitä tarkoitusta varten, mutta ilmeisesti se oli Kalajalla sivuliikettä pitäneeltä haapajärviseltä kauppiaalta Juho Jaakonaholta; ainakin hän oli sitä valvomassa huutokaupan yhteydessä. Kun kummastakaan edellä mainitusta velkakirjasta ei käy selville lainan lopullinen käyttötarkoitus, niin tältä osin velkaantumisen tausta jää epämääräiseksi. Ilmeisesti ensimmäinen laina otettiin ainakin osittain maataloustuotannon kehittämiseksi, sillä vuoden 1929 maataloustiedustelun jälkeen tilan peltoala oli lisääntynyt 3,5 hehtaaria vuoteen 1933 mennessä.

Muista maatalouteen kohdistuneista investoinneista ei ole tietoja, mutta todennäköisesti lainoittajakin on vielä tässä vaiheessa uskonut tilan tulevaisuuteen, koska vuoden 1932 alussa rahaa on isännille lainattu; tosin ei enää henkilötakauksiin nojaten, vaan kiinnittämällä luotto tilaan. Mutta hyvin todennäköistä on myös se, että ainakin osa nostetuista lainoista oli käytetty kertyneiden velkavastuiden hoitamiseen.⁴⁹⁸ Esimerkiksi molemmat talon isännistä olivat olleet mukana takaamassa edellä mainittua vuonna 1929 konkurssiin mennyttä kyläkauppiasta, jolta oli jäänyt hoitamatta kaksi luottoa, joiden takaajina myös tämän talon isännät olivat. Toisen veloista, kesäkuussa 1925 Reisjärven säästöpankilta otettu 29 000 markan laina, kauppiaan takaajina olleet isännät maksoivat ennen konkurssin oikeuskäsittelyä marraskuussa 1929. Viiden takaajan maksettavaksi jäi lopulta 23 430 markkaa. Toinen luotoista, toukokuussa 1929 Kalajoen säästöpankilta nostettu 31 500 markan laina, tuli myös joko maksetuksi tai muuten järjestellyksi, sillä sitäkään ei peritty maatilán pakkohuutokaupassa tai isäntien myöhemmissä konkurssioikeudenkäynneissä.⁴⁹⁹ Se, kuinka paljon muita vastaavan kaltaisia hoidetuiksi tulleita maksuja oli, jää arvoitukseksi.

Kovin hyvin ei käynyt velkojienkaan talon pakkohuutokaupassa. Tila myytiin sellaiseen hintaan, että kun siitä vähennettiin pois tilaa rasittaneet hakemattomat kiinnitykset sekä muut etusijalle kuuluneet saatavat, niin velkojille ei käytännössä jäänyt mitään jaettavaa. Ainoastaan Pihtiputaan säästöpankille palautettiin sen suorittama 600 markan etumaksu huutokauppakuluja varten. Maatilán myynnin jälkeen loppu irtain voitiin muuttaa rahaksi. Nimismies Berglundin toimittamassa irtaimen omaisuuden pakkohuutokaupassa kertyi 609,75 markkaa, joten siitäkään ei velkojille jaettavaa juuri kertynyt. Vaikka tilaisuudesta ei ole säilynyt myydyin irtaimen omaisuuden luettelo, vain pelkkä nimismiehen asiakirjoihin merkitsemä markkamäärä, niin kertynyt rahasumma antaa viitteen siitä, että ainakin jonkin verran omaisuutta oli siirtynyt epävirallisia teitä muihin käsiin. Esimerkiksi Reisjärvellä toimitetuissa ulosmittauksissa 1930-luvun pulavuosina täysikasvuisen työhevosen arvoksi määriteltiin yleensä 1000 markkaa ja lypsylehmien hinnaksi 500 markkaa. Lisäksi tilalla oli aikaisemmin ollut melko huomattava konekanta. Toki osa laitteista sekä karjasta oli

⁴⁹⁸ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:13.; OMA PTA Kiinnitysasiat vuosilta 1930 CIIb2:3 ja 1932 CIIb2:7.

⁴⁹⁹ OMA PTA Konkurssiasiakirjavihkot vuodelta 1929 Ed:28 N:o 5.

ulosmitattu jo ennen varsinaista tilan pakkohuutokauppaa. Velkojat eivät tähän pesän täydelliseen varattomuuteen uskoneet, sillä ne jatkoivat saataviensa perimistä hakemalla molemmat entiset isännät henkilökohtaiseen konkurssiin saman vuoden lokakuussa. Mahdollisesti velkojien mieltä vaivasi kadonneen irtaimen omaisuuden lisäksi vuoden 1932 suurehko rahalaina ja se, mihin rahat olivat joutuneet. Velkojien kannalta oli harmillista se, että kyseisen velan vakuutena oli kiinteistökiinnitys.⁵⁰⁰

Velkojien epäluuloisuutta selittää ainakin osaltaan se, että talon isännät olivat jo vuoden 1932 aikana ensimmäisten ulosottopäätösten tultua yrittäneet selviytyä vaikeuksistaan siten, että he ilmoittivat ulosottomiehelle ehtineensä myydä omistamansa tilan. Ulosottotilaisuudessa he olivat esittäneet kauppakirjan, jonka mukaan maatila oli myyty perheen vävyille. Ulosottoviranomainen toimitti kuitenkin ulosoton sillä perusteella, ettei uusi omistaja ollut hankkinut vielä lainhuutoa saannolleen. Ostajalle ilmoitettiin, että hänen oli saantonsa turvaamiseksi hankittava välittömästi lainhuuto seuraavilla käräjillä sillä uhallalla, että omaisuus muuten käytetään kysymyksessä olevan ulosmitatun saatavan suoritukseksi. Kauppakirjan lainvoimaisuutta ei kuitenkaan oikeusteitse punnittu.⁵⁰¹ Samasta velkojien epäilystä siitä, että heitä oli mahdollisesti yritetty harhauttaa tilan asioissa, kertoo myös se, että konkurssipesä päätyi haastamaan viljelmän pakkohuutokaupasta ostaneen kauppias Jaakonahon käräjille pesään liittyneestä saatavasta. Käräjäpöytäkirjoista ei kuitenkaan käy selville mistä saatavasta oli tarkemmin kyse, sillä juttuun liittyneitä todisteita ei ole arkistoitu. Tämä johtui puolestaan siitä, kun asia huudettiin oikeuden istunnon käsiteltäväksi, niin kumpikaan riidan osapuoli ei saapunut paikalle. Ilmeisesti asianosaiset olivat selvittäneet välinsä ennen oikeuskäsittelyä. Niinpä käräjäoikeus joutui toteamaan oikeusprosessin tältä osin rauenneen.⁵⁰²

Pakkohuutokauppavelkojen lisäksi tilan entisiä omistajia rasittivat myös lukuisat Reisjärven kunnan välittämät lainat. Huomioitava on se, että kunta ei kuitenkaan ollut perimässä niitä tilan varsinaisessa pakkohuutokaupassa, vaan vasta konkurssioikeudenkäynnissä sen edustajat toivat esille mainitut saatavat. Isännät olivat sidoksissa seuraaviin kunnan kautta järjestettyihin luottoihin.

⁵⁰⁰ OMA PTA Konkurssiasiakirjavihkot Ed:34 n:o 12 ja 13.; OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 31.10.1933 CIIa:179.; OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:13.

⁵⁰¹ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:13.; Vrt. luku 4.5.1.

⁵⁰² OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 14.2.1934 CIIa:185.

TAULUKKO 24 Maatilan omistajiin liittyneet Reisjärven kunnan myöntämät lainat

Lainan tarkoitus	Nostoajankohta	Määrä, mk	Oma velka	Takaus velka
siemenviljalaina	22.4.1929	1 136	X	
"	"	568		X
"	"	568		X
"	"	1 136		X
"	"	568		X
"	"	284		X
maatalouslainakassa	1.10.1931	1 800		X
"	"	3 000		X
"	"	2 000		X
"	"	2 000		X
työttömyystöihin	23.4.1932	300		X
"	"	600		X
"	23.5.1932	300		X
"	28.4.1933	1 000	X	
"	"	500		X
"	"	300		X
"	"	1 000		X
"	"	300		X
"	"	600		X

Lähde: OMA PTA Konkurssiakirjavihkot Ed:34 n:o 12 ja 13.

Vuoden 1928 kato koetteli myös Reisjärveä. Kevään 1929 aikana kunta välitti valtiovalan myöntämää siemenviljalainaa sitä tarvitseville. Huono vuosi oli koetellut kyseessä olevaa tilaakin, sillä poika oli nostanut yhden tällaisen 1 136 markan siemenviljalainan huhtikuussa 1929. Kato oli vaivannut muitakin sukulaisia ja tuttuja, sillä talon nuori isäntä oli mukana takaamassa viittä muuta vastaavaa lainaa. Näiden katolainojen lisäksi Reisjärven kunta välitti pulavuosien aikana muitakin sosiaaliluotoiksi luokiteltavia lainoja, joilla pyrittiin joko suoraan tai välillisesti helpottamaan pitäjän vaikeaa työttömyystilannetta houkuttelemalla tilallisia palkkaamaan työvoimaa avukseen. Niitä olivat mm. vuonna 1931 Reisjärven kunnan maatalouslainakassan tilallisille antamat pellonraivaus- ja parannustyölainat. Kyseessä olevalle tilalle ei näitä lainoja otettu, mutta muiden talollisten lainoja kuitenkin taattiin. Vuoden 1933 alkupuolella Reisjärven kunta antoi isännille työttömyystyölainoja, joita edellä mainittujen tavoin käytettiin peltojen kuokkimiseen, niitty latojen rakentamiseen, ojien kaivamiseen, hakojen ja uudisviljelyn raivaukseen sekä savenajoon. Kaikille näille lainoille oli yhteistä se, että lainanottajan lisäksi niiden hoitamiseen sitoutui vähintään kaksi takuumiestä. Vasaran alle menneen tilan omistajilla oli itsellään yksi tällainen työttömyystyölaina keväältä 1933, mutta takaajina he olivat – joko yksin tai yhdessä – ainakin kahdeksassa muiden ottamissa ja lopulta myös hoitamatta jääneissä lainoissa.⁵⁰³

1930-luvulla raha-asioidensa kanssa vaikeuksiin joutuneiden tilallisten tunto- ja jutuissaan tulkinnut Pentti Haanpää puhuu ”takuujärjestelmän monisilmäisestä

⁵⁰³ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933. F:13.; OMA PTA Konkurssiakirjavihkot Ed:34 n:o 12 ja 13.

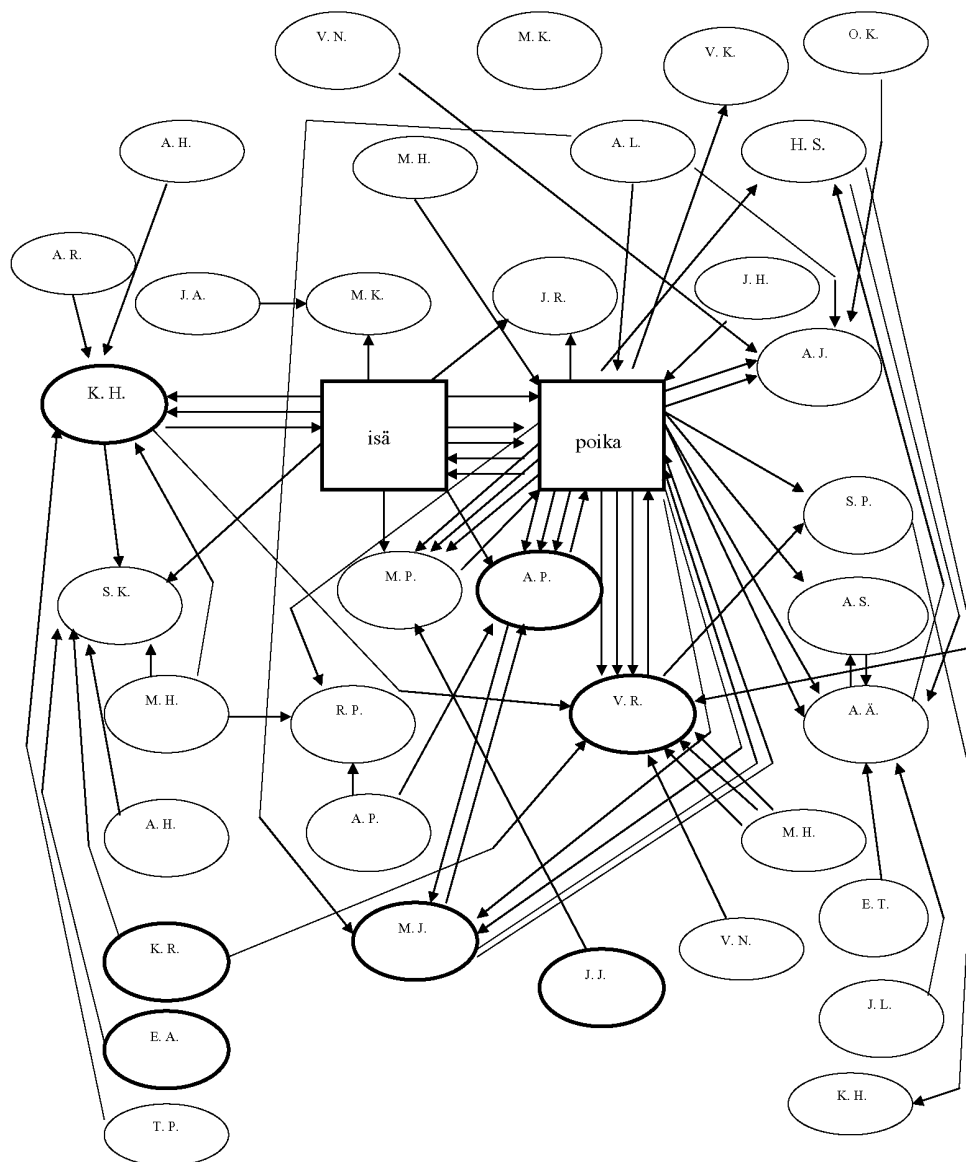
verkosta”, joka veti mukanaan toistensa lainoja taanneet viljelijät pakkohuutokauppojen kierteeseen.⁵⁰⁴ Isännät, ja osin emännätkin, olivat monin tavoin kiinni omassa kyläyhteisössään. Kyse ei ollut pelkästään sosiaalisista kontakteista, jotka saattoivat liittyä sukulaissuhteisiin, uskonnollisissa herätysliikkeissä toimimiseen, muihin vapaa-aikaan liittyneisiin harrasteisiin tai vaikka yhteisiin talkootöihin, vaan keskinäinen sitoutuminen ulottui myös taloudellisiin toimiin. Sukulaisten tai tutun kylänmiehen lainapaperiin oli helppo raapustaa oma nimensä, etenkin kun itse oli omalta osaltaan vastaavaa palvelusta vailla. Tällä tavoin muodostui takuiden verkosto. Seuraava kuvio pohjautuu tämän esimerkin isäntien ympärille rakentuneeseen takuusitoumusten verkkoon. Sen perustana ovat kaikki eri asiakirjoissa esille tulleet taloudelliset sitoumukset, joihin viljelmän omistajat olivat osallisena ja joita heiltä perittiin joko tilan pakkohuutokauppaprosessin yhteydessä tai henkilökohtaisessa konkurssioikeudenkäynnissä. Kaaviossa oleva nuoli osoittaa takauksen suunnan. Vahvennettu ympyrä kunkin henkilön kohdalla merkitsee hänen joutumistaan omine taloineen vasaran alle pulavuosien aikana.

Isäntien ympärille kietoutuneessa takuuverkossa mukana olleista henkilöistä joutui viljelmineen vasaran alle seitsemän tilallista. Isän ja pojan kaltainen kohtalo, menettää tilansa, oli yhden isännän osana, mutta muut selviytyivät pulakauden kurimukselta onnellisemmin. Yhden tilan pakkohuutokauppa peruuntui hakijan tultua toisiin aatoksiin. Toisessa huutokaupassa ei puolestaan kukaan tehnyt riittävän korkeaa ostotarjousta, jotta kruununvouti olisi voinut tilan myydä. Loput neljä pelasti valtio, sillä yhden tilan lunasti ostohinnasta asutushallitus ja kolme muuta siirtyivät Oy Maakiinteistöpankin omistukseen. Kaikilla näillä tiloilla entiset omistajat tai heidän lähisukulaisensa saivat prosessiin liittyneiden järjestelyiden jälkeen pitää maatilaa omistuksessaan.⁵⁰⁵

⁵⁰⁴ Haanpää, P. 1976, 243.

⁵⁰⁵ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936. F:8 - F:25.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi Kalaja.

KUVIO 11 Maatilan omistajiin liittynyt takuurengas.

Lähde: OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot Ed:34 n:o 12 ja 13.; OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:13.

Mutta kyseessä olevan tilan omistaja vaihtui. Kruununvoudin toimittamassa pakkohuutokaupassa maatilan huusi haapajärveläinen kauppias Jaakonaho 148 000 markalla. Summa ylitti juuri ja juuri alimman hyväksyttävän tarjouksen rajan. Jaakonaho etsi ostamalleen tilalle uutta omistajaa lehti-ilmoituksella jo kesällä 1934, mutta vasta taloudellisen tilanteen kohennuttua

sellainen löytyi.⁵⁰⁶ Talon entinen vanhaisäntä oli leskimies ja jo lähemmäs 70 vuoden ikäinen tilan pakkohuutokaupan aikoihin. Hän joko kuoli tai muutti pian tämän jälkeen, sillä vuoden 1935 henkikirjan mukaan hän ei enää kuulunut talon väkeen. Poika oli pakkohuutokauppaprosessin aikoihin 41-vuotias perheellinen mies, jolla oli huollettavanaan kolme alaikäistä lasta. Vuoden 1935 henkikirjan mukaan hän oli tilan ostaneen kauppias Jaakonahon vuokralaisena entisellä kotitilallaan. Vielä pari vuotta myöhemmin, kun talon omistajaksi oli jo tullut uusi isäntä, hänet oli vielä kirjattu henkikirjaan itselliseksi asujaksi tilan yhteyteen. Mutta tämän jälkeen pojan ja hänen vanhan kotitilansa tiet erosivat lopullisesti.⁵⁰⁷ Entisen isännän tie kulki tämän jälkeen eteläiseen Suomeen: hänet haudattiin muonamiehenä Lahden Launeelle.⁵⁰⁸

Syy, miksi kyseinen tila ei päässyt mukaan valtion tukemaan lunastustoimintaan, oli se, että Vaasan piirin asutustarkastaja W. Kajan asettui vastustamaan. Näin oli pudonnut pohja mahdolliselta velkajärjestelyltä. Myös sillä, että entiset omistajat haettiin henkilökohtaiseen konkurssiin talon myynnin jälkeen, oli varmasti oma merkityksensä. Reisjärven kunnan asutuslautakunta oli omassa kokouksessaan ehdottanut asutushallitukselle etuosto-oikeuden käyttämistä tilan kohdalla ja sen luovuttamista takaisin entisille omistajille.⁵⁰⁹ Reisjärven asutuslautakunnan puheenjohtajalle Antti Viljamäelle osoittamassaan kirjeessä Kajan pohti viljelmän tilannetta. Lunastusmenettelyn kariutumista hän totesi suoraan, että ”kuten muistanette, ei valtio sitä pakkohuutokaupan jälkeen lunastanut, johon päätökseen lienee vaikuttanut epäävä lausuntoni ... Siihen vaikutti, kuten muistanette, talon velkaantumisen yhteydessä ilmenneet seikat”.⁵¹⁰ Tarkastaja Kajan viittaa lausunnollaan todennäköisesti siihen, mitä edellä jo on tullut esille. Talo oli velkaantunut varsin nopeasti pulan alkupuolella. Etenkin lukuisat takaukset kertovat omalta osaltaan entisten isäntien huonosta rahanasioiden hoidosta.

Talonpitoon liittyneistä ongelmista kertoo se, että vaikka tilaan kuuluivat laajat metsäalueet, niin niistä ei taloudellista apua ollut saatavissa siinä vaiheessa kun, tarve oli kaikkein suurin. Tämä selittyy metsätalouden suhdannetilanteella. Entisten isäntien kannalta kohtalokasta oli kantohintojen romahdus, mutta toisaalta talon metsistä oli ehditty jo 1920-luvun aikana hakata melkoiset määrät puutavaraa. Etenkin vuonna 1927 talon metsissä oli käynyt harvennus, sillä kunnan metsälautakunnalle hakkuuilmoituksia tehtiin neljään eri otteeseen, joiden mukaan paperipuuta, propsia ja halkoja hakattiin yhteensä lähes 800 m³ ja tukkipuitakin kaadettiin 1 400 runkoa. Kaikkiaan vuosikymmenen aikana tilan puunmyynneistä tehtiin yhdeksän eri myynti-ilmoitusta.⁵¹¹ Näin ollen alhaiset hinnat ja myyntikelpoisen tavaran puute olivat isäntien ongelma-

⁵⁰⁶ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936. F:8 - F:25.; OMA PTA Konkurssiakirjavihkot Ed:34 n:o 12 ja 13.; HKA Lainhuutokisterikortit. Reisjärvi Kalaja.

⁵⁰⁷ RKA Henkikirjojen kopiot vuosilta 1933 - 1938.

⁵⁰⁸ Veteraanimatrikkeli 1990, 25.

⁵⁰⁹ RKA Asutuslautakunnan pöytäkirjat 22.8.1934 Ca:3.

⁵¹⁰ RKA Asutustarkastajan kirjeet 1910 - 1954 Ec:1.

⁵¹¹ RKA Metsälautakunnan pöytäkirjoja 1918 - 1948 Ca:7.

na. Viljelmän mahdollisesta tulevaisuudesta asutustarkastaja Kajan toi esille yhtenä vaihtoehtona sen, että ”jos talo sopivasti voisi jakaa kahtia, olisi ostajien hankkiminen helpompaa, ja saattaisi entinenkin omistaja kenties tulla kysymykseen, vaikkakin aikaisemmassa lausunnossani olen epäillyt häntä sopimattomaksi”.⁵¹² Viljelmää ei kuitenkaan jaettu tämän suunnitelman mukaisesti kahdeksi erilliseksi tilaksi, sillä lopulta kokonaiselle talolle löytyi sopiva ostaja.

4.5.4 Reisjärven Mylly- ja Sahaosakeyhtiön konkurssi

Metsäteollisuuden tuotteiden kysynnän kasvu 1800-luvun loppupuolelta lähtien herätti myös Reisjärvellä kiinnostuksen sahaustoiminnan aloittamiseen. Ensimmäisenä kuntaan perustettiin ajan tavan mukaisesti pieniä vesisahoja, mutta 1900-luvun alkupuolelle tultaessa isännillä heräsi mielenkiinto tehokkaamman tuotantotoiminnan aloittamiseen höyrykäyttöisellä sahalla. Suunnitelmat toteutuivat vuonna 1909, jolloin kirkonkylän kupeeseen, kahden järven väliseen kaapeaan salmeen, sijoitettiin Salmen Mylly- ja Sahaosuuskunnan tuotantorakennukset. Sahan alkutaipaleella toimintaa varjostivat tulipalot ja ilmeisesti niihin liittyneet taloudelliset vaikeudet. Ensimmäisen kerran tulipalo sattui muutamaa vuoden jälkeen perustamisesta. Ilmeisesti tähän onnettomuuteen liittyivät sahan ensimmäiset suuret talousvaikeudet, sillä vuoden 1911 joulukuussa sahaosuuskunta haettiin konkurssiin. Vararikon oikeuskäsittely venyi suhteellisen pitkäksi, sillä vasta heinäkuussa 1913 käräjäoikeudessa annettiin konkurssituomio.⁵¹³ Usko sahaustoimintaan ei tähän vastoinkäymiseen päättynyt, sillä liiketoimintaa jatkettiin uuden yrityksen turvin: osuuskunta muuttui Osakeyhtiö Salmeksi. Seuraavan vuosikymmenen alussa yritys oli uudelleen vaikeuksissa, sillä vuonna 1920 sattui vakava onnettomuus. Tulipalon aiheuttamien vahinkojen jälkeen toiminta piti aloittaa alusta, sillä konehuoneesta alkunsa saanut tuli tuhosi koko laitoksen siten, ettei jäljelle jäänyt muuta kuin pelkkä raami. Yhtiön hallituksen puheenjohtajana toimineen Johannes Häkkisen mukaan ”laitos mikä paloi oli tänä aikana ainaskin noin 300 000 markan arvoinen”. Uudelleen perustetun yhtiön nimeksi tuli Oy Uusi-Salmi.⁵¹⁴

Liiketoiminnassa oli jonkinlaisia vaikeuksia pitkin 1920-lukua, mm. vuoden 1926 aikana sahan omistajilta haettiin ulosoton kautta yli 70 000 markan saatavaa. Omistajat todennäköisesti hoitivat velan ennen jatkotoimia, mutta ilmeisesti näihin vaikeuksiin liittyi sahan isännöitsijänä toimineen liikemiehen konkurssi samaisena vuonna. Vaikka tietoa varsinaisen sahalaitoksen joutumisesta suoritustilaan ei ole, niin toimintaa jatkettiin uusin järjestelyin, sillä 17.4.1926 perustettiin uusi yritys nimeltään Reisjärven Mylly- ja Sahaosuuskunta. Osuuskunnan jäsenet, kaikkiaan 13 henkilöä, merkitsivät kukin kuusi 5000 markan arvoista osuutta, jolloin yrityksen osuuspääomaksi tuli 390 000 markkaa. Hallituksen esimieheksi valittiin kirkkoherra I.E.Peltonen ja isännöitsijäksi

⁵¹² RKA Asutustarkastajan kirjeet 1910 - 1954 Ec:1.

⁵¹³ OMA PTA Konkurssiain luettelo 1906 - 1937 Bb:1.; Vuorenpää, P. 1987, 322 - 323.

⁵¹⁴ Vuorenpää, P. 1987, 322 - 323.

Nikofor Lepistö.⁵¹⁵ Voimakkaan talouskasvun ilmapiirissä vuosikymmenen jälkipuoliskolla sahan toimintaa tehostettiin entisestään. Vuoden 1928 alussa osuuskuntamuodosta palattiin takaisin osakeyhtiöksi. Yrityksen toimintaa pyöritettiin 350 000 markan osakepääomalla, joka oli jaettu 700 osakkeeseen, nimellisarvoltaan kukin oli 500 markan hintainen. Uuden yhtiömuodon takana olivat lähes kaikki entiset jäsenet, vain kaksi aikaisempaa isäntää jättäytyi yrityksestä. Liiketoiminnan mahdollinen tuotto ja riski jakaantuivat jäsenten välillä siten, että merkittyjen osakkeiden lukumäärä vaihteli 72:sta 57:ään. Nikofor Lepistön kuoleman jälkeen isännöitsijänä toimi hetken aikaa Johannes Häkkinen, mutta elokuussa 1929 tehtävään valittiin Asarias Paananen. Osakeyhtiön hallituksen puheenjohtajina sen koko olemassa olon ajan ehtivät toimia Johannes Häkkinen, Otto Liikanen ja Israel Rossi.⁵¹⁶

Kovin kauaa aikaa sahan toiminta ei yhtiömuodon muutoksen jälkeen kuitenkaan ehtinyt jatkua, ennen kuin tilanne alkoi synkistyä. Taloudellisten suhteiden käänne alamäkeen heijastui nopeasti sahatavaran tuotantoon. Reisjärven sahall tulevista esimakua saatiin vuonna 1929, jolloin saha joutui hankalaan välikäteen, kun sille sahatavaraa välittänyt liikemies joutui maksukyvyttömäksi. Reisjärveläisten yhtiö ei ollut ottanut mitään maksusitoumuksia, koska yhteistyötä oli tehty tutun henkilön kanssa, jonka toimintaan oli luotettu.⁵¹⁷ Pian sahan omistajat huomasivat joutuneensa vaikeuksiin sitoumustensa kanssa talouspulan kiristäessä otettaan. Yrityksen ja sen toimintaa tukeneiden omistajien kannalta kohtalokkaasti ylivelkaannuttiin vuosien 1930 ja 1931 aikana, jolloin sahatavaran menekkivaikeudet ja hinnan jyrkkä aleneminen sinetöivät lukuisien muidenkin samankaltaisten yritysten kohtalon.⁵¹⁸

Yhtiön perustamisen yhteydessä omistajilta koottu pääoma ei riittänyt toiminnan ylläpitämiseen suhdanteiden laskeutumisessa vaan lisää rahaa täytyi haalia tappioiden kattamiseksi. Rahaa oli vielä saatavissa lainaksi, mutta se edellytti omistajilta sitoutumista omavelkaiseen takaukseen. Ensimmäinen suuri 400 000 markan laina otettiin syyskuussa 1930 Pohjolan Osake-Pankilta. Velkakirjan takaajiksi nimensä kirjoittivat kaikkiaan 12 yksityishenkilöä sekä kahden perikunnan alaikäisten lasten holhoojat. Rahat eivät kuitenkaan riittäneet, vaan uusi laina otettiin saman vuoden joulukuun lopussa. Kyseessä oli 163 000 markan laina reisjärveläiseltä maanviljelijä Taneli Kiljalalta. Hänen mukaantulonsa yrityksen rahoittajaksi ei ollut sattumaa, vaan hänellä oli varsin läheinen suhde sahan toimintaan. Kiljala itse oli ollut mukana yritystoiminnassa 1920-luvun alkupuolella, mutta jättäytyttyään pois liiketoimista hänen poikansa oli tullut toimintaan mukaan vuonna 1928.⁵¹⁹

Kiljalalta otetun lainan omavelkaiseen takaukseen antoi nimensä kaikkiaan 21 henkilöä. Näin suuren ryhmän yhteisen päätöksen takaa ei todennäköisesti

⁵¹⁵ OMA HKKA Ulosottodiaarit vuodelta 1926 AII:6.; OMA HKKA Kaupparekisteriasioita vuodelta 1926 CIVg:11.

⁵¹⁶ OMA HKKA Kaupparekisteriasioita vuosilta 1928 - 1932 CIVg:11 - CIVg:14.

⁵¹⁷ Vuorenpää, P. 1987, 325.

⁵¹⁸ Ahvenainen - Kuusterä, 232 - 234.

⁵¹⁹ Vuorenpää, P. 1987, 323.; OMA HKKA Kaupparekisteriasioita vuosilta 1928 - 1932 CIVg:11 - CIVg:14.

yksittäinen isäntä, tai miehensä rinnalla nimensä velkakirjaan kirjoittanut emäntä, osannut aavistaa ratkaisun jatkoseuraamuksia. Saha koskeneiden päävelkojen lisäksi osakkaat joutuivat sitoutumaan muihinkin vastuisiin. Helmikuussa 1931 sahan päärahoittajana toimineen Pohjolan Osake-Pankin kanssa tehtiin kasakreditiivisopimus (shekkitili), jonka takaamiseen pankki vaati omistajien sitoutumista. Myöhemmin sahan asioita selvitettäessä tästä tilistä laskettiin jääneen vastattavaa 74 325,50 markkaa korkoineen. Viimeisen huomattavan luoton Reisjärven Mylly- ja Sahaosakeyhtiölle Pohjolan Osake-Pankki antoi joulukuussa 1931. Pankille eivät enää riittäneet osakkaiden henkilötakaukset, vaan lainaa varten haettiin kiinnitykset takaajien maaomaisuuteen. Kaikkiaan kiinnitettyjä haltijavelkakirjoja tehtiin seitsemän kappaletta, jolloin kunkin yksittäinen arvo oli 26 000 markka. Lainan kokonaissumma oli siten 182 000 markkaa.⁵²⁰

Heikon taloudellisen tilanteen jatkuessa reisjärveläisten saha ei pystynyt kannattavaan toimintaan. Velkojat alkoivat periä saataviaan. Ensimmäisenä saataviaan oli hakemassa Pohjolan Osake-Pankki, joka jo helmikuussa 1932 haki maaherralta ulosottoon vuonna 1930 otettua 400 000 markan lainaa. Taneli Kiljala puolestaan haki ulosottopäätöstä omille saatavilleen kesäkuussa 1933 pide-tyillä käräjillä.⁵²¹ Nämä kaksi Reisjärven Mylly- ja Sahaosakeyhtiölle otettua lainaa olivat ne päärasitteet, joiden hoitamattomuus johti lopulta muutamien takuumiesten maanviljelystilojen pakkohuutokauppaan. Toki näillä sahan osakkaina olleilla tilallisilla oli rasitteina muitakin hoitamattomia luottoja, mutta sahan ongelmista kertyneet maksut muodostivat kuitenkin pääosan kyseisten tilojen veloista. Huomattavaa on kuitenkin se, että velkojat eivät suinkaan perineet saataviaan kaikilta velallisilta, vaan vaateet kohdistuivat vain muutamaiin isäntiin; ilmeisesti sen mukaan mistä parhaiten lainat tai edes osa niistä ajateltiin voitavan saada. Esimerkiksi Kiljala haastoi yhdeksän vastaajaa käräjille, vaikka hänen joulukuussa 1930 myöntämänsä lainan takuumieheksi oli asettanut huomattavasti suurempi joukko sahan osakkaita. Mahdollista, ja varsin todennäköistä, on toki myös se, että yksityisen velkojan halukkuutta oikeusteitse periä saatavia kaikilta asianosaisilta rajoittivat joko keskinäiset välipuheet, sukulaisuuteen tai muuhun sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyneet yhteydet. Kaikkiaan sahan veloista pakkohuutokaupattiin Reisjärvellä viisi maatilaa. Ilmeisesti kuudeskin tila olisi myyty, mutta se ehti mennä muista veloista vasaran alle jo aikaisemmin.⁵²²

Sahan asioissa vaikeuksiin joutuneet isännät olivat paikallisia merkkimiehiä. He olivat isojen talojen isäntiä, jotka olivat tottuneet olemaan mukana monissa yhteiskunnallisissa luottamustehtävissä; heidän joukkoonsa kuului mm. osuuskassojen hallitusten puheenjohtajia, säästöpankin isännistön jäseniä, kunnanvaltuuston jäseniä ja jopa kunnallislautakunnan esimies. Varsin monet heis-

⁵²⁰ OMA OLKA Ulosottopäätös 26.2.1932 n:o 31698.; OMA PTA Käräjäpöytäkirjat vuodelta 1933 CIIa:176.; OMA PTA Kiinnitysasiat vuodelta 1931 CIIb2:7.; OMA PTA Konkurssiakirjavihkot vuodelta 1934 Ed:35 n:o 4.

⁵²¹ OMA OLKA Ulosottopäätös 26.2.1932 n:o 31698.; OMA PTA Käräjäpöytäkirjat vuodelta 1933 CIIa:176.; OMA PTA Kiinnitysasiat vuodelta 1931 CIIb2:7.; OMA PTA Konkurssiakirjavihkot vuodelta 1934 Ed:35 n:o 4.;

⁵²² OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1933 - 1935 F:12 - F:24.

tä isännöivät vanhoja sukutiloja.⁵²³ Vasaran alle joutuneet talot olivat vahvoja ja elinvoimaisia viljelmiä. Myytyjen tilojen peltoalat vaihtelivat 28:sta aina 56:een hehtaariin. Lypsykarjan määrät näillä tiloilla vaihtelivat kahdeksasta kuuteentoista lehmään. Kyseessä eivät siten olleet kunnan kaikkein suurimmat maitotilat, mutta reisjärveläisittäin keskimääräistä kookkaammista karjataloista oli kuitenkin kyse. Lehmien lisäksi monilla tiloilla oli vaihteleva määrä muuta karjaa kuten sikoja, siipikarjaa ja lampaita. Ajan tavan mukaan jokaisessa talossa oli ainakin pari hevosta, muutamalla useampikin. Talojen vauraudesta kertoo myös niiden konekanta. Kaikilla oli ainakin yksi niittokone, mutta lisäksi lähes jokaisessa talossa oli joko oma puimakone tai osuus sellaiseen sekä polttomoottori. Koska tilojen isännät olivat myös sahan omistajia, oli tietenkin selvää että jokaiseen taloon tuli sähkövalo, joka saatiin laitoksen yhteydessä pyörineestä generaattorista. Sähkövalo oli tällöin melkoinen ylellisyys Reisjärvellä, sillä muilla kylillä ei vastaavaa ollut tarjolla, eikä sähköjohtoja kovin moneen kirkonkylän alueen taloonkaan vedetty. Tilojen elinkelpoisuutta arvioitaessa on huomioitava myös se, että normaalioloissa maatalouden tuotto ei ollut yksistään takaamassa isäntien talouden vakautta, vaan tiloihin kuuluivat pääsääntöisesti myös laajat metsäalueet. Suurimmillaan ne olivat näissä kyseisissä taloissa yli sadan hehtaarin aloja.⁵²⁴

Ensimmäisenä myynnissä oli yhdysviljelyksessä ollut kahden tilan kokonaisuus. Kruununvouti toimitti pakkohuutokaupan 25.11.1933. Viljelmän rasitteena oli muitakin kuin sahan toimintaan liittyneitä saatavia, sillä tilan isännältä perivät saataviaan huutokauppateitse myös Kalajoen säästöpankki, Pohjanmaan Kauppiaat Oy sekä liikemies R. Cajanus. Nämäkään velat eivät olleet pelkästään isännän omia lainoja, vaan kyse oli toisen maanviljelijän kanssa tehdystä yhteisistä veloista. Vaikka kyseinen kumppani oli ollut myös mukana sahan toiminnassa ja muiden tavoin osallisena myös yrityksen velkoihin, niin hänen maatilansa joutui vasaran alle jo aikaisemmin muista saatavista, jotka olivat pitkälti yhteisiä tässä esillä olevan isännän kanssa. Sen vuoksi nämäkin maksut lanquesivat kyseisen tilallisen kontolle, kun hänen kumppaninsa maatila oli pakkohuutokaupattu maaliskuussa 1933 ja velkojat olivat käytännössä jääneet kokonaan vaille saataviaan. Mutta kovin hyvin ei velkojien käynyt tänäkään viljelmän pakkohuutokaupassa. Kruununvoudin myyntitilaisuudessa laatiman velkojainluettelon loppusumma kohosi 628 200 markkaan, josta ulosmittattujen saatavien määrä oli 593 900 markkaa. Koska viljelmää rasittivat osaltaan hakemattomat kiinnitetyt saatavat, oli alimman hyväksyttävän tarjouksen oltava molemmista tiloista yhteensä 85 361,77 markkaa. Tilat myytiin yhdessä ja niistä korkeimman tarjouksen teki yhtenä velkojana ollut Taneli Kiljala. Huutosumma oli 110 000 markkaa. Kauppahinnan jakotilaisuudessa ei siten ollut kovinkaan paljon rahaa velkojille tiedossa, esimerkiksi suurin velkoja Pohjolan Osake-Pankki (POP), jonka haetut saatavat olivat korkoineen 346 861,90 mark-

⁵²³ Suomen Maatilat 1933. Reisjärvi, 376 – 390.

⁵²⁴ TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1936. Oulun lääni.; KA Maataloushallitus Maataloustiedustelu 1929 – 1930 Ha, Reisjärvi 1123.; Suomen Maatilat 1933. Reisjärvi, 376 – 390.

kaa, sai tämän pakkohuutokaupan kautta 13 418,90 markkaa.⁵²⁵ Tulos merkitsi käytännössä sitä, että saatavien periminen siirtyi ketjussa seuraavan takaajan harteille. Pakkahuutokauppa ei kuitenkaan merkinnyt isännälle lähtöä viljelmältään, sillä hänen pelastajakseen tuli Oy Maakiinteistöpankki, joka lunasti tilan huutosummasta ja luovutti sen takaisin entiselle omistajalle ja hänen vaimolleen irtaimistoinen kyseisellä summalla kuluineen. Virallisesti entisen isännän omistusoikeus palautui huhtikuussa 1935, jolloin hän sai lainhuudon entiseen tilaansa.⁵²⁶

Seuraavaksi joutui tiloineen pakkohuutokauppaan isäntä, joka oli merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja Reisjärvellä. Hän oli ollut näkyvästi mukana monissa kunnallisissa ja yhteisöllisissä luottamustoimissa viime vuosisadan alkupuolella. Isännän omistamat maatilat joutuivat vasaran alle joulukuussa 1934. Hänen omistuksensa koostui kuudesta eri palstasta, jotka kuitenkin muodostivat yhdysviljelyksessä olleen kokonaisuuden. Kokonaisala oli yli 174 hehtaaria, josta pellon osuus oli 41,40 hehtaaria. Tiluksen peltoalaa oli lisätty huomattavan paljon, sillä pulan alla toimitetun maataloustiedustelun perusteella viljelmällä ilmoitettiin olleen peltoa 28 hehtaaria. Isännälle olikin kertynyt melkoinen velkataakka, sillä pakkohuutokaupassa laaditun velkojainluettelon loppusumma kohosi yli miljoonan markan, joista kiinnittämättömiä luottoja oli valtaosa, 914 101 markkaa. Pakkahuutokaupan hakijoiden listalla oli peräti 13 eri ulosottopäätöstä. Ilmeisesti tällä perusteella POP katsoi omalta osaltaan tarpeettomaksi vaatia enää huutokauppatilaisuuden yhteydessä sahan toimintaan liittyneitä saataviaan. Sen sijaan toinen yrityksen päävelkojista, Taneli Kiljala, oli pakkomyyntiä hakeneiden joukossa. Maatila myytiin lopulta 239 922 markalla korkeimman tarjouksen tehneelle Kiljalalle. Huutosumma oli käytännössä sellainen, että se kattoi ainoastaan viljelmään liittyneet kiinnitetyt saatavat, joita oli kolme kappaletta, sekä viranomaiskustannukset. Saamatta jäi yli 900 000 markan kiinnittämättömät velat. Pieni osa niistä tuli maksuun seuraavana vuonna, sillä tilan pakkohuutokaupan jälkeen toimitettiin lain salliman irtaimen ulosotto ja myynti. Kovinkaan suurta summaa ei tästä pakkotoimesta kertynyt jaettavaksi, sillä etuoikeutettujen saatavien - verot kunnalle ja seurakunnalle sekä toimituspalkkio - vähentämisen jälkeen velkojille jäi hieman yli 11 000 markkaa. Oy Maakiinteistöpankki käytti lain sallimaa etuosto-oikeutta ja lunasti tilan kaupantekohinnasta. Omistaja ei vaihtunut tälläkään kertaa, sillä valtio palautti viljelmän takaisin entiselle isännälle vuonna 1936.⁵²⁷

Kolmas sahan lainojen vuoksi vasaran alle joutunut maatila myytiin maaliskuussa 1935. Viljelmän isännän omistuksessa oli kahden tilanosan muodostama yli 90 hehtaarin kokonaisuus, jonka peltoala oli 28 hehtaaria. Taloudellis-

⁵²⁵ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12 - F:13.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1933. Oulun lääni.; OMA OLKA Ulosottopäätös 26.2.1932 n:o 31698.

⁵²⁶ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi Kangaskylä.

⁵²⁷ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934 F:17.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1934. Oulun lääni.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi.; KA Maataloushallitus, Maataloustiedustelu 1929 - 1930 Ha, Reisjärvi 1123.

ten velvoitteiden realisoituessa tilalla oli tehty omaisuusjärjestelyjä siten, että talon pojan nimiin oli siirretty osa viljelyksistä ja samalla hän oli ottanut vastatakseen kyseisiä osia rasittaneet kiinnitykset. Näiden järjestelyiden vuoksi velkojana toiminut Kiljala ilmeisesti epäili jäävänsä vaille saataviaan, joten hän päätti hakea isännän konkurssiin jo syyskuussa 1934. Prosessi päättyi kuitenkin seuraavana keväänä, sillä niin Kiljala kuin toinen päävelkoja POP ilmoittivat halunsa keskeyttää oikeustoimi.⁵²⁸ Myös kiinteistön pakkohuutokaupan yhteydessä Kiljala ilmoitti, ettei hänen ulosmittaustuomiotaan tarvitse ottaa huomioon. Sahan toinen päävelkoja POP ei myöskään ollut enää vaatimassa yhteistä henkilötakausslainaa, mutta joulukuussa 1931 26 000 markan kiinnitettyä velkaa se oli sen sijaan peräämässä. Näin ollen toimitetussa pakkohuutokaupassa tilaa rasittaneiden velkojen kokonaismääräksi kertyi 207 185 markkaa, mutta koska saataviin ei kuulunut hakemattomia kiinnityksiä, niin alin hyväksyttävä myyntisumma oli vain 1 172 markkaa. Aivan näin halvalla tilaa ei myyty, sillä korkeimman tarjouksen siitä teki yhtenä velkojana ollut maanviljelijä Jaakko Kuoppala Rautiosta, jonka huutosumma 75 000 markkaa oli siten lopullinen myyntihinta. Kyseinen markkamäärä kattoi ainoastaan paikallisen osuuskassan ja POP:n kiinnitykset. Ostajan hallussa olleen ja perintään menneen kiinnitetyn 140 000 markan haltijavelkakirjan lopulliseksi arvoksi jäi vain 17 000 markkaa. Pakkohuutokaupan toimittamisen jälkeen siitä välitettiin tieto Oy Maakiinteistöpankille, joka päätyikin mainitulla kauppahinnalla lunastamaan tilan valtion omistukseen. Seuraavana vuonna pankki myi tilan entisen omistajan pojalle 78 000 markalla, joten tässäkin tapauksessa maatalouskiinteistön omistajuus ei pakkohuutokaupaprosessissa siirtynyt suvun ulkopuolelle.⁵²⁹

Loput kaksi maatilaa, joiden omistajat olivat olleet vielä keskeisesti mukana Reisjärven Mylly- ja Sahaosakeyhtiön lainatakauksissa, pakkohuutokaupattiin yhteismyynnissä 14.8.1935. Vaikka molemmilla maatiloilla oli rasitteenaan muitakin velkoja, niin pääosaltaan ne koostuivat yritystoiminnan mukanaan tuomista maksuista. Toinen tila oli perikunnan omistuksessa. Alun perin sen oli vanha isäntä ostanut vuonna 1917, mutta hän oli kuollut vuonna 1930 eikä perinnönjakoa ollut vielä tehty. Viljelmän kokonaisala oli 51,02 hehtaaria, josta pellon osuus oli 28,02 hehtaaria.⁵³⁰ Pakkohuutokaupassa tilaa rasittaviksi saataviksi kertyi kaikkiaan 394 895 markkaa. Sahaan liittyneiden velkojen lisäksi tilan osakkailla oli yhdessä ja erikseen viljelmään tehtyjä kiinnitettyjä velkakirjoja yli 100 000 markan arvosta. Huutokauppa-asiakirjoissa ei ole säilynyt varsinaista pöytäkirjaa eikä selvitystä kauppahinnan jaosta. Todennäköisesti sahan toimintaan liittyneistä saatavista ei hakijoille ohjautunut juuri mitään, sillä kruununvouti myi maatilaa yhdelle velkojista, 86 000 markalla. Tässäkin kaupassa Maakiinteistöpankki käytti lunastusoikeuttaan ja otti tilan myyntihinnasta val-

⁵²⁸ OMA PTA Käräjöpöytäkirjat 25.4.1935 CIIa:188.

⁵²⁹ OMA HKKA Pakkohuutokaupapöytäkirjat vuodelta 1935 F:24.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1935. Oulun lääni.; OMA PTA Konkursiasiakirjavihkot vuodelta 1934 Ed:35 n:o 4.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi Reisjärvi.

⁵³⁰ OMA PTA Perunkirjat vuodelta 1930 EcII:12.; Suomen Maatilat 1933. Reisjärvi, 376 – 390.

tion hallintaan. Maatila palautettiin seuraavan vuoden maaliskuussa takaisin kahdelle pesän jäsenelle.⁵³¹

Edellisen tilan kanssa samana päivänä myytiin viides sahan lainoista vastuuseen joutuneen talonpojan viljelys. Kyseessä oli kahden tilan muodostama 129,25 hehtaarin suuruinen kokonaisuus, jonka peltoala oli 33,29 hehtaaria. Toimitetussa pakkohuutokaupassa tämän tilan velkojainluettelon loppusummaksi tuli 484 156 markkaa. Alin hyväksyttävä kauppahinta, 72 824,20 markkaa, oli kohtalaisen korkea kahden kiinnitetyn velkakirjan vuoksi. Korkeimman tarjouksen, 120 000 markkaa, tiloista teki päävelkoja POP. Sahan henkilöta-kausvelkoja perineet POP ja Kiljala joutuivat tässäkin tapauksessa tyytymään vajaan kymmenesosaan hakemistaan saatavista, sillä etuoikeutetut saamiset veivät valtaosan maatilan myyntihinnasta. Kauppakirjan kruunuvouti laati lopulta Oy Maakiinteistöpankin nimiin, sillä tässäkin tapauksessa pankki katsoi sillä olevan lain edellyttämät perusteet etuosto-oikeuden käyttöön. Tilakokonaisuus siirtyi valtion hallintaan, joka seuraavana vuonna palautti maatilan takaisin entisen omistajan puolisolle.⁵³²

Reisjärven Mylly- ja Sahaosakeyhtiön historia päättyi toukokuussa 1934, jolloin yrityksen ylimääräinen yhtiökokous päätti lopettaa liiketoiminnan harjoittamisen.⁵³³ Lopullinen päätepiste tuli vuonna 1935, jolloin asianajaja Nestori Kananen haki yhtiön konkurssiin maksamattomien asianajolaskujen vuoksi. Prosessi jäi kuitenkin kesken, sillä kun juttu oli uudemman kerran esillä, molemmat osapuolet jäivät saapumatta oikeuden istuntoon. Niinpä käräjäoikeus joutui toteamaan konkurssioikeudenkäynnin Reisjärven Mylly- ja Sahaosakeyhtiön osalta keskeytyneen.⁵³⁴ Kunnan sahaustoiminta ei kuitenkaan päättynyt tähän. Yrityksen hallinnassa ollut Salmensuun alueella vuokramaalla sijainneet mylly- ja sahalaitoksen koneet ja muu irtaimisto oli pakkohuutokaupattu yhdessä osakeyhtiön nimissä olleen Niskalan tilan kanssa syyskuussa 1933. Niskalan tila oli ilmeisesti hankittu yhtiön omistukseen metsänsä takia, sillä myydyin tilan 125,65 hehtaarin kokonaisalasta varsinaista metsämaata oli 94,37 hehtaaria. Tilan pellot, 9,39 hehtaaria, olivat todennäköisesti olleet vuokralla. Tilan pakkomyyntissä laaditun velkojainluettelon loppusummaksi tuli 510 810 markkaa. Niskalan kiinteistön huusi päävelkojana ollut Pohjolan Osake-Pankki 149 000 markalla. Saha- ja myllylaitoksen vuokraoikeudesta se maksoi 30 000 markkaa.⁵³⁵ Pankin omistukseensa siirtyneet laitteet eivät jääneet kovinkaan pitkäksi

⁵³¹ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1935 F:24.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1935. Oulun lääni.; RKA Henkikirjojen jäljennökset vuosilta 1935 - 1938.

⁵³² OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1935 F:24.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1935. Oulun lääni.; HKA Lainhuutokisterikortit. Reisjärvi Reisjärvi.

⁵³³ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 18.5.1934 CIIa:185.

⁵³⁴ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 5.7.1935 CIIa:190 ja 27.11.1935 CIIa:191.; OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot vuodelta 1935 n:o 3 Ed:35.

⁵³⁵ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:13.; OMHA Maarekisterikirjat. Reisjärvi.

aikaa käyttämättömiksi, sillä Heikki Kiljala⁵³⁶ ilmoitti kesällä 1934 kaupparekisteriin aloittaneensa liiketoiminnan Reisjärvellä. Kiljalan Saha ja Mylly-niminen toiminimi ilmoitti yrityksen harjoittavan ”sahaus ja mylly liikettä sekä puutavaran ostoa ja myyntiä”. Myöhemmin hän laajensi liiketoimintaansa sähkön myyntiin – kuten edeltäjänä toiminut osakeyhtiökin – kirkonkylän asukkaille vuodesta 1936 lähtien.⁵³⁷

4.5.5 Osuusmeijeri Ahjon vararikko ja Levonperän isännät

1920-luvun lopulla kaupallisen maatalouden kehitysnäkymien innoittamana Kalajokilaakson latvakuntiin perustettiin useita meijereitä. Näin tehtiin myös Reisjärvellä.⁵³⁸ Toimintansa vuonna 1929 aloittanut Reisjärven Uusi Osuusmeijeri oli kuitenkin lähinnä kirkonkylän alueella sekä sen välittömässä läheisyydessä toimineiden isäntien tarpeisiin syntynyt, joten maatalouselinkeinoaan kehittämään mielineet talolliset joutuivat miettimään muita ratkaisuja päästäkseen osalliseksi kaupalliseen toimintaan. Kalajan kylään kuuluneen Levonperän suunnan isännät päättivät liittyä Haapajärvellä perustetun osuusmeijeri Ahjon jäseniksi. Päätyminen haapajärveläisen meijerin osakkaaksi oli sikäli luontevaa, että Levonperä pitäjän pohjoisosassa oli maantieteellisesti lähellä Haapajärveä. 1920-luvun aikana valmistunut toinen maantie Haapajärvelle, ns. uusi maantie, paransi entisestään kyläkunnan yhteyksiä naapuripitäjän suuntaan.⁵³⁹

Osuusmeijeri Ahjon perustava kokous pidettiin 12.1.1928. Osuuskuntaan liittyi alkuvaiheessa kaikkiaan 85 jäsentä, joista pääosa oli toki Haapajärveltä, mutta mukaan tuli myös 14 osakasta Reisjärveltä. Tämä jäsenkunnan koostuminen kahden pitäjän maanviljelijöistä näkyi myös siinä, että hallituksen yhdeksi jäseneksi valittiin reisjärveläinen isäntä.⁵⁴⁰ Uudelle meijerille löytyi paikka Haapajärven rautatieaseman läheisyydestä, jonne rakennettiin tarvittavat rakennukset. Tätä varten Haapajärven osuuskassasta nostettiin meijerin nimissä 275 000 markan laina heinäkuussa 1928. Sen omavelkaisiksi takuumiehiksi asetui kuusi haapajärvistä maanviljelijää. Samassa yhteydessä osuuskassan kanssa tehtiin tilisopimus (konttokuranttiluotto), jonka arvoksi sovittiin 165 000 markkaa. Tähän luottoon takuumiehiksi asetui kahdeksan isäntää Haapajärveltä.⁵⁴¹ Meijerin toiminnan aloittaminen oli ilmeisesti osoittautunut arvioitua suuremmaksi urakaksi, minkä vuoksi isännöitsijänä toiminut haapajärvinen maanviljelijä ”kääntyi Reisjärven Levonperän karjanomistajien puoleen ehdottaen heille

⁵³⁶ Heikki Kiljalan yhteydet sahan toimintaan olivat hyvin läheiset. Hänen vanhempi veljensä Matti oli ollut mukana konkurssiin menneen sahan osakkaana ja isä, Taneli Kiljala, oli yksi sahan rahoittajista ja velkojista. Tilli, J. 1995, 330 – 332.

⁵³⁷ OMA HKKA Kaupparekisteriasioita vuosilta 1933 – 1936 CIVg:15.; Vuorinen, P. 1987, 325.; Tilli, J. 1995, 330.

⁵³⁸ OMA HKKA Kaupparekisteriasioita vuodelta 1930 CIVg:13.; Vihola, T. 1987, 200 – 201.

⁵³⁹ Haapaniemi, T. 1987, 247.

⁵⁴⁰ OMA HKKA Kaupparekisteriasioita vuodelta 1929 CIVg:12.

⁵⁴¹ OMA PTA Konkurssiakirjavihkot vuodelta 1932 Ed:33 N:o 7.; Kalajokilaakso 17.12.1932

kiinteämpää liittymistä Ahjon ympärille”.⁵⁴² Tässä tarkoituksessa Levonperälle Käännän taloon paikallisen osuuskassan kokouksen yhteyteen oli kutsuttu kyläkulman isäntiä neuvottelemaan ehdotuksesta. Kokouksessa reisjärveläiset isännät olivat päättäneet tarttua yhteistyöhön. Samassa yhteydessä isännöitsijä oli ehdottanut meijerin raha-aseman parantamiseksi otettavaksi 175 000 markan lainan – sillä oli tarkoitus maksaa meijerikoneiden hankinnasta tullut velka Hankkijalle. Lopulta kuusi Levonperän isäntää oli suostunut kirjoittamaan nimensä paperiin. Heidän lisäksi Haapajärven säästöpankilta otetun velan taakuumiehiksi oli saatu kolme viljelijää Haapajärveltä.⁵⁴³

Pitkittynyt ja sitä myöten synkemmäksi käynyt taloudellinen pula johti lopulta siihen, että osuusmeijerin osakkaat joutuivat toteamaan yrityksen tulleen tiensä päähän. Joulukuussa 1932 pidetyssä osuuskuntakokouksessa päätettiin meijerin toiminta lakkauttaa välittömästi ja hakea yritys konkurssiin. Vararikon katsottiin johtuneen liian suuresta velkataakasta, jota olivat syventäneet ankarat lainankorot. Liiketoimintakin oli pulavuosina kokenut vakavia takaiskuja, sillä toiminnan alkuaikoina meijeri oli pystynyt tuottamaan viikossa jopa 1 000 kiloa voita, mutta loppuaikoina tuotantomäärät olivat pudonneet viidennekseen entisistä määristä. Aluksi meijerin velkojen kokonaismääräksi arvioitiin noin 750 000 markkaa, mutta myöhemmin summa tarkentui 881 000 markkaan.⁵⁴⁴

Osuuskunnan suurin velkoja oli Haapajärven osuuskassa, jonka saatavat kohosivat yli 460 000 markan. Summa koostui edellä mainituista meijerin toiminnan aloittamiseksi nostetuista rakennus- ja tililuotoista, joiden osalta taakausjärjestelyitä oli muutettu siten, että henkilötakausten ohella vakuutta oli lisätty hankkimalla kiinteistökiinnitys meijerin nimissä olleeseen tilaan. Omaisuuden selvityksessä Ahjola -nimisen kiinteistön arvo rakennuksineen arvioitiin yli 626 000 markan suuruisiksi. Sen lisäksi konkurssipesään kuului huomattava irtain omaisuus; yksistään meijerikoneiston arvoksi laskettiin 165 000 markkaa. Toinen suuri velkoja oli Voinvientiosuusliike Valio, jonka saatavat olivat yhteensä 235 000 markkaa. Summa koostui sekä tilisaatavista että velkakirjoista. Se oli vuosien 1928 – 1931 aikana rahoittanut meijerin toimintaa kolmella eri lainalla. Kolmas suuri velkoja oli Haapajärven säästöpankki, jonka 175 000 markan lainasta tulikin kohtalokas reisjärveläisille isännille.⁵⁴⁵ Ahjon osalta velkojainkuulustelu toimitettiin tammikuun alussa 1933 ja lopullinen konkurssituomio annettiin kihlakunnan oikeudessa saman vuoden huhtikuussa.⁵⁴⁶

Osuusmeijerin suurin velkoja Haapajärven osuuskassa jatkoi yrityksen toimintaa vararikon jälkeen. Kun meijerikiinteistö pakkohuutokaupattiin konkurssipesän toimesta kesällä 1934, niin Haapajärven osuuskassa huusi sen 60 000 markalla. Koska osuuskassa ei voinut harjoittaa meijeritoimintaa, niin

⁵⁴² Kalajokilaakso 17.8.1933

⁵⁴³ OMA PTA Konkurssiasiakirjavihkot vuodelta 1932 Ed:33 N:o 7.; OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 30.10.1934 CIIa:179.; Kalajokilaakso 17.8.1933

⁵⁴⁴ OMA PTA Konkurssiasiakirjavihkot vuodelta 1932 Ed:33 N:o 7.; Kalajokilaakso 17.12.1932 ja 22.12.1932

⁵⁴⁵ OMA PTA Konkurssiasiakirjavihkot vuodelta 1932 Ed:33 N:o 7.

⁵⁴⁶ OMA PTA Konkurssiasiain luettelo 1906 – 1937 Bb:1.

vuonna 1936 entisen Ahjon tilalle perustettiin uusi yritys, jonka nimeksi tuli Haapajärven Meijeri Oy. Vaikka yrityksessä oli virallisesti 10 osakasta, niin pääosaltaan se oli osuuskassan omistama.⁵⁴⁷

Osuusmeijeri Ahjon vararikko aiheutti osalle mukana olleista isännistä ikäviä jälkiseuraamuksia. Vaikka osuuskunta yritysmuotona oli oma erillinen oikeushenkilönsä, niin konkurssin myötä vaikeuksiin joutuivat isännät, jotka olivat menneet yrityksen lainojen henkilökohtaisiksi takaajiksi. Haapajärven osuuskassa peri oikeusteitse meijerin rakentamiseen antamaansa 275 000 markan lainaa lainoin tuloksin. Lokakuussa 1934 kaksi haapajärvistä isäntää joutui tiloineen vasaran alle, mutta huutokaupoista saadut kauppasummat jäivät perittyä velkaa huomattavasti vaatimattommaksi, etenkin kun toiselta isännältä karhuttiin yli 300 000 markan muuta saatavaa. Lopulta osuuskassa itse huusi molemmat tilat, joista se maksoi 20 000 ja 57 727 markkaa. Edellisen asutushallitus lunasti valtiolle ja palautti myöhemmin velallisen vaimolle ja jälkimmäisensä isännän ei käynyt huonosti, vaikka hänen kohdallaan valtio ei käyttänyt etuosto-oikeutta, sillä osuuskassa myi ostamansa viljelmän takaisin velallisen vaimolle ja lapsille.⁵⁴⁸

Haapajärven säästöpankin peräämä lainasaatava kaatui kokonaisuudessaan Reisjärven Levonperän isännille. Katkeruutta isännissä lisäsi se, että he katsoivat tulleen harhautetuiksi kyseisen velan noston yhteydessä. Reisjärvisien mielestä he olivat antaneet suostumuksensa 75 000 markan arvoisen lainan takaukseen, eivät suinkaan sataa tuhatta suuremman summan nostoon. Isäntien käsityksen mukaan meijerin isännöitsijä olisi siten muuttanut velkakirjan määrittä rahamäärää suuremmaksi sen jälkeen, kun he olivat nimensä takaukseen allekirjoittaneet. Lisätuskaa talonpojille toi se tieto, että osuusmeijeri oli ehtinyt lyhentää vuonna 1928 otetusta lainasta jo noin 100 000 markkaa, ja nyt Ahjon hakeuduttua konkurssiin säästöpankki oli ulosottoteitse vaatimassa sanotusta lainasummasta jäljelle jäänyttä reilun 75 000 markan osuutta. Ilmeisesti tämä perintään mennyt rahasumma – joka oli likipitään sama, jonka takaukseen he olivat käsittäneet menneensä – oli aiheuttanut sen, että lainaa taanneet isännät olivat hämääntyneet ulosoton yhteydessä ja havahtuivat siten varsin myöhäisessä vaiheessa peräämään oikeuksiaan. Itse asiassa lopullinen totuus oli valjennut heille vasta, kun ensimmäinen maatila oli mennyt vasaran alle toukokuun lopussa 1933. Velallisten käsityksen mukaan he olisivat itse asiassa säästyneet koko pakkomyyntiprosessilta, mikäli isännöitsijä ei olisi syyllistynyt asiakirjan väärennökseen.⁵⁴⁹

Asiasta tehtiin rikosilmoitus Haapajärven nimismiehelle Leo Berglundille, joka aloitti tapauksen poliisitutkimukset. Poliisikuulustelujen ja muiden selvitysten jälkeen nimismies päätti nostaa rikoskanteen isännöitsijää vastaan Haa-

⁵⁴⁷ OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934 F:15.; Vihola, T. 1985, 165 – 166.

⁵⁴⁸ OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934 F:18.

⁵⁴⁹ OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot vuodelta 1932 Ed:33 N:o 7.; OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 30.10.1934 CIIa:179.; Kalajokilaakso 17.8.1933 ja 31.10.1933.; TA Maatalousministeriön pakkokuutokauppatilastot vuodelta 1933. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta.

pajärven syyskäräjillä 1933. Syyttäjä vaati epäilylle rangaistusta petoksesta, joka oli tapahtunut sanotun velkakirjan avulla sekä väärennöksestä, joka liittyi Ahjon osuuskuntakokouksen pöytäkirjojen muuttamiseen jälkikäteen. Poliisitutkimuksen yhteydessä selvisi, että päätös lainan ottamisesta oli meijerin hallinnossa tehty kuukautta myöhemmin kuin kyseisellä velkakirjalla oli rahat Haapajärven säästöpankista nostettu. Jutun käsittelyn yhteydessä kuultiin 11 todistajaa, jotka lähes poikkeuksetta vahvistivat rikosilmoituksen tehneiden asianosaisten kertomuksen siitä, että kyseinen velkakirja olisi ollut heidän kertomuksensa mukainen 75 000 markalle tehty. Vastaaja puolestaan kiisti petoksen väittäen takaajien kirjoittaneen nimensä 175 000 markan velkakirjaan täysin tietoisena kyseisen rahamäärän suuruudesta. Hänen käsityksensä mukaan epäselvyys oli syntynyt siitä, että kyseistä lainaa oli alun perin tarkoitettu täydentää Valiolta hankittavalla 100 000 markan kiinnelainalla, mikä kuitenkin oli jäänyt toteuttamatta, ja näin ollen kiistanalainen velkamäärä oli kokonaisuudessaan jäänyt alkuperäisten takuumiesten harteille. Vastaaja myönsi sen sijaan muuttaneensa osuuskunnan pöytäkirjoja kahteen kertaan. Ensimmäisellä kerralla tämä oli tapahtunut johtokunnan suostumuksella ja toisella hänen omasta aloitteestaan, jotta saisi pöytäkirjan ”asialliseen muotoon”.⁵⁵⁰ Kihlakunnan oikeus päätyi asiaa tutkittuaan siihen, että petoksesta vaadittu kanne kumottiin toteennäyttämättömänä, mutta vastaaja todettiin syyllistyneen yksityisasiakirjan väärennökseen, josta käräjäoikeus tuomitsi hänet 600 markan sakkoihin.⁵⁵¹ Oikeuden päätös oli asianomaisten kannalta raskas pettymys, sillä ratkaisu merkitsi käytännössä heidän viljelmiensä pakkomyyntiä.

Kiistellyn Haapajärven säästöpankin lainan takaajiksi oli asettunut kaikkiaan yhdeksän tilallista. Kolme heistä oli Haapajärveltä ja kuusi takaajaa oli Reisjärven Levonperältä. Kun Ahjo oli haettu konkurssiin vuoden 1932 lopussa, niin säästöpankki aloitti velkojainkuulustelun jälkeen omien saataviensa perimisen. Ulosoton perusteeksi tarvittavan velkatuomion pankki sai 6.3.1933 istuneelta kihlakunnan oikeudelta. Tämän päätöksen perusteella lainan taanneet yhdeksän isäntää velvoitettiin maksamaan jäljellä olleen lainasumman, 75 067 markkaa korkoineen, säästöpankille.⁵⁵² Käytännössä ulosottotoimet eivät kuitenkaan kohdistuneet kaikkiin takaajiin. Haapajärviset isännät eivät joutuneet lainasta vastuuseen taloineen. Tämä johtui ensinnäkin siitä, että kyseisistä henkilöistä yksi oli joutunut muista veloista vasaran alle jo lokakuussa 1931, joten häneltä ei tässä vaiheessa ollut mitään saatavissa.⁵⁵³ Kahden muun osalta velkoja todennäköisesti katsoi perinnän kannattamattomaksi tai sitten kyse oli muista tässä yhteydessä tuntemattomiksi jääneistä syistä. Reisjärven isänniltä pankki sen sijaan arveli saavansa ainakin osan omistaan pois. Lopulta velan perintä johti siihen, että viisi isäntää joutui tiloineen vasaran alle, sillä yksi lainan takaajista oli ehtinyt vuoden 1932 aikana, ennen ulosmittaustuomion antamista, myydä tilansa ja uudet ostajat

⁵⁵⁰ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 30.10.1934 CIIa:179.; Kalajokilaakso 17.8.1933 ja 31.10.1933.

⁵⁵¹ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 22.3.1934 ja 26.3.1934 CIIa:183.; Kalajokilaakso 27.3.1934.

⁵⁵² OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot vuodelta 1932 Ed:33 N:o 7.

⁵⁵³ OMA HKKA Pakkokuuokaupapöytäkirjat vuodelta 1931 F:10.

olivat ehtineet saada lainhuudon omistukselleen vielä saman vuoden syksyllä.⁵⁵⁴ Se, liikkeiko kaupassa käteistä rahaa ja minkä verran, on mahdotonta sanoa, mutta meijerin velkoihin siitä ei kuitenkaan riittänyt.

Meijerin lainan takuumiehiksi asettuneet Levonperän isännät olivat oman kyläkuntansa keskeisiä vaikuttajia monella eri tavalla. Muutamat heistä olivat aktiivisesti mukana niin kunnallisissa luottamustehtävissä kuin kylän yhteisissä hankkeissa. Isäntiä oli mukana paikallisen Levonperän osuuskassan hallinnossa sekä 1920-luvulla perustetuissa puimakone- ja sonniosuuskunnissa. Lisäksi heitä yhdisti saman uskonnollinen tausta, herännäisyys, jonka toiminnassa he olivat keskeisesti mukana ja joka omalta osaltaan oli vahvistamassa heidän keskinäistä yhteydenpitoaan.⁵⁵⁵ Isännät viljelivät reisjärveläisittäin keskikokoisia maatiloja. Vuoden 1929 maataloustiedustelun mukaan viljelmien peltoalat vaihtelivat kymmenestä viiteentoista hehtaariin. Yhteistä oli kuitenkin usko maatalouden kehitykseen, sillä monet ilmoittivat kyselyssä mm. raivanneensa uutta peltoa useita hehtaareita. Lehmien määrä vaihteli tiloilla viidestä neljääntoista. Hevosten lisäksi talouksiin kuului joukko muita kotieläimiä, mutta käytännössä vain kotitarvetta varten. Kaupallista merkitystä oli ainoastaan lypsykarjalla.⁵⁵⁶ Normaaliaikana tarvittavia lisätuloja pystyttiin hankkimaan metsävaroista, sillä kaikilla oli jonkin verran metsämaata. Vähimmillään sitä oli viitisentoista hehtaaria, mutta suurin metsäala oli peräti 236 hehtaaria.⁵⁵⁷ Kaikkien talojen konekantaan kuului niittokone sekä vaihteleva määrä muita laitteita. Kolme isäntää kuului Levonperän puimakoneosuuskuntaan, jolloin heillä oli oma osuutensa mainittuun koneeseen sekä sen voimanlähteenä käytettyyn polttomoottoriin.⁵⁵⁸

Ensimmäisenä pakkohuutokauppaan joutui takuumies, jonka osuus perheensä sukutilasta – 31 hehtaaria, josta peltoa oli vajaa kolmannes – myytiin 29.5.1933. Kruununvoudin toimittamasta pakkomyynnistä laadittuja asiakirjoja ei ole säilynyt arkistossa, mutta maatalousministeriöön lähetettyyn tilastoon vouti on kuitenkin merkinnyt myydyin viljelmän perustiedot. Siitä käy ilmi, että pakkomyyntiä on hakenut (Haapajärven) säästöpankki sekä yksityinen henkilö, joiden kiinnittämättömien saatavien yhteissumma oli 162 000 markkaa. Tilaan liittyneistä mahdollisista kiinnityksistä tai vastaavista ei ole tietoa eikä myöskään tilan huutokaupasta ostaneesta tahosta. Kauppaan johtanut tarjous oli kuitenkin suuruudeltaan 50 000 markkaa.⁵⁵⁹ Maatilan myyntihinnasta Haapajärven säästöpankki sai 22 834 markkaa.⁵⁶⁰ Muiden meijerin lainan taanneiden kannalta tämä tietysti merkitsi sitä, että perintätoimet kohdistuivat nyt heihin. Isännälle pakkomyynti ei kuitenkaan merkinnyt tilan menetystä, sillä asutushallitus

⁵⁵⁴ HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi. Kalaja.

⁵⁵⁵ OMA HKKA Kaupparekisteriasioita 1925 – 1926 CIVg:11.; Haasio, A. 1987, 311.; Kauppinen, A. 1987, 366 – 376.

⁵⁵⁶ KA Maataloushallitus Maataloustiedustelu 1929 – 1930 Ha, Reisjärvi 1123.; Suomen Maatilat 1933. Reisjärvi, 376 – 390.

⁵⁵⁷ PPMA Maarekisterikirjat. Reisjärvi.

⁵⁵⁸ KA Maataloushallitus Maataloustiedustelu 1929 – 1930 Ha, Reisjärvi 1123.; Suomen Maatilat 1933. Reisjärvi, 376 – 390.

⁵⁵⁹ TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1933. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta.

⁵⁶⁰ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 22.3.1934 CIIa:183.

käytti etuosto-oikeuttaan ja lunasti viljelmän valtiolle kaupan teon jälkeen ja omistusoikeus siirtyi valtiolle samana syksynä. Asutushallitus myi tilan 18.1.1934 takaisin entiselle omistajalle ja hänen vaimolleen lunastushinnasta, minkä jälkeen entiset omistajat saattoivat hakea lainhuudon ja siten virallisen omistusoikeuden takaisin itselleen samana keväänä.⁵⁶¹

Haapajärven säästöpankin saatavaa perittiin seuraavan kerran 18.8.1933, jolloin toimitettiin kolmen maatilán yhteismyynti. Järjestelyn taustalla oli ilmeisesti se, että kyseisiltä isänniltä karhuttiin ulosottoteitse Haapajärven säästöpankin lainan lisäksi myös toista yhteistä saatavaa. Kyseessä oli Kansallis-Osake-Pankin (KOP) peräämä 7 700 markan laina, josta tuomio oli tullut yksitoista päivää aikaisemmin Kokkolan raastuvanoikeudelta. Ensimmäisen isännän omistaman tilan osalta velkojain luettelon yhteissummaksi kirjattiin lopulta 133 500 markkaa. Tilaa rasitti vuonna 1930 tehty 55 000 markan velkakirjakiinnitys Levonperän osuuskassalle. Kyseessä oli mitä ilmeisimmin osuuskassanjärjestön välittämä frangilaina. Näin ollen alimman hyväksyttävän tarjouksen määräksi tuli yli 71 000 markkaa. Haapajärven säästöpankki huusi tilan sadallatuhanalla markalla. Kauppakirjan vouti kirjoitti kuitenkin asutushallituksen nimiin, joka oli käyttänyt väliintulo-oikeuttaan huutokaupan toimittamisen jälkeen. Kauppahinnan jaossa velkojista säästöpankki sai reilu 23 000 markkaa ja KOP puolestaan sai 3 400 markkaa.⁵⁶² Maatila kiertyi valtion omistuksen kautta takaisin entiselle omistajalle ostohinnasta. Lainhuudon isäntä sai tilaansa maaliskuussa 1934.⁵⁶³

Toisen samana päivänä vasaran alle joutuneen isännän nimissä oli yhdysviljelyksessä kaksi palstaa. Hänen viljelmänsä pakkomyyntiä hakivat säästöpankin ja KOP:n ohella myös Levonperän osuuskassa. Tilaisuudessa laaditun velkojainluettelon kokonaissumma kohosi 119 210 markkaan. Oikeusteitse haettujen saatavien ohella tilaa rasittivat Levonperän osuuskassasta nostetut lainat, joiden takuuna oli kiinteistökiinnitys. Näin ollen viljelmän alin hyväksyttävä myyntihinta huutokauppakuluineen kohosi 36 404 markkaan. Tässäkin tilanteessa korkeimman ostotarjouksen, 40 000 markkaa, teki Haapajärven säästöpankki. Myyntisumma jäi kuitenkin niin vaatimattomaksi, ettei siitä velkojille jäänyt kovinkaan paljon jaettavaa. Säästöpankki sai noin 900 ja KOP 125 markkaa.⁵⁶⁴ Myös tämän viljelmän omistajuus säilyi entisellään. Asutushallitus lunasti ja palautti tilan takaisin entiselle viljelijälle ja hänen vaimolleen huutosummasta. Käräjäoikeus vahvisti heidän omistusoikeutensa palautuksen virallisesti maaliskuussa 1934.⁵⁶⁵ Kolmas samalle päivälle kuulutettu pakkomyynti peruuntui siltä kertaa, koska viljelmästä ei tehty hyväksyttävää tarjousta.⁵⁶⁶

⁵⁶¹ HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi. Kalaja.

⁵⁶² OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:13.

⁵⁶³ HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi. Kalaja.

⁵⁶⁴ OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:13.

⁵⁶⁵ HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi. Kalaja.

⁵⁶⁶ OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:14.; TA Maatalousministeriön pakkokuutokauppatilastot vuodelta 1934. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta.

Neljäntenä Haapajärven säästöpankin saatavasta vastuuseen joutuneen isännän maatilán pakkohuutokauppa toimitettiin vajaan kahden viikon kuluttua edellisten myynnistä. Muista poiketen tilán isännällä ei ollut muita ulosmittattuja velkoja kuin kyseinen säästöpankin peräämä laina, josta tässä vaiheessa oli vielä maksamatta noin 28 000 markkaa. Näin ollen hänen kohdallaan voidaan sanoa maatilán menneen vasaran alle yksinomaan takausketjun seurauksena. Aivan velaton ei tämäkään tila ollut, vaan monien muiden alueen isäntien tapaan talonpidon rasitteena olivat lainat, jotka olivat syntyneet pulan alkuvuosina. Näiden hoitamisessa oli aivan riittävästi työtä, joten ennakkoon laskematon ylimääräinen rasite oli se viimeinen paino, josta ei selviydytty, kun rahan saanti oli vallitsevissa oloissa käynyt ylivoimaiseksi tehtäväksi. Viljelmään oli otettu kaksi kiinnitystä, joista ensimmäinen oli tehty helmikuussa 1929 vakuutusyhtiö Pohjan 40 000 markan ja toinen helmikuussa 1932 Levonperän osuuskassan 20 000 markan lainojen vakuuksiin. Vaikka asiakirjoista ei käy selville se, mihin rahat oli käytetty, niin hyvin todennäköistä on se, että niiden avulla oli panostettu maatilán kehittämiseen. Vuoden 1929 maataloustiedustelun mukaan viljelmän peltoala oli 14 hehtaaria, josta peräti 5,5 hehtaaria oli vastikään raivattua uudismaata. Sama kasvu oli jatkunut tämänkin jälkeen, joko raivauksella tai maanostoilla, sillä vuonna 1933 viljelmän peltoalaksi ilmoitettiin yli 26 hehtaaria. Talonpidon edistyksellisyydestä kertoo puolestaan se, että mainituksessa maatalousselvityksessä perinteisten maanparannuskeinojen lisäksi talon pelloille oli levitetty väkilannoitteita satoja kiloja, mikä ei vielä 1920-luvun lopulla ollut Reisjärvellä kovinkaan tavallista. Myös tilán konekanta oli huomattava, sillä niitto- ja haravakoneiden lisäksi talolla oli osuudet puimakoneeseen, polttomoottoriin ja oja-auraan.⁵⁶⁷ Kun maatalo pakkohuutokaupassa tarjottiin ostettavaksi, niin edellä mainittujen kiinnitysten vuoksi sen alin myyntihinta kohosi yli 64 000 markan. Tilaisuudessa korkeimman tarjouksen, 75 000 markkaa, teki Haapajärven säästöpankki. Tällä summalla kruununvouti myynnin myös vahvisti. Pankki sai siten ulosmittaamastaan lainasta vain osan, 7 165 markkaa, joten perintä siirtyi takausketjussa seuraavalle. Tilus ei kuitenkaan siirtynyt säästöpankille, vaan tämänkin kaupan yhteydessä asutushallitus käytti väliintulo-oikeuttaan. Seuraavana vuonna viljelämä palautettiin takaisin tilán entisen haltijan poikien omistukseen.⁵⁶⁸

Elokuussa 1933 ilman tarjousta jääneen viljelmän uusi pakkohuutokauppa oli seuraavan vuoden tammikuussa. Maanviljelijältä haettiin tässä uudessa myynnissä entisten ulosmittausten lisäksi myös uusia saatavia. Tammikuussa 1934 Haapajärven säästöpankin hakeman saatavan pääoma oli pudonnut muiden tilojen myynneistä saatujen tulojen vuoksi reiluun kolmannekseen entisestä. Se ei ollut enää pesän suurin velkoja, sillä Levonperän osuuskassa peri kolmella eri velkakirjalla yli 39 000 markan lainoja korkoineen. Nämä kassa oli hakenut perintään maatilán ensimmäisen myyntiyrityksen jälkeen. Edellä mainit-

⁵⁶⁷ KA Maataloushallitus, Maataloustiedustelu 1929 – 1930 Ha, Reisjärvi 1123.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuodelta 1933. Oulun lääni. Haapajärven kihlakunta.; OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 22.3.1934 CIIa:183.

⁵⁶⁸ OMA HKKA Pakkohuutokaupapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.; HKA Lainhuutokisterikortit. Reisjärvi. Kalaja.

tujen tuomioon perustuneiden velkojen lisäksi kassalla oli vielä yksi 20 000 markan kiinnitetty saatava, jota se ei kuitenkaan ollut ulosmittauttanut. Lisäksi pakkohuutokaupassa oli velkojien joukossa KOP, joka oli vaatimassa samaa lainaa, joka oli ollut esillä myös kahden edellä olleen maatilán myynneissä. Uusi velan perijä oli myös Reisjärven säästöpankki, jonka ulosmitattu saatava oli korkoineen noin 12 000 markkaa. Uudessa pakkohuutokaupassa tilán huusi Levonperän osuuskassa 40 000 markalla. Kun myyntihinnasta vähennettiin voutin maksut sekä hakematon kiinnitetty saatava, niin käytännössä vain ostaja itse, Levonperän osuuskassa, sai kauppasummasta 17 875 markkaa. Tämä sillä perusteella, että yksi sen saatavista, marraskuussa 1931 otettu 30 000 markan kiinnitetty laina, oli ollut ulosmitattujen velkojen joukossa ja siten se asetettiin kauppahinnan jakotilaisuudessa muitten saantojen edelle. Haapajärven ja Reisjärven säästöpankit sekä KOP eivät näin ollen saaneet tästä pakkomyynnistä markaakaan.⁵⁶⁹ Myös viides Osuusmeijeri Ahjon lainan takaajista selviytyi vaikeuksistaan valtion tuella. Oy Maakiinteistöpankki lunasti viljelmän myyntihinnasta ja möi sen vielä saman vuoden aikana takaisin entiselle omistajalle ja hänen vaimolleen.⁵⁷⁰

⁵⁶⁹ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934 F:14.

⁵⁷⁰ HKA Lainhuutorekisterikortit. Reisjärvi. Kalaja.

5 TALONPOJAT KRIISIN KESKELLÄ

5.1 "Kun vääräys vallan ottaa ja pahuus paisuupi" – talonpoikaisen protestin muodot Kalajokilaaksossa

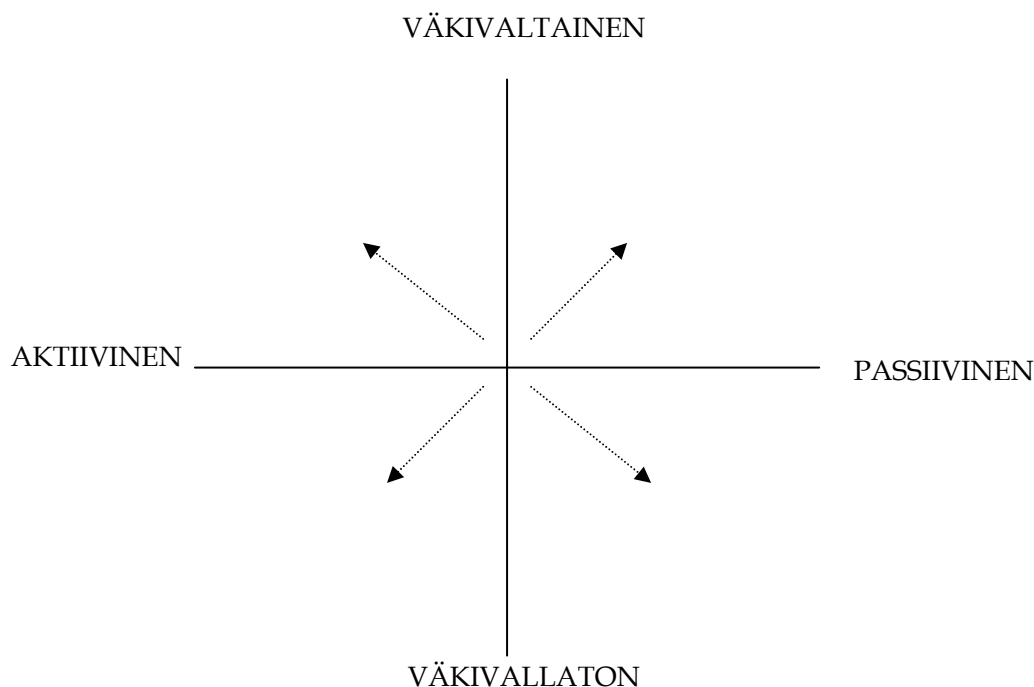
1930-luvun lamavuosien aikaisen talonpoikaisen vastarinnan näkyvin ja tunnetuin muoto oli eri puolilla Suomea syntynyt pulaliikehdintä. Jos Kalajokilaakson alkuvaiheen pulaliikehdintä lähtikin liikkeelle spontaanina toimintana, niin hyvin pian se muuttui organisoituneeksi toiminnaksi. Liikkeen oma puolue – kansanpuolue – perustettiin jo kesällä 1932.⁵⁷¹ Kokousten järjestäminen, toimenpideohjelmien laatiminen ja vaatimusten julkituominen, aktiivinen yhteydenotto poliittisiin päättäjiin sekä mahdollisimman suuren julkisuuden saaminen omalle asialle olivat sellaisia tehtäviä, joita ei ilman riittävää kokemusta ja tietotaitoa olisi pystytty toteuttamaan. Edelleen kansanliikkeen protestin kanavoiminen poliittiseksi puolueeksi ja kansanedustajien saaminen eduskuntaan olivat hyvin suunnitelmallista toimintaa. Johtohahmoiksi kohonneiden henkilöiden motiivina oli heidän oma taloudellinen hätänsä, mutta myös vilpitön ja oikeudentuntoinen halu puolustaa vaikeuksiin joutuneita ja ehkä sopiva tilaisuus oman tähden nostamiseen.⁵⁷² Organisoituneen talonpoikaisen liikehdintän lisäksi esiintyi myös yksilötason paikallista vastarintaa, jossa siinäkin oli kyse katastrofista selviytymisestä. Se ei kuitenkaan ollut samalla tavalla näkyvää ja huomiota herättänyttä kuin järjestäytyneen pulaliikkeen toiminta tai Niivalan kapinointi.

Selvitettäessä taloudellisiin vaikeuksiin pulavuosina joutuneiden talonpoikien vastarintaa paikallisella tasolla voidaan heidän toimintaansa tarkastella käytettyjen keinojen näkökulmasta. Tämän toiminnan luokittelemisen apuna käytetään hyväksi Kimmo Katajalan rakentamaa nelikenttää rahvaan vastarinnan ulottuvuuksista. Suomalaisten talonpoikien kapinaa ja muita vastarinnan muotoja Ruotsin vallan ajalla tutkinut Katajala havainnollistaa talonpoikaisen toiminnan ulottuvuuksia nelikentällä, jonka perustason muodostavat aktiivinen

⁵⁷¹ Lackman, M. 1985, 275.; Lackman, M. 1981, 498.

⁵⁷² Lackman, M. 1996, 65.; Virrankoski, P. 1997, 334.; Virrankoski, P. 2001, 818.

- passiivinen sekä väkivallaton - väkivaltainen toiminta, jossa organisoitumisen määrä kasvaa laidoille päin mentäessä.⁵⁷³

Keskeinen vaikuttava tekijä vastarinnan tehokkuuteen on Katajalan mukaan sen organisoituneisuuden aste. Pääsääntöisesti suurempia joukkoja mukaansa tempaava toiminta edellyttää suunnitelmallista ja tarkkaan johdettua toimintaa, jonka takana ovat selvät johtajat omine päämäärineen. Sen sijaan yksilötason, tai selvästi paikalliseksi rajautunut, vastarinta on spontaania ja hyvin pitkälle yksittäisiin tapahtumiin ja tilanteisiin rajoittunutta. Edelleen Katajala katsoo, että mitä pidemmälle järjestäytyntä talonpoikien toiminta on oman asemansa parantamiseksi, sitä perustellummin voidaan puhua heidän toimintastrategioistaan. Kyse ei ole välttämättä aina tietoisista valinnoista, vaan pikemminkin siitä, että heillä on tarvittaessa koko joukko keinoja, joilla he kykenevät vastustamaan itseensä kohdistuneita ikäviä toimia. Tämän aktiivisen vastarinnan ohella on myös passiivista, usein myös kätkeytyksi jäävää, toimintaa. Se ei samalla tavalla tule esille kuin näkyvät toimet tai protestointi, mutta sillä on kuitenkin merkittävä rooli siinä, miten yksilö, perhe tai pieni kyläyhteisö pystyy selviytymään sitä kohdanneen kriisin yli. Kyse ei ole pelkästään vain jonkin yksittäisen vaikeuden ohittamisesta, vaan myös jokapäiväisen arjen hallinnasta. Se ei vain tule esille samalla tavalla kuin näkyvä protestointi, joka herkemmin myös johtaa avoimeen konfliktiin.⁵⁷⁴

Kalajokilaaksossa esiintyneen talonpoikaisen vastarinnan laajuudesta on vaikea esittää konkreettista näyttöä, etenkin kun kyseessä on passiivinen, kätkeytyksi jäävä toiminta. Mutta osa maaseutuväen vastarinnasta johti konfliktiin joko viranomaisten tai pakkohuutokauppoja hakeneiden velkojien kanssa. Vii-

⁵⁷³ Katajala, K. 1994, 138.

⁵⁷⁴ Katajala, K. 1994, 135 - 139.

me kädessä näitä tapauksia selvitettiin oikeussaleissa: viranomaisia tai muuta oikeusjärjestystä vastaan kohdistuneet toimet käsiteltiin virallisen syyttäjän ajamina rikosjuttuina, kun taas velallisten ja heidän velkojensa riidat puitiin siviiliprosesseina. Oikeuden käsiteltäväksi asti päätyneitä tapauksia Kalajokilaaksossa ei ollut kovinkaan monta. Ulosmitatun omaisuuden hävittämisestä käräjäitiin ainakin kahdeksan kertaa, mahdollisia valekauppoja selviteltiin myös yhtä usein ja pakkohuutokauppoihin liittyneitä yksittäisiä väkivaltatapauksia oli kaksi. Käräjille asti päätyneissä pakkomyynneissä tapahtuneita viranomaisten vastustamisia oli kolme.⁵⁷⁵

Edellä olevien yksiselitteisten oikeusjuttujen lisäksi käräjäoikeuden käsiteltäväksi tulleita tapauksia, jotka voidaan ainakin osittain liittää talonpoikien pyrkimykseen välttää omaisuutensa joutuminen – jos ei kokonaan, niin ainakin osittain – velkojille, oli heidän hakemisensa henkilökohtaiseen konkurssiin. Talollisen vararikkoo hakeneen velkojan voidaan nähdä tällä prosessilla halunneen varmistaa saatavansa myös siinä tilanteessa, että velallisen epäiltiin siirtäneen omaisuuttaan nimistään pois velkojan vahingoksi. Tai kun kiinteistön pakkohuutokaupasta saadut tulot eivät olleet kattaneet kuin murto-osan – jos sitäkään – haetuista saatavista ja vaikutti ilmeiseltä, että velallisella oli varallisuutta vielä jäljellä. Kun esimerkiksi Reisjärvellä pulavuosina haettiin kaikkiaan kuutta talollista vararikkoon, niin kaikkien hakemusten taustalla oli saataviaan vaille jääneet velkojat.⁵⁷⁶

5.1.1 Virren voimalla vaikeuksia vastaan – herätysliikkeiden tukema yhteisöllisyys

*"Valittaa täytyy totta ja surra suuresti,
Kun vääryys vallan ottaa ja pahuus paisuupi.
Mykäkskö tuli kerran jo kaikki maailma,
Kun oikeutta Herran, ei kukaan julista.*

*Nyt petos vilppi täällä on noussut kunniaan.
On valhe vallan päällä ja vääryys voimassaan.
Ei köyhän kurjan ääntä viattomuudessaan.
Kuunnella, rikas vääntää lain myöten tahtoa."⁵⁷⁷*

Yhdeksi näkyväksi talonpoikaisen vastarinnan muodoksi Kalajokilaaksossa pulavuosina tuli virsien veisaaminen. Jokilaaksossa laajaa kannatusta saaneeseen herännäisyyteen kuului, ja on keskeinen osa liikettä vielä nykyisinkin, runsas veisuu, jonka kautta keskinäistä yhteyttä sekä yksilöllisiä tunteita tulkittiin niin suurissa herättäjäseuroissa kuin muutamien ystävien yhteisissä tapaa-misissa tai jopa yksin ollessa. Omista henkilökohtaisista tuntemuksista ei osattu perisuomalaiseen tyyliin puhua kovinkaan avoimesti, mutta virsien sanojen ja

⁵⁷⁵ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat vuosilta 1939 – 1936 CIIa:153 – CIIa:196.; OMA STA Käräjäpöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 CIIIa:175 – CIIIa:190 ja Käräjäpöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 CIVa:57 – CIVa:72.

⁵⁷⁶ OMA PTA Konkurssi asiakirjavihkot vuosilta 1929 – 1936 EcII:28 – EcII:35.

⁵⁷⁷ Vuoden 1886 virsikirjan virsi 440. Luhtasela, I. 2004, 138.

sävelten kautta purettiin sisintä.⁵⁷⁸ Edellä mainitusta vanhan virsikirjan virrestä tuli Kalajokilaakson pulaliikkeen oma taistelulaulu, joka tietävästi ensimmäisen kerran veisattiin tässä mielessä syksyllä 1931 Ylivieskan Raudaskylällä pidetyn kansalaiskokouksen yhteydessä.⁵⁷⁹ Virren sanat tulkitsivat ahdinkoon joutuneiden talonpoikien tuntemuksia siitä, miten pakkohuutokaupat ja muut vaikeudet olivat seurausta keinottelijoista ja väärintekijöistä, joiden toiminnan markkinavoimat olivat mahdollistaneet. Modernisoituvan yhteiskunnan uusi toimintaympäristö raha- ja luottomarkkinoineen sekä kansainvälinen talous suhdanteineen, olivat sellaisia asioita, joita he eivät olleet tottuneet käsittelemään. Halla tai huonot vuodet saattoivat entisinä aikoina tuoda mukanaan puutetta ja kurjuuttakin, mutta pellot, karja ja kova työ olivat kuitenkin se pohja, minkä varaan huonojen aikojen jälkeen talonpoika saattoi toivonsa perustaa. Nyt sekin perusta oli häipymässä maksamattomien velkojen tai muille annettujen takauksien takia.

Virsiä hakivat turvaa Nivalan kapinatapahtumien vuoksi kiinniotetut ja Ouluun tutkintavankeuteen viedyt miehet. Körttiläisten tapa veisata aiheutti ärtymystä vartijoissa, jotka tulkitsivat sen mielenosoitukseksi, vaikka kyse oli heränneiden tavasta veisata runsaasti normaaleissakin oloissa, saati sitten tällaisessa poikkeuksellisessa tilanteessa.⁵⁸⁰ Omissa muistelmissaan Vappu Säilynoja kertoo kuinka hänen vanhempiansa talon pakkohuutokaupan yhteydessä tuvassa olleet naiset olivat aloittaneet virren veisuun välittömästi myyntitilaisuuden päätyttyä. Lauluun oli yhtynyt lopulta paikalla ollut koko yleisö, ja vaikka tilanne oli vaivannut kovasti tehtäviään hoitaneita viranomaisia, niin tapahtuneelle he eivät olleet mitään voineet.⁵⁸¹

Kalajokilaaksossa laajaa kannatusta saaneille herätysliikkeille, niin lestadiolaisuudelle kuin herännäisyydelle, oli luonteenomaista jäsenistössään valinnut voimakas yhteisöllisyys.⁵⁸² Erityisesti herännäisyydestä on korostetusti tuotu esille liikkeen jäsenten keskinäinen tuki ja avuliaisuus: körttiä ei kerjäämässä nähty.⁵⁸³ Keskinäisen avuliaisuuden ei voida kuitenkaan katsoa rajoittuneen pelkästään herännäisiin, vaan muidenkin uskontosuuntien ja myös ns. suruttomien kohdalla keskinäisellä avulla oli merkittävä asema Kalajokilaaksossa.⁵⁸⁴ Tiiviin yhteistoiminnan perusteena uskonnollisen perinteen rinnalla voidaan nähdä alueen talonpoikaisen väen sosiaalinen ja taloudellinen tausta:

⁵⁷⁸ Ks. Kares, O. 1950b, 61 – 66.; Vilkuna, K. 1950, 138 – 141.

⁵⁷⁹ Lackman, M. 1985, 254.; Linna, L. 1966, 21.

⁵⁸⁰ Linna, L. 1966, 113 – 116; Luhtasela, I. 2004, 82.; Hietanen, H. 1985, 68 – 69.

⁵⁸¹ Säilynoja, V. 2002, 48 – 50.

⁵⁸² Esim. Kinnunen, M. 2004, 31.; Vilkuna, K. 1950, 142 – 144.; Kares, O. 1950b, 190 – 226.

⁵⁸³ Vilkuna, K. 1950, 142 – 143.; Joose Vilkuna tiivistää tämän Nivalan herännäisyyttä kuvatessaan seuraavasti: ”Herännäisyyden kauneimpia muotoja on keskinäinen avuliaisuus, köyhää ja vaikeuksissa olevaa on autettava. Kun maailmankatsomukseen lisäksi kuuluu ahkeruus, säästäväisyys ja kohtuullisuus, on luonnollista, että körttiröijyä kantavaa ei juuri tavattu kunnalliskodeissa tai kerjäämässä; vallitsi voimakas yhteisvastuu lähimmäisistä”. Vilkuna, J. 1970, 442.

⁵⁸⁴ Kalajokilaakson talkooperinteestä sekä muusta kyläyhteisön kiinteyteen vaikuttaneesta yhteistoiminnasta laajemmin esim. Huitu, M. 1981, 287 – 301.; Meriläinen, A. 1987, 119 – 128.

jokilaaksossa suurtilat olivat harvinaisuuksia, sillä edellä mainittu perinteinen tapa jakaa itsenäisiä tiloja rintaperillisten kesken piti maatilat pienikokoisina. Toisaalta tämä vahvisti sosiaalista kiinteyttä kyläläisten kesken ja oli perustana monipuolisen suhdeverkoston syntyemiselle.⁵⁸⁵ Pulavuosien aikana tarve ystävien apuun oli huutavan suuri. Pienemmän tuen antaminen, kuten ruokaa tai vastaavaa, oli taloudellisesti ahtaissa oloissa luonnollisesti helpompaa kuin suurempien rahasummien lainaaminen, jolla mahdollinen tuttavain tai sukulaisten ulosotto tai pakkohuutokauppa olisi vältetty. Mutta tällaistakin tapahtui. Linna kertoo sanotusta ystävän avusta erään pakkohuutokaupan yhteydessä Nivalan Välikylällä vuonna 1934. Isännän maatila oli joutunut pakkomyyntiin, jolloin uskovainen perhetuttu oli huutanut tilan, mutta siirtänyt sen jälkeen omistusoikeuden takaisin perheen lasten nimiin saatesanoilla: ”Sinä saat maksaa sen takaisin sitä mukaa kuin jaksat.” Samassa yhteydessä toinen tuttava puolestaan oli huutanut myyntiin tulleen kaiken irtaimiston ja jättänyt sen samoin ystävänsä käyttöön vastaavin sanoin.⁵⁸⁶ Vastaavaa tapahtui jossain muodossa muuallakin Kalajokilaaksossa. Vuonna 1932 Haapajärven kihlakunnan kruununvouti Onni Saajoranta kertoi lehtihaastattelussa kihlakuntansa alueella yhä yleisemmäksi tulleen tavan, että pakkohuutokaupalla myydyn tilan ostaja antoi entisen ”velallisen siinä asua, joten mitään omistajan vaihdosta oikeastaan ei synny. Täten velallinen estetään joutumasta maantielle”.⁵⁸⁷

Herätysliikkeiden yhteys pulan synnyttämään liikehdintään Kalajokilaaksoon oli läheinen ja johtui siitä, että jokilaakso sijoittuu sille alueelle Suomea, jolla herätysliikkeiden kannatus on perinteisesti ollut erittäin voimakasta.⁵⁸⁸ Erityisesti herännäisyydellä oli läheinen suhde pulaliikehdintään, mikä myös näkyi jännitteinä liikkeen sisällä. Kares kuvailee tätä seuraavasti: ”Kun Keski-Pohjanmaalla alkoi vuosikymmenen vaihteeseen päästäessä ns. pulaliike, tuntui herännäisyyden haaksi siellä natisevan liitoksissaan. Poliitikka pääsi vaarallisella tavalla repimään ystävien välejä.”⁵⁸⁹ Myös lestadiolaisen liikkeen sisällä oli omat kytkentänsä pulaliikkeisiin. Tämä näkyi muun muassa siinä, että vanhoillislestadiolaisia asettui pulapuolueiden ehdokkaiksi valtiollisissa vaaleissa 1930-luvun aikana.⁵⁹⁰ Niinpä liikkeen johdossa jouduttiin ottamaan kantaa pulatoimintaan. Esimerkiksi Nivalan vanhoillislestadiolaisille Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen (SRK) vuosikokous vuonna 1931 antoi ohjeeksi suhtautua pidättyväisesti pienviljelijäin puolueen toimintaan – puoluekiivautta ohjattiin välttämään – mutta ehdotonta kieltoa osallistua puolueen toimintaan ei annettu.⁵⁹¹ Lestadiolaisuuden yhteys Kalajokilaaksoon pulaliikkeeseen ei katkennut, josta voidaan pitää osoituksena sitä, että maalaisliiton lestadiolaisiin kuulunut kansanedustaja K.A. Lohi osallistui Ylivieskan Raudaskylällä loka-

585 Anttila, V. 1974, 39.; Jutikkala, E. 1958, 354 – 355.

586 Linna, L. 1966, 128 – 129.; OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1934 F:15.

587 Kalajokilaakso 13.8.1932.

588 Ylikangas, H. 1990, 201 – 202.; Talonen, J. 1988, 40 – 41.

589 Kares, O. 1952, 433.

590 Talonen, J. 1979, 145.; Kinnunen, M. 2004, 375.

591 Talonen, J. 1979, 147.; Kinnunen, M. 2004, 376.

kuussa 1931 pidettyyn pulakokoukseen.⁵⁹² Lackmanin mukaan Kalajokilaakson pulakokouksista tuli usein herännäispukuihin pukeutuneiden osanottajien eräänlaisia hartaustilaisuuksia, joissa "saatettiin veisata ja pitää herravihalla höystettyjä uskonnollissävytteisiä puheita vallitsevista oloista".⁵⁹³

Pulaliikehdinnän johtohahmoksi Kalajokilaaksossa kohonneella Heikki Niskasella oli vahva tausta herännäisyydessä; hän käytti herätysliikkeen näkyvää ulkoista tunnusmerkkiä, körttipukua, jopa eduskunnassakin ollessaan.⁵⁹⁴ Liikkeellä oli tiivis yhteys myös Nivalan tapahtumiin kesällä 1932, jolloin taloudellisten huolien painamien talonpoikien ja viranomaisten jännitteet purkautuivat yhteenottona rautatieasemalla. Keskeisellä sijalla tapahtumissa oli isäntiä Nivalan Välikylältä, joka puolestaan tunnettiin körttiläisyydestään.⁵⁹⁵

Välikylän nouseminen pulaliikehdinnän yhdeksi keskuukseksi selittyi kylän isäntien taloudellisella ahdingolla: liki puolet Nivalan pakkohuutokaupoista toimitettiin siellä. Välikylän kautta voidaan lähestyä myös kysymystä siitä, miksi nimenomaan herännäisyydellä oli kiinteät yhteydet pulaliikehdintään Kalajokilaaksossa. Herännäisyyden kannatuksen sosiaalista perustaa kartoittaessaan Heikki Ylikangas päätyy huomioon, että etenkin maaseudulla liikkeen innokkaimpina kannattajina esiintyivät talolliset ja heidänkin keskuudestaan nimenomaan vauraimmat ja yritteliäimmät.⁵⁹⁶ Tämä näkemys saa tukea tarkasteltaessa Välikylällä vasaran alle joutuneita maataloja. Kun Kalajokilaaksossa tyypillisellä pakkohuutokaupalla myydyllä maatilalla peltoa oli keskimäärin 16 hehtaaria, niin Välikylällä samainen keskiarvo oli yli 25. Vuonna 1932, kapinavuotena, myynissä oli poikkeuksellisen suuria viljelmää, sillä silloin pakkohuutokaupattujen tilojen keskimääräinen koko oli liki 34 hehtaaria.⁵⁹⁷

Ylipäätäänkin maatalojen pakkohuutokaupat olivat Kalajokilaaksossa keskikokoisten ja suurehkojen perheviljelmien ongelma. Nämä olivat niitä tiloja, joilla oli halua ja kykyä elinkeinonsa kehittämiseen, vaikka sitten lainapääoman turvin. Viitteen herännäisyyteen liittyneestä voimakkaasta yhteisöllisyydestä Välikylällä antaa myös siellä syntynyt laaja viljelijöiden välinen keskinäisten takausten ketju. Sama uskonnollinen tausta sukulaissuhteiden rinnalla loi turvalliselta tuntuneen pohjan taloudellisten sitoumusten tekemiseen. Ei ollut

⁵⁹² Talonen, J. 1979, 151.; Lackman, M. 1985, 254.; Hietanen, H. 1985, 59 – 60.; Linna, L. 1966, 27.

⁵⁹³ Lackman, M. 1985, 254.

⁵⁹⁴ Lackman, M. 1996, 65.; Hakamäki, L. 1970, 290 – 291.; Virrankoski, P. 1997, 334.

⁵⁹⁵ Nygård, T. 1970, 268 – 276.; Nivalan kapinan uskonnollista taustaproblematiikkaa käsitellyt Hietanen päätyy tutkimuksessaan siihen, että herännäisyys oli keskeinen kapinatapahtumaan osallistuneita yhdistänyt tekijä: Nivalan tapahtumien vuoksi oikeudenkäyntiä varten vangittiin 18 henkeä. Heistä pääosa, 11 miestä, oli kotoisin Välikylältä, kolme muualta Nivalasta ja kaksi sekä Ylivieskasta että Sievistä. Kaikkien vangittujen herätysliiketausta oli körttiläisyys. Lestadiolaiset sen sijaan pysyttelivät yhteenotoista erillään. Hietasen mukaan lestadiolaisten poissa olossa ei kyse ollut pelkästään esivaltateologisista syistä, liittyihän herännäisyyteenkin esivallan kunnioituksen perinne, vaan syynä oli pääosin se, että levottomuudet liitettiin saumattomasti heränneiden toimintaan; liikkeen kannattajien mukaan "kapina syntyi heränneiden konin takia". Hietanen, H. 1985, 57 – 60, 67.

⁵⁹⁶ Ylikangas, H. 1990, 195.

⁵⁹⁷ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1932 F:11.

olemassa mitään syytä epäillä ystävän vilpittömyyttä hänen pyytäessä nimeä lainansa takuumieheksi. Järjestelmä petti kuitenkin ulkoisten paineiden vuoksi. Lopulta taloudellinen ja sosiaalinen yhtenäisyys osoittautuivat painolastiksi: läheisyyden vuoksi riskien yhteisvaikutus kasvoi liian suureksi eikä perinteinen suhdeverkosto pystynyt kantamaan yhteisöä toivotulla tavalla kriisin yli. Takuurengas veti mukanaan sellaisiakin, jotka muuten olisivat saattaneet selviytyä veloistaan.

5.1.2 Väkivallaton vastarinta

Vaikeuksiin joutuneen talonpojan kannalta onneton ratkaisu oli pyrkimys välttää tai kieltää kokonaan eteen tullut ongelmatilanne. Tämä saattoi tapahtua sitten, kun velkaa tai jotakin muuta hoitamatta jäänyttä velvoitetta perittiin, niin vaadetta ei edes pyritty hoitamaan. Joissakin tilanteissa se oli tosin seurausta siitä, että rahaa maksuun ei yksinkertaisesti ollut ja tiedettiin, ettei sitä myöskään ollut saatavissa. Tällainen passiivinen asioiden hoitamattomuus oli velallisen kannalta huono vaihtoehto, sillä maksun laiminlyönti johti ainoastaan ulosotto-prosessin käynnistymiseen. Mutta aivan tehotonta velkojen kieltäminen tai huomiotta jättäminen ei ollut, koska kaikissa tapauksissa velkoja ei – uhkailusta huolimatta – vienyt oikeudellista prosessia eteenpäin vaan tyytyi lopulta itse kärsimään taloudelliset menetykset. Velan anteeksiannon ei voida katsoa kuitenkaan johtuneen yksinomaan velkojan ymmärtäväisyydestä vaan pikemminkin käytännön realiteeteista: haettu saatava saattoi olla summaltaan joko niin vähäinen tai sitten velallisen vastuulle oli kertynyt jo niin suuri määrä etuoikeutetummassa asemassa olleita saatavia, jolloin velkojan kannalta ei taloudellisesti ollut järkevää jatkaa ulosotto-prosessia. Epävarmoista saatavista oli odotettavissa ainoastaan ylimääräisiä kustannuksia hakijalle. Vaikka tällaista syytä ei juurikaan pakkohuutokauppa-asiakirjoihin merkitty peruuttamisen syyksi, on varsin todennäköistä – ainakin pienten viljelmien kohdalla – joissakin tilanteissa näin käyneen.

Kalajokilaakson maaseutuväen yksi passiivinen vastarinnan muoto oli jättäytyä kokonaan pois nimismiehen toimittamasta ulosmittauksesta, mutta näin toimien ongelmaa ei voinut väistää, vaan ainoastaan siirtää hetkellisesti tuonemmaksi. Nivalan Välikylällä marraskuussa 1932 toimitetussa velkojen ulosmittauksessa ei ensimmäisellä kerralla onnistuttu, sillä kaikkia velallisia ei saatu paikalle. Kyseessä oli suurehkon pankkilainan erääntyminen, jonka olivat ottaneet veljekset yhdessä äitinsä kanssa. Paikalla oli leskiäiti yhdessä alaikäisen poikansa kanssa, mutta kaksi muuta täysi-ikäistä poikaa olivat omilla teillään. Viranomaiset olivat tavoittaneet heidän vaimonsa talon välittömästä läheisyydestä, mutta nämä olivat kieltäytyneet saapumasta paikalle kehotuksista huolimatta. Ulosmittaus uusittiin seuraavana päivänä, jolloin paikalle olivat tulleet myös tilaisuutta aikaisemmin pakoilleet. Yhteisen velan rasittamat viljelmät menivät vasaran alle seuraavan vuoden aikana.⁵⁹⁸

⁵⁹⁸ OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.

Yksilötason passiivisen vastarinnan ohella Kalajokilaaksossa esiintyi myös yhteisölliseksi vastarinnaksi luokiteltavaa toimintaa. Kyseessä oli samalla tavalla hiljaista protestointia, mutta kun siihen osallistui asianomaista ja hänen lähisukulaisiaan laajempi piiri, niin silloin sen voidaan katsoa olleen ainakin jollain muotoa organisoitunutta. Arvailujen varaan jää se, oliko näissä tilanteissa kyse etukäteen kyläläisten kesken sopimasta vai spontaanista tilanteesta syntyneestä toiminnasta. Muutamia pakkohuutokauppatilaisuuksia, niin irtaimen omaisuuden kuin kiinteistöjen, peruuntui sen vuoksi, ettei tilaisuuksiin tullut yhtään ostajaa, tai jos tuli, niin tarjouksia ei tehty laisinkaan.⁵⁹⁹

Haapajärven kruununvouti Saajoranta katsoi joidenkin huutokauppojen väenvähyyden johtuneen siitä, että tilaisuus pidettiin velallisen kotona. Tuttavat ja naapurit eivät siten mielellään tulleet tilaisuuteen tai pidättäytyivät ostotarjousten teosta. Irtaimiston osalta tätä ongelmaa oli pyritty kiertämään siten, että irtainta oli jonkin verran siirretty muualla myytäväksi, jolloin se voudin mukaan olikin käynyt paremmin kaupaksi. Tämän menettelyn haittana olivat järjestelystä tulleet lisäkustannukset. Myös kiinteistön myynti oli periaatteessa mahdollista muualla kuin sijaintipaikalla, mutta se edellytti velallisen suostumusta kauppapaikan vaihtoon.⁶⁰⁰

Paremmen mahdollisuuden selviytymiseen antoi talollisen aktiivinen pyrkimys välttää pakkohuutokauppa omalta kohdalta. Sovinnaisiksi keinoiksi yksilötasolla voidaan luokitella tilanteet, jolloin velallinen aktiivisesti pyrki järjestelemään asiansa joko velkojan kanssa suoraan tai hankkimalla tarvittavan rahoituksen. Vaikka käteistä rahaa oli erittäin vaikeaa saada järjestettyä pulan synkimpinä vuosina, niin joissakin tilanteissa se kuitenkin onnistui, sillä muutamien pakkohuutokauppa-aktien kanteen vouti saattoi merkitä peruuntumisen syyksi velkojen maksun. Yksi vanha keino rahan saamiseksi oli ollut lähtö siirtolaiseksi, mutta sama yleismaailmallinen lama vaikutti valtamerenkin takana, joten Amerikan reissusta ei entisen kaltaista apua ollut, eikä monella olisi ollut matkalippuun rahojakaan saatavilla. Rahattomille yhden, tosin varsin epävarman, mahdollisuuden raha-ansioden saamiseksi tarjosivat pohjoisen tehtaasatamineen. Ilmeisesti jo tältä ajalta on peräisin lausahdus: ”Kemi on köyhän miehen Amerikka.” Metsäteollisuuden elpyminen laman jäljiltä tarjosi toimeentulon mahdollisuuden monille Kalajokilaakson miehelle ja hänen perheelleen. Hankkivatpa jotkut sieltä myös rahaa kotitilansa lunastusmaksuihin pakkohuutokaupan jälkeen.⁶⁰¹ Työttömyys ja vaikea taloudellinen tilanne kotimaassa johtivat myös ihmisvirtaan salateitse Neuvosto-Karjalaan.⁶⁰²

Epäsovinnaisiksi keinoiksi välttää maatilaa tai irtaimiston pakkohuutokauppa voidaan katsoa tilanteet, jolloin velallinen pyrki siirtämään omaisuuden pois omista nimistään ennen kuin se ulosmitattiin. Kyseessä oli konkurssilain vastainen teko, jos syntynyt taloudellinen vahinko yritettiin vilpillisessä mieles-

⁵⁹⁹ Esim. Kalajokilaakso 11.7.1931, 2.4.1932 ja 26.5.1932

⁶⁰⁰ Kalajokilaakso 13.8.1932

⁶⁰¹ Linna, L. 1966, 52 – 53.; Viljamaa, A-M. 2005, 32.; Aukusti Maijala.

⁶⁰² Lackman, M. 1984, 218.

sä siirtää velkojan kannettavaksi. Niinpä edessä saattoi olla, mikäli velkoja koki joutuneensa harhautetuksi, haaste käräjille.

Joskus irtainta omaisuutta hävitettiin ulosmittauksesta huolimatta. Tällaiset teot voidaan nähdä onnettomiksi toimiksi velallisen kannalta – ennemminkin ne voidaan tulkita äkkipikaistuksissa tehdyiksi ajattelemattomuuksiksi – sillä viranomaisen vierailun jälkeen navetassa olleet lehmät tai ladon nurkassa seissyt kylvökone olivat siirtyneet entisen omistajan hallinnasta uusiin käsiin. Ulosmitatun irtaimen myynti oli laiton teko, vaikka saadut varat olisi käytetty perheen elatukseen, mikä saattoi johtaa lakitupaan. Pääosin käräjille päätyneet jutut Kalajokilaaksossa olivat ulosmitattujen kotieläinten ja maataloustyökalujen hävittämisiä.⁶⁰³

Kalajoella vuonna 1933 oikeuden eteen haastettiin isäntä, jota syytettiin hevosen, kahden hiehon, kahden sian, lehmän, työkärriksen ja ajoreen hävittämisestä. Myös aura oli yritetty kätkeä elosuojaan olkien alle, mistä se kuitenkin etsinnän yhteydessä oli löydetty. Kadonnut irtaimisto ja kotieläimet löytyivät poliisitutkinnan jälkeen, mutta oikeuden käsittelyssä esille nousi hevosen kohtalo. Omaisuutta palautettaessa tuli nimittäin ilmi, ettei hevonen ollut sama, joka oli ulosmitattu, vaan se oli vaihdettu huomattavasti heikkokuntoisempaan yksilöön. Poliisikuulustelun yhteydessä tilanomistajan poika oli lopulta ilmoittanut vaihtaneensa eläimen tuntemattomaksi jääneen henkilön kanssa maantielä lähellä Raahea. Kaupassa ei hänen ilmoituksensa mukaan ollut käytetty väli rahaa. Epäuskottava tarina muuttui oikeudenkäynnin yhteydessä siten, että poika myönsi vaihtaneensa hevosen mainitulla reissulla eräässä talossa. Tällöin hän oli saanut 2 000 markan välirahan, jonka hän oli käyttänyt spriin ostoon. Aine oli kuitenkin varastettu häneltä matkan aikana. Uusien käännteiden vuoksi jutun ratkaisu siirrettiin seuraavan vuoden talvikäräjille. Asian uuden käsittelyn yhteydessä syyttäjä ilmoitti luopuvansa rangaistusvaatimuksista isäntää kohtaan, mutta poikaa vastaan kanne jatkui. Hänet tuomittiin lopulta 3 000 markan sakkoon hevosen hukkaamisesta.⁶⁰⁴

Muutamit epätoivoiset yritykset kiinteän omaisuuden siirrosta päättyivät siihen, että ulosmittaus toimitettiin velallisen ilmoittamasta myynnistä huolimatta – tilan ostaja velvoitettiin hakemaan oikeutta saannolleen käräjäoikeuden kautta.⁶⁰⁵ Joissakin tilanteissa velkojan kannalta harmilliset omaisuuden siirrot onnistuivat. Vuonna 1932 eräs puutavarayhtiö haki neljää Nivalan Karvoskylältä kotoisin ollutta isäntää konkurssiin. Nämä olivat olleet riidanalaiseksi päätyneen hankintasopimuskaupan takuumiehinä. Konkurssikäsitteilyn yhteydessä kävi ilmi, ettei kenenkään vastaajan nimissä ollut enää omaisuutta, vaan se oli joko vaimon nimissä tai myyty lähiomaisille, joiden omistusoikeus oli laillisesti

⁶⁰³ Esim. OMA STA Käräjäpöytäkirjat 22.4.1931 CIIa:179, 26. – 27.4.1932 CIIa:181, 26.1.1933 CIIa:183 ja 15.6.1933 CIIa:184.; OMA STA Käräjäpöytäkirjat 8.12.1932 CIVa:64 ja 2.10.1933 CIVa:66.

⁶⁰⁴ OMA STA Käräjäpöytäkirjat 31.8.1933 CIIa:184 ja 25.1.1934 CIIa:185.; Kaleva 10.5.1933.

⁶⁰⁵ Esim. Reisjärvellä tällaisia tapauksia oli kolme: niistä löytyy merkintä pakkohuutokauppa-aktien mukana olevista ulosottoasiakirjoista (Vrt. luku 4.4.1). OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1931 F:10 ja 1933 F:12.

vahvistettu.⁶⁰⁶ Vuonna 1933 Autiorannan osuuskassa Haapajärvellä päättyi konkurssihakemukseen koska ”... N.N. takuuta kiertääkseen on myynyt kiinteistönsä lapsilleen sen jälkeen kun kassalla oli jo tuomio mainittua N.N. vastaan. Tämän vuoksi, koska asiassa oli ilmeisen tarkoitus kiertää mainittua takuuvelan maksua, päätettiin asian vireille panemiseksi hakea N.N:n omaisuudelle hukkaamiskielloa.⁶⁰⁷”

Viime kädessä ratkaisu siitä, oliko kyseessä todellinen myynti vai valekauppa, tehtiin oikeusistuimessa. Syksyllä 1935 Ylivieskan säästöpankki syytti raudaskyläläistä isäntää konkurssirikoksesta. Kyseinen henkilö oli jo vuonna 1932 myynyt tilansa, mutta pankki piti sitä valekauppana, jossa ei rahaa ollut todellisuudessa käytetty, koska asianomainen asusti vielä kolme vuotta kaupan jälkeen kyseisellä tilalla. Käräjäoikeus ei kuitenkaan yhtynyt kantajan näkemykseen valekaupasta ja hylkäsi kanteen.⁶⁰⁸ Vuonna 1934 Nivalassa käräjäoikeus suurehkon maatilän omistuksesta. Konkurssipesä vaati kyseistä tilaa itselleen sillä perusteella, ettei siitä ollut todellista kauppaa tehtykään. Velallisen veli oli ostanut tilan itselleen, mutta myynyt sen muutaman päivän kuluttua isälleen, jolta puolestaan velallinen sen oli joitakin vuosia aikaisemmin hankkinut. Entisen omistajan nimelliseen omistukseen tilaa ei voitu palauttaa hänen konkurssitilansa vuoksi. Asian oikeuskäsittely päättyi kuitenkin kesken, sillä jutun uudemman käsittelyn yhteydessä niin kantaja kuin vastaajakin jättivät saapumatta käräjille.⁶⁰⁹

Kalajoella riideltiin kahden kaupan lainvoimaisuudesta aina korkeinta oikeusastetta myöten. Molemmissa tapauksissa kantajana toimi kauppias, jonka mielestä kyseisten tilojen omistajat olivat syyllistyneet valekauppaan lähisukulaisilleen välttääkseen omaisuutensa myynnin maksamattomien velkojen vuoksi. Käräjäoikeus katsoi asiaa tutkittuaan tilusten kaupan kuitenkin syntyneen laillisesti, sillä myynti ja sen vahvistukseksi haettu lainhuudatusprosessi oli toteutettu oikeusjärjestyksen mukaisesti. Saataviaan peränneen kauppiaan velallisiaan kohtaan osoittama konkurssihakemus oli tehty siten liian myöhään, jotta hän olisi voinut vaatia kauppojen mitätöintiä. Kantaja ei kuitenkaan tyytynyt alioikeuden ratkaisuun, vaan valitti tuomiosta aina korkeimpaan oikeuteen saakka, mutta sielläkään alempien oikeusistuinten päätöstä ei katsottu tarpeelliseksi muuttaa.⁶¹⁰ Kolmas mahdollista valekauppaa koskeva riita Kalajoella – konkurssiin haettu äiti oli myynyt palstansa tyttärelleen – päättyi puolestaan

⁶⁰⁶ Hankintasopimus oli tehty alun perin marraskuussa 1930, mutta se uusittiin kesäkuussa 1931. Yksi takaajista oli myynyt koko omaisuutensa huhtikuussa 1931 veljelleen, toinen puolestaan möi tilansa lapsilleen saman vuoden toukokuussa. OMA PTA Konkurssiasiakirjavihkot vuodelta 1932 Ed:33 n:o 3, 4, 5 ja 6.

⁶⁰⁷ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 21.11.1934 CIIa:186.; OMA PTA Konkurssiasiakirjavihkot vuodelta 1934 Ed:35 n:o 5.

⁶⁰⁸ OMA STA Käräjäpöytäkirjat 27.9.1935 CIVa:70 ja 24.10.1936 CIVa:72.; Kalajokilaakso 28.9.1935

⁶⁰⁹ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 28.11.1934 CIIa:186.; Kalajokilaakso 22.3.1934

⁶¹⁰ OMA STA Käräjäpöytäkirjat 29.8.1933, 4.9.1933 CIIIa:184, 28.8.1934 CIIIa:186 ja 20.1.1935 CIIIa:187.

siihen, että asian jatkokäsittelyn alkaessa molemmat osapuolet jäivät saapumatta paikalle, joten alioikeus katsoi prosessin loppuneen siihen.⁶¹¹

Kantajan eduksi päättyneitä riitoja kauppojen laillisuudesta oli kolme. Sievissä vuonna 1932 tehty valekauppa johti tuomioiden antamiseen, sillä tässä tapauksessa oikeudella oli kiistaton näyttö: vastaajat – myyjä ja ostaja – tunnustivat tekonsa. Vankeusrangaistukset, yhdeksän ja kolme kuukautta, määrättiin ehdollisina, sillä rikkeiden tausta tuomioita mitattaessa otettiin huomioon. Valekaupan syynä olivat sisarusten väliset perintöriidat, jotka velanmaksuongelmien rinnalla olivat johtaneet vastaajana olleen talollisen konkurssihakemukseen. Isäntä välttyi kuitenkin henkilökohtaiselta konkurssilta, sillä hän pystyi järjestelemään asiansa velkojiensa kanssa näitä tyydyttävällä tavalla. Myös riidat sukulaisten kanssa tulivat sovittua, koska he luopuivat oikeusteitse esittämistään vaateista.⁶¹² Ylivieskan Niemelänkylällä tehty talokauppa mitätöitiin käräjäoikeudessa vuonna 1934 useammallakin perusteella. Ostajina olivat myyjän omat pojat, joista toinen oli alaikäinen, eikä kauppaa tehdessä paikalla ollut laillista edunvalvojaa. Myynti katsottiin pätemättömäksi myös sen vuoksi, ettei asianmukaista lainhuutoa ollut haettu eikä kauppakirjaan merkittyä ostosummaa käräjäoikeudessa pidetty uskottavana, sillä palsta oli myyty tuhannella markalla, vaikka sen arvo nähtiin ainakin kymmenkertaiseksi.⁶¹³ Samaisella perusteella kumottiin myös Alavieskan Taluskylällä tehty kauppa vuonna 1936. Isä oli myynyt tilansa pojalleen käräjäoikeuden käsityksen mukaan huomattavaan alihintaan eikä kauppahintaakaan ollut todistettavasti suoritettu.⁶¹⁴

Pitkälle organisoitunutta aktiivista toimintaa talonpoikaisen väestön aseman parantamiseksi oli osallistuminen pulaliikkeen toimintaan ja sen kautta ongelmien esiintuominen poliittisten ja taloudellisten päättäjien tietoon. Suurten joukkojen yhteisesiintyminen oli huomiota herättävää ja laajentuessaan se pakotti vallankäyttäjiä ottamaan kantaa asioihin. Pulaliikehdintä synnytti poliittista painetta erityisesti niissä eturyhmissä, puolueista lähinnä maalaisliitossa, jotka olivat perinteisesti olleet sidoksissa näihin ihmisiin. Tätäkin suurempaa poliittista vaikuttavuutta haettiin perustamalla oma poliittinen puolue, joka pettyneenä entisiin etujärjestöihin asetti omat ehdokkaat niin kunnallisiin kuin valtiollisiin vaaleihin. Voimakkaalla äänten keskittämällä Kalajokilaakson pulaliike onnistui saamaan ehdokkaitaan läpi eduskuntaan ja sitä kautta mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon kasvoivat merkittävästi.⁶¹⁵ Pulaliikehdinnän nostattaman poliittisen paineen alla valtiovalta toteutti parlamentaarista tietä ratkaisuja, joilla pyrittiin helpottamaan vaikeuksiin joutuneita viljelijöitä. Konkreettisimmillaan tämä apu oli pakkohuutokaupattujen tilojen lunastamista valtiolle ja niiden palauttamista takaisin entisille omistajille.

⁶¹¹ OMA STA Käräjäpöytäkirjat 29.8.1934 CIIa:186 ja 31.1.1935 CIIa:187.

⁶¹² OMA STA Käräjäpöytäkirjat 1.10.1935 CIVa:70.

⁶¹³ OMA STA Käräjäpöytäkirjat 28.8.1934 CIIa:186.

⁶¹⁴ OMA STA Käräjäpöytäkirjat 13.9.1936 CIIa:190.

⁶¹⁵ Ks. Kalajokilaakson pulaliikkeen yhteydessä syntyneen kansanpuolueen toiminnasta. Lackman, M. 1985, 274 – 283.; Lackman, M. 1981, 498 – 509.; Lackman, M. 1996, 69.

5.1.3 Suora toiminta ja painostus

Kaikki raha-asioidensa kanssa vaikeuksiin joutuneet isännät eivät tyytyneet sovinnaisiin väkivallattomiin ratkaisuihin, vaan voimakas katkeruus ja pettymys purkautuivat joko suoran toiminnan muodossa tai sitten se ilmeni peite-tympänä, uhkaavana ilmapiirinä. Osa toimista selittyy spontaaneina reaktioina, joita sinänsä ei voida pitää etukäteen suunniteltuina mutta niiden taustalla voidaan nähdä pinnan alla kytenyt levottomuus. Toisaalta ajan henki 1930-luvulle tultaessa oli sellainen, että oman käden oikeuteen oltiin valmiimpia tarttumaan, kun demokraattinen järjestelmä ei näyttänyt pystyvän toimimaan riittävän tehokkaasti.⁶¹⁶ Sopivissa olosuhteissa räjähdysaltis ilmapiiri saattoi johtaa väkivaltaisia muotoja saaneeseen reaktioon pakkohuutokauppakurimuksessa olleiden viljelijöiden keskuudessa. Tällaisen väkivaltaisen aktiivisen toiminnan äärimuodoiksi voidaan nähdä Nivalan asemalla kesällä 1932 tapahtunut yhteenotto talonpoikien ja viranomaisten välillä. Vaikka se ei liittynyt pakkohuutokauppatilaisuuteen, niin tapahtumien ponttimena oli laajalle ulottunut talonpoikien taloudellinen hätä. Suurta huomiota herättänyt kapina, jonka kukistamiseksi viranomaiset turvautuivat jopa sotaväkeen, ei ollut kuitenkaan organisoitu ja tarkkaan suunniteltu hanke, vaan pikemminkin onnettomien sattumusten summa. Koska aikaisemmassa tutkimuksessa Nivalan kapinatapahtumaa taustoineen ja jälkiseurauksineen on käsitelty varsin laajasti, niin tässä työssä ei ole enää katsottu aiheelliseksi palata yhteenoton kulkuun yksityiskohtaisemmin.⁶¹⁷

Yksilötason väkivallanteot jäivät Kalajokilaaksossa harvinaisiksi. Alavieskan Taluskylässä sattui joulukuussa 1932 kuolemaan johtanut puukotus, jonka taustalla oli maatilan pakkohuutokauppa. Väkivaltaan johtaneet tapahtumat olivat saaneet alkunsa huutokauppatilaisuudesta, jossa velallinen syytti yhtä lainansa takuumiestä tilansa pakkomyynnistä ja oli poikansa kanssa käyttäytynyt uhkaavasti häntä kohtaan. Tilaisuuden jälkeen riita oli jatkunut läheisessä talossa sijainneessa kahvilassa. Täällä myyntitilaisuudessa uhkaillun veli, yksi kyseisen lainan kolmesta takuumiehestä, oli joutunut käsikähmään katkeroituneen velallisen ja hänen poikansa kanssa. Syntyneen tappelun aikana velallisen poika puukotti takuumiehen kuoliaaksi. Käräjäoikeudessa puukottaja tuomittiin tahallisesta taposta yli kymmenen vuoden vankeusrangaistukseen. Isä sai pahoinpitelystä 10 kuukautta vankeutta. Surmatyön tekijän rangaistuksen ankaruuteen vaikutti osaltaan se, että oikeudenkäynnin aikana tuli ilmi syytettyjen uhkailleen takuumiehiään ja mahdollisia ostajia, mikäli huutokauppa toteutuisi.⁶¹⁸

Poikkeuksellinen oli myös Ylivieskan Niemelänkylällä marraskuussa 1932 pidetyn pakkohuutokaupan yhteydessä tapahtunut väkivaltainen välikohtaus. Pakkomyynti oli jäänyt irtaimen osalta toimittamatta väkijoukon ja viranomaisten kiristyneiden tunteiden vuoksi. Kun Ylivieskan nimismies oli kahden ulos-

⁶¹⁶ Vrt. Siltala, J. 1985 ja Huttula, T. 2000.

⁶¹⁷ Ks. Nygård, T. 1970.; Lackman, M. 1981.; Lackman, M. 1985.; Lackman, M. 1996.; Hietanen, H. 1985.; Viljamaa, A-M. 2005.

⁶¹⁸ OMA STA Käräjäpöytäkirjat 26.1.1933 CIIIa:183.; Kalajokilaakso 24.12.1932.

ottoapulaisen kanssa mennyt hakemaan eläimiä Ylivieskan poliisikonttorin pihalle – suunnitellulle myyntipaikalle – niin talon edustalle kokoontunut iso miesjoukko oli uhkaillut, jopa käsiksi käyden, viranomaisia ja kieltänyt heitä kajoamasta eläimiin. Huutokauppayleisön kiivauden takana oli se käsitys, että viranomaiset ovat lainvastaisesti kauppaamassa irtainta omaisuutta ennen kuin varsinainen kiinteistö oli pakkohuutokaupattu. Väkivallan välttämiseksi nimismies päätti viedä joukkonsa sillä kertaa tapahtumapaikalta. Seuraavana päivänä toimitusta jatkettaessa huomattiin, että osa karjasta olikin piilotettu. Vaikka hukattu omaisuus löydettiin, niin edessä oli käräjäreissu. Oikeuden istunnossa tapahtumista langetettiin kolmelle henkilölle ehdollisia vankeusrangaistuksia niin virkavallan vastustamisesta kuin ulosmitatun omaisuuden hukkaamisesta. Kahden epäillyn kohdalta syyttäjät luopui kanteesta.⁶¹⁹ Tapauksen tutkinnan yhteydessä sattui myös huomattava välikohtaus. Kun asian esitutkintaa valmistelleet poliisit olivat myöhemmin tulleet kylälle, niin läheisellä kedolla ammuttiin lukuisia kiväärin ja käsiaseen laukauksia, poliisien arvioiden mukaan jopa yli kaksikymmentä, ilmeisessä pelottelutarkoituksessa. Viranomaisia kohti laukauksia ei ilmeisesti ollut suunnattukaan, joten henkilövahinkoja ei tullut. Ammunnan päätyttyä poliisit menivät aikomaansa taloon, mutta kuulusteltavia henkilöitä ei paikalta löytynyt.⁶²⁰ Laukausten ampujat ja heidän motiivinsa jäivät ilmeisesti viranomaisille tuntemattomiksi; ainakaan tätä tapausta ei edellä mainitun välikohtauksen oikeuskäsittelyn yhteydessä otettu esille.

Lapuanliikkeen esimerkin innoittamana Kalajokilaaksossa yhtenä uhkailun ja painostuksen keinona pakkohuutokauppojen yhteydessä olivat kyyditykset. Ylivieskassa oli erään myynnin yhteydessä marraskuussa 1933 uhkailtu ostajaa ”muilutuksella”, mikäli hän maksaa pakkohuutokaupassa tarjoamansa kauppahinnan maatilasta.⁶²¹ Uhkailua pidemmälle päädyttiin Sievissä, missä pakkohuutokaupasta tilan ostanut isäntä kyydittiin ja pahoinpideltiin helmikuussa 1932. Kyseessä ei ollut mikään vähäinen välikohtaus, sillä muilutetuksi joutunut isäntä joutui käsittelystä selviytyttyään turvautumaan lääkärinhoitoon, jossa hänen todettiin joutuneen törkeän pahoinpitelyn kohteeksi. Kyseessä oli etukäteen suunniteltu toimi, sillä isäntä oli houkuteltu ulos kodistaan soittamalla läheiseen osuuskauppaan, josta hänelle oli lähdetty viemään viestiä tulleesta puhelusta. Matkalla kaupalle hänet otettiin kiinni miesvoimin ja vietiin lopulta huutokaupasta ostamalleen maatilalle. Täällä tapahtuneen uhkailun ja pahoinpitelyn aikana ostajaa vaadittiin purkamaan kauppansa. Muilutus päättyi kuitenkin varsin nopeasti, sillä apuun hälytetty poliisi saapui pian paikalle.⁶²²

Tapauksen oikeuskäsittelyn yhteydessä kävi ilmi, että kyläläisten myötätunto oli ollut pakkohuutokaupassa talonsa menettäneen isännän puolella, joka oli joutunut taloudellisiin vaikeuksiin yleisen ahdingon vuoksi. Niinpä naapurit olivat pitäneet keskenään kokouksen, jossa he olivat sopineet siitä, etteivät kil-

⁶¹⁹ OMA STA Käräjäpöytäkirjat 8.12.1932 CIVa:64.; Kalajokilaakso 10.11.1932 ja 10.12.1932; Lackman, M. 1981, 497 – 498.; Luhtasela, I. 2004, 99 – 100.

⁶²⁰ Kalajokilaakso 30.11.1932.

⁶²¹ Kalajokilaakso 13.1.1934.

⁶²² OMA STA Käräjäpöytäkirjat 26.2. ja 27.2.1932 CIVa:63.; Kalajokilaakso 9.2.1932.

paile myyntiin tulevasta talosta, jotta huutokauppahinta ei kohoa kovin korkeaksi. Puolustuksen mukaan kyläläisten tarkoituksena oli yksissä tuumin hankkia rahat talon lunastamiseksi takaisin entiselle omistajalle. Talon huutokaupasta ostanut isäntä ei tähän kuitenkaan ollut suostunut. Vielä huutokaupan jälkeen isäntään oli oltu yhteydessä ja häneltä oli tarjouduttu ostamaan talo myyntihinnasta, mutta ostaja oli vaatinut 10 000 markkaa suurempaa summaa. Tämä oli sitten lopullisesti saanut kyläläisten veren kuohahtamaan ja seurauksena oli ollut edellä kerrottu muilutus. Tosin vastaajat kielsivät järjestelmällisesti syyllistyneensä pahoinpitelyyn: heidän tarkoituksenaan oli vain ollut "neuvotella" ostajan kanssa. Käräjäoikeus päätyi asiaa harkittuaan tuomitsemaan yhteensä 14 henkilöä vankeuteen toisen henkilön vapauden riistosta. Yksitoista syytetyistä sai kuusi kuukautta, kaksi neljä kuukautta ja yksi kaksi kuukautta ehdollista vankeutta. Pahoinpitelystä kaikki syytetyt tuomittiin 2 500 markan korvaukseen yhteisvastuullisesti.⁶²³

Samaisiksi toimiksi, mutta huomattavasti maltillisemmiksi, voidaan luokitella myös yksittäisten henkilöiden yritykset estää tai viranomaisia toteuttamasta pakkohuutokauppoja tai ulosmittauksia. Nämä henkilökohtaiset protestit eivät tilannetta kuitenkaan millään tavalla muuttaneet. Itse asiassa ne johtivat vain ylimääräisiin hankaluuksiin viranomaisten kanssa. Vaikka vihanpurkaukset tehtäviään hoitaneita viranomaisia kohtaan olivat ymmärrettäviä, niin aina tekemisiä ja sanomisia ei ohitettu ilman jälkipyykkiä, vaan pakkohuutokauppatilaisuuden loppunäytös saatettiin nähdä kärjäsalissa. Yhden tällaisen yhteenoton seuraamuksia puitiin Haapajärven kärjäillä kevättalvella 1929. Vastaajaa syytettiin pakkohuutokaupan häiritsemisestä sekä samassa yhteydessä tapahtuneesta huutokaupan toimittajan uhkailusta ja hänen kunniansa loukkaamisesta. Kyse oli yksinhuoltajaksi jääneen äidin katkerasta purkauksesta, sillä hänen miehensä oli mennyt työn perässä Kanadaan, mutta rahaa sieltä ei perheelle ollut kuitenkaan tullut. Pakkomyyntin laukaisema vihanpuuska maksoi vastaajalle 400 markkaa sakkoina.⁶²⁴

Katajalan hahmotteleman kuvion kenttä, jossa ovat passiiviset ja väkivaltaiset keinot, jää käytännössä varsin tyhjäksi. Tähän voidaan kuitenkin sijoittaa väkivallalla uhkaaminen, jonka ei siis tarvinnut olla avointa ja suoraa, vaan joskus riitti pelkkä ilmapiirin painostavuus. Tällaisesta kertoo esimerkiksi maaherran Nivalan Välikylälle keväällä 1933 antama kokoontumiskiellomääräys, jonka perusteella kevätkesälle määrätyt pakkohuutokaupat jouduttiin kylällä siirtämään myöhempään ajankohtaan.⁶²⁵ Samaan ryhmään voidaan luokitella myös pakkohuutokauppatilaisuuksissa kierrelleet suuret väkijoukot. Todelliset huutajat olivat vähissä, mutta sitäkin enemmän mukana oli tapahtumaan seuraamaan tulleita, joiden pelkkä mukana olo ilman näkyvää demonstraatiota loi painostavan ilmapiirin, joka puolestaan karsi entisestään ostohalukkaiden määrää. Toukuussa 1932 Ylivieskan Niemelänkylässä oli tarkoitus pitää irtaimen pakkohuutokauppa, jota seuraamaan oli tullut noin satakunta henkeä. Kun nimismies Sa-

⁶²³ OMA STA Käräjäpöytäkirjat 26.2. ja 27.2.1932 CIVa:63.; Kalajokilaakso 9.2.1932.

⁶²⁴ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 21.2.1929 CIIa:153.

⁶²⁵ OMA HKKA Pakkohuutokaupapöytäkirjat vuodelta 1933 F:12.

vonon kehotti yleisöä maltillisuuteen ja muistutti sitä täydellisen järjestyksen säilyttämisen välttämättömyydestä, niin yleisön puolelta tähän huomautettiin, ettei heidän tarkoituksenaan ollut suinkaan aiheuttaa järjestyshäiriöitä. He olivat paikalla valvoakseen sitä, ettei omaisuutta myytäisi polkuhintaan. Näiden puheiden jälkeen myytäväksi tarjotusta omaisuudesta ei tehty ainuttakaan tarjousta, joten nimismies joutui toteamaan huutokaupan siltä erää rauenneen.⁶²⁶

Ylivieskassa sattui toinenkin tapaus, jossa yhteisö ei painostuksella estänyt tai onnistunut torjumaan maatilan varsinaista pakkohuutokauppaa, mutta osoitti kuitenkin jälkikäteen, mitä tapahtuneesta kylällä ajateltiin: pari päivää pakkomyynnin jälkeen väkijoukko kokoontui ostajan pihamaalle osoittamaan paheksuntaansa laulamalla.⁶²⁷ Talonpoikaisen väestön erilaisia reaktioita tarkasteltaessa on huomioitava myös se, että näkyvä tai kätkeyty protestointi ei suinkaan ole ainoa vastarinnan muoto, vaan myös mukautuminen vallitsevaan tilanteeseen voidaan sellaiseksi tulkita.⁶²⁸ Taloudellisiin vaikeuksiin joutuneet talonpojat Kalajokilaaksossa sopeutuivat – kansanmiehen oveluudella – myös niihin sääntöihin, jotka poliittinen järjestelmä ratkaisullaan mahdollisti: pakkohuutokauppa ei välttämättä ollut katastrofi, vaan itse asiassa mahdollisuus jatkaa uudelta pohjalta joko yhteiskunnan tai tutun ostajan väliintulon jälkeen.

5.1.4 Ristiriidat viranomaisten kanssa

Laillisen esivallan ja kansan välissä pulavuosien aikana vaikeaan välikäteen joutuivat kiusallisia ulosotto- ja pakkomyyntitehtäviä toimittaneet viranomaiset. Lakiin perustuneita oikeustoimia suorittaessaan voudit ja nimismiehet apulaisineen joutuivat kohtaamaan sen epätoivon ja ahdistuksen, jonka vallassa velkataakkansa alla horjunut maaseutuväestö oli. Aina ulosmittauksen kohteeksi joutuneet eivät kestäneet kohtaamaansa menetystä, vaan katkeruus purkautui virkatehtäviään hoitanutta kohtaan osoitetuilla syytöksillä – joissakin tilanteissa lausutut sanat tai teot ylittivät soveliaisuuden rajan. Toisaalta etenkin kruununvoudit ja nimismiehet edustivat maalaisyhteisössä säätyläisyyttä, herroja, joita kohtaan talonpoikaisella väestöllä oli suuria ennakkoluuloja, varsinkin jos asianomainen puhui varsinaisena äidinkielenään ruotsia. Tästä ristiriidasta kertoo Joose Vilkuna kuvatessaan Nivalan kapinatapahtumien aikaista nimismiestä seuraavalla tavalla: ”Kuten entisajan säätyläiset, asuivat ja tavallisesta kansasta eristäytyivät, niin teki uusi nimismieskin perheineen. Jos asiakas kävi, niin aina rouva ilmestyi konttorin toisen oven rakoon ruotsia puhumaan ja arvostelevasti asiakasta katsomaan: onko kengät puhtaat ja mikä pahinta, huoneeseen tuli rahvaan hajua. Kehittyipä nimismiehen palvelijana ollut paikakunnan tyttökin niin hienoksi, ettei tahtonut suomea osata. ... Ensimmäinen näkyvä särö sattui vallankäytössä, kun nimismies oli mälliä purevaa Kurun Esaa ratsupiiskallaan näpäissyt, tämä kun ei huomannut tervehtiä. Esa paiskasi

⁶²⁶ Kalajokilaakso 26.5.1932.

⁶²⁷ Linna, L. 1966, 36 – 37.

⁶²⁸ Katajala. K. 1994, 136.

kerinkantturia vallesmannin maantien raviin sanoen: Meillä ruukataan sanua käjestä pittäin päivvää, eikä piiskalla!”⁶²⁹

Nimismiesinstituution historiasta kirjoittanut Ylikangas toteaa, että 1800-luvulla Venäjän vallan alla nimismiesten yhteys paikalliseen itsehallintoon lopullisesti katkaistiin ja heistä tehtiin selvästi valtionhallinnon edustajia. Tavallisen kansan silmissä entistä enemmän arvostusta saaneen viranomaisen asema koki kuitenkin kolauksen autonomian ajan lopulla sortovuosien aikana, jolloin heistä tuli venäläistämispoliitiikan toteuttajia virkatehtäviään hoitaessaan. Itenäisessä Suomessa 1930-luvulle tultaessa virkavallan arvostusta puolestaan murensivat niin kieltolaki kuin lapuanliikkeen aika; samat tekijät olivat osaltaan murtaneet koko oikeusjärjestelmän pohjaa.⁶³⁰

Vuoden 1927 lain mukaan kruununvouti oli maaseudulla ulosottomies, mutta hänellä oli oikeus määrätä nimismies sijaisekseen. Käytännön perintötoimen velallisten luona hoitivat pääosin ulosottoapulaisiksi määrätyt poliisit. He olivat viime kädessä se velkojan edustaja, jonka kanssa velalliset joutuivat käytännön kosketukseen. Vaikka ulosottomiesten toiminnan ymmärrettiin perustuvan oikeusjärjestykseen, niin siitä huolimatta heidän toimintansa aiheutti ristiriitaisia tunteita kansalle. Joissakin tapauksissa heidän katsottiin toimineen kohtuuttoman tylysti ja omaa etuaan tavoitellen.⁶³¹ Pulamiesten väitteet liian innokkaasti saatavia perineistä ulosottomiehistä eivät sinänsä olleet aivan perättömiä, sillä ulosottopalkkiot matkakorvauksineen muodostivat merkittävän osan tehtäviä hoitaneiden palkkatuloista. Jopa niin suuren, että pulan hellittäessä toimitusmaksutulojen jyrkkä pudotus nosti esille virkakunnan palkankorotustarpeen.⁶³² Ylivieskassa katkeruus ulosottoviranomaisia kohtaan johti siihen, että vuoden 1932 toukokuussa 400 henkinen väkijoukko vaati paikallisen poliisikonstaapelin erottamista toimestaan.⁶³³

Samanlainen sivujuonne nähtiin myös Nivalan asemalla kapinatapahtumien yhteydessä kesäkuussa 1932. Kun sakkovankeutta istumaan määrätty Ruuttunen oli riistetty poliisien käsistä, niin tämän jälkeen väkijoukko oli sulkenut piirinsä sisään nimismiehen ja paikalla olleet poliisit. Tässä yhteydessä oli käyty oikeutta ja konstaapelit Korkalainen ja Oksanen oli väkijoukon päätöksellä erotettu tehtävistään. Nimismies Wahlgren ja konstaapeli Niemelä sen sijaan saivat pitää virkansa. Lisäpontimeksi oli ilmoitettu, että Välikylältä löytyy kyllä miehiä ajamaan poliisit pois, jos lähtö ei muutoin onnistu. Korkalaisen yhdeksi synniksi oli laskettu se, että hän oli ”haukkunut ihmisiä uskonnolla”. Häntä kohtaan tunnettu katkeruus näkyi myös karkeasanaaisessa uhkauslappusessa, jonka hän oli saanut. Siinä konstaapelia vaimoineen kehoitettiin poistumaan Nivalasta kirosanojen saattamana.⁶³⁴

⁶²⁹ Keski-Pohjanmaa 4.10.1975.

⁶³⁰ Ylikangas, H. 1996, 320 – 322.

⁶³¹ Linna, L. 1966, 53 – 54.

⁶³² Ylikangas, H. 1996, 276.

⁶³³ Kalajokilaakso 31.5.1932.; Linna, L. 1966, 37.

⁶³⁴ OMA PTA Käräjöpöytäkirjat 13.9.1932 CIIa:173b.; Nygård, T. 1970, 270.; Lackman, M. 1985, 258 – 259.; Hietanen, H. 1985, 42 – 43.

Myös pakkohuutokauppoja toimittanut kruununvouti sai osansa kansan tunnekuohuista Kalajokilaaksossa. Marraskuussa 1932 käräjille haastettiin kaksi Nivalan Välikylän isäntää, jotka olivat aiheuttaneet häiriötä toisen omistaman maatilán pakkohuutokauppatilaisuudessa. Todistajalausuntojen mukaan syytetyt olivat varsinaisen tilaisuuden aikana olleet kamarissa, mutta sen jälkeen he olivat käyttäytyneet uhkaavasti kruununvoutia sekä muuta yleisöä kohtaan kiroilemalla ja huutamalla. Olipa mukana olleeseen poliisikonstaapeliin käyty jopa käsiksi. Oikeudessa kuullut vastaajat myönsivät esiintyneensä humalassa, mutta kielsivät syyllistyneensä minkäänlaiseen väkivaltaan. Oikeus tuomitsi miehet 600 ja 300 markan sakkoihin aiheuttamastaan haitanteosta sekä juopumuksesta.⁶³⁵ Isäntien tunnepurkausten taustalla voidaan alkoholin lisäksi nähdä pakkohuutokaupan aiheuttama katkeruus; toinen tuomion saaneista oli menettänyt maatilán vasaran alle pari kuukautta aikaisemmin ja nyt oli kohtalotoverin vuoro. Vaikka tilanne myyntihetkellä saattoi näyttää epätoivoiselta ja johti mainittuun välikohtaukseen, niin pelättyä lähtöä isännälle ei kuitenkaan tullut, sillä asutushallitus lunasti tilán valtiolle ja siten entisen suvun omistus viljelmällä jatkui myös pulavuosien yli.⁶³⁶

5.2 Vasaran alle menneiden mautilojen kohtalo

5.2.1 Valtiovallán lunastustoiminnan vaikutukset Kalajokilaaksossa

Vuosien 1929 – 1936 aikana Kalajokilaaksossa oli 504 maataloutta harjoittaneen viljelmán pakkohuutokauppaa. Niistä 53 kauppaa jäi yritykseksi sen vuoksi, ettei myytävástä kiinteistöstä tehty hyväksyttävää tarjousta. Kuten edellä on todettu, niin tämä ei välttämättä merkinnyt omistajan lopullista selviytymistä velkaongelmistaan, vaan hän oli edelleen tiukasti sidoksissa velkojansa tahtoon. Ulosottoprosessi oli aina mahdollista aloittaa uudelleen ennen kuin velka kuolentui vanhentumisen myötä. Myyntiin asti johtaneita pakkohuutokauppoja Kalajokilaaksossa oli 451. Edellä kuvatut muutamat esimerkit, joissa velallinen pyrki välttämään pakkomyynnin, eivät kovinkaan usein tuottaneet tulosta. Pääosa pakkohuutokaupoista johti myyntiin, jossa entinen isäntä saattoi vain seurata voimattomana kuinka kruununvouti nuijan kopautuksellaan vahvisti kaupan korkeimman tarjouksen tehneelle. Mutta aivan toivoton ei heidänkään asemansa ollut, sillä Kalajokilaaksossa myynnit keskittyivät valtaosaltaan laman jälkipuoliskolle, joten pääosalla vasaran alle menneistä mautiloista oli ainakin teoriassa mahdollista soveltaa eduskunnan asutushallitukselle ja Maa-kiinteistöpankille antamaa lunastusoikeutta. Tätä oikeutta ne käyttivät 174 pakkohuutokaupan yhteydessä, mikä oli 43 prosenttia kaikista alueen myynneistä vuodesta 1932 lähtien, jolloin valtion väliintulo pakkohuutokauppoihin lain-

⁶³⁵ OMA PTA Käräjäpöytäkirjat 15.11.1932 CIIa:171.; Kalajokilaakso 17.11.1932.

⁶³⁶ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1932 F:11.; OMA HKHA Nivalan henkikirjat vuosilta 1936 – 1938 Bb:51.

säädäntöteitse mahdollistettiin. Luku on valtakunnallista keskiarvoa, reilua kolmannesta, suurempi.

Kalajokilaakson osalta asutushallitus ja Maakiinteistöpankki käyttivät etuos-to-oikeuttaan erikokoisten maatilojen pakkohuutokaupoissa seuraavalla tavalla.

TAULUKKO 25 Kalajokilaaksossa vuosina 1932 - 1936 pakkohuutokaupoissa valtiolle lunastettujen maatilojen peltopinta-alat.

Peltoala, ha	Asutushallituksen ja MKP:n lunastamat tilat, lkm	%
alle 3	10	5,8
3-5	7	4,0
5-10	22	12,7
10-15	30	17,3
15-25	39	22,4
25-50	46	26,4
50-100	7	4,0
100-	1	0,5
tuntematon	12	6,9
yhteensä	174	100

Lähde: OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 - 1936 F:11 - F:25.; OMA SKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 - 1936 F:24 - F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 - 1936. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.

Kalajokilaaksossa voidaan todeta lunastustoimien painopisteen olleen selvästi yli 10 peltohehtaarin maatiloissa. Lukumääräisesti eniten valtiolle siirtyi keskisuuria yli 25 peltohehtaarin viljelmiä, mutta myös kokoluokkaa pienempiä maatiloja oli lunastetuissa runsaasti. Kolmanneksi yleisin valtion haltuun päätyneet ryhmä oli 10 - 15 peltohehtaarin viljelmät, joita lunastettiin 30. Alle kymmenen hehtaarin pientilojen pakkohuutokaupoissa niin asutushallitus kuin Maakiinteistöpankki käyttivät vain harvakseltaan väliintulo-oikeuttaan, sillä kaikista lunastukseen päätyneistä tiloista vain vajaa neljännes oli näiden kokoluokkien viljelmiä. Huomion arvoista on se, että viidestä kymmeneen peltohehtaarin pienviljelmiä myytiin kohtalaisen paljon pulavuosien aikana. Tämä puolestaan selittyy sillä, että niitä oli Kalajokilaakson tiloista reilu viidennes.⁶³⁷

Paremmen kuvan valtiovallan lunastustoimista saa, kun vertailuun otetaan mukaan myös myytyjen tilojen lukumäärät kustakin kokoluokasta. Tämän rinnalla varsinainen peruskysymys on kuitenkin se, mitkä tilat lopulta säilyivät entisillä omistajilla tai heidän lähisukulaisillaan. Lunastustoiminnan alkuperäisenä tarkoituksena oli ohjata valtion hallintaan tulleita maatiloja asutuskäyttöön tilattomille, mutta maatalousministeriön harkinnan mukaan tila tai osa siitä voitiin luovuttaa takaisin entiselle omistajalle tai hänen lähisukulaisilleen. Näin valtaosaltaan loppujen lopuksi toimittiinkin, vaikka samalla lakia tuli suurpiir-

⁶³⁷ Kalajokilaaksossa oli 5 - 10 peltohehtaarin pientiloja vuonna 1929 peräti 1 215, kun kaikkiaan alueella oli tiloja yhteensä 5 340. SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu vuosilta 1929 - 1930, 14.

teisesti tulkittua. Vertailtaessa lunastustoimintaan päätyneiden tilojen myöhempiä omistussuhteiden järjestelyitä huomataan, että Kalajokilaakson tilanomistajien asema oli selvästi valoisampi kuin muiden saman kohtalon kokeneiden viljelijöiden muualla maassa. Kun koko Suomessa lunastustoimintaan pääsi mukaan edellä mainittu kolmasosa myydyistä viljelmistä, 3 686 tilaa, niin entisille omistajille tai heidän sukulaisilleen palautettiin 2 800 tilaa eli noin kolme neljäsosaa.⁶³⁸ Kalajokilaaksossa 174:stä valtiolle lunastetusta maatilasta palautui entiselle isännälle tai hänen lähisukulaiselleen 154 tilaa. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että liki yhdeksällä kymmenestä asutushallituksen tai Maakiinteistöpankin lunastamista maatiloista isännöisyys säilyi entisellä suvulla.

TAULUKKO 26 Kalajokilaaksossa vuosina 1932 - 1936 pakkohuutokaupoissa valtiolle lunastettujen ja entisille omistajille palautettujen tilojen osuus kaikista myydyistä maatiloista peltopinta-alan mukaan.

Peltoala, ha	Pakkohuutokaupoilla myytyjen tilojen, lkm	Asutushallituksen ja MKP:n lunastamat tilat, lkm	Lunastus-%	Entisille omistajille palautetut tilat, lkm	Palautus-%
alle 3	54	10	18,5	7	70
3 - 5	27	7	25,9	6	85,7
5 - 10	66	22	33,3	20	90,9
10 - 15	53	30	56,6	26	86,6
15 - 25	86	39	45,3	36	92,3
25 - 50	72	46	63,8	41	89,1
50 - 100	9	7	77,7	7	100
100 - tuntematon	1 35	1 12	100 34,2	0 11	0 91,6
yhteensä	403	174	43,1	154	88,5

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 - 1936 F:11 - F:25.; OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 - 1936 F:24 - F:36.; TA Maatalousministeriön pakkohuutokauppatilastot vuosilta 1931 - 1936. Haapajärven ja Salon kihlakunnat. HKA Lainhuutorekisterikortit. Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi.; YKA Lainhuutorekisterikortit. Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska.; HKHA Henkikirjat vuosilta 1936 - 1938: Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi.; SKHA Henkikirjat vuosilta 1936 - 1938: Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska.

Kun pulavuosien aikana pakkohuutokaupattujen tilojen painopiste oli keskisuurissa yli viidentoista peltihehtaarin perheviljelmissä, niitä myös lunastettiin valtiolle paljon. Edelleen pakkohuutokaupattun maatilalan edellytykset päätyä valtion hallintaan parantuivat sitä mukaa, mitä kookkaammasta viljelmästä oli kyse. Kalajokilaakson näkökulmasta katsottuna suurten yli 50 peltihehtaarin tilojen lunastusprosentti oli jopa 77,7. Kalajoella kaupattun ainoan yli sadan peltihehtaarin viljelmän Maakiinteistöpankki lunasti valtiolle vuonna 1935. Pienten tilojen mahdollisuudet päästä asutushallituksen tai Maakiinteistöpankin lunastuslistalle olivat huomattavasti huonommat. Pienten alle kolmen pelto-

⁶³⁸ Rantatupa, H. 2004, 439.

hehtaarin ns. kääpiötilojen kohdalla etuosto-oikeutta käytettiin vain vajaassa viidenneksessä myynneistä.

Lunastettujen tilojen palautusprosentti entisille omistajille Kalajokilaaksossa oli 88,5. Eri kokoluokkaan kuuluvien maatilojen osalta se vaihteli kuitenkin jonkin verran. Muista poikkeava tulos oli yli sadan peltohehtaarin suurtilojen ryhmässä. Tässä yhteydessä on tosin huomioitava se, että vaikka jo edellä mainittu – kokoluokkansa ainoa – yli sadan peltohehtaarin suurtila Kalajoelta päätyi Maakiinteistöpankin lunastukseen, niin entiselle omistajalle tilaa ei kuitenkaan palautettu, vaan se päätyi asutustilaksi. Ratkaisun todennäköinen perusta oli siinä, että suurtilan omistaja oli vieraspaikkakuntalainen isäntä – nivalalainen maanviljelijä. Vastuu maatilain hoidosta ennen pakkohuutokauppaa oli ollut hänen pojallaan.⁶³⁹ Muissa kokoluokissa palautusprosentti vaihteli 70:stä sataan. Suurilla yli 50 peltohehtaarin mautiloilla asutushallituksen tai Maakiinteistöpankin etuosto-oikeus merkitsi myös tilan säilymistä entisellä omistajalla, sillä kaikki lunastukseen menneet seitsemän mautilaa palautuivat takaisin. Lukumääräisesti eniten pakkohuutokaupattuja 15 – 25 hehtaarin perhetiloja kierrettiin samoin valtion kautta useasti takaisin entiselle omistajalle, sillä lunastetuista 39 viljelmästä vain kolme siirtyi vieraan käsiin. Samankaltainen oli tilanne muissakin kokoluokissa, sillä käytännössä eri ryhmissä vain muutamat tilat päätyivät valtion väliin tullessa suvun ulkopuoliselle. Kaikkein pienimmillä alle kolmen peltohehtaarin palstoilla palautusprosentti jäi alhaisimmaksi, vain 70:een, mutta tässäkin ryhmässä vain kolme viljelmää siirtyi vieraalle.

Kunnittain Kalajokilaaksossa viljelmien palauttaminen entiseen omistukseen tapahtui seuraavasti.

TAULUKKO 27 Asutushallituksen ja Maakiinteistöpankin pakkohuutokaupoissa lunastamien tilojen palautuminen entisille omistajille tai heidän sukulaisilleen kunnittain Kalajokilaaksossa vuosina 1932 – 1936.

	Valtiolle lunastettujen tilojen lukumäärä	Entisille omistajille tai heidän sukulaisilleen palautetut tilat	Palautus- %
Alavieska	2	2	100
Haapajärvi	25	17	68
Kalajoki	3	2	66,6
Nivala	48	46	95,8
Rautio	3	2	66,6
Reisjärvi	24	23	95,8
Sievi	26	22	84,6
Ylivieska	43	40	93
yht.	174	154	88,5

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 – 1936 F:11 – F:25.; OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 – 1936 F:24 – F:36.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi.; YKA Lainhuutorekisterikortit. Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska. HKHA Henkikirjat vuosilta 1936 – 1938: Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi.; SKHA Henkikirjat vuosilta 1936 – 1938: Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska.

⁶³⁹ OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuodelta 1935 F:33.; SKHA Kalajoen henkikirjat vuosilta 1936 – 1938.; Kalajokilaakso 28.3.1936

Kalajokilaaksossa lunastustoimintaan päässeiden tilojen palautumisessa entisille omistajille tai heidän lähisukulaisilleen oli kunnittain tarkasteltuna melkoisia eroja. Kolmessa kunnassa – Haapajärvellä, Kalajoella ja Rautiossa – jäätin jopa valtakunnallisen keskiarvon, kolme neljäsosaa, alapuolelle. Kalajoen ja Raution osalta selitystä voi hakea siitä, että ne molemmat olivat niitä pitäjiä, joissa pakkomyynnit ylipäättään olivat pulavuosien aikana melkoisia harvinaisuuksia, eikä valtion väliintuloja ylipäättään siten kovinkaan montaa ollut. Haapajärvellä sen sijaan myytyjen tilojen joukossa oli monta liiketoiminnassaan vaikeuksiin joutuneen kauppiaan tai muun yrittäjän kiinteistöä, jotka eivät siten olleet lunastustoimintaan soveliaita kohteita. Toisaalta Reisjärvellä olivat samalla tavoin monen myynnin takana yritystoimintaan liittyneet vaikeudet, mutta siellä kyse oli kuitenkin pääelinkeinokseen maataloutta harjoittaneista isännistä, jotka olivat tulleet sen rinnalla sitoutuneeksi liiketoimintaan. Alavieskassa palautusprosentiksi tuli täysi sata, mutta siellä lunastuksia oli vain kaksi kappaletta – toisen maatilan lunasti asutushallitus vuonna 1934 ja toisen Maakiinteistöpankki seuraavana vuonna – ja molemmat tilat palautuivat entisille omistajilleen. Pahoin pakkomyynneistä kärsinyt Reisjärvi oli tässä mielessä hyvässä asemassa, sillä sen osalta yhtä vaille kaikki lunastukset palautuivat entisille omistajilleen tai heidän sukulaisilleen. Reisjärven kanssa samoissa lukemissa olivat myös Nivala ja Ylivieska. Edellisen osalta 48 lunastetusta maatilasta vain kaksi siirtyi vieraalle ja Ylivieskassa puolestaan 43 viljelmästä kolme jäi palautumatta entiselle omistajalle. Sievin palautusprosentti 84,6 jäi niukasti Kalajokilaakson keskiarvon alapuolelle.

5.2.2 Vaihtuiko isäntä?

Kuten edellä on käynyt ilmi, niin valtiovallan lunastustoiminta auttoi vaikeuksiin joutuneita maanviljelijöitä merkittävästi selviytymään 1930-luvun pulavuosista. Vaikka asutushallituksen tai Maakiinteistöpankin väliintulo olikin pääasiallisin keinoa välttää tilansa menetykseltä, niin aivan ainoa mahdollisuus selviytymiseen se ei pakkohuutokauppakierteeseen joutuneelle ollut. Apuun saattoi tulla pankki, yleensä paikallinen säästöpankki tai osuuskassa, tai yksityinen henkilö, joka halusi auttaa lähisukulaistaan tai läheistä ystäväänsä. Muutamassa harvassa tapauksessa pakkohuutokaupatun tilan ostajana toimi kunta, joka palautti tilan takaisin entiselle omistajalle. Pulavuosien mukanaan tuomat rahatalouden ongelmat, jotka lopulta huipentuivat maatilojen julkiseen pakkohuutokauppaukseen, merkitsivät kuitenkin melkoista muutosta viljelmien omistuspohjaan Kalajokilaaksossa. Vasaramarkkinoiden paukkeessa tilojen isäntä vaihtui, vaikka tukitoimia maanviljelijöiden auttamiseksi oli rakennettu. Puolessa Kalajokilaaksossa pakkomyyntiin menneistä tiloista omistaja vaihtui kruununvoudin vasaran iskusta.

TAULUKKO 28 Pakkokuutokaupalla myytyjen mautilojen omistussuhteiden muutokset Kalajokilaaksossa vuosina 1929 - 1936.

	Myytyjen tilojen, lkm	Tilan omistaja vaihtui, lkm (%)	Entisille omistajille pa- lautuneet, lkm (%)
Alavieska	9	5 (56)	4 (44)
Haapajärvi	57	34 (60)	23 (40)
Kalajoki	13	9 (69)	4 (31)
Nivala	120	53 (44)	67 (56)
Rautio	10	7 (70)	3 (30)
Reisjärvi	87	48 (55)	39 (45)
Sievi	69	41 (59)	28 (41)
Ylivieska	86	34 (40)	52 (60)
yht.	451	231 (51)	220 (49)

Lähde OMA HKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25.; OMA SKKA Pakkokuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 - 1936 F:24 - F:36.; TA Maatalousministeriön pakkokuutokauppatilastot vuosilta 1931 - 1936. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.; HKA Lainhuutorekisterikortit Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi.; YKA Lainhuutorekisterikortit. Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska.; HKHA Henkikirjat vuosilta 1936 - 1938: Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi.; SKHA Henkikirjat vuosilta 1936 - 1938: Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska.

Koko Kalajokilaaksossa vasaran alle joutuneista 451 maatilasta omistaja vaihtui 231:llä; se oli noin puolet kaikista myynneistä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että pulavuosina toimitetuissa pakkokuutokaupoissa lopulliseen isännän vaihdokseen päädyttiin 4,3 prosentilla kaikista Kalajokilaakson mautiloista. Eniten omistajanvaihdoksia tapahtui Rautiossa ja Kalajoella, mutta näiden osalta on kuitenkin todettava se, että mautilojen pakkokuutokauppoja näissä kunnissa toimitettiin hyvin vähän pulavuosien aikana. Vaikka pakkomyyntiin päätyminen ja sitä seurannut tilan menetys yksilötasolla oli suuri menetys, niin mistään suuresta yhteisöä ravisuttaneesta kriisistä näiden kuntien osalta ei voida puhua. Muutokset koskettivat lopulta vain harvoja isäntiä näissä pitäjissä. Kalajokilaakson keskiosilla ja latvakunnissa tilanne oli toinen. Yllättävää onkin todeta se, että niissä pitäjissä, joissa pakkovasarat ahkerimmin heiluivat, oli lopulta suhteellisesti vähiten omistajanvaihdoksia. Nivalassa myyntiin asti menneestä 120 tilasta entisen omistajan haltuun jäi enemmän kuin puolet (67 viljelmää). Vielä paremmin kävi ylivieskalaisten isäntien, sillä siellä 86 myydystä tilasta 52:lla ei suurta muutosta omistuspohjassa tapahtunut. Aivan näin hyvin ei käynyt Haapajärvellä, Sievissä ja Reisjärvellä. Esimerkiksi Reisjärvellä 48 omistajan vaihdosta merkitsivät sitä, että pulavuosina isäntä vaihtui reilulla kymmenesosalla pitäjän kaikista mautiloista.

Kuten jo aikaisemmin tuli esille, valtion merkitys vaikeuksiin joutuneiden tilallisten pelastajana oli suurin. Mutta muitakin mahdollisuuksia selviytymiseen oli.

TAULUKKO 29 Pakkahuutokaupalla myytyjen mautilojen palautuminen entisille omistajille Kalajokilaaksossa vuosina 1929 - 1936.

	Entisille omistajille palautuneet, lkm.	Valtio lunastanut ja palauttanut (%)	Pankki palauttanut (%)	Yksityinen ostaja palauttanut (%)	Kunta ostanut ja palauttanut (%)
Alavieska	4	2 (50)	2 (50)		
Haapajärvi	23	17 (74)	3 (13)	3 (13)	
Kalajoki	4	2 (50)		2 (50)	
Nivala	67	46 (69)	14 (21)	5 (7)	2 (3)
Rautio	3	2 (67)		1 (33)	
Reisjärvi	39	23 (59)	13 (33)	3 (8)	
Sievi	28	22 (79)		4 (14)	2 (7)
Ylivieska	52	40 (77)	5 (10)	7 (13)	
yht.	220	154 (70)	37 (17)	25 (11)	4 (2)

Lähde: OMA HKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25.; OMA SKKA Pakkahuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1932 - 1936 F:24 - F:36.; TA Maatalousministeriön pakkahuutokauppatilastot vuosilta 1931 - 1936. Haapajärven ja Salon kihlakunnat.; HKA Lainhuutorekisterikortit Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi.; YKA Lainhuutorekisterikortit. Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska.; HKHA Henkikirjat vuosilta 1936 - 1938: Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi.; SKHA Henkikirjat vuosilta 1936 - 1938: Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska.

Kun Kalajokilaaksossa pakkahuutokaupalla myydyistä mautiloista säilyi entisellä omistajalla tai hänen läheisellään lähes puolet, niin tästä määrästä ylivoimaisesti suurin osuus, 70 prosenttia, oli valtion tukeman lunastustoiminnan avulla säilyneitä. Seuraavaksi suurin ryhmä 17 prosentin osuudella oli pääosin paikallisten pankkien pakkahuutokaupoista itselleen hankkimat ja sen jälkeen takaisin entiselle omistajalle palauttamattomat tilat. Kymmenesosa mautiloista palautui siten, että huutajana toiminut yksityishenkilö luovutti tilan takaisin aikaisemmalle omistajalle. Käytännössä valtaosa näistä oli sellaisia, joissa läheinen sukulainen tuli vaikeuksiin joutuneen avuksi. Tämä toki edellytti sitä, että ostajalla oli vaadittava rahasumma käytössään ja hän oli valmis käyttämään sen asianosaisen hyväksi. On pidettävä varsin todennäköisenä sitä, että yksityishenkilön, lähisukulaisenkin, esiintyminen ostajana vasta myyntitilaisuudessa - vaivattomampaa ja varmempaa lainoittajana toimiminen olisi ollut jo ennen varsinaisen ulosotto-prosessin toimeenpanoa - johtui siitä, että käytettävissä olleet rahavarat olivat ulosmitattuja velkoja vähäisemmät. Myyntitilaisuudessa oli odotettavissa, että ainakin osa kiinnittämättömistä veloista kuoleentui.

Aivan kaikissa tapauksissa ei kyse ollut avuksi tulleesta lähisukulaisesta, vaan muitakin perusteita toiminnalle oli, kuten aikaisemmin kävi ilmi. Kunnan avustuksella vaikeuksiin joutunut maanviljelijä saattoi säilyttää tilansa vain hyvin harvoin. Näin kävi ainoastaan Nivalassa ja Sievissä, joissa kummassakin kaksi tilaa ostettiin huutokaupasta kunnan nimiin ja palautettiin entiselle omistajalle. Kuntien mahdollisuutta toimia rajoitti merkittävästi niiden heikko taloudellinen tilanne, joka ei juuri antanut mahdollisuuksia tämänkaltaiseen toimintaan, eikä sitä toisaalta voitu pitää kunnan varsinaiseen toimialaan kuuluneena tehtävänä. Kipeämmin kunnan suoraa apua tarvitsivat työttömät mökki-

läiset ja muut vähäväkiset, joiden toimeentulon turvana ei ollut riittävää määrää maata ja kotieläimiä.

Reisjärvellä valtion lunastustoimintaan mukaan pääsemisen voidaan käytännössä katsoa merkinneen maatilakohtaista velkajärjestelyä, sillä vain yksi lunastetuista viljelmistä päätyi muuhun kuin entisen haltijan tai hänen lähisukulaisensa omistukseen. Suoraan entiselle isännälle lunastetuista tiloista palautui 14 ja loput yhdeksän viljelmää päätyivät pääosin perheen pojan tai velallisen aviopuolison nimiin. Lainsäädäntöteitse ohjattu tukitoiminta auttoi pääsemään jaloilleen nimenomaan maatalouden harjoittamiseen keskittyneitä elinkelpoisia viljelmiä, sillä kaksi kolmasosaa asutushallituksen tai Maakiinteistöpankin lunastamista tiloista oli yli kymmenen peltohehtaarin suuruisia.⁶⁴⁰

Muutamien isäntien tila säilyi perheen hallinnassa paikallisten voimien turvin. Reisjärvellä tällaisia tapauksia oli kaikkiaan 16. Pääosin pakkohuutokaupassa ostajana toimi joko paikallinen osuuskassa tai säästöpankki. Levonperän tai Keskikylän osuuskassat olivat tilan ostajina kahdeksassa sellaisessa pakkomyyntissä, joissa entinen omistaja tai hänen läheisensä sai jatkaa asumistaan jatkossakin. Säästöpankki puolestaan huusi viisi maatilaa, joiden isäntä saattoi pitää viljelmänsä järjestelyään asiansa pankin kanssa kuntoon. Kolmessa huutokaupassa tilan omistus säilyi entisellä pohjalla yksityisin ratkaisuin. Yksi näistä oli jo edellä esillä ollut tapaus, jossa yksi velallisista huusi tilan itselleen. Toisessa kaupassa ostajana oli velallisen lähisukulainen, jonka nimiin tila myös siirtyi. Kolmas tapaus oli sellainen, jossa vasaran alle menneen pientilan huutanut henkilö myi tilan muutaman vuoden kuluttua takaisin entiselle omistajalle, jopa hieman ostohintaa halvemmalla summalla. Kyseessä oli ilmeisesti ennalta sovittu asia, sillä asianosaisilla oli keskinäisiä yhteyksiä siten, että ostajana toiminut henkilö oli ollut yhden velalliselta ulosmitatun ja pakkohuutokaupan perusteena olleen lainan takaajana. Nämä kaikki Reisjärvellä paikallisin voimin selvinneet 16 viljelmää olivat pääosin elinkelpoisia maatiloja, sillä yhdeksällä niistä oli viljelyskelpoista peltoa yli kymmenen hehtaaria; kahdella tilalla peltoala oli jopa yli 30 hehtaaria. Pienimmällä viljelmällä peltoa oli reilut kaksi hehtaaria. Muiden koko vaihteli pääosin kymmenen hehtaarin molemmin puolin.⁶⁴¹ Tämä vahvistaa omalta osaltaan sitä käsitystä, että myös paikallisen epävirallisen avun turvin elinkelpoisen maatilalan isännän oli helpompi selviytyä velka-ahdingostaan kuin pienen maapalstan omistajan. Vaatimattomilla pelto-tilkuilla eläneiden marginaalituottajien mahdollisuudet selviytyä lainapääoman kuoletuksista ja korkokuluista nähtiin ilmeisesti sen verran huonoiksi, ettei niiden rahoittamista pidetty järkevänä.

⁶⁴⁰ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Kalaja, Kangaskylä ja Reisjärvi.

⁶⁴¹ OMA HKKA Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 - 1936 F:8 - F:25.; HKA Lainhuutorekisterikortit. Kalaja, Kangaskylä ja Reisjärvi.

6 KUN YKSI KYMPPI KIERSI KYLÄÄ

6.1 Pakko huutokaupat pulan ilmentymänä Kalajokilaaksossa

Maaseutuväestön ahdinko 1930-luvun alkupuolella kulki aikalaisten puheissa pula-ajan nimellä, vaikka kyse ei ollutkaan perinteisestä kadon tai vastaavan katastrofin mukanaan tuomasta viljan tai karjataloustuotteiden tuotannon romahduksesta ja sitä seuranneesta elintarvikkeiden pulasta. Tilanne oli päinvastainen: maatalouden tuotteita oli kyllä tarjolla, ostajista vain oli pula. Oman kansantaloutemme suhdannekierto seurasi maailmantalouden syöksykierrettä alaspäin, jolloin kaikenlainen taloudellinen toimeliaisuus ja yritteliäisyys lamaantuivat pahoin. Taloudelliselle lamalle tyypilliseen tapaan nekin, joilla ehkä olisi ollut mahdollisuuksia entisen kaltaiseen kulutukseen, varoivat tarkoin sijoittamasta rahojaan muuhun kuin välttämättömään. Kulutuskysyntä supistui ja ulottui myös elintarvikkeisiin, minkä seurauksena maatalouden tuottajahinnat romahtivat. Maanviljelijöiden kannalta kohtalokasta oli vaikeuksien kasaantuminen. Itsenäistymisen jälkeinen inflaatio oli syönyt sen aikaisista veloista melkoisen osan, joten 1920-luvun jälkipuoliskolla investoitaessa maatalouteen ei pelätty ottaa korkeakorkoista pankkilainaa. Lainarasitteesta ajateltiin selvittävän entiseen tapaan ja hätävarana ajateltiin käytettävän sitten vaikka metsän myynnistä saatavia kantorahatuloja.

Mutta raju pulakausi vei pohjan molemmilta ennakkokaavailuilta. Kalliit luotot muuttuivat kohtalokkaiksi, kun raha lakkasi kiertämästä. Tuottajahinnat putosivat kauas entisestä tasosta, joten meijeritilistä ei enää pystyttykään hoitamaan eräänntyviä maksuja, joiden reaalin korko oli noussut sietämättömän suureksi. Lama mursi samalla tavoin myös metsäteollisuuden pohjaa. Puun kysyntä maailmanmarkkinoilla vähensi metsää omistaneiden isäntien kantorahatulot kolmannekseen entisestä. Lisäksi uittojen ja hakkuiden loppuminen kavensi monen leipää maaseudulla. Tällä tavoin perinteiset tulolähteet hiipuivat ja pienviljelijöiden kuin isompienkin tilojen isäntien vaikeudet kärjistyivät. Entiset kohtuullisilta tuntuneet lainat ja maksut olivat muuttuneet yhtäkkiä mahdottomiksi hoitaa. Rahaa ei ollut enää saatavissa mistään, ei edes lainaksi. Omi-

en henkilökohtaisten maksujen rinnalla murhetta toivat myös sukulaisten ja muiden tuttujen lainapaperit. Ajan tavan mukaisesti monilla oli nimi kirjoitettuna naapurin lainaperiin omavelkaisena takaajana. Ulosottomiehet alkoivat olla liiankin tuttuja vieraita taloissa.

Ihmisten maksuvaikeuksien yleistyttyä lainoittajat alkoivat entistä hana-kammin periä saataviaan oikeusteitse varmistukseksi edes joidenkin saatavien maksun. Ensimmäisenä ulosottoon, ja sen jälkeiseen julkiseen pakkohuuto-kauppaan, meni irtainta omaisuutta. Niistä saadut tulot jäivät monissa tapauksissa varsin vaatimattomiksi. Ensinnäkin ulosottolain perusteella irtaimistoa voitiin ulosmitata vain rajattu määrä, jotta tilan omistajalle jäi ainakin periaatteessa jonkinlainen toimeentulo. Toisaalta myyntitilaisuuksissa huutosummat jäivät varsin alhaisiksi; etenkin siinä vaiheessa kun myyntejä alkoi olla useammassakin eri talossa samalla kyläkulmalla – tarjonta ylitti kysynnän. Tavaran rahaksi vaihtoa saattoivat vaikeuttaa myös yhteisölliset syyt. Naapuriperheen omaisuutta ei mielellään ostettu, sillä tiedettiin mitä vaikeuksia talon väellä oli eikä heidän taakkaansa haluttu entisestään kasvattaa. Joissakin tapauksissa huutohaluja saattoi hillitä myös tilaisuuteen kertyneen yleisön avoin tai epäsuora painostus. Velallisen ongelmat eivät kuitenkaan päättyneet tähän, vaan pahin saattoi vasta olla edessä, mikäli velkoja pysyi edelleen vaateensa takana, koska nyt oli mahdollista ulottaa perintätoimet velallisen omistamaan kiinteään omaisuuteen.

1930-luvun pulan taustalla voidaan nähdä vanhakantaisen maaseutuyhteisön perinteisten toimintamallien yhteentörmäys modernin rahajärjestelmän kanssa. Edellisen vuosikymmenen taloudellisen nousun aikana maaseutukuntiin levittäytynyt paikallisten pankkien verkosto lainoitti yhä enemmän paikallisia talonpoikia. Etenkin kaupallisen maatalouden tulevaisuuden näkymät innostivat isäntiä hankkimaan lisämaata sekä uusia koneita tarvittaessa vaikka lainarahalla. Investointeja saatettiin tehdä hyvien vuosien aikana useampia. Vaikka yksittäin otettuna lainasummat eivät olleet suuria, niin uhkana olivat niiden raskaat kuoletuskustannukset. Mutta normaalioloissa sitä ei kuitenkaan osattu mieltää todelliseksi riskiksi. Maaseutuyhteisön lainajärjestelmän vanhoillisuutta osoitti yleisesti käytössä ollut tapa käyttää omavelkaista henkilötakausta luottojen vakuutena. Sitä olivat tottuneet käyttämään niin lainaa nostaneet isännät kuin rahoitusta myöntäneet paikalliset pankit. Talouden romahdus paljasti katkeralla tavalla tämän totutun menettelytavan heikkouden – naapurin tai sukulaisen lainoja taannut isäntä huomasi niistä tulleen myös hänen velkojansa. Yhdessä omien hoitamatta jääneiden maksujen kanssa nämä saatavat saattoivat lopulta muodostaa kohtalokkaaksi käyneen yhdistelmän, joka johti äärimmilleen häpeällisenä pidettyyn konkurssivasaran paukahdukseen.

Maatilojen pakkohuutokaupat alkoivat yleistyä voimakkaasti 1920-luvun lopulla, mutta varsinainen kriisi tuli vasta seuraavan vuosikymmenen alkupuolella. Valtakunnallisesti tarkasteltuna pahin vuosi oli 1933, jolloin vasaran alle meni 3 631 maatilaa. Kalajokilaaksossa myynnit ajoittuivat jonkin verran muuta maata myöhäisempään ajankohtaan. Pulan ensimmäisten vuosien aikana huuto-

kauppojen määrät rajoittuivat pariin kymmeneen, kunnes vuonna 1933 myyntejä oli 108. Vaikein vuosi oli 1934, jolloin toimitettiin peräti 156 pakkohuutokauppaa.

Kalajokilaaksossa pakkohuutokauppakierre ajoittui pulan jälkipuoliskolle. Syynä oli useita eri tekijöitä. Ensinnäkin alueen maatalous perustui nautakarjatalouteen, joten maidon hinta putosi viljan tuottajahintoja myöhemmin ja vaikeudet tulivat jokilaaksoon eteläisen Suomen viljantuotantoalueita myöhemmin. Lisäksi alueen väestölle metsätaloudella oli suuri merkitys. Puukaupan lama ja metsätöiden loppuminen sinetöivät monien vaikeudet. Alimmillaan kantohinnat olivat 1931: tuolloin vain viidenneksen vuoden 1927 tasosta. Puun hinta alkoi nousta vasta vuoden 1934 loppupuolella. Oma vaikutuksensa myyntien kasautumiseen pulan jälkipuolelle oli pakkohuutokauppojen lykkäämisellä lainsäädäntöteitse enimmillään jopa vuodella. Poliittiset päätökset valmistuivat siinä vaiheessa, jolloin maatalouskriisin akuutti vaihe oli saavuttamassa Kalajokivarren. Lisäksi vallinneet rahoitusolosuhteet pitkittivät pulaa. Paikalliset säästöpankit ja osuuskassat olivat rahoittaneet pääasiallisesti lähiseudun isäntien maatalousinvestointeja: riskialttiimmaksi miellettyä yritystoimintaa lainoittivat liikepankit. Taloudellisen ahdingon syventyessä paikallisin voimin johdetuissa pankeissa kiusallisia ulosottopäätöksiä ei haluttu tehdä, etenkin kun vaikeuksien nähtiin johtuvan muusta kuin velallisen laiminlyönneistä tai kyvyttömyydestä hoitaa tilaansa. Lisäpainetta toi myös se, että kiinnittämättömien luottojen tiedettiin kaatuvan vain takuumiesten vastuulle. Käännettä parempaan odotettiin – tai toivottiin – kunnes viimein oli pakko toimia. Liikepankit tunnustivat reaalityökalouden tosiasiat aikaisemmin.

Kalajokilaaksossa oli eri kunnissa huomattavia eroja pakkovasaran alle menneiden maatilojen lukumäärissä. Suurimmat vaikeudet olivat jokilaakson keski- ja latvaosien pitäjissä. Suhteessa eniten pakkohuutokauppoja oli Reisjärvellä, jossa vasaran alle joutui viidennes kunnan maatiloista. Muissa vaikeuksissa olleissa kunnissa – Nivalassa, Ylivieskassa, Sievissä ja Haapajärvellä – huutokaupattujen tilojen osuus oli kymmenisen prosenttia. Jokisuulla, kuten Kalajoella, myyntiin joutui vain pari prosenttia maatiloista. Taloudellisten vaikeuksien keskittyminen jokilaakson latvakuntiin johtui investoinneista elinkeinon. Etenkin Reisjärvellä koneistettiin 1920-luvun aikana maataloutta voimaperäisesti, sillä se olikin ollut muita pitäjiä huomattavasti kehittymättömämpi. Usko kaupallisen maatalouden tarjoamiin mahdollisuuksiin oli innostamassa muidenkin kuntien maanviljelijöitä kehittää omaa ammattiaan. Voimakkaan piristysruiskeen latvaosien kunnille antoi vuonna 1925 valmistunut rautatieyhteys Ylivieskasta Iisalmeen. Nivalan, Haapajärven ja Reisjärven maanviljelijöille reitti avasi laajemmat markkinat heidän tuottamalleen voille ja muille elintarvikkeille. Myös puutavaran kuljetusolot helpottuivat. Taloudellisen kasvun vuosina perustettiin näihin pitäjiin useita uusia meijereitä, viimeisimmät aivan pulan alla. Tuottajahintojen romahdus vei pohjan vasta syntyneiltä osuuskunnilta ja monet johtokuntiin kuuluneet isännät huomasivat joutuvansa maksamaan katkeran hinnan sitoumuksistaan.

Kalajokilaaksossa maatilojen pakkohuutokaupat olivat nimenomaan kaupallista maataloutta harjoittaneiden keskikokoisten ja suurehkojen perheviljel-

mien murhe. Pakkahuutokauppaan menneiden maatilojen keskimääräinen peltopinta-ala Kalajokilaaksossa oli 18 ja Reisjärvellä 14 hehtaaria. Pääosaltaan vasaran alle joutuneet maatilat olivat sellaisia, joiden omistajilla oli halua ja myös taloudellisia mahdollisuuksia viljelmänsä kehittämiseen. Lisähehtaarit, uudet koneet sekä muut tuotannon tehostamisinvestoinnit edellyttivät lainapääomaa, jota samaan aikaan kehityksessä ollut pankkijärjestelmä oli valmis tarjoamaan. Kasvun vuosina ei pankkilaitostenkaan johdossa osattu ennakoida mahdollisia luotonantoon liittyneitä riskejä. Toisaalta paikallisin voimin johdetuilta pankeilta ja niiden luottopäätöksistä vastanneilta henkilöiltä olisi ollut kohtuutonta edellyttää kattavaa rahamarkkinoiden kehityksen analysointia. Saman perusasian edessä kompastelivat vielä kuusikymmentä vuotta myöhemmin koulutetut ja kokeneet rahoitusalan ammattilaiset. Esimerkiksi Reisjärven säästöpankki ei kaatunut mihinkään yksittäiseen suureen riskiin, vaan lukuisiin pieniin yhtäaikaisiin ongelmaluottoihin. Pankit, ja osin yksityisetkin, luotottivat Kalajokilaakson isäntiä, joilla katsottiin olevan hyvät edellytykset lainojensa hoitamiseen. Sen sijaan pienten palstojen mökkiläisille ei lainarahaa juurikaan annettu, tosin sitä ei varmaan edes pyydetty.

Pakkahuutokauppojen selvä painopiste Kalajokilaaksossa oli yli viiden-toista peltohehtaarin maatiloissa. Suhteellisesti eniten vasaran alle päätyi yli 25 peltohehtaarin viljelmiä, joista peräti neljännes joutui pakkomyyntiin. Yli sadan peltohehtaarin suurtiloja Kalajokilaaksossa oli vain muutama, joista vasaran alle meni yksi, joka sekin oli syntynyt vasta pulan alkuvaiheessa. Alle kymmenen hehtaarin pientilojen pakkahuutokauppoja jokilaaksossa oli noin 40 prosenttia kaikista myynneistä, mutta suhteellisesti laskettuna niiden osuus kaikista pienviljelystiloista jäi kuitenkin varsin pieneksi. Vaikka pakkahuutokaupat eivät koskettaneetkaan kaikkein pienimpien peltotilkkujen omistajia samassa määrin kuin pitäjän talollisia, niin pulakausi ei heitäkään armahtanut. Pientilallisille metsätalouden työt hakkuineen ja puutavaran uittoineen toivat huomattavan osan perheen toimeentulosta. Laman takia työt olivat hävinneet lähes kokonaan, ja mikäli niitä olikin, niin savotoilla palkkataso oli pudonnut niin alhaiseksi, että päivän ansiot riittivät hädin tuskin työntekijän palkkaan; perheen elatus saattoi siten olla kunnan köyhäinhoidon varassa. Konkreettinen köyhyys ja pula olivat siten maaseudun vähäväkisten osana.

Henkilötakaukset olivat huomattava ongelma velkaantuneille maanviljelijöille. Mutta on vaikea osoittaa, missä määrin jonkin määrätyn maatilan pakkahuutokauppa olisi johtunut tällaisista henkilötakauksista. Ainakin Reisjärven osalta voidaan sanoa, että ne isännät, jotka olivat mukana konkurssiin menneiden sahan ja Haapajärven puolella toimineen meijerin toiminnassa, joutuivat tiloineen vasaran alle pääosin näistä takauksista, vaikka kaikilla oli myös muita velvoitteita. Jää arvailujen varaan, olisivatko ne selviytyneet näistä veloistaan ilman liiketoiminnasta tulleita lisärasitteita. Toisin oli laita tässä tutkimuksessa esimerkkinä olleen perhevilmän kohdalla. Omistajilta perittiin ulosottoteitse pääosin sellaisia velkoja, jotka eivät olleet heidän itsensä tekemiä. Omien velkojen osuus haetuista saatavista oli vain reilu kymmenes.

Varsinaisia laajoja takuurenkaita ei Kalajokilaaksossa Nivalan Välikylää lukuun ottamatta esiintynyt. Valtaosa pakkohuutokauppa-asiakirjoissa esille tulleista takauksista oli parin kolmen henkilön välisiä sitoumuksia. Nivalan Välikylällä oli useampia taloja yhdistänyt takausten ketju, joka selittää sitä, miksi siitä tuli yksi Nivalan sekä koko Kalajokilaakson pakkohuutokauppojen keskuksesta. Mutta sielläkin vain yhden tilan pakkohuutokaupan kohdalla voidaan yksiselitteisesti todeta sen joutuneen pelkän takausvelan vuoksi pakkomyyntiin. Toisilla isännillä oli takuuvetkojen ohella ulosmitattuna myös joukko muita saatavia. Sievin Kiiskilän kylä oli samanlainen huutokauppojen keskus pitäjässään kuin Välikylä, mutta siellä ei samanlaista useita isäntiä toisiinsa yhdistänyttä takausten ketjua ollut. Mitään muutakaan yhdistävää tekijää, kuten liiketoimintaan liittynyttä velkaa tai vastaavaa ei Kiiskilässä ollut. Syy pakkomyyntien keskittymiseen Kiiskilään – yli puolet Sievin kaikista myynneistä – selittyy osittain kunnan poikkeuksellisella asutuksen rakenteella: kunnassa oli peräti seitsemän maakirjakylää, joista kuusi sijaitsi kunnan pohjoisosassa maantieteellisesti hyvin lähellä toisiaan, kun taas Kiiskilä oli eteläosassa selvästi erillään muista.

Henkilötakauksien ongelmallisuus korostui siinä, kun pakkohuutokauppavuosien kuumimpana aikana tarjonta ylitti reilusti kysynnän, niin hintataso laski kovin alhaiseksi. Siksi myyntihinta jäi yleensä ulosmitattuja velkoja selvästi alhaisemmaksi. Lopputuloksena oli tilanne, josta kärsivät lopulta kaikki osapuolet – niin velkoja, velallinen kuin takaajakin. Jos tilaa rasittivat vielä etuoikeutetussa asemassa olleet kiinnitetyt saatavat, niin velan perintä siirtyi suoraan alkuperäiseltä velalliselta hänen takaajilleen. Tällä tavoin velkakierre kulki ketjureaktion tavoin nurin menneeltä tilalta toiselle kaataen yhä uusia isäntiä.

Pakkohuutokauppaan joutuneita viljelmiä rasitti Kalajokilaaksossa keskimäärin 75 000 markan velka. Summa oli suurin piirtein samaa tasoa kuin muualla Oulun läänissä, mutta noin kolmanneksen koko maan keskiarvoa alhaisempi. Etelän rintamailla keskimääräiset velkasummat olivat jopa kolme neljä kertaa suurempia, vaikka vasaran alle menneiden maatilojen keskimääräiset peltopinta-alat olivat nelisen hehtaaria suuremmat. Etelässä maanviljelijät olivat siten ottaneet huomattavasti enemmän velkaa kuin Kalajokilaakson talonpojat. Osittain tämä velkasummien ero selittyy rintamaiden arvokkaammalla maan hinnalla.⁶⁴² Keskimääräinen velka peltohehtaaria kohden Kalajokilaaksossa oli noin 4 000 markkaa ja Reisjärvellä 5 600 markkaa. Normaaleissa olosuhteissa tällainen velkarasite ei ollut kohtuuttoman suuri kannettavaksi. Samoin on huomioitava myös se, että suuria lainasummaa ei ollut suinkaan kaikilla viljelijöillä: vuonna 1932 erään arvion mukaan pahimmissa pulakunnissa – Reisjärvellä, Haapajärvellä ja Nivalassa – vain kymmenesosalla viljelijöistä velkojen määrä ylitti puolet varoista. Mutta olosuhteisiin nähden kalliskorkoiset lainat, etenkin jos taustalla

⁶⁴² Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalta suuntautui viime vuosisadan ensimmäisten vuosikymmenten aikana voimakas muuttoliike Kalajokilaaksoon, etenkin Nivalaan, Ylivieskaan, Sieviin ja Reisjärvelle. Kustaa Vilkunin mukaan pääosa näistä tulijoista oli herännäishenkisiä pienviljelijöitä ja torppareita, jotka myivät tilansa entisellä kotipaikkakunnallaan ja ostivat Kalajokilaaksosta suuremman tilan. Tämä oli mahdollista Etelä-Pohjanmaan huomattavasti kalliimman maanhinnan vuoksi. Vilkuna, K. 1950, 144.

häämötti pelko frangipohjaisen lainan kuoletuskulujen kaksinkertaistumisesta, pieninäkin summina osoittautuivat joillekin kohtalokkaiksi. Kun myyntiin tulleiden tilojen määrä moninkertaistui lamaantuneessa rahoitustilanteessa, niin ostohinnat jäivät huomattavasti alle viljelmien todellisen arvon. Myöhemmin pakkohuutokauppojen määrien huomattavasti lisääntyessä on perusteltua olettaa ostohintojen pikemminkin pudonneen kuin kohonneen laman alkupuolen tasolta. Näissä olosuhteissa syveni katkeruus vaikeuksiin joutuneiden tilallisten keskuudessa ja pohja pulaliikედinnälle oli otollinen.

Pulamiesten esittämiä väitteitä siitä, että jotkut olisivat tietoisesti yrittäneet hyödyntää vaikeuksiin ajautuneen viljelijän ahdinkoa, on vaikea osoittaa ainakaan Kalajokilaaksossa tapahtuneen. Tällaista varmasti tapahtui, mutta pääosin velkojat toimivat pakon edessä: oma selviytyminen saattoi riippua siitä, pystyikö velallinen lainojaan hoitamaan. Laman alkupuolella velkojina toimivat joko yksityiset henkilöt tai yritykset, mutta jälkipuoliskolla, jolloin myös huutokauppojen määrä kasvoi roimasti, velkojiksi tulivat yhä useammin nimenomaan paikalliset pankit. Liikepankit olivat olleet velkojina aktiivisempia jo aikaisemmin.

Syy säästöpankkien ja osuuskassojen rahan perimiseen oikeusteitse oli edellä mainittu yksinkertainen pakko: pulan alkupuolella paikallisten isäntien hallitsemat pankit olivat haluttomia ahdistamaan saannoillaan tuttuja henkilöitä, mutta vaikeiden aikojen jatkuessa pakkoperintään oli mentävä tai muuten edessä oli pankin kaatuminen. Keskuspankin apua oli saatavissa vain, jos pankin isännät sitoutuivat markkinatilanteen edellyttämiin välttämättömiin toimiin. Keinottelijoiksi tulkittavia tai toisten bulvaaneina toimineita ostajia ei Kalajokilaaksossa ollut. Kovaa arvostelua omalla kotiseudulla osakseen saaneen Kyösti Kallion Heikkilän tila Nivalassa ei kasvanut pulan vuoksi vaikeuksiin joutuneiden kustannuksella, vaikka sellaisia väitteitä esitettiinkin. Kalajokilaaksossa mahdollisten keinottelijoiden toimintaa rajoitti se, että varsinainen pakkohuutokauppojen aalto pyyhkäisi alueen yli vasta pulan jälkipuoliskolla, jolloin valtiolta oli jo reagoinut maatalouden vaikeuksiin poliittisella tasolla. Etenkin velkaantuneiden viljelijöiden näkökulmasta konkreettisinta pulapolitiikkaa oli myytyjen tilojen lunastaminen valtiolle. Sen yhtenä tarkoituksena olikin ahdinkoon joutuneen velallisen hyväksikäytön estäminen.

Reisjärvelle 1930-luvun pula-aika oli kova paikka. Lamaa edeltäneenä vuosina usko maatalouselinkeinoon oli vahva ja sen innoittamana isännät olivat valmiit investoimaan ja kehittämään viljelmäänsä. Uudistushalukkuudesta kertoo pitäjän maatalouskonekannan voimakas kasvu 1920-luvulla. Uusia itsenäisiä tiloja syntyi runsaasti – kuten muuallakin Suomessa – ja into uuden pellon raivaukseen oli kova. Samaa kehitysuskoa kuvastaa paikallisen säästöpankin lainakannan kolminkertaistuminen vuonna 1927 edelliseen vuoteen verrattuna. Myös paikallinen osuuskassa ehti mukaan pulaa edeltäneille voimakkaasti kasvaneille rahoitusmarkkinoille välittämällä keskuspankkinsa hankkimaa valuuttalainaa. Maailman talouden jyrkkä notkahdus vei Suomen mukanaan ankaaraan lamaan, jonka seuraukset konkretisoituivat reisjärveläistenkin elämässä. Tuottajahintojen romahdus sekä metsätalouden lama olivat yhdessä kokonaisuus, joka vaikutti kaikkien pitäjäläisten elämään pienimmistä mökkiläisistä

aina suurimpiin talollisiin asti. Paikallinen säästöpankki ajautui konkurssin partaalle ja selviytyi ainoastaan pankkiviranomaisten ja kuntalaisten yhteistyöllä.

Kuntataloudelle pulavuodet olivat myös erittäin raskaat. Kunnan kannalta ratkaisevaa oli verotulojen hiipuminen samaa tahtia, kun paineet sosiaalimenojen kasvattamiseen lisääntyivät. Jonkin aikaa kunnan johdosta vastanneet henkilöt yrittivät pyörittää taloutta velkarahalla, mutta laman pitkittyessä vekselikierre johti väistämättömään umpikujaan. Kunta joutui asukkaidensa kanssa samalla tavoin protestilistalle ja omaisuutta ulosmitattiin sekä pakkohuutokautta. Lopulta kunta päätyi, toki monen muun samoissa ongelmissa olleiden kuntien kanssa, valtion valvontaan. Tiukkojen toimien sekä valtion suoranaisten avustuksen turvin kunnan talous saatiin käännettyä nousuun, jota helpotti uudelleen kasvuun kääntynyt kansantalous. Tilanteen nopeasta muutoksesta kertoo omalta osaltaan se, että Reisjärvi pystyi jo 1930-luvun lopulla kohentamaan merkittävästi paljon parjattuja kouluolojaan rakentamalla uuden ”kivikoulun” kirkonkylälle sekä koulurakennukset Pekkalaan ja Köyhänperälle.

Kunnan poliittiseen ilmapiiriin pulavuosilla oli myös huomattava vaikutus. Vuoden 1930 eduskuntavaaleista vuoden 1933 ”pulavaaleihin” maalaisliiton kannatus romahti alle puoleen entisestä. Vastaavasti pulaliikkeen pohjalle syntynyt kansanpuolue sai peräti 41 prosenttia kuntalaisten äänistä. Mutta tämän jälkeen, pulankin hellittäessä, maalaisliiton kannatus kääntyi uudelleen kasvuun ja samassa tahdissa pulapuolueen äänestäjät puolestaan vähenivät. Muista Kalajokilaakson kunnista poiketen Reisjärven kunnanvaltuustoon asti kansanpuolueen vaikutus, ainakaan omana poliittisena ryhmittymänä, ei ulottunut. Tämä osaltaan kertonee siitä, että reisjärveläiset ymmärsivät ankeiden aikojen syiden ja taustojen löytyvän muualta kuin paikallisista olosuhteista.

6.2 Vastarintaa ja sopeutumista – kriisistä selviytymisen monet muodot

Maaseutuyhteisön kriisin syvyyteen pulan pahimmin koettelemilla alueilla vaikutti osaltaan se, että ongelmien takana olivat kaikilla lähes samanlaiset vaikeudet, joten yhteisön ylläpitämä suhdeverkosto ei pystynytkään toimimaan entisen kaltaisella tavalla. Vaihtoehtoiset tulolähteet eivät toimineetkaan. Aikaisemmin kun maataloudessa koettiin katovuosia, niin tarvittavia lisämarkkoja elämisen tueksi saatiin joko metsää myymällä, kenellä sitä oli, tai hankkimalla ansioita hakkuilta ja uittotöistä. Nyt pula ei johtunutkaan hallaöistä, vaan kyseessä oli markkinailmiö, jollaisen kanssa talonpoikainen väestö ei aikaisemman pitkälti omavaraisuuteen pohjautuneen maataloustuotantonsa kanssa ollut joutunut tekemisiin. Sama pula, joka oli vienyt pohjaa pois maataloustuotannolta, pysäytti myös puukaupan ja metsätyöt. Vaihtoehtoisia tulonlähteitä näiden rinnalla ei Kalajokilaakson maaseutupitäjissä juuri ollut. Talouden ja elinkeinon samankaltaisuus tiiviissä kanssakäymisessä keskenään olleessa yhteisössä oli vaikeuksien perussyy. Ongelmat kärjistyivät lopulta liian suuriksi riskien

yhteisvaikutuksen vuoksi. Kustannuksia ei pystyttykään jakamaan yhteisön eri jäsenten välillä, koska kaikki olivat samassa tilanteessa. Rahaa ei saanut mistään lainojen ja muiden maksujen suorittamiseksi, joten ulosottomiehet alkoivat kiertää taloissa usein vielä samojen velkojen saatavia perimässä. Ja jos joku isäntä omalta kohdaltaan olisi selviytynyt omista lainoistaan, niin hartioilla painoi raskaana takausvelkojen taakka. Maaseutuyhteisön taloudellisen tukijärjestelmän yksi ulottuvuus, sukulaisten ja naapurien rahalainojen keskinäinen ristiin takaus, osoitti näin haavoittuvuutensa.

Hoitamatta jääneiden velkojensa vuoksi pakkohuutokauppakierteeseen joutuneiden talonpoikien katkeruus purkautui monin tavoin. Näkyvin muoto oli valtakunnallistakin huomiota saanut pulaliikehdintä, mutta sen lisäksi esiintyi myös vähemmälle huomiolle jäänyttä paikallisen tason yhteisöllistä sekä yksilötason vastarintaa. Osaltaan tämä ilmeni passiivisin muodoin: ulosottoon menneet maksut jätettiin huomioimatta tai välteltiin tehtäviään hoitaneita viranomaisia. Nämä keinot eivät velallisen näkökulmasta katsottuna olleet kovinkaan kannattavia, ainakaan jos perintään oli mennyt huomattavampia summia rahaa, sillä oikeusjärjestyksen pakkotoimet antoivat velkojalle mahdollisuuden hakea viime kädessä kiinteän omaisuuden myyntiä.

Vaikuttavimpia toimintamuotoja olivat kuitenkin niin yksilö- kuin yhteisötason aktiivinen vastarinta, jossa on nähtävissä myös pilkahdus talonpoikaisoveleutta. Huutokauppatilaisuudessa jätettiin tarjoukset tekemättä tai annettiin mahdollisten ostajien ymmärtää sen olevan sopimatonta. Tai sitten ostajana toimi sellainen henkilö, jonka tarkoituksena oli säilyttää omaisuus entisen omistajan hallussa: muodollisesti irtaimen tai kiinteistön omistaja vaihtui, mutta käytännössä toiminta jatkui entisellään. Velallisen suojaamiseksi virallinen omistusoikeus säilyi ostajan nimissä. Joissakin tilanteissa velkaantunut isäntä saattoi ”myydä” omaisuuttaan pois ennen kuin se ulosmitattiin, mutta tämä edellytti oikeudellisesti pätevän kaupan tekemistä. Joissakin tapauksissa velkojat selvittelivät oikeusteitse sitä, oliko kyseessä pelkästään valekauppa, jossa ei rahaa ollut liikuteltu laisinkaan. Velkojan harhauttamiseksi tehdyissä kaupoissa oli kyse lainvastaisesta toiminnasta.

Ajan poliittisesti levottomat olosuhteet olivat kasvualustana myös suoralle toiminnalle, mutta näitä keinoja, kuten muilutuksia tai sillä uhkaamista, ei voida pitää muuna kuin epätoivoisena reagointina väistämättömän edessä. Toisaalta arvailujen varaan jää se, millainen merkitys näillä yksittäisillä tapahtumilla oli siihen, että mahdolliset halukkaat ostajat katsoivat parhaaksi jättää tarjouksensa tekemättä. Pakkohuutokauppa-alueilla tapahtuneet välikohtaukset sekä entistä järjestäytyneemmäksi muodostunut pulaliikehdintä olivat kuitenkin keskeisesti vaikuttamassa siihen, että poliittisella tasolla talonpoikien vaikeuksiin oli pakko ottaa kantaa. Puheet eivät jääneet pelkästään yleisötilaisuuksiin tai eduskunnan täysistuntosaliin, vaan poliittinen paine johti hallituksen esityksiin erilaisista keinoista pulan vaikutusten lievittämiseksi. Eduskunnan siunauksella syntyikin joukko lakeja, joilla pyrittiin helpottamaan vaikeuksiin joutuneiden talonpoikien asemaa. Keinoista konkreettisin oli tilojen lunastaminen pakkohuutokauppatilaisuuden jälkeen valtiolle.

Kalajokilaakson talollisten näkökulmasta katsottuna asutushallituksen vuonna 1932 ja Maakiinteistöpankin seuraavana vuonna saama oikeus lunastaa myyntiin menneitä maatiloja valtiolle oli merkittävien keino selviytyä pakkohuutokauppojen kurimuksesta. Alueen viljelijöiden kannalta onnekasta oli sekin, että maatalouden vaikeudet olivat konkretisoituneet etelässä jonkin verran aikaisemmin. Näin ollen valtiovallan lunastusoikeus oli mahdollista siinä vaiheessa, kun myynnit todenteolla alkoivat jokilaakson kunnissa: Kalajokilaaksossa lunastustoimintaan mukaan pääsi myyntiin menneistä tiloista reilu kymmenen prosenttia enemmän kuin muualla Suomessa. Valtion väliintulo-oikeutta käytettiin Kalajokilaaksossa 174 kertaa 451 myynnin yhteydessä. Jokilaakson kunnissa valtion omistukseen joutuminen merkitsi maatilalle pääsääntöisesti eräänlaista velkajärjestelyä, sillä valtion kautta entiselle omistajalle tai hänen lähisukulaiselleen palautui yhdeksän kymmenestä eli 154 maatilaa. Muualla Suomessa palautettujen tilojen määrä jäi kolmeen neljäsosaan. Kaikkiaan Kalajokilaaksossa palautui entiselle omistajalle vasaran alle menneistä viljelmistä puolet. Tiloja pelastettiin myös paikallisin voimin. Pankkien omistukseen päätyneitä tiloja palautettiin 37, yksityisten ostamista viljelmistä puolestaan 25 ja kuntien kautta 4 maatilaa säilyi entisellä omistajalla. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että palautetuista tiloista 70 prosenttia selviytyi valtion avustuksella ja 30 prosenttia muilla keinoilla.

Kysymykseen siitä, kuka selviytyi pakkohuutokauppojen paineesta ja kenen kohtalona oli omaisuuden lopullinen menettäminen, voidaan todeta, että ainakin Kalajokilaaksossa paremmat selviytymisen mahdollisuudet olivat kookkaampien maanviljelystilojen omistajilla kuin pientilallisilla. Tässä mielessä väitteet siitä, että lunastustoimissa pyrittiin pääasiassa ajamaan pien- ja keskiviljelmien asiaa ja antamaan niille mahdollisuus selviytyä, ei ainakaan Kalajokilaaksossa pitänyt pienviljelmien osalta paikkansa. Kun alle 10 peltotehtaarin viljelmistä lunastukseen pääsi 20 – 30 prosenttia myyntiin menneistä tiloista, niin sitä suurempien maatilojen kohdalla vastaava suhdeluku oli kaksin tai jopa kolminkertainen. Valtion haltuun päätyneiden viljelmien palautusten kohdalla ei vastaavaa eroa ollut tilakoon suhteen. Eräänlainen poikkeus olivat yli 50 peltotehtaarin suurtilat, joista kaikki seitsemän lunastettua viljelmää palautuivat entisille omistajilleen. Omassa yhteisössään arvostetussa ja merkittävässä asemassa olleella isännällä oli Kalajokilaaksossa paremmat mahdollisuudet selviytyä pakkohuutokaupan uhasta kuin pientä palstaansa viljelleellä pientilallisella. Edelleen jokilaakson talonpoikien näkökulmasta katsottuna arvostelu valtiovaltan pulapolitiikan hampaattomuudesta – Johansonin sanoin ”kurki kuoli ennen kuin suo sulii” – on kohtuuttoman kova. 1930-luvun pulavuosien talouspoliittisia ratkaisuja arvioitaessa on syytä muistaa ajan talouspoliittinen näkemys. Sen mukaanhan ei valtiovallan puuttumista talouden toimintaan pidetty suotavana, vaan markkinavoimien tuli sisäsyntyisesti tasapainottaa taloudelliset häiriöt. Kansantalouden näkökulmasta katsottuna maatalon omistajan vaihdoksella ei ollut merkitystä kokonaisuuteen; maatalous tuotti oman panoksensa talouden kiertokulkuun huolimatta siitä kuka minkin yksittäisen maatalon omisti.

1930-luvun laman aikaiset maatilojen pakkohuutokaupat merkitsivät suurta murrosta suomalaiselle maaseudulle. Etenkin niille seuduille, kuten Kalajokilaakson keski- ja latvaosille, joissa oli suuria myyntikeskittymiä, ajanjakso jätti syvät jäljet. Itse asiassa on oletettavaa, että arvet ovat syvemmät kuin ulospäin näkyvät merkit. Tämä heijastuu muistelmakirjallisuuden sekä aikalaisten puheiden sävyissä. Esille nousevat enimmäkseen ajan ankaruus ja vaikeat taloudelliset olosuhteet yleisellä tasolla, mutta tilojen pakkohuutokauppoihin liittyvät yksityiskohtaisemmat kysymykset mielellään sivuutetaan. Sen sijaan Kalajokilaakson pulaliikehdintä ja erityisesti Nivalan asemalla tapahtunut talonpoikien ja viranomaisten yhteentörmäys on saanut huomiota. Unohtaminen on nähtävä yhdeksi keinoksi torjua pakkohuutokauppoihin liittynyt häpeän tunne. Tilan raha-asioiden ajautumisen umpikujaan on täytynyt olla monelle isännälle vaikea asia, huolimatta siitä, että samassa tilanteessa olivat monet muut kylän talolliset.

Vaikka pulan taustalla oli markkinatalouden lakien mukainen suhdanteiden korjausliike, jolla oli yleismaailmallinen taustansa, niin esille nousee myös yksittäisen toimijan vastuu omista ratkaisuksistaan. Viime kädessä päätökset raha-asioissa olivat kuitenkin isännän itsensä tekemiä. Monessa tuvassa istuttiin pirtin pöydän ääressä unettomia öitä ja pohdittiin keinoja vaikeuksista ulospääsyyn. Samalla varmasti myös katkeruuden sävyttämin ajatuksin käytiin läpi tehtyjä valintoja sekä sitä, millaisiin papereihin oma nimi oli piirretty. Toisaalta kriisistä selviytymisen voidaan katsoa jättäneen jännitteitä maaseutuyhteisön sisälle: mitkä tilat lunastettiin valtiolle ja kuka isännistä tai hänen sukulaisistaan sai jatkaa entisen viljelmän omistajana? Ainakin Kalajokilaaksossa tilan koolla oli merkitystä – mitä suurempi viljelys oli, sitä varmemmin se selviytyi. Tilansa lopullisesti menettäneillä katkeruus oli sitäkin syvempi. Pakkohuutokauppoihin liittynyttä muistoa haalensi yhteiskunnallinen kehitys. 1930-luvun jälkimmäisellä puoliskolla tuli voimakkaan kasvun vuosia, jolloin vuosikymmenen alun apeat tunnelmat pyyhkiytyivät osittain jo mielistä. Toisaalta edessä olleet sotavuodet jälkilaskuineen toivat aivan uudenlaiset ja suuremmat murheet mukanaan.

SUMMARY

Agricultural society in crisis – the depression of the 1930s and compulsory sales as a local phenomenon in the basin of the Kalajoki-river (Kalajokilaakso)

Depression in agriculture

The economic depression in the rural areas of Finland in the end of the 1920s and the beginning of the 1930s was not a national crisis, but a part of the international depression, which influenced the whole industrialized world. From the small, Finnish farmer's point of view the situation was remarkably different to the old times. A crop failure caused by night frost, or food shortage caused by a war, were realistic and familiar difficulties that people knew they would survive – if not the following summer then at least in the near future. The land and its yield were perceived a secure income. This situation was new: there was a shortage of buyers instead of milk and bread. Money had stopped moving.

The difficulties in agriculture first started in the southern parts of Finland. The price of wheat had dropped since 1926 and a year later the price of rye fell. The price of milk did not fall until 1929, but the decline was more striking. The fall in prices alone would not have caused severe difficulties, but together with the problems in the timber industry, it had an influence on the lives of the rural people. At its worst economic difficulties resulted in compulsory sales of the indebted farms. Ultimately, it was not a matter of a few individual bankrupts, but a wave of compulsory sales swept across the country. However, it did not touch all areas. In some parts of the country there were more compulsory sales than in other parts. The regional concentration of the compulsory sales was one of the biggest reasons for the stirs in the areas that had suffered the most.

Compulsory sales representing the depression in Kalajokilaakso

The depression of the 1930s can be seen as a clash of the primitive agricultural society and the modern monetary system. During the economic rise in the 1920s the network of local banks spread out to the provinces and granted loans to small farmers. Especially the outlook of commercial farming inspired farmers to buy more land and new machines – even if they had to raise a loan. During the good times several investments could be done. Separate loans were not large, but the menace was the heavy costs of the amortization. However, under normal circumstances this was not regarded as a real risk. The conservatism of the loan system in agricultural society was shown in the common habit of using personal surety as security for a loan. Both the farmers and the banks were used to this policy. The economic failure showed the weak point – a farmer, acting as a guarantor for his neighbour or a member of the family suddenly realized that the loan was his responsibility. Together with the farmer's own outstanding

debts these loans formed a fatal combination. At its worst, this resulted in a shameful compulsory sale.

The amount of compulsory sales of farms started to rise sharply in the end of the 1920s, but the actual crisis did not begin until the beginning of the following decade. Nationally the worst year was 1933. In Kalajokilaakso the sales took place slightly later than the rest of the country. During the first couple of years of the depression there were only a couple of dozens compulsory sales in this region, but in 1933 there were 103 sales. The most difficult year was 1934. There were as many as 156 compulsory sales in Kalajokilaakso. Between 1929 and 1936, 504 farms were put up for compulsory sale in this region. This was 10 % of all farms.

There were notable differences in the amount of sold farms between communes in Kalajokilaakso. The parishes, which were located at the upper course or midway of the Kalajoki-river, had the most difficulties. The concentration of economic difficulties on these parishes arose from investments in commercialization. The belief in the possibilities of commercial farming had inspired farmers to develop their farms.

In Kalajokilaakso compulsory sales were a nuisance especially for the middle-sized and fairly large family-owned commercialised farms. The owners of the farms, which were put up for compulsory sale, were willing to improve their farms and they also had economic possibilities to do it. However, in the years of the economic growth not even the banks foresaw the possible risks of credit granting.

In Kalajokilaakso the compulsory sales clearly focused on the farms, which had over 15 hectares of arable land. Farms with over 25 hectares were relatively sold the most. As many as a quarter of them were put up for compulsory sale. About 40 % of the compulsory sales in Kalajokilaakso concerned small farms with under 10 hectares of arable land, but their proportion of all the small farms was minor. Although compulsory sales did not concern the small farmers as much as owners of the larger farms, the depression had an effect on them, too. Forestry - cutting and log floating - was an important source of income for a small farmer. Due to the depression there was hardly any work, and if there was, the wages were so low that the families had to put their faith in borough aid. Poverty and depression were the major, realistic disadvantages of society.

Resistance and adaptation - means of surviving the crisis

The bitterness of the small farmers, who were not able to pay their debts, was shown in many ways. The most visible form of the bitterness was a stir, which received nation-wide attention. In addition, both individual and communal resistance existed in local terms, even though they did not receive as much attention. A part of the resistance was passive: distrainted invoices were ignored, or the authorities were avoided. These measures proved useless because the legal system ultimately enabled a creditor to demand the disposal of real property.

However, the most effective resistance was active – both individual and communal. In a sale people did not bid for the real or personal property, or they gave a possible buyer to understand that it was not proper to bid. It was also possible that a buyer's intention was to keep the property in the hands of the original owner: formally there was a new owner, but in practice the situation remained unchanged. To protect the debtor, the official ownership remained under the buyer's name. In some cases an indebted farmer was able to "sell off" his property before it was distrained. However, this procedure required a legally valid deal. Sometimes it was unclear whether or not the deal was false, and therefore some matters were settled in court. A deal closed to mislead a creditor was illegal.

In the areas, where the sales took place, incidents that were caused by the organised depression movement forced politicians to take action. The political pressure led to a government bill for different means to relieve the distress caused by the depression. The Parliament passed several bills, the purpose of which was to ease the difficult situation of small farmers. The most concrete means to help the small farmer was the redemption of farms to the state after they had been sold.

From the standpoint of a farm-owner in Kalajokilaakso the most significant means to survive the compulsory sales was the right to redeem the farms to the state. Land Settlement Board (*asutushallitus*) received this right in 1932 and the Mortgage Bank (*Maakiinteistöpankki*) the following year. The farmers in this area were fortunate that the difficulties in farming started earlier in the southern parts of the country. Hence the redemption was already a possible procedure when the difficulties proper started in the communes of Kalajokilaakso. In this area the state redeemed a good 10 % more farms than in other parts of Finland.

The state's right to intervene in sales was used 174 times out of 451 in Kalajokilaakso. As a general rule, the redemption could be seen as a certain state loan, since nine out of ten farms – 154 in total – in this area were returned back either to the former owner or to his/her relatives. In other parts of Finland the amount was three quarters. In total, half of the sold farms (220) were returned to their former owners, since some of the farms were saved by local people.

Who then survived the pressure of the compulsory sales and whose destiny was to lose his property? It may be said that at least in Kalajokilaakso the larger farms had better chances to survive than the small farms. In this sense the claim that redemptions were made to help especially the small and middle-sized farms and to give them a chance to survive, were misleading. While 20-30 per cent of the farms with less than 10 hectares of arable land were admitted to redemption, the ratio of the larger farms was two or even three times more. A respected farmer of high position had a better chance to survive compulsory sales than a small farmer.

From the standpoint of a small farmer in Kalajokilaakso the criticism against the government's policy was unreasonable. While assessing the eco-

conomic decisions of the 1930s, the economic view of the time has to be taken into consideration. According to it, intervention of the state into economics was not acceptable, but the market had to balance economic troubles itself. From the point of view of national economy a change in the ownership of a farm had no greater significance on the whole.

The compulsory sales of farms during the depression in the 1930s marked a great turning-point for the Finnish provinces. The era left its marks. In fact, it is presumable that wounds are deeper than the visible signs. This is reflected in the tone of memoirs and in the speech of the contemporary people. In most cases the harshness of living conditions and the difficult economic situation in general come up in conversations, but more detailed questions about compulsory sales are rather brushed aside. Forgetting has to be seen as a means to reject the shame connected with compulsory sales. Financial settlement must have been a difficult matter for many farmers, despite the fact that many other farmers in the commune were in the same situation.

Although in the background of the depression - in accordance with the laws of market economy - was a correction of economic disturbance with its universal reasons, the responsibility of a single person for his own actions must be taken into account. After all, the farmer made the financial decisions himself.

It may be said that survival of the crisis left tensions within rural society: which farms were redeemed and which farmers or relatives were allowed to continue as the owners of a farm? At least in Kalajokilaakso the size of a farm mattered - the larger the farm the more certain it was to survive the depression. Those who lost their farms were the most bitter. Social development faded the memory of the compulsory sales. In the second half of the 1930s the years of strong economic growth helped people to forget about the depressed feelings in the beginning of the decade. On the other hand, the following years - the war and its consequences - brought along new, bigger, difficulties.

LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO

Arkistolähteet

Elinkeinoelämän keskusarkisto (ELKA)

Reisjärven säästöpankin arkisto

Säännöt ja sääntöjenmuutosasiakirjat 1903 – 1933

Muut pöytäkirjat 1908 – 1926

50-vuotis historiikki (käsikirjoite)

Haapajärven käräjäoikeuden arkisto (HKA)

Lainhuutorekisterikortit vuodesta 1932; Haapajärvi, Nivala ja Reisjärvi

Kansallisarkisto (KA)

Maataloushallitus Maataloustiedustelu 1929 – 1930 Ha, Reisjärvi 1123

Oulun maakunta-arkisto (OMA)

Haapajärven kihlakunnan henkikirjoittajan arkisto (HKHA)

Haapajärven henkikirjat vuosilta 1936 – 1938 Bb:43

Nivalan henkikirjat vuosilta 1936 – 1938 Bb:51

Reisjärven henkikirjat vuosilta 1936 – 1938 Bb:49

Haapajärven kihlakunnan kruununvoudin arkisto (HKKA)

Kaupparekisteriasioita 1925 – 1936 CIVg:11 – g:15

Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:8 – F:25

Ulosottodiaarit vuosilta 1928 – 1936 AII:7 – AII:21

Oulun lääninkanslian arkisto (OLKA)

Ulosottopäätökset vuosilta 1932 – 1935

Piippolan tuomiokunnan arkisto (PTA)

Haapajärven käräjäkunta (Haapajärvi, Nivala, Reisjärvi), käräjäpöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 CIIa:153 – CIIa:196

Kiinnitysasiat vuosilta 1930 – 1936 CIIb:2:2 – CIIb2:19

Konkurssiasian luettelo 1906 – 1937 Bb:1

Konkurssiasiakirjavihkot vuosilta 1926 – 1936 Ed:27 – Ed:35

Luettelo ulosottoimista Piippolan tuomiokunnassa 1907 – 1932 Bb:1

Perunkirjat vuosilta 1925 – 1936 EcII:8 – EcII:18

Salon kihlakunnan henkikirjoittajan arkisto (SKHA)

Alavieskan henkikirjat vuosilta 1936 – 1938 Bb:142

Kalajoen henkikirjat vuosilta 1936 – 1938 Bb:146

Raution henkikirjat vuosilta 1936 – 1938 Bb:180

Sievin henkikirjat vuosilta 1936 – 1938 Bb:192

Ylivieskan henkikirjat vuosilta 1936 – 1938 Bb:204

Salon kihlakunnan kruununvoudin arkisto (SKKA)

Pakkohuutokauppapöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 F:21 – F:36

Salon tuomiokunnan arkisto (STA)

Kalajoen käräjäkunta (Kalajoki, Rautio, Alavieska), käräjäpöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 CIIIa:175 – CIIIa:190

Sievin käräjäkunta (Sievi, Ylivieska), käräjäpöytäkirjat vuosilta 1929 – 1936 CIVa:57 – CIVa:72

Väkilukutaulut vuodelta 1930

Alavieskan, Haapajärven, Kalajoen, Nivalan, Raution, Reisjärven, Sievin ja Ylivieskan seurakunnat.

Oulun poliisitalon arkisto (OPTA)

Oulun lääninrikospoliisikeskuksen arkisto (OLRPKA)

Nivalan konikapina 1932 Ca:9 – Ca:10

Pohjois-Pohjanmaan maanmittaustoimiston arkisto, Oulu (PPMA)

Maarekisterikirjat vuodesta 1895; Alavieska, Haapajärvi, Kalajoki, Nivala, Rautio, Reisjärvi, Sievi ja Ylivieska

Reisjärven kunnan arkisto (RKA)

Asutustila-alueuettelot Bc:1

Asutuslautakunnan pöytäkirjat 1929 – 1938 Ca:2 – Ca:3

Asutustarkastajan kirjeet 1910 – 1954 Ec:1

Asutuslautakunta, Pakkahuutokaupalla myytävien tilojen lunastus valtiolle III G Ea 2:2

Henkikirjaotteet 1929 – 1939

Kunnalliskertomukset 1932 – 1940 Cg:1

Kunnallislautakunnan pöytäkirjat 1929 – 1938 Cc:3 – Cc:5

Sisältää rahatoimikunnan sekä työttömyyslautakunnan pöytäkirjat

Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1929 – 1937 Cb:4 – Cb:7

Metsäkauppasopimukset 1921 – 1960 Bc7:1

Metsäkauppoja koskevat luettelot 1930 – 1936 Bb:1

Metsälautakunnan pöytäkirjoja 1918 – 1948 Ca:7

Vilho Ahon paperit

Vuosikirja 1927 – 1947 I Gg:2

Tilastokeskuksen arkisto (TKA)

Maatalousministeriön pakkahuutokauppatilastot vuosilta 1931 – 1939. Oulun lääni: Haapajärven ja Salon kihlakunnat, yhteenvetotilastot. (Kopio Oulun maakunta-arkistossa)

Ylivieskan käräjäoikeuden arkisto (YKA)

Lainhuutorekisterikortit vuodesta 1932; Alavieska, Kalajoki, Rautio, Sievi ja Ylivieska

Virallisjulkaisut

Komiteamietintö 11/1930

Suomen asetuskokoelma

1895 n:o 37.

1931 n:o 269 ja 271.

1932 n:o 55, 79, 80, 98, 136 ja 148.

1933 n:o 21, 52, 53 ja 54.

1934 n:o 4, 19, 133, 212, 432 ja 433.

Suomen virallinen tilasto (SVT)

III Maatalous

Maataloustiedustelu 1910.
 Maataloustiedustelu 1920.
 Maataloustiedustelu 1929 – 1930.
 VII A Säästöpankkitalasto 1926 – 1936.
 XXIX A Eduskuntavaalit 1919 – 1939.

Aikalaiskirjallisuus

- Arola, V.A. 1937. Maakiinteistöpankin toiminnan tuloksista. Helsinki.
- Gebhard, Hannes 1929. Nykyinen maatalouspulamme. Sen syitä ja ehdotuksia sen lieventämiseksi. Osuuskassojen keskusliiton julkaisuja I. Helsinki.
- Gebhard, Hannes 1931. Suomen maanviljelijöiden pääomapula. Osuuskassojen Keskusliiton julkaisuja. Sarja I. Osuuskassakirjasto n:o 4. Helsinki.
- Gebhard, Hannes 1932. Suomen maatalouden velkataakka ja toimenpiteitä sen helpottamiseksi. Helsinki.
- Johanson, V.F. 1941. Suomen maanviljelijäin velkaantuminen ja toimenpiteet sen lieventämiseksi vuosina 1931 – 1934. Suomen maataloustieteellisen seuran julkaisuja 44. Vammala.
- Jutila, K.T. 1938. Suomen maatalous ja yleismaailmallinen maatalouspula vuosina 1929 – 1936. Helsinki.
- Jutila, K.T. – Konttinen, J.H. 1936. Maatalouspula Suomessa vuosina 1931 – 1935. Porvoo.
- Lumiala, E.A. 1932. Pakkokuutokaupalla myytävien kiinteistöjen lunastamisesta valtiolle. Maalaiskunta n:o 10/1932.
- Ollinen, Ilmo 1938. Kiinteistön pakkokuutokaupasta I. Valmistavat toimenpiteet ennen myytäväksi tarjoamista. Suomalaisen lakimiesten yhdistysten julkaisuja n:o 16. Vammala.
- Ollinen, Ilmo 1939. Kiinteistön pakkokuutokaupasta II. Myytäväksi tarjoaminen ja sen jälkeiset toimenpiteet. Suomalaisen lakimiesten yhdistysten julkaisuja n:o 19. Vammala.
- Sipilä, Lauri 1937. Maanviljelijäin velkain vakauttamisesta Suomessa vuosina 1931 – 1936. Suomen maataloustieteellisen seuran julkaisuja 36. Acta Agralia Fennica. Helsinki.
- Sipilä, Lauri 1939. Maatilojen hinnoista Suomessa vuosina 1933 – 1938. Suomen maataloustieteellisen seuran julkaisuja 40. Acta Agralia Fennica. Helsinki.
- Sunila, J.E. 1936. Maanviljelijäin velkaantuminen ja velkankantokyky. Maatalouden tiedonantoja n:o 242. Helsinki.
- Suviranta, Bruno 1929. Taloudellinen asema. Tutkimus nykyisestä lamakaudesta ja sen syistä. Taloudellisen neuvottelukunnan julkaisuja 2. Helsinki.
- Tilastollisia tiedonantoja n:o 34, 1932. Maanviljelijöiden velkaantuminen vuoden 1931 lopussa. Tilastokeskus. Helsinki.
- Willandt, O.W. 1931. Maatalouden velkaantumisesta Suomessa. Taloudellisen neuvottelukunnan julkaisuja n:o 11. Helsinki.
- Willandt, O.W. 1934. Suomen maatalouden velkaantuminen lähinnä vuoden 1932 lopussa. Pellervo-Seuran markkinatutkimuslaitoksen julkaisuja. Helsinki.

Kirjallisuus

- Ahonen, Kalevi 1970. Kaupankäynti ja pankkitoiminta. Nivalan kirja. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä.
- Ahvenainen, Jorma 1982. Taloudellinen kasvu ja elintaso. Suomen taloushistoria osa 2. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Helsinki.
- Ahvenainen, Jorma – Kuusterä, Antti 1982. Teollisuus ja rakennustoiminta. Suomen taloushistoria osa 2. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Helsinki.
- Ahvenainen, Jorma – Vartiainen, Henri 1982. Itsenäisen Suomen talouspolitiikka. Suomen taloushistoria osa 2. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Helsinki.
- Alapuro, Risto 1973. Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla. Helsinki.
- Alapuro, Risto 1994. Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890 – 1933. Porvoo.
- Alapuro, Risto 2004. The Finnish Civil War, Politics and Microhistory. Between Sociology and History: essays on microhistory, collective action and nation-building. Edited by Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila and Matti Peltonen. SKS. Helsinki.
- Alapuro, Risto ja Smeds, Henrik 1987. Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Kansa liikkeessä. Vaasa.
- Anttila, Veikko 1974. Talonpojasta tuottajaksi. Suomen maatalouden uudenai-kaistuminen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. Rauma.
- Aunola, Aarre 1990. Haapajärven säästöpankki 1890 – 1990. Reisjärven säästöpankki 1909 – 1956. Ylivieska.
- Autio, Jaakko 1992. Suomen Pankin valuuttakurssipolitiikka syksyllä 1931. Suomen Pankki ja 1930-luvun lama. Suomen Pankki A:85. Helsinki.
- Blomberg, Helena, Hannikainen, Matti ja Kettunen, Pauli 2002. Lamafatalismin historiallinen ja vertaileva kritiikki. Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Toimittaneet Helena Blomberg, Matti Hannikainen ja Pauli Kettunen. Kirja-Aurora.
- Cameron, Rondo 1995. Maailman taloushistoria. Juva.
- Ekberg, Henrik 1991. Führens trogna följeslagare – den finländska nazismen 1932 – 1944. Ekenäs.
- Haanpää, Pentti 1976. Historiallinen kertomus muutamasta Puu-nimisestä miehestä ja erästä kapinasta. Haanpään kootut teokset osa 3. Keuruu.
- Haapaniemi, Tuulikki 1985. Liikenne, kaupankäynti ja pankkitoiminta. Haapajärven kirja. Toimittanut Teppo Vihola. Jyväskylä.
- Haapaniemi, Tuulikki 1987. Liikenne. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Haasio, Ari 1987. Kauppa- ja pankkitoiminta. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Haatanen, Pekka ja Suonoja, Kyösti 1992. Suurruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 75 vuotta. Helsinki.

- Hakalehto, Ilkka 1964. Kommunistinen liike. Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919 - 1939. Historian Aitta XVI. Toimittaneet Matti J. Castrén, Eino Jutikkala ja Päiviö Tommila. Porvoo.
- Hakamäki, Liisa 1970. Valtiopäivämiehiä. Nivalan kirja. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä.
- Heikkinen, Sakari and Kuusterä, Antti 2001. Finnish Economic Crises in the 20th Century. Down from the heavens, Up from the ashes. The Finnish economic crisis of the 1990s in the light of economic and social research. VATT-publications 27:6. Helsinki.
- Helander, Voitto 1971. Populismi ja populistiset liikkeet. Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Toimittanut Voitto Helander. Hämeenlinna.
- Helander, Voitto ja Toivonen, Timo 1971. Populistisluonteinen pienviljelijäliikkeitä Suomessa ennen vennamolaisuutta. Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Toimittanut Voitto Helander. Hämeenlinna.
- Hentilä, Seppo - Krötzl, Christien - Pulma, Panu 2002. Pohjoismaiden historia. Keuruu.
- Hjerppe, Riitta 1988. Suomen talous 1860 - 1985. Kasvu ja rakennemuutos. Kasvututkimuksia XIII. Helsinki.
- Hokkanen, Kari 1986a. Kyösti Kallio osa I. Juva.
- Hokkanen, Kari 1986b. Kyösti Kallio osa II. Juva.
- Huitu, Marketta 1981. Ylivieskalaisten yhteistoimintaa ennen ja nyt. Ylivieskan kirja. Toimittaneet Aaro Harju ja Erkki Laitinen. Kokkola.
- Huttula, Tapio 2000. Nauloilla laadittu laki: työväentalojen sulkemiset 1929 - 1932. Helsinki.
- Huttula, Tapio 1987. Reisjärven kunnalliselämä. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Hyvämäki, Lauri 1964. Kommunisminvastaisen lainsäädännön synty ja Lapua liike. Kaksi vuosikymmentä Suomen sisäpolitiikkaa 1919 - 1939. Historian Aitta XVI. Toimittaneet Matti J. Castrén, Eino Jutikkala ja Päiviö Tommila. Porvoo.
- Häkkinen, Antti 2003. Kielto lakirikollisuuden sosiaaliset verkostot Helsingissä 1929 - 1930. Työväen verkostot. Toimittaneet Sakari Saaritsa ja Kari Teräs. Väki voimakas 16. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Vaasa.
- Häkkinen, Antti 2004. Poverty and social underclass during finnish industrialisation. Between Sociology and History: essays on microhistory, collective action and nation-building. Edited by Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila and Matti Peltonen. SKS. Helsinki.
- Häkkinen, Antti and Peltola, Jarmo 2001. On the Social History of Unemployment and Poverty in Finland 1860 - 2000. Down from the heavens, Up from the ashes. The Finnish economic crisis of the 1990s in the light of economic and social research. VATT-publications 27:6. Helsinki.
- Ikäheimo, Esa 2000. Maatalous. Suomen vuosisata. Tilastokeskus. Toimittaneet Kristiina Andreasson ja Vesa Helin. Jyväskylä.

- Julkunen, Raija 1995. Hyvinvointivaltioon kanavoitu kriisi. Murroksia. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XXIII. Toimittaneet Mika Kantola, Juha-Pekka Lehtonen ja Markku Liuskari. Pieksämäki.
- Jutikkala, Eino 1980. "Ensimmäinen tasavalta" (1919 - 1945). Suomen poliittinen historia 1905 - 1975. Juva.
- Jutikkala, Eino 1982. Omavaraiseen maatalouteen. Suomen taloushistoria osa 2. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Helsinki.
- Jutikkala, Eino 1952. Suomen talonpojan historia. Uusittu ja lisätty laitos. Helsinki.
- Jutikkala, Eino 1968. Torpparikysymys. Suomen talous- ja sosiaalhistorian kehityslinjoja. Porvoo.
- Jääskeläinen, Mauno 1977a. Demokratian kriisi. Valtioneuvoston historia I. Toimittanut L.A. Puntila. Helsinki.
- Jääskeläinen, Mauno 1977b. Vähemmistöhallitukset. Valtioneuvoston historia I. Toimittanut L.A. Puntila. Helsinki.
- Kalela, Jorma 2000. Historiantutkimus ja historia. Helsinki.
- Kalela, Jorma 1987. Pulapolitiikkaa Suomessa lamavuosina 1929 - 1933. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos. Tutkimuksia 13. Helsinki.
- Kalela, Jorma 1976. Right Wing Radicalism in Finland during the Interwar Period. *Scandinavian Journal of History*.
- Kananen, Ilkka 1986. MTK ja Suomen maatalouspolitiikka. Elintarvikepulasta omavaraisuuteen 1917 - 1949. Rauma.
- Kares, Olavi 1950a. Heränneen kansan vaellus. Suomen herännäisyyden elämää ja vaiheita noin vuodesta 1880 vuoteen 1930. Osa I. Porvoo.
- Kares, Olavi 1950b. Heränneen kansan vaellus. Suomen herännäisyyden elämää ja vaiheita noin vuodesta 1880 vuoteen 1930. Osa II. Porvoo.
- Kares, Olavi 1952. Heränneen kansan vaellus. Suomen herännäisyyden elämää ja vaiheita noin vuodesta 1880 vuoteen 1930. Osa V. Porvoo.
- Katajala, Kimmo 1994. Nälkäkapina. Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683 - 1697. Historiallisia tutkimuksia 185. Jyväskylä.
- Katajala, Kimmo 2002. Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittinen kulttuuri Suomessa Ruotsin ajalla n. 1050 - 1800. Historiallisia tutkimuksia 212. Vammala.
- Kauppila, Jari 2000. Bruttokansantuotteen kasvu. Suomen vuosisata. Tilastokeskus. Toimittaneet Kristiina Andreasson ja Vesa Helin. Jyväskylä.
- Kauppinen, Arto 1987a. Reisjärven seurakunnan historia. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Kauppinen, Arto 1987b. Reisjärven herätysliikkeet. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Keränen, Jorma 1989. Hyviä ja huonoja vuosia. Ilmastovaihtelut historiallisten ilmiöiden selittäjinä. Pysy lujana omalla maalla! Erkki Lehtiselle omistettu juhla-kirja. *Studia Historica Jyväskyläensia* 40. Jyväskylä.
- Kettunen, Pauli 1986. Poliittinen liike ja soisaallinen kollektiivisuus: tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918 - 1930. Historiallisia tutkimuksia 138. Helsinki.

- Kiander, Jaakko 2002. 1930-luvun pulakausi ja 1990-luvun talouskriisi. Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Toimittaneet Helena Blomberg, Matti Hannikainen ja Pauli Kettunen. Kirja-Aurora.
- Kiander, Jaakko 2001. Laman opetukset. Suomen 1990-luvun kriisin syyt ja seuraukset. VATT -julkaisuja 27:5. Helsinki.
- Kinnunen, Mauri 2004. Herätysliike kahden kulttuurin rajalla. Lestadiolaisuus Karjalassa 1870 – 1939. Jyväskylä.
- Kivioja, Kaarlo 1970. Nivalan teollisuuslaitokset. Nivalan kirja. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä.
- Korpela, E.J. 1967. Maatalous 1919 – 1939. Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919 – 1950. Historian Aitta XVII. Porvoo.
- Koskela, Sirkku 1995. Juho Wähä-Erkkilä. Keskipohjalaisia elämäkertoja. Toimittanut Pentti Pulakka. Kokkola.
- Kupiainen, Heikki ja Laitinen, Erkki 1995. Suomalaisen asutustoiminnan juuret. Rintamalta raivioille. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta. Toimittanut Erkki Laitinen. Jyväskylä.
- Krapu, Seija – Krapu, Kari 1995. Heikki Niskanen. Keskipohjalaisia elämäkertoja. Toimittanut Pentti Pulakka. Kokkola.
- Kuusterä, Antti 1995. Aate ja raha. Säästöpankit suomalaisessa yhteiskunnassa 1822 – 1994. Keuruu.
- Kuusterä, Antti 2002. Lähellä ihmistä. Osuuspankkitoiminta 100 vuotta. Keuruu.
- Kuusterä, Antti 2000. Pankkitoiminta. Suomen vuosisata. Tilastokeskus. Toimittaneet Kristiina Andreasson ja Vesa Helin. Jyväskylä.
- Kyllönen, Matti 1980. Kalajoen ja Raution historia 1865 – 1975. Vaasa.
- Laati, Iisakki 1949. Itsenäisen Suomen rakennustyö. Suomen historian käsikirja osa II. Toimittanut Arvi Korhonen. Porvoo.
- Lackman, Matti 1984. Oliko Neuvosto-Karjala 1930-luvun pula-ajan Eldorado? Historioitsija – taaksepäin katsova profeetta. Mauno Jokipiille omistettu juhla kirja. Studia Historica Jyväskyläensia 30. Jyväskylä.
- Lackman, Matti 1985. Taistelu talonpojasta. Suomen Kommunistisen Puolueen suhde talonpoikaiskysymykseen ja talonpoikaisliikkeisiin 1918 – 1939. Scripta Historica X. Acta Societatis Historicae Ouluensis – Oulun Historiaseuran julkaisuja. Oulu.
- Lackman, Matti 1996. Pohjoisen protesti 1930-luvulla – Nivalan pulakapina ja Muhoksen pulaliike. Pulamiehiä ja pitäjäk kirjoja. Scripta Historica 23. Toimittanut Harri Turunen. Raahen.
- Lackman, Matti 1981. Pulaliike ja kansanpuolue – piirteitä 1930-luvun alun pulaliikehdinnästä. Ylivieskan kirja. Toimittaneet Aaro Harju ja Erkki Laitinen. Kokkola.
- Lackman, Matti 1987. Pulaliikkeet. Suomen historia osa 7. Toimittaneet Paula Avikainen, Ilari Hetemäki, Eero Laaksonen ja Erkki Pärssinen. Espoo.
- Laitinen, Erkki 1985. Haapajärven asutus ja vaiheet 1860-luvulle asti. Haapajärven kirja. Toimittanut Teppo Vihola. Jyväskylä.

- Laitinen, Erkki 1981. Asutus ja vaiheet ennen Ylivieskan itsenäistymistä. Ylivieskan kirja. Toimittaneet Aaro Harju ja Erkki Laitinen. Kokkola.
- Laukkanen, Esa 1987. Hevosrahdinajo Reisjärvellä. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Lehtinen, Ilkka 2000. Hinnat. Suomen vuosisata. Tilastokeskus. Toimittaneet Kristiina Andreasson ja Vesa Helin. Jyväskylä.
- Linna, Lempi 1966. Konikapina. Helsinki.
- Lipset, Seymour, Martin 1981. Political Man. The Social Bases of Politics. Baltimore.
- Luhtasela, Ilmari 2004. Pula ja kapina. Piirtoja pula-ajasta Kalajokilaaksossa ja Nivalan konikapinasta. Ylivieska.
- Maijala, Juha 1995. Eskil Kokkonen, Filemon Savenius ja Niilo Viljamäki. Keskipohjalaisia elämäkertoja. Toimittanut Pentti Pulakka. Kokkola.
- Maijala, Juha 1985. Metsätalous. Haapajärven kirja. Toimittanut Teppo Vihola. Jyväskylä.
- Maijala, Juha 1987. Valtiolliset vaalit ja poliittiset murroskaudet Reisjärvellä. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Maijala, Juha 2002. Sata vuotta sivistyksen saralla. Reisjärven koululaitoksen historia. Toimittanut Juhani Tilli. Ylivieska.
- Meri, Veijo 1996. Suurta olla pieni kansa. Itsenäinen Suomi 1920 – 1940. Keuruu.
- Meriläinen, Anneli 1987. Reisjärven Kangaskylä 1900-luvulla. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Moore, Barrington Jr. 1974. Social Origins of Democracy and Dictatorship, Lord and Peasant in the Making of Modern World. Harmondsworth.
- Mylly, Juhani 1989. Maalaisliitto 1918 – 1939. Maalaisliitto-keskustapuolueen historia 2. Hämeenlinna.
- Numminen, Jaakko 1958. Yhdistyselämä. Oma maa I. Porvoo.
- Nygård, Toivo 1970. Maalaisliiton kannattajia ja kapinantekijöitä. Nivalan kirja. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä.
- Nygård, Toivo 1982. Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Jyväskylä 1982.
- Olson, Mancur 1971. The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts.
- Palttala, Risto 1981. Poliittinen valveutumisen ja poliittiset ominaispiirteet Ylivieskassa. Ylivieskan kirja. Toimittaneet Aaro Harju ja Erkki Laitinen. Kokkola.
- Pantzar, Mika 1994. Emme elä murroskautta! Eurooppalainen ihminen. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XXII. Toimittaneet Juha-Pekka Lehtonen ja Leena Uusihakala. Pieksämäki.
- Parikka, Raimo 1994. 1930-luvun pula ja työttömän selviytyminen. Työ ja työttömyys. Toimittanut Raimo Parikka. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 7. Helsinki.
- Partanen, Vilho 1985. Haapajärveläinen yhteiskunta. Haapajärven kirja. Toimittanut Teppo Vihola. Jyväskylä.

- Partanen, Vilho 1981. Liikenne. Ylivieskan kirja. Toimittaneet Aaro Harju ja Erkki Laitinen. Kokkola.
- Pietiläinen, Jukka-Pekka 1992. Leivän syrjässä. Maatilahallitus ja sen edeltäjät 1892 – 1992. Keuruu.
- Pihkala, Erkki 1982. Kauppa sotien välisellä kaudella. Suomen taloushistoria osa 2. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Helsinki.
- Pitkänen, Kari 1982. Väestönkehitys. Suomen taloushistoria osa 2. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Helsinki.
- Pedersen, Erik, Helmer – Thullberg, Peter – Tveite, Stein medverkan av Matts Dumell och Eira Johansson 1974. Nordens jordbruk under världskrisen 1929 – 1933. Kr och krispolitik i Norden under mellankrigstiden. Nordiska historikermötet i Uppsala 1974. Mötesrapport. Uppsala.
- Peltonen, U-M. 1996. Punakapinan muistot: tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Rauma.
- Perälä, Reijo 1998. Lapuan liike ja sanan mahti. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys. Oulu.
- Pänkäläinen, Jouni 1985. Haapajärven teollisuus. Haapajärven kirja. Toimittanut Teppo Vihola. Jyväskylä.
- Pänkäläinen, Jouni 1987. Metsätalous. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Rantatupa, Heikki 1973. Haapaveden maanjaosta ja maanomistusoloista isosta-jaosta nykypäiviin. Haapaveden kirja. Toimittanut Matti Ojanperä. Piekämäki.
- Rantatupa, Heikki 1970. Maanviljelys 1800-luvun puolivälistä nykypäiviin. Niivalan kirja. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä.
- Rantatupa, Heikki 2004. 1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakko-kohtaukset. Suomen maatalouden historia osa 2. Toimittanut Matti Peltonen. Helsinki.
- Rasila, Viljo 1967. Vuokra-alueiden itsenäistyminen ja muu asutustoiminta. Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919 – 1950. Historian Aitta XVII. Porvoo.
- Rintala, Marvin 1962. Three Generations: The Extreme Right Wing in Finnish Politics. Indiana University Publications. Russian and East European Series, 222. Bloomington, Indiana.
- Ruotsalainen, Toivo 1981. Raudaskylän kouluyhteisö. Ylivieskan kirja. Toimittaneet Aaro Harju ja Erkki Laitinen. Kokkola.
- Saarenheimo, Juhani 1994. Maanmittausarkistot. Suomen historian asiakirjalähteet. Toimittaneet Eljas Orrman ja Elisa Pispala. Porvoo.
- Saaritsa, Sakari 2002. Riskeiltä suojaavat verkostot. Epävirallinen apu maaseudun teollisuusyhteisön muistitiedossa kriisiaikoina 1900 – 1950. Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Toimittaneet Helena Blomberg, Matti Hannikainen ja Pauli Kettunen. Kirja-Aurora.

- Saaritsa, Sakari ja Teräs, Kari 2003. Verkostot työväenhistoriassa. Työväen verkostot. Toimittaneet Sakari Saaritsa ja Kari Teräs. Väki voimakas 16. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Vaasa.
- Salo, Matti 1993a. Kauppa- ja pankkitoiminta. Sievistä sommaan näkköön. Sievin historiaa. Toimittanut Anne Ruuttula – Vasari. Ylivieska.
- Salo, Matti 1993b. Liikenne. Sievistä sommaan näkköön. Sievin historiaa. Toimittanut Anne Ruuttula – Vasari. Ylivieska.
- Salo, Matti 1993c. Maatalous 1920-luvulta 1940-luvulle. Sievistä sommaan näkköön. Sievin historiaa. Toimittanut Anne Ruuttula – Vasari. Ylivieska.
- Salo, Matti 1993d. Sievin leipä – teollisuus. Sievistä sommaan näkköön. Sievin historiaa. Toimittanut Anne Ruuttula – Vasari. Ylivieska.
- Salokangas, Raimo 1987. Itsenäinen tasavalta. Suomen historian Pikkujättiläinen. Toimittanut Seppo Zetterberg. Porvoo.
- Scott, James C. 1985. Weapons of the Weak. Everyday Forms of Peasant Resistance. New Haven and London.
- Shannon, Fred A. 1957. American Farmers Movements. Princeton.
- Siltala, Juha 1985. Lapuan liike ja kyyditykset 1930. Keuruu.
- Soikkanen, Hannu 1966. Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maa-laiskuntien itsehallinnon historia. Helsinki.
- Suomen maatilat 5. osa 1933. Oulun ja Vaasan läänit. Porvoo.
- Suomenmaa osa IX 1929. Oulun läänin eteläosa. Toimittaneet J.E. Rosberg ja Kaarlo Hilden. Porvoo.
- Suomen työväenliikkeen historia, osa 2 1977. Toimittaneet Lauri Haataja, Seppo Hentilä, Jorma Kalela ja Jussi Turtola. Joensuu.
- Suvanto, Antti 1982. Raha- ja luottomarkkinat. Suomen taloushistoria osa 2. Toimittaneet Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala ja Viljo Rasila. Helsinki.
- Säilynoja, Vappu 2002. Minun puumerkkini. Suomussalmi.
- Sänkiaho, Risto 1971. Populismien syntymalli. Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä. Toimittanut Voitto Helander. Hämeenlinna.
- Särkijärvi, Risto 1981. Kaupat, pankki ja teollisuus. Ylivieskan kirja. Toimittaneet Aaro Harju ja Erkki Laitinen. Kokkola.
- Talonen, Jouko 1988. Pohjois-Suomen lestadiolaisuuden poliittis-yhteiskunnallinen profiili 1905 – 1929. SKHST 144. Jyväskylä.
- Tarkka, Juha 2000. Korot. Suomen vuosisata. Tilastokeskus. Toimittaneet Kristiina Andreasson ja Vesa Helin. Jyväskylä.
- Tilli, Juhani 1995. Heikki ja Matti Kiljala. Keskipohjalaisia elämäkertoja. Toimittanut Pentti Pulakka. Kokkola.
- Tilli, Juhani 1987. Reisjärven yhdistystoiminta. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Toivola, Tapio 1970. Karjanhoito ja meijerialous. Nivalan kirja. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä.
- Tuulasvaara, Jaakko 1960. Suur-Kalajoen historia II. Kokkola.
- Upton, Anthony, F. 1970. Kommunismi Suomessa. Rauma.
- Vasari, Antti 1993. Herätysliikkeet Sievissä. Sievistä sommaan näkköön. Sievin historiaa. Toimittanut Anne Ruuttula – Vasari. Ylivieska.

- Vihola, Teppo 1985. Haapajärven maatalous – elämäntavasta elinkeinoksi. Haapajärven kirja. Toimittanut Teppo Vihola. Jyväskylä.
- Vihola, Teppo 1991. Leipäviljasta lypsykarjaan. Maatalouden tuotantosuunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin. Historiallisia Tutkimuksia 159. Jyväskylä.
- Vihola, Teppo 2004. Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa. Suomen maatalouden historia osa 2. Toimittanut Matti Peltonen. Helsinki.
- Vihola, Teppo 1987. Reisjärven maatalous. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Viita, Pentti 1966. Maataloustuotanto Suomessa 1860 – 1960. Suomen Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. Kasvututkimuksia 1. Helsinki.
- Vilkuna, Anna-Maria 1987. Reisjärven asutus ja vaiheet 1860-luvulle asti. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Vilkuna, Joose 1970. Herännäisyys yhteiskunnallisena tekijänä. Nivalan kirja. Toimittanut Toivo Nygård. Jyväskylä.
- Virkkunen, Gia 2002. Köyhyyden omakuva ja toiseus. Suomalainen maalaisyhteisö 1930-luvun pula-aikana. Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin. Toimittaneet Helena Blomberg, Matti Hannikainen ja Pauli Kettunen. Kirja-Aurora.
- Virrankoski, Pentti 2001. Itsenäinen Suomi syntyy ja vakiintuu. Suomen historia osa 2. Jyväskylä.
- Virrankoski, Pentti 1997. Pohjanlahden ja Suomenselän kansaa. Kahdeksan vuosisataa Keski-Pohjanmaan historiaa. Kokkola.
- Virrankoski, Pentti 1956. Suur-Kalajoen historia I. Kokkola.
- Vuorenpää, Pirjo 1987. Reisjärven teollisuus. Reisjärven kirja. Toimittanut Juha Maijala. Jyväskylä.
- Weiss, Holger 2000. Ilmestyskirjan ratsastajat: sota, nälkä, taudit ja kuolema historiassa. Toimittaneet R. Marjomaa, J. Nurmiainen ja H. Weiss. Tampere.
- Veteraanimatrikkeli 1990. Itsenäisyytemme lunastajat. Reisjärven kohtalonvuodet 1918, 1939 –1940, 1941 – 1945. Ylivieska.
- Ylikangas, Heikki 1990. Mennyt meissä. Suomalaisen kansanvallan historiallinen analyysi. Porvoo.
- Ylikangas, Heikki 1995. Murroksen käsitteestä. Murroksia. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XXIII. Toimittaneet Mika Kantola, Juha-Pekka Lehtonen ja Markku Liuskari. Pieksämäki.
- Ylikangas, Heikki 1999. Nuijasodan perusvoimat – ketkä kapinoivat ja ketä vastaan. Väkivallasta sanan valtaan. Juva.
- Ylikangas, Heikki 1993. Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa. Porvoo.
- Ängeslevä, Aaro 1981. Valtuustokausi kaupungin perustamiseen asti. Ylivieskan kirja. Toimittaneet Aaro Harju ja Erkki Laitinen. Kokkola.

Painamattomat tutkimukset

- Heinonen, Aaro 1966. Nivalan konikapina. Suomen historian seminaariesitelmä, Jyväskylän yliopiston historianlaitos.
- Hietanen, Heimo 1985. Nivalan konikapina ja sen uskonnollinen taustaproblematiikka. Teologinen tiedekunta, Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kalajoki, Marja 1971. Herätysliikkeet Reisjärven seurakunnassa. Teologinen tiedekunta, Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kangas, Mika 1996. Oy Maakiinteistöpankki ja asutushallitus pakkohuutokaupattujen tilojen lunastajana 1930-luvun pulavuosina. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Kuusterä, Paula 1979. Maatalouden 1930-luvun lamanaikaisesta protestitoiminnasta Suomessa. Tutkielma pulaliikkeen taloudellissosiaalisesta taustasta ja alueellisesta laajuudesta. Poliittisen historian lisensiaattityö. Helsingin yliopisto.
- Lackman, Matti 1977. Muhoksen pulaliike. Sen yhteiskunnallinen tausta, synty ja toiminta. Suomen historian sivulaudaturtyö. Jyväskylän yliopisto.
- Maijala, Juha 1986. Maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat ja pulatoiminta Haapajärven kihlakunnassa vuosina 1928 - 1936. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Mäenpää, Markku 1984. Kiinteistöjen pakkohuutokaupat Mikkelin kihlakunnassa vuosina 1927 - 1934. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Nurmi, Johanna 1999. Paikallinen itsehallinto uhattuna. Kuntien hallinnon lisätty valvonta vuosina 1933 - 1936. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Oittinen, Paula 1975. Pulaliikkeitä Suomessa 1930-luvulla. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Ruuskanen, Esa 2000. Lapualaisaktivismia punamaakunnassa. Työväentalojen sulkemiset ja kunnanvaltuustojen puhdistukset Pohjois-Savossa. Suomen historian lisensiaattityö. Jyväskylän yliopisto.
- Talonen, Jouko 1979. K.A. Lohi uskonnollis-yhteiskunnallisena vaikuttajana. Teologinen tiedekunta, Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Turunen, Ritva 1984. Maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat Kuortaneen kihlakunnassa talouspulan vuosina 1928 - 1935. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Viljamaa, Aino-Maija 2005. Konikapina vai pulakapina? Nivalan vuoden 1932 yhteiskunnallisen kuohunnan taustatekijät sekä tapahtuman jälkikuvan muotoutuminen. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

Sanomalehdet (Yksilöity tarkemmin lähdeviitteissä)

Kalajokilaakso
Kaleva
Keskipohjanmaa
Liitto
Nivala-lehti

Kertojat

Matti Aho
Urho Aho (Kirjallinen materiaali Reisjärven kirjaston kotiseutukokoelmassa)
Uuno Hylkilä
Antti Koskela
Aukusti Maijala
Jussi Puranen

LIITE 1. Kalajokilaakso 1920-luvulla

Lähde: Maanmittaushallituksen yleiskartta vuodelta 1919.

LIITE 2 Viljelmien koko peltoalan mukaan kunnittain Kalajokilaaksossa vuonna 1930.

	Koko hehtaareina											
	0.25-0,5	0,5-1	1-2	2-3	3-5	5-10	10-15	15-25	25-50	50-100	100-	yht.
Alavieska	4	9	41	29	60	126	74	60	29	1	-	433
Haapajärvi	45	100	170	103	121	153	76	72	30	5	-	875
Kalajoki	13	31	81	42	71	151	98	88	26	2	-	603
Nivala	24	66	139	149	199	268	156	177	118	23	4	1323
Rautio	2	10	14	21	31	50	24	21	10	1	-	184
Reisjärvi	10	33	65	67	74	93	64	50	16	-	-	472
Sievi	19	31	85	66	101	179	108	95	40	5	-	729
Ylivieska	6	19	64	60	109	195	131	124	49	5	-	762
yht.	123	299	659	537	766	1215	731	687	318	42	4	5381

Lähde: SVT III Maatalous 26:1 Maataloustiedustelu 1929 - 1930, 14.

LIITE 3 Lypsykarjan määrä Kalajokilaaksossa kunnittain vuosina 1910 ja 1930.

	Vuosi 1910 Lehmien määrä	Vuosi 1930 Lehmien määrä	Muutos
Alavieska	1 684	1 984	+300
Haapajärvi	3 372	3 232	-140
Kalajoki	2 656	2 774	+118
Nivala	4 635	5 613	+978
Rautio	831	730	-101
Reisjärvi	1 895	1 701	-194
Sievi	2 332	2 508	+176
Ylivieska	3 132	3 072	-60
yht.	20 537	21 614	+ 1 077

Lähde: SVT III Maatalous 9 Maataloustiedustelu 1910, 28 - 29.; SVT III Maatalous 26:2 Maataloustiedustelu 1929 - 1930, 30 - 31.

LIITE 4 Konekanta Kalajokilaakson kunnissa vuonna 1910.

Kappalemäärä				
	Kylvökone	Niittokone	Hevosharava	Puimakone
Alavieska	-	73	5	3
Haapajärvi	3	44	8	2
Kalajoki	-	183	13	15
Nivala	4	146	51	18
Rautio	-	47	1	4
Reisjärvi	-	25	1	1
Sievi	1	127	9	15
Ylivieska	2	141	11	3
yht.	10	786	99	61

Lähde: SVT III Maatalous 9 Maataloustiedustelu 1910, 262.

LIITE 5 Konekanta Kalajokilaakson kunnissa vuonna 1930.

Kappalemäärä					
	Kylvökone	Niittokone	Hevosharava	Puimakone	Traktori
Alavieska	3	231	52	16	-
Haapajärvi	3	269	115	38	5
Kalajoki	10	367	53	42	5
Nivala	8	611	373	108	12
Rautio	-	90	14	8	-
Reisjärvi	-	146	24	21	-
Sievi	2	349	147	69	1
Ylivieska	2	421	202	36	2
yht.	28	2484	980	338	25

Lähde: SVT III Maatalous 26:3 Maataloustiedustelu 1929 - 1930, 26 - 27.

LIITE 6 Maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat lääneittäin vuosina 1931-1935.

Lääni	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	Yhteensä	%
Uudenmaan l.	16	89	100	96	67	33	19	420	3
Turun ja Porin	156	234	294	301	185	69	37	1276	9
Hämeen l.	80	130	223	227	103	47	26	836	6
Viipurin l.	267	413	674	990	595	587	318	3844	27
Mikkelin l.	59	88	244	253	128	67	38	877	6
Kuopion l.	173	169	354	424	475	352	231	2178	15
Vaasan l.	133	277	284	442	335	199	95	1765	12
Oulun l.	204	221	353	563	763	666	318	3088	22
Yhteensä	1 088	1 621	2 526	3 296	2 651	2 020	1 082	14 284	100

Lähde: Gebhard, H. 1931, 14.; Jutila - Konttinen 1936, 60.; TA, Maatalousministeriön pakkohuutokaupatilastot vuosilta 1932 - 1936. Oulun lääni.

LIITE 7 Rahanarvotaulukko.

Vuosi	Kerroin	Vuosi	Kerroin	Vuosi	Kerroin	Vuosi	Kerroin
1860	24,02	1897	24,02	1934	1,908	1971	6,667
1861	22,018	1898	23,314	1935	1,881	1972	6,22
1862	18,651	1899	22,328	1936	1,878	1973	5,563
1863	20,067	1900	22,018	1937	1,785	1974	4,745
1864	21,138	1901	22,328	1938	1,748	1975	4,031
1865	20,859	1902	22,328	1939	1,705	1976	3,519
1866	22,328	1903	22,328	1940	1,441	1977	3,123
1867	20,859	1904	22,328	1941	1,213	1978	2,904
1868	21,138	1905	22,328	1942	1,027	1979	2,71
1869	23,314	1906	21,423	1943	0,911	1980	2,427
1870	24,39	1907	20,859	1944	0,859	1981	2,167
1871	22,976	1908	19,816	1945	0,613	1982	1,982
1872	21,423	1909	20,067	1946	0,384	1983	1,827
1873	21,423	1910	20,067	1947	0,296	1984	1,708
1874	19,816	1911	19,333	1948	0,22	1985	1,612
1875	19,816	1912	18,873	1949	0,216	1986	1,557
1876	19,816	1913	18,873	1950	0,19	1987	1,502
1877	20,589	1914	18,873	1951	0,163	1988	1,431
1878	22,647	1915	15,696	1952	0,156	1989	1,342
1879	24,39	1916	11,831	1953	0,153	1990	1,266
1880	22,018	1917	6,074	1954	0,153	1991	1,215
1881	20,859	1918	1,779	1955	0,158	1992	1,185
1882	22,328	1919	2,007	1956	0,142	1993	1,161
1883	22,976	1920	2,007	1957	0,127	1994	1,148
1884	23,314	1921	1,601	1958	0,12	1995	1,137
1885	24,771	1922	1,646	1959	0,118	1996	1,13
1886	27,333	1923	1,634	1960	0,114	1997	1,117
1887	28,309	1924	1,603	1961	0,112	1998	1,101
1888	27,813	1925	1,547	1962	0,107	1999	1,088
1889	25,989	1926	1,585	1963	10,26	2000	1,053
1890	25,164	1927	1,554	1964	9,294	2001	1,027
1891	22,328	1928	1,521	1965	8,876	2002	1,011
1892	21,138	1929	1,53	1966	8,541	2003	1,002
1893	22,328	1930	1,66	1967	8,103	2004	1
1894	24,771	1931	1,806	1968	7,453		
1895	25,57	1932	1,831	1969	7,281		
1896	25,164	1933	1,874	1970	7,085		

Kerrointa käytettäessä tulos saadaan markkoina. Euroiksi summa muutetaan jakamalla muuntokertoimella (5,94573).

Lähde: <http://www1.nordea.fi/appx/fin/eco/include/fimtable.asp>